

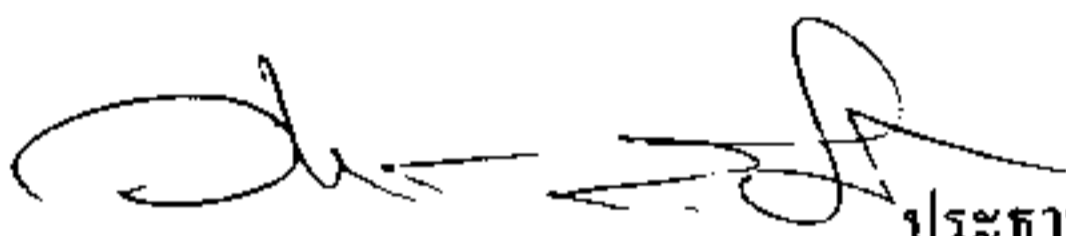
การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี :
ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง
จังหวัดสุพรรณบุรี

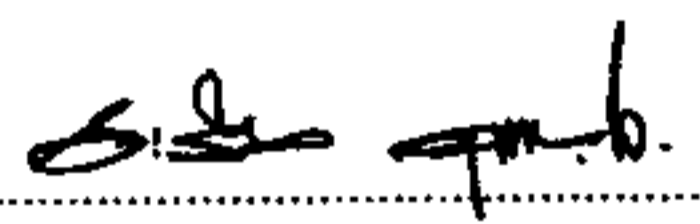
พระมหาบุญเลิศ ช้วยธานี

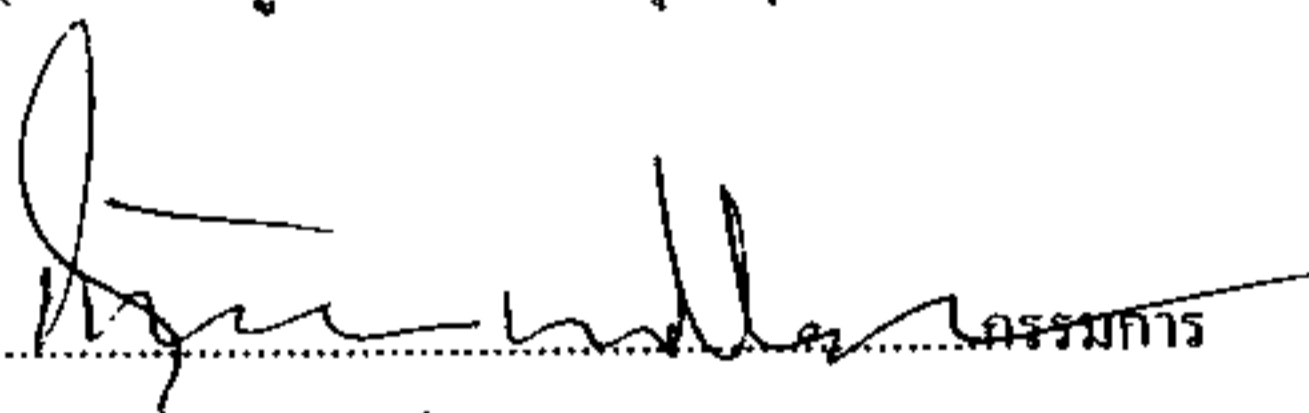
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)
คณะพัฒนาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
พ.ศ. 2546

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี
คณะพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการ
ศึกษาคามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)

อาจารย์..........ประธานกรรมการ
(วิชัย รุปร่างดี)

พระครูปลัด..........กรรมการ
(ดร. พระครูปลัดประสิทธิ์ ชุรสีทุโธ)

ศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร. จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ)

ศาสตราจารย์..........รองอธิการบดี รักษาราชการแทนคณบดี
(ดร.ชาติชาย ณ เชียงใหม่)

วันที่ ...17..... กรกฎาคม พ.ศ. 2546

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี :
ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

ชื่อผู้เขียน : พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี

ชื่อปริญญา : ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)

ปีการศึกษา : 2545

การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชาวบางคาเถร และ 2) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวบางคาเถร ใน 4 ด้าน คือ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนผลผลิต และคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร และแหล่งข้อมูลบุคคล สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 18 ท่าน โดยใช้การสัมภาษณ์ระดับลึก และสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์เรียงตามลำดับของวัตถุประสงค์

ผลการศึกษาพบว่า

ในด้านสภาพปัจจุบันของตำบลบางคาเถร พบว่า ตำบลบางคาเถรมีครัวเรือน 3,560 ครัวเรือน มีประชากร 15,683 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา โดยร้อยละ 71 ของพื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่นา ชาวบางคาเถรส่วนใหญ่ครอบครองที่ดินเป็นของตนเอง ครอบครัวยุคใหม่เป็นครอบครัวเดี่ยว วิถีชีวิตผูกติดอยู่กับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ อาทิ ประเพณีท่งทาน ตำบลบางคาเถรมีสุนัขกลางของตำบลหลายแห่ง อาทิ วัดไผ่โรงวัว ตลาดบางซอ

ในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาตำบลบางคาเถร พบว่า ในยุควัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม คือ ก่อนการเกิดขึ้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในด้านการผลิตข้าว จะมีลักษณะของการผลิตเพื่อยังชีพ ไม่มีการลงทุนในการผลิต ทำแต่นำปี ปัจจัยการผลิตชาวนาจะเป็นผู้ผลิตขึ้นใช้เอง อาศัยแรงงานคน และแรงงานสัตว์ในการผลิต ในด้านการบริโภค ชาวนาจะบริโภคกันอย่างเรียบง่าย อาหารส่วนใหญ่มาจากธรรมชาติ บรรยากาศการรับประทานอาหารมีความอบอุ่น และนำไปสู่การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ในด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต ชาวนาจะมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่จำเป็นภายในบ้านกับข้าวเปลือก แทนการซื้อขายของ

ที่จำเป็นเหล่านั้นด้วยเงิน และในด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา ชาวนาจะมีความเชื่อที่เกี่ยวกับการทำนาหลายอย่าง อาทิ เชื่อเรื่องแม่โพสพ ในขณะที่เดียวกันความเชื่อเหล่านี้ก็ถูกถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา อาทิ พิธีรับท้องข้าว

ต่อมาในยุควัฒนธรรมข้าวแบบสมัยใหม่ คือ หลังจากที่มิมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปรากฏว่า แบบแผนการผลิตข้าวของชาวนาได้เปลี่ยนไป จากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย มีการลงทุนมากในเรื่องปัจจัยการผลิต มีการจ้างแรงงานในกระบวนการผลิตเกือบทุกขั้นตอน การทำนาเป็นแบบนาปรัง ในด้านการบริโภค ชาวนาไม่มีเวลาที่จะมารับประทานอาหารร่วมกัน ใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบ อาหารส่วนใหญ่จะต้องซื้อหามารับประทานจากร้านค้าขายข้าวแกง ในด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต ชาวนาทำนาเพื่อขายข้าวอย่างเดียว เอาเงินเก็บไว้ใช้ในครัวเรือน และใช้หนี้ แม้แต่ข้าวที่ชาวนาบริโภคยังต้องซื้อจากร้านขายข้าวสาร และในด้านคติความเชื่อ และพิธีกรรม เมื่อชาวนารับเอาการทำนาแบบทันสมัยเข้ามา คติความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาแบบดั้งเดิม ได้สูญหายจากแบบแผนการทำนาของชาวนาบางคาแตรในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าวในตำบลบางคาแตรได้ทำให้ชาวนาสะดวกสบายในการทำนามากยิ่งขึ้น แต่ในทางกลับกัน การเปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งมีค่าเท่ากับการทำลาย วัฒนธรรมที่ดีงามของชาวบางคาแตรในส่วนที่เกี่ยวพันกับจิตใจได้สูญหายไปหมด พร้อมกันนั้น ชาวนาบางส่วนที่ทิ้งนาไปประกอบอาชีพอย่างอื่น เพราะทนรับสภาพความเป็นหนี้ และความยากจนไม่ไหว ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอนำเสนอข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

- 1) ควรส่งเสริม และสนับสนุนให้ชาวนาที่มีพื้นที่การทำนายน้อยประมาณ 5-10 ไร่ ได้ใช้วิธีการทำนาแบบดั้งเดิม ทั้งนี้เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิม และชาวนาได้ลดต้นทุนในการทำนา โดยถือว่าเป็นภารกิจขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ต้องริเริ่มจัดทำเป็น โครงการ
- 2) ภายใต้ระบบการศึกษาแผนใหม่ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถสร้างหลักสูตรร่วมกับโรงเรียนในชุมชนได้ ควรมีการร่างและนำหลักสูตรเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวสมัยดั้งเดิมมาให้นักเรียนโรงเรียนสองพี่น้องวิทยาได้เรียนทั้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติ รวมทั้งใช้โรงเรียนเป็นแหล่งเก็บรวบรวมเครื่องมือในการทำนาแบบดั้งเดิมในลักษณะของพิพิธภัณฑ์โรงเรียน
- 3) การแก้ไขปัญหาชาวนาตามโครงการพัฒนาต่าง ๆ ควรคำนึงถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ชาวบ้านมีอยู่ เพราะโครงการบางอย่างที่ลงไปในพื้นที่อาจจะดีในความเข้าใจของรัฐที่ไม่ใช่คนในพื้นที่ แต่อาจจะไปทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมของเขา
- 4) รัฐควรมหาวิธีที่จะสร้างความภูมิใจในอาชีพการทำนาของชาวนา สร้างความภูมิใจของเขาวชนจากการที่ได้เกิดเป็นลูกของชาวนา ในขณะที่เดียวกันชุมชนและครอบครัวต้องมีกลยุทธ์เพื่อคึงเยาวชนให้เห็นความสำคัญของอาชีพการทำนา เพื่อให้รับช่วงการทำนาต่อไปในอนาคต แต่อาจจะส่งเสริมวิธีการทำนาในรูปแบบของทฤษฎีใหม่

ABSTRACT

Title of Thesis : Changes in Farmers' Rice Culture in Suphanburi Province:
A Case Study of Tambon Bang Tathan, Amphoe Song
Phinong, Changwat Suphanburi

Author : Phra Maha Boonlert Chuaythane

Degree : Master of Arts (Social Development)

Year : 2002

The study on changes in rice culture of farmers at Tambon Bang Tathan, Amphoe Song Phinong, Changwat Suphanburi was aimed at the two following objectives: (1) to study present situations on physical, economic and social aspects as well as ways of life of Bang Tathan people and (2) to study changes in rice culture of Bang Tathan people in 4 aspects, i.e. production, consumption, exchange of products and principles of belief and rituals involving rice and rice farming.

The study chose a qualitative approach based on documentary data and personal information obtained from 18 informants through in-depth interview and focus group discussion. Descriptive data analysis was undertaken in order of objectives.

The study results were as follows:

Presently, there are 3,560 households with a population of 15,683, most of which engage in rice farming on 71% of the total area. The majority of farmers have the possession of their lands. Most of them are single family with their ways of life attached to traditions, rituals and beliefs e.g. Thing Than tradition. There are several community centers e.g. Wat Phi Rong Wua, Bang Sor market, etc.

With regard to changes in rice culture of Bang Tathan farmers, it was found that in the former rice culture, i.e. before the development and implementation of the National Economics and Social Development Plan, rice production was a self-sufficient way to earn living with no substantial investment. Farmers concentrated on annual farming,

(6)

exclusively relying on self-developed production factors, human labour and animal. They had a simple consumption of natural food in the cosy and intimate atmosphere where the transfer of culture from one generation to another took place. In the exchange of products, they traded their paddy rice with necessary household articles instead of using money to buy. Those farmers had several beliefs related to rice farming such as the story of Mae Pho Sop or Ceres. Meanwhile, such beliefs were transferred through certain rituals related to rice and rice farming, for instance, Rub Thong Khao Ritual.

Then came the modern rice culture after the National Economics and Social Development Plan was first developed and implemented. It was found that rice production pattern of farmers had gradually changed from self-sustained production to production for sale. Farmers invested more to acquire production factors. Labour forces were engaged in almost every stage of production. Rice farming pattern has been changed to off-season farming. Also, there has been substantial change in consumption pattern as farmers have a more rushed lifestyle and less time to spare for having meals with their family. Mostly, they buy food from the ready made food stalls. In the exchange of products, they do rice farming in order to sell rice and spend their earnings for their living and paying debts. They even have to buy rice for their meals. For the principle of belief and rituals, it was found that when farmers adopted the modern rice farming, traditional beliefs and rituals concerning rice have gradually disappeared.

Changes in rice culture, on one hand, have brought farmers a more convenient way of rice farming. On the other hand, such changes are regarded as the deterioration of glorious culture, particularly on the mental aspect. At the same time, several farmers abandon rice farming and turn to other jobs to earn their living as they are not able to bear debts and poverty any longer.

In view of the above research results, the researcher proposed suggestions and recommendations as follows:

- 1) Farmers should be encouraged to do traditional rice farming on a small piece of land of approximately 5-10 rais in order to conserve traditional rice culture and to reduce operating cost in rice farming. This should be developed as a project under the responsibility of local administration at Tambon level.

(7)

2) Under the new educational system which allows community participation in the development of curriculum, a specific curriculum related to traditional rice culture should be developed for students at Song Phinong Wittaya School on both theoretical and practical aspects. In addition, the school should be encouraged to establish a museum to collect and display tools using in traditional rice farming.

3) In working towards the solution of farmers' problems under various development projects, the indigenous wisdom should be taken into account as some projects initiated by the government may have adverse impact on traditional ways of life of local people.

4) The government should find the way to create and maintain farmers' pride in rice farming as well as young generation's on their parent's occupation. Meanwhile, communities and families should be encouraged to develop strategies to raise the consciousness of young generation on the importance of rice farming and to persuade them to continue their parents' way to earn living in the future. Nevertheless, they should be encouraged to learn the new method of rice farming known as "The New Theory".

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี สำเร็จลงได้ เนื่องจากได้รับความกรุณาจากบุคคลหลายท่านที่ได้เอื้อเฟื้อข้อมูล ข้อเสนอแนะ คำปรึกษา รวมไปถึงกำลังใจ ทำให้ผู้เขียนไม่ท้อถอยในการเก็บข้อมูล

ผู้เขียนขออนุโมทนาขอบคุณ อาจารย์วิชัย รูปจำดี ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ได้ให้คำแนะนำตลอดเวลา ทั้งเปิดโอกาสให้พบได้บ่อยครั้ง ซึ่งผู้เขียนเองก็มักจะต้องพกพาปัญหาไปพบท่านอาจารย์บ่อยครั้งเช่นกัน และอีกท่านหนึ่งที่ต้องขออนุโมทนาขอบคุณคือ ศาสตราจารย์ ดร.จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์พระครูปลัดประสิทธิ์ ชุรสิทฺโธ ที่ได้เสียสละเวลาให้แก่ผู้เขียนในการให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์กับผู้เขียนเพื่อความสมบูรณ์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณไปยังชาวบางคาเถรทุกท่านที่ให้ความกรุณาเสียสละเวลาให้แก่ผู้เขียน ได้มีโอกาสเข้าไปสัมภาษณ์ โดยบางท่านยอมละทิ้งการงานในวันที่ผู้เขียนไปสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้เขียนได้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ และต้องขออนุโมทนาขอบคุณอย่างยิ่งต่อ โยมพี่แบัง คุณกมลลักษณ์ ศรีกิจการ และเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลบางคาเถรทุกคน ที่ได้เป็นธุระ จัดคนให้ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าไปสัมภาษณ์ และอำนวยความสะดวกแก่ผู้เขียนหลาย ๆ เรื่อง จนวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงด้วยดี

ขออนุโมทนาขอบคุณ อาจารย์ชนศักดิ์ วหาวิศาล ที่ได้ถวายเครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องพิมพ์ และปัจจัยแก่ผู้เขียน และคุณกฤษฎา นันทเพชร ที่ได้ช่วยแนะนำในเรื่องเกี่ยวกับบทคัดย่อภาษาอังกฤษ จนผู้เขียนสามารถทำวิทยานิพนธ์นี้ให้สำเร็จได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

ท้ายที่สุด ขออนุโมทนาขอบคุณโยมพ่อ โยมแม่ โยมพี่ และโยมอา ที่ได้ส่งเสริมสนับสนุนผู้เขียน จนทุกอย่างผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี

พฤษภาคม 2546

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
<u>ABSTRACT</u>	ab (5)
กิตติกรรมประกาศ	(8)
<u>สารบัญ</u>	co (9)
สารบัญตาราง	(12)
สารบัญกราฟ	(13)
สารบัญแผนที่	(14)
สารบัญแผนภูมิ	(15)
สารบัญภาพ	(16)
<u>บทที่ 1 บทนำ</u>	1
1.1 ความสำคัญของปัญหาในการศึกษา	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	5
1.3 ขอบเขตการศึกษา	5
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
<u>บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง</u>	c2-1 8
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม	9
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว	20
2.2.1 แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวในด้านการผลิต	21
2.2.2 แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภค	23
2.2.3 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน	25
2.2.4 แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวในบริบทเกี่ยวกับคติความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา	26
2.3 <u>แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม</u>	c2-2 48
2.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	57
2.4.1 ทฤษฎีว่าด้วยสาเหตุ	57
2.4.2 ทฤษฎีวิวัฒนาการ	58

	หน้า
2.4.3 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่	61
2.4.4 ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่	64
2.5 ทฤษฎีการสร้างความทันสมัย	67
2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	75
บทที่ 3 แนวคิดหลักและวิธีการวิจัย	83
3.1 แนวคิดหลักในการวิจัย	83
3.2 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา	86
3.3 แหล่งข้อมูล	88
3.4 พื้นที่ในการวิจัย	90
3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	91
3.6 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	93
3.7 วิธีการสัมภาษณ์	93
3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล	95
บทที่ 4 สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชาวบางตาเถร	96
4.1 ลักษณะทางกายภาพของตำบลบางตาเถร	96
4.2 ลักษณะการปกครอง	100
4.3 ลักษณะทางประชากรของตำบลบางตาเถร	103
4.4 อาชีพและรายได้	105
4.5 ประเพณีชุมชน	106
4.6 ศูนย์กลางของตำบลบางตาเถร	111
4.7 ระบบครอบครัวและเครือญาติ	115
4.8 วิถีชีวิตของชาวบางตาเถร	116
4.9 ความร่วมมือกับสถาบันศึกษา	118
บทที่ 5 วัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิมของตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี	119
5.1 วัฒนธรรมข้าวด้านการผลิตแบบดั้งเดิม	121
5.2 วัฒนธรรมข้าวด้านการบริโภคแบบดั้งเดิม	145
5.3 วัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิตแบบดั้งเดิม	151
5.4 วัฒนธรรมข้าวด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา	155
บทที่ 6 วัฒนธรรมข้าวแบบสมัยใหม่ของตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี	162
6.1 วัฒนธรรมข้าวด้านการผลิตแบบสมัยใหม่	165

	หน้า
6.2 วัฒนธรรมข้าวด้านการบริโภคแบบสมัยใหม่	198
6.3 วัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิตแบบสมัยใหม่	200
6.4 วัฒนธรรมข้าวด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา	201
<u>บทที่ 7</u> บทสรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	203
7.1 บทสรุป	204
7.2 อภิปรายผลการวิจัย	212
7.3 ข้อเสนอแนะ	217
<u>บรรณานุกรม</u>	bi 219
ภาคผนวก	
<u>ภาคผนวก ก</u>	q 225
<u>ภาคผนวก ข</u>	ap 228
ภาคผนวก ค	240
ภาคผนวก ง	264
<u>ประวัติผู้เขียน</u>	v 276

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
4.1	แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือน ตำบลบางตาเถร อำเภอทรายมูลบ้าน	104
4.2	ประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาในรอบ 1 ปี ของตำบลบางตาเถร	117
5.1	แสดงการเปรียบเทียบลักษณะเด่นของวัฒนธรรมข้าวดั้งเดิมของหมู่บ้านบ้านนา กับ วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิมของตำบลบางตาเถร	120
5.2	แสดงการวิวัฒนาการวิธีกรรทำนาในตำบลบางตาเถร	121
5.3	แสดงปฏิทินชาวนาของชาวนาตำบลบางตาเถรในอดีต	124
5.4	แสดงขนาดของเกวียน	132
6.1	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องที่ดิน	171
6.2	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องแหล่งน้ำ	172
6.3	แสดงทัศนคติของบุตรหลานชาวนาคือการสืบทอดอาชีพการทำนา	175
6.4	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องแรงงาน	182
6.5	แสดงประมาณการต้นทุนในการใช้จ่ายของชาวนาตำบลบางตาเถรคือการทำนา 1 ครั้ง	184
6.6	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องต้นทุน	185
6.7	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการใช้ปุ๋ย	186
6.8	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการใช้สารเคมี	187
6.9	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องพันธุ์ข้าว	189
6.10	เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างควายเนื้อกับควายเหล็ก	192
6.11	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องเครื่องมือการทำนา	193
6.12	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องเครื่องเตรียมดินทำนา	194
6.13	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการทำนาค้ำ	195
6.14	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการทำนาค้ำ	195
6.15	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการทำนาค้ำ	196
6.16	เปรียบเทียบขั้นตอนการทำนาค้ำในตำบลบางตาเถร	196
6.17	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องวัฒนธรรมการบริโภค	200
6.18	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการผลิตผลผลิต	201
6.19	เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องคติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา	202

สารบัญกราฟ

กราฟที่		หน้า
4.1	รายได้เฉลี่ยจากการทำนาต่อครัวเรือนในปี 2544	106
6.1	แสดงสิทธิในที่ดินทำกินของราษฎรตำบลบางตาเถร	165
6.2	เปรียบเทียบปริมาณพื้นที่การเพาะปลูกข้าวปี 2539 กับปี 2544	169
6.3	เปรียบเทียบปริมาณพื้นที่ทั้งหมดกับพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตร	170

สารบัญแนที่

แนที่ที่		หน้า
4.1	แสดงแนที่ดำบลบางตาเถร	99
6.1	แสดงระบบชลประทานภายในดำบลบางตาเถร	173

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1.1	แสดงขอบเขตด้านเนื้อหา	6
2.1	แสดงขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง	52
2.2	แสดงขั้นการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรม ตามแนวคิดของ KROEBER	55
3.1	แสดงแนวคิดหลักในการวิจัย	85
4.1	แสดงโครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถร	102
5.1	แสดงพื้นที่ที่เคยเป็นที่ตั้งโรงสีของชุมชน	145
5.2	แสดงพื้นที่ที่ยังคงเหลือของตลาดชุมชน	154
6.1	แสดงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาตำบลบางตาเถร	163
6.2	แสดงรูปแบบของรายได้ของชาวนาตำบลบางตาเถรส่วนใหญ่	167
6.3	แสดงการเปลี่ยนแปลงเพื่อไปสู่การสูญหายของแรงงานควายในตำบลบางตาเถร	174
6.4	ลำดับภาพการวิวัฒนาการของแรงงานในครอบครัว	181

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
5.1	แสดงเตาที่ใช้สำหรับปรุงอาหารในอดีต	150
5.2	แสดงการกองข้าวแบบพะ	156
5.3	แสดงการกองข้าวแบบลูกช้าง	157
5.4	แสดงการกองข้าวในลานนวด	157

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหาในการศึกษา

ชาวไทยส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำนามาตั้งแต่ประเทศไทยได้เริ่มสร้างบ้านแปลงเมืองดังในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งของสุโขทัย และแสดงให้เห็นถึงอาชีพหลักของชาวสุโขทัยคือการทำนา ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 3 สังกษราชปาลเลอรัล ก้าว ได้เข้ามายังประเทศไทยและได้บันทึกเอาไว้ว่า “ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าจะในโลกนี้ยังมีประเทศใดบ้างที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปกว่าประเทศสยาม หรือหาไม่ โคลนตมของแม่น้ำได้ทำให้ผืนแผ่นดินอุดมไปด้วยข้าวทุกปีโดยไม่ต้องบำรุงดินเลย ก็ได้ข้าวกอใหญ่อันมีรสพิเศษซึ่งไม่เพียงแต่เลี้ยงประชาชนพลเมืองเท่านั้น ยังส่งไปขายยังเมืองจีน และที่อื่น ๆ ด้วย” (เขาวนุช เวศร์ภาดา และคณะ, 2541 : 34) สถานภาพของเกษตรกรไทยในอดีตมาจึงมีลักษณะที่เรียกว่า “อยู่ดี กินดี มีสุข” การที่ชีวิตของคนส่วนใหญ่ผูกพันอยู่กับท้องนา และข้าว จึงก่อให้เกิดวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่เรียกว่า วัฒนธรรมข้าว โดยวัฒนธรรมข้าวนี้จะครอบคลุมไปถึงแบบแผนพฤติกรรม การกิน ศิลปะการแสดง การแสดงออก ความเชื่อ เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย อาหาร เป็นต้น รวมไปถึงเป็นเหตุปัจจัยสำคัญในการกำหนดหน้าที่ การงาน ความเชื่อ ค่านิยม การดำรงชีพในวิถีชีวิตกลุ่มชนนั้น ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย และผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมนั้น ๆ ทุกเพศทุกวัย ดังนั้นการที่จะเข้าใจวัฒนธรรมของชาติอย่างลึกซึ้งกว้างขวางได้นั้นนอกจากจะศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจได้จากเหตุปัจจัย เช่น สภาพทาง ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังสามารถศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจได้จากอาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น ๆ (เอี่ยมทองดี, 2538 : 2)

นับจากในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน 40 กว่าปีแห่งการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ นำภาคเกษตรมีผลทำให้ประเทศมุ่งที่

จะทำการผลิตสินค้าในลักษณะอุตสาหกรรมมากขึ้น มีการแปรรูปสินค้าเกษตรก่อนที่จะส่งออกไปขายยังต่างประเทศ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นแรงผลักดันให้ผู้เพาะปลูกข้าวต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และอุปกรณ์การผลิตสมัยใหม่ เป็นต้น

ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-2 การส่งเสริมการวิจัยด้านการผลิต การให้ชาวนาได้มีที่นาของตนเอง และการปรับปรุงระบบการตลาด ทำให้วัฒนธรรมการผลิตข้าวของไทยได้รับอิทธิพลมากจากการที่ได้มีนโยบายด้านเศรษฐกิจที่จะมาช่วยส่งเสริมการผลิตข้าวของไทยให้มีคุณภาพ

ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3-4 ปัญหาการขาดดุลการค้ามีผลอย่างมากต่อวัฒนธรรมการผลิตข้าว จึงทำให้ต้องผลิตข้าวไปขายยังต่างประเทศ เพื่อลดปัญหาการขาดดุลการค้า

ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-6 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ อันเกิดจากภาวะสงคราม ทำให้มีผลต่อวัฒนธรรมการผลิตข้าวของไทย คือ ต้นทุนในการผลิตข้าวเพื่อการส่งออกสูงขึ้นเนื่องจากราคาน้ำมันมีราคาแพงขึ้น

ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 วัฒนธรรมการผลิตข้าวได้รับอิทธิพลจากด้านเศรษฐกิจค่อนข้างมาก เพราะราคาข้าวตกต่ำ ชาวนาเริ่มลดพื้นที่การเพาะปลูกลง และหันไปปลูกพืชชนิดอื่นร่วมกับการปลูกข้าวด้วย

ในช่วงของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8-9 ทุกฝ่ายได้หันมาสนใจเรื่องการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง และใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนา แนวทางดังกล่าวได้สนับสนุนในการให้ชาวนาหวนคืนกลับไปดำรงวิถีชีวิตการทำนาแบบดั้งเดิม เน้นการทำนาโดยมีเป้าหมายในการยังชีพของคนก่อนนำเอาผลผลิตออกขาย

ในช่วงของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1- 7 นั้น ได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว สังคมเกษตรดั้งเดิมจึงเคลื่อนตัวเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม แบบแผนในการทำการเกษตรรวมทั้งการทำนาก็เริ่มเปลี่ยนแปลง จากเดิมที่ชาวนาใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ในการทำนา ก็หันไปใช้เครื่องจักรกลเป็นส่วนใหญ่ในการทำนา สิ่งก็ตามมาก็คือในแง่เศรษฐกิจ ทันทีที่ชาวนาเปลี่ยนรูปแบบการทำนาแบบพื้นบ้านมาเป็นแบบสมัยใหม่ ชาวนาก็สูญเสียภาวะการพึ่งตนเองในเรื่องนี้ คือ การสร้างเครื่องมือเอง ซ่อมเอง ทำเองในหมู่บ้านเหมือนอย่างที่เคยทำมาแต่อดีตนั้นได้ขาดสะบั้นลง ชาวนากลายเป็นคนพิการ ต้องคอยพึ่งพาอาศัยคนทั้งโลก เริ่มตั้งแต่น้ำมันชาวนาผลิตเองไม่ได้ เมื่อเครื่องมือชำรุดเสียหายก็ซ่อมเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาคนอื่น หรือร้านซ่อมหรือบริษัทห้างร้าน เมื่อเครื่องมือใช้การไม่ได้ ชาวนาก็ต้องหาซื้อใหม่ ยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับรถไถนาเดินตามที่ต้องเสื่อมราคาลงไปทุกวัน กับควายซึ่งมีแต่จะพอกพูนกำไรทุกขณะทุกเวลาด้วยแล้วยิ่งเห็นชัดเจนว่า ชาวนาได้สูญเสียผล

ประโยชน์ไปอย่างมหาศาล การทำนาที่เคยเป็นไปอย่างสบาย ไม่ต้องลงทุนเป็นเงินทอง ไม่ต้องทำงานหนักเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ ไม่ต้องนั่งคำนวณหาต้นทุน-กำไรเหมือนแต่ก่อน ได้สูญเสียไปอย่างสิ้นเชิง เกิดภาวะการทำนาที่ลงทุนสูง และต้องมีการวางแผนที่ดี ซึ่งชาวนาไม่เคยชินกับระบบดังกล่าว ทั้งนี้เพราะแต่เดิมชาวบ้านใช้ควายไถนา เมื่อซื้อควายมาใช้แรงงานแล้วยังขายค้อได้ทุนคืน บางตัวยังขายได้กำไร ทำให้ชาวนาไม่ต้องมานั่งกังวลเรื่องหนี้สิน ในทางสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากแบบดั้งเดิมมาเป็นแบบสมัยใหม่ มีผลให้พฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ จากภาวะเศรษฐกิจที่บีบคั้นชาวนา ทำให้ชาวนาต้องทำงานหนักมากขึ้นนั้น มีผลให้พฤติกรรมของคนในหมู่บ้านต้องเปลี่ยนแปลงไป เช่น แต่เดิมชาวนาจะมีการลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นวิธีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในท้องถิ่นแบบพี่แบบน้อง ก็หันกลับมานิยมการว่าจ้างแรงงาน และให้ความสำคัญกับเงินตรามากกว่าน้ำใจ ดังคำพูดของชาวนาบางคนว่า “คนปัจจุบันเห็นแก่เงินทองมากกว่าน้ำใจ คนปัจจุบันต้องทำงานหนักขึ้นแต่ความอดทนทางอารมณ์น้อยลง” (เยี่ยมทองดี, 2538 : 167) ใครมีเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่พร้อม ย่อมหมายถึงการมีอิทธิพลและอำนาจมาก นิยมการบริจาคเป็นเงินเพื่อช่วยงานสาธารณะหรืองานส่วนรวมมากกว่าการไปช่วยแรงงาน การไปช่วยงานต่าง ๆ เช่น แต่งงาน งานบวช มีเวลาจำกัดมากขึ้น เวลาในการสันตนาการและการพักผ่อนหย่อนใจมีน้อยลง ความมุ่งมั่นในการทำงานมีมากขึ้น และการทำงานทุกอย่างมุ่งเป้าหมายเพื่อการให้ได้เงินมากกว่าการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพโดยตรง เช่น การปลูกข้าวก็เพื่อขาย การเลี้ยงปลาก็เพื่อขาย จะบริโภคสิ่งเหล่านี้ได้ก็ในปริมาณที่จำกัด หรือเหลือขายแล้วจึงบริโภค ในด้านวัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้จากแบบพื้นบ้านมาเป็นแบบสมัยใหม่ ได้ทำให้คตพื้นบ้านเกี่ยวกับดิน น้ำ ลม ไฟ และประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาหลายอย่างเปลี่ยนแปลงสูญหายไปด้วย เช่น พิธีแรกนา พิธีสู่ขวัญควาย พิธีเตรียมลาน เป็นต้น

เมื่อชาวนาไม่เห็นคุณค่าของเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนาแบบดั้งเดิม ก็จะพลอยลืมเลือนพิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ที่ผูกโยงอยู่กับเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านั้น และที่สำคัญที่สุดสาระสำคัญของพิธีกรรมและความเชื่อเหล่านั้นยังผูกโยงอยู่กับระบบจิตใจ จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อน ชาวนาจะมีจิตใจประณีตงดงาม เนื่องจากถูกหล่อหลอมด้วยวัฒนธรรมอันดีงามแบบดั้งเดิม ข้าวเป็นอาหารหลักของคน เพื่อแสดงออกซึ่งความกตัญญูรู้คุณข้าว หรือ แม่โพสพ ชาวนาก็ทำขวัญข้าว ข้าวจึงเป็นพืชชนิดเดียวที่คนไทยทำขวัญให้ทุกช่วงของกระบวนการผลิต เพื่อบำรุงขวัญกำลังใจ ลดความวิตกกังวล โดยมุ่งหวังให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แห่งผลผลิต อันจะนำไปสู่ความเบิกบาน ปิติสุข และความมั่นคงในชีวิต ชาวนาใช้ควายในการไถนาก็ แสดงออกซึ่งความกตัญญูรู้คุณควายโดยการสู่ขวัญควาย แต่ในปัจจุบันเมื่อชาวนาเปลี่ยนไปใช้รถไถหรือเครื่องจักรกลสมัยใหม่ กลับพบว่า จิตใจของชาวนาเริ่มมีความก้าวร้าวมากยิ่งขึ้น ไม่นิยมการประนีประนอม จะเห็นได้จากหลาย ๆ กรณี ที่เกิดมีการฆ่าฟันกันในหมู่ชาวนา เกิดการทะเลาะวิวาทกันในหมู่ชาวนามากยิ่งขึ้น

ความเชื่อหรือศรัทธาคือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นับแต่ความเชื่อในเรื่องนิยายปรัมปรา ความเชื่อทางศาสนา อิทธิพลสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดประเพณีที่มนุษย์จัดขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผน ซึ่งเรียกว่า การประกอบพิธีกรรม ซึ่งนักมานุษยวิทยา ถือว่า เป็นการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ของคนก่อนให้แก่เพื่อนมนุษย์และคนรุ่นต่อมา การบอกเล่าด้วยวาจา ต่อ ๆ กันมาเป็นทอด ๆ ทำให้เกิดการต่อเติมเสริมต่อ นิยายปรัมปราก็กลายเป็นความเชื่อมากขึ้น ความเชื่อนี้เองที่หนุนให้มนุษย์ประกอบพิธีกรรมอันวิจิตรพิสดาร พิธีกรรมเหล่านี้เมื่อสืบต่อกันมาก็เกิดเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตขึ้นดังปรากฏในสังคม เจตนาของพิธีกรรมมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ เพื่อความอยู่รอด เพื่อความสุขความเจริญ (อำนาจ ศิลวัตร, 2535 : 1-2) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว อาจถือได้ว่า เป็นปฏิบัติการสู่ความอุดมสมบูรณ์ โดยผ่านการประสานความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ อุดมคติในทางพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี สังคมข้าวเช่นสังคมไทยได้บ่มเพาะจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลผ่านพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา พิธีกรรมยังมีบทบาทต่อเศรษฐกิจหมู่บ้าน เพื่อการผลิต การแจกจ่ายและการแลกเปลี่ยนในชุมชน

ความคิด ความรู้สึก วิธีการ ความเชื่อต่าง ๆ ของมนุษย์ซึ่งสะสมหรือสืบต่อกันมาย่อมมีการวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาวะสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เฉกเช่นเดียวกับความคิด ความรู้สึก วิธีการ ความเชื่อของชาวบางตาเถรกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาวะสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพราะการทำนากำลังถูกทดแทนด้วยความเป็นอุตสาหกรรม สภาพสังคมเกษตรแต่เดิมกำลังเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาคำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งถือว่าเป็นตำบลที่เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำของจังหวัดสุพรรณบุรีมาแต่โบราณ เป็นดินแดนที่เพียบพร้อมไปด้วยศิลปะและวัฒนธรรม ประเพณีและวิทยาการความรู้ต่าง ๆ มีประชากรอยู่หนาแน่น ประกอบอาชีพหลากหลายโดยเฉพาะอาชีพการทำนาซึ่งมีวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ตลอดจนทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ ที่กระทำหรือปฏิบัติเอาอย่างกันสืบเนื่องต่อกันมา และที่สำคัญที่ตำบลบางตาเถรแห่งนี้เคยมีเอกลักษณ์การเกี่ยวข้าวที่แปลกไปจากที่อื่น ๆ คือมีการพายเรือเกี่ยวข้าว จึงเป็นการคอกย้ำความน่าสนใจในการศึกษาวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็นำเอาผลการศึกษาที่ได้ไปใช้เป็นประโยชน์ในการเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการธำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมข้าวอันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย และเป็นผลิตผลทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย และนำไปใช้ในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาวัฒนธรรมข้าวที่ดั้งเดิมของชาวบางตาเถรสืบต่อไป การศึกษาวัฒนธรรมข้าวของชาวนาคำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี จึงมีความสำคัญที่จะต้องศึกษาเร่งด่วนก่อนที่วัฒนธรรมเหล่านั้นจะเลือนหายไปจากแผ่นดินไทย

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชาวบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ใน 4 ด้าน คือ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนผลผลิต และคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำนา

1.3 ขอบเขตการศึกษา

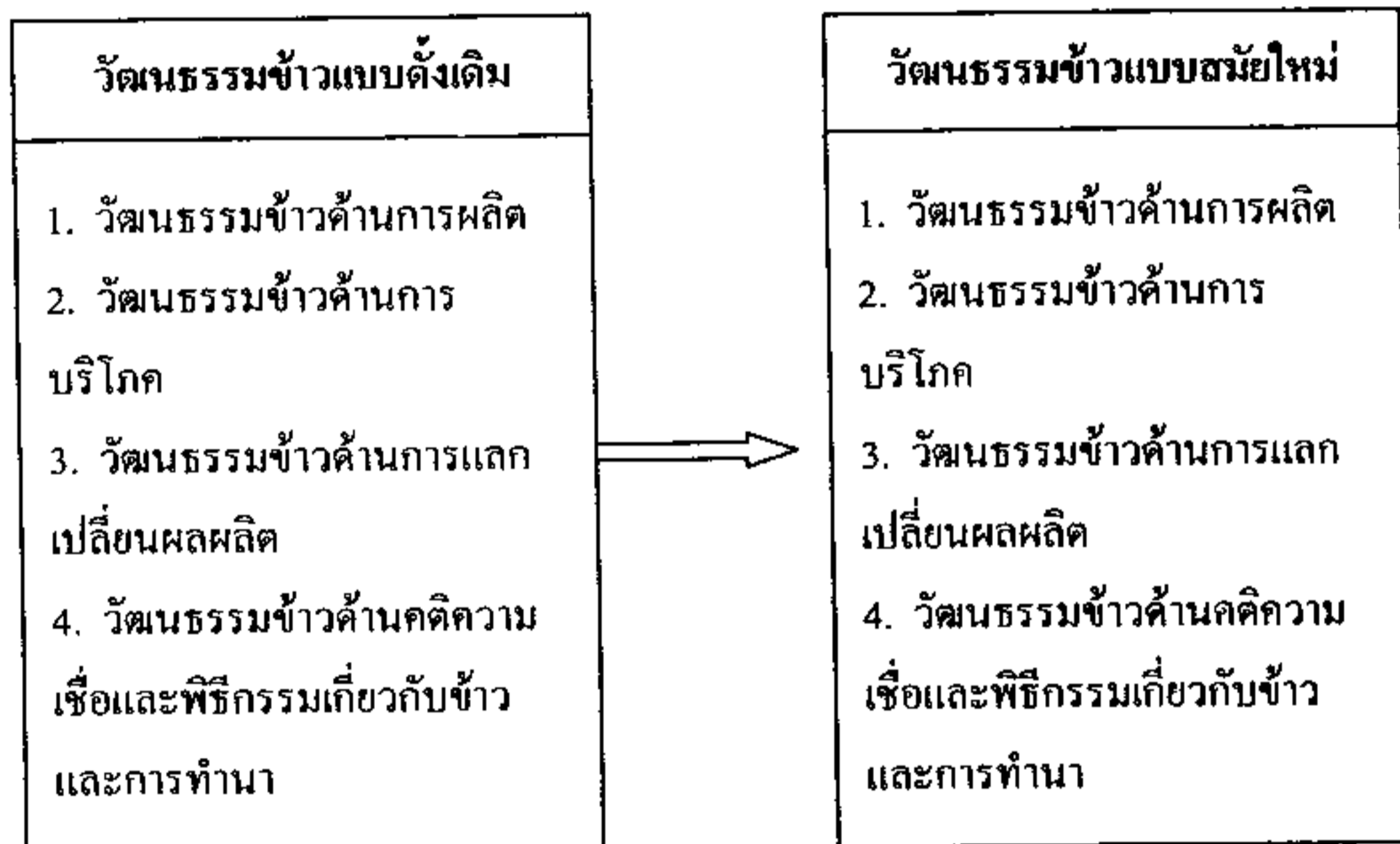
ในการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ 3 ด้าน ด้วยกันคือ

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

สำหรับขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกเอา พื้นที่ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งสถานที่ดังกล่าวนี้ถือได้ว่า เป็นศูนย์การศึกษาวิจัยของคณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เนื่องจากคณาจารย์ของคณะพัฒนาสังคมได้ลงไปทำการวิจัยร่วมกับนักศึกษาในคณะ เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาตำบล ในตำบลบางคาเถร ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายของผู้วิจัย ประกอบไปด้วยหมู่บ้านจำนวน 18 หมู่บ้าน คือ ชาวการ้อง บางคาเถร บางซอ บางปลาร้า ไร่ตาไม้ สามเหลี่ยม กระจเข้กรีน ผักสัก รางมคตาน้อย โลกเจ็ดลูก ไร่โรงวัว บางคันชั่ง ท่าข้าม ถึงหล คันคลอง รางหวาย ไร่ล้อม หมู่ใหม่

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในด้านเนื้อหาของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาดังกล่าวถึงสภาพปัจจุบันของชุมชนบางคา
 เถร และวัฒนธรรมข้าวของชุมชนบางคาเถรในมุมมองของการเปลี่ยนแปลง โดยไม่เน้นว่า การ
 เปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นได้นำไปสู่ผลที่เป็นบวกหรือเป็นลบแต่อย่างใด โดยวัฒนธรรมข้าวที่จะ
 ศึกษา นั้น มี 4 ด้าน คือ 1. วัฒนธรรมข้าวด้านการผลิต 2. วัฒนธรรมข้าวด้านการบริโภค 3. วัฒน
 ธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต 4. วัฒนธรรมข้าวด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว
 และการทำนา ทั้งนี้ก็เพื่อที่ว่าวัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิมนั้นได้เปลี่ยนแปลงมาสู่วัฒนธรรมข้าวแบบ
 สมัยใหม่ได้อย่างไร โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ และ
 เอกสารที่มีผู้ได้ทำการค้นคว้าวิจัยไว้แล้วก่อนหน้านี้ การวิเคราะห์ก็จะอาศัยทฤษฎีที่เกี่ยวกับการ
 เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลัก

แผนภูมิที่ 1.1 แสดงขอบเขตด้านเนื้อหา

1.3.3 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยเรื่อง “ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี: ศึกษาเฉพาะ
 กรณีตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเวลาใน
 การศึกษาเพื่อให้เห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรีอย่างชัดเจน
 โดยกำหนดเอาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาเส้นแบ่งด้าน

เวลา โดยเทียบเคียงกับขอบเขตด้านเนื้อหาที่แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ด้านคือ วัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิมกับวัฒนธรรมข้าวแบบปัจจุบันหรือสมัยใหม่ วัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิมผู้วิจัยกำหนดเป็นเวลาโดยประมาณไว้ว่า เกิดขึ้นก่อนการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 และวัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่ เป็นเวลาหลังการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงสภาพปัจจุบันด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชาวบางคาแตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. ได้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวบางคาแตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ใน 4 ด้าน คือ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนผลผลิต และคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนาของชาวบางคาแตร

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางคาเดร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดองค์ความรู้ที่เป็นแนวคิด ทฤษฎีเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย และประกอบการพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากภาคสนาม โดยเสนอองค์ความรู้ที่สำคัญ ๆ ดังนี้ คือ

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย ความหมายของวัฒนธรรม ประเภทของวัฒนธรรม องค์ประกอบของวัฒนธรรม และความสำคัญของวัฒนธรรม

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว ประกอบด้วย แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวในด้านการผลิต แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภค แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนผลผลิต แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวในบริบทเกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าว และการทำนา

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย ทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้ ทฤษฎีว่าด้วยสาเหตุ ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่

2.5 ทฤษฎีการสร้างความทันสมัย ซึ่งประกอบด้วย ความหมายของการสร้างความทันสมัย ลักษณะการสร้างความทันสมัย ลำดับขั้นตอนของการสร้างความทันสมัย และลักษณะสังคมชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

2.1.1 ความหมายของวัฒนธรรม

“วัฒนธรรม” เป็นคำที่เกิดขึ้นในภาษาไทย ในสมัยที่รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้มองเห็นความสำคัญของเรื่องนี้ คำเดิมเป็นภาษาอังกฤษ คือ “Culture” ในตอนแรก “พระมหากรุณา” แห่งวัดมหาธาตุ ได้แปลคำนี้ว่า “ภูมิธรรม” แต่กรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ ทรงเล็งเห็นว่า คำว่า “ภูมิธรรม” มีความหมายค่อนข้างคงที่ พระองค์ท่านทรงประสงค์ให้คำนี้มีความหมายในลักษณะที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงแปลใหม่ว่าเป็น “วัฒนธรรม” และการนำมาใช้สืบต่อกันมาตลอดสมัยที่ประเทศไทยมีกระทรวงวัฒนธรรมและคงใช้อยู่ในปัจจุบัน

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 757) ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ไว้ว่า สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิธีชีวิตของหมู่คณะ ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช 2485 หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน ทางวิชาการ หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งทีคนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมกันใช้ในหมู่พวกของตน

นอกจากนี้แล้วยังมีผู้ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรมไว้มากมายดังนี้

Tylor (1871, อ้างถึงใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2541 : 21-22) ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ไว้ว่า วัฒนธรรมแสดงภาพรวมที่สลับซับซ้อนซึ่งประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี รวมถึงความสามารถใด ๆ ก็ตาม ตลอดจนอุปนิสัยต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

พระยาอนุมานราชชน (2515:100) ได้นิยามว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์แปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนสมัยก่อนสืบต่อกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็นหรือการกระทำของมนุษย์ในส่วนรวมที่เป็นลักษณะเดียวกัน และสำแดงให้เห็นปรากฏเป็นภาษา ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี

ไพฑูริย์ เครือแก้ว (2518 : 40) ได้ให้ทรรศนะว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างออกไปจากสัตว์และเป็นลักษณะที่มนุษย์นอกเหนือไปจากลักษณะทางร่างกายและชีวภาพ ลักษณะพิเศษ หรือวัฒนธรรมนี้มนุษย์ได้เป็นผู้ได้ร่วมกันคิดสร้างสรรค์ และสะสมถือปฏิบัติเป็นแบบแผนแห่งพฤติกรรมในชีวิตมาเป็นเวลาช้านาน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2534 : 21) ได้สรุปว่า วัฒนธรรม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์นี้มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้นใหม่ทุกชั่วอายุคน แต่จะรับระบบความสัมพันธ์ที่ตกทอดมาจากอดีต มีความซับซ้อนมากต้องอาศัยการถ่ายทอดปลูกฝังเป็นเวลานาน

พัทยา สายหู (2540 : 24) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมหมายถึง แบบอย่างลักษณะชีวิตของแต่ละกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยอุปกรรมและวิธีการต่าง ๆ ที่สมาชิกของกลุ่มยึดถือร่วมกันในการดำเนินชีวิตตราบเท่าที่ยังเป็นสมาชิกของกลุ่ม เช่น พูดจาภาษาสำเนียงเดียวกัน หรือเครื่องเดียวกัน กินอยู่อย่างเดียวกัน ปลูกบ้านเรือนแบบเดียวกัน ใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกัน มีปรัชญาและศาสนาแบบเดียวกัน ฯลฯ

สุพิศรา สุภาพ (2525 : 99) กล่าวถึงวัฒนธรรมว่ามีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุม และการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2539 : 9) ได้ระดมความคิดความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมไว้ 2 ระดับ กล่าวคือ ในระดับความหมายทั่วไป วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจซาบซึ้ง ยอมรับ และใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมนั้น ๆ และในระดับความหมายเชิงปฏิบัติการ วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และ มนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ จิตใจ สังคม และวัตถุ มีการสั่งสม สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจากสังคมหนึ่ง ไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้ และก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ และผลผลิต ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2535 : 4) กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า หมายถึง ประสพการณ์ที่สั่งสมของมนุษย์ที่สืบทอดและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามเหตุปัจจัย วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น อันเนื่องมาจากมนุษย์มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ สัมพันธ์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ และสัมพันธ์กับมนุษย์เอง ตามความหมายเช่นนี้ วัฒนธรรมจึงมีความหลากหลายเกือบจะหาที่สุดมิได้ และยังเปลี่ยนแปลงต่อไปไม่หยุดยั้ง

จรัส ทองเกษม (2539 : 49) ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตที่คนไทยได้สั่งสม เลือกรสร ปรับปรุง แก้ไข จนถือว่าเป็นสิ่งดีงาม เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และได้ใช้เป็นเครื่องมือ หรือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2541 : 23-24) ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรมไว้ว่า วิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่หล่อหลอมขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์ หรือได้รับถ่ายทอดจากบริบทแวดล้อม เช่น ได้รับการถ่ายทอดจากความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี การศึกษา สื่อมวลชน ฯลฯ กลายเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำของคนในสังคมส่วนใหญ่ ที่สำคัญวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นกลางสามารถนำมาซึ่งความเจริญอกงามหรือความเสื่อมแก่สังคมได้

ความหมายของวัฒนธรรมตามแนวทางในการรักษาส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. 2529 มีเนื้อหา ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2541 : 24)

1) วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิตของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกลงในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถแก้ไขและซาบซึ่งร่วมกัน

2) วัฒนธรรมคือมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมปรับและรักษาไว้ให้เจริญอกงามวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติร่วมกันเป็นแนวทางเดียวกันอย่างค่อเนื่องของสมาชิกในสังคม สืบทอดเป็นมรดกทางสังคมค่อกันมาจากอดีต หรืออาจเป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้นขึ้นใหม่ หรืออาจรับเอาสิ่งที่เผยแพร่มาจากสังคมอื่นๆ ทั้งหมดนี้หากสมาชิกยอมรับและยึดถือเป็นแบบแผนประพฤติปฏิบัติร่วมกันก็ย่อมถือว่าเป็นวัฒนธรรมของสังคมนั้น

3) วัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือสร้างขึ้น เพื่อความเจริญอกงามวัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและการเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ที่ใช้แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ย่อมทำให้สมาชิกของสังคมนั้นเกิดความนิยมและในที่สุดอาจจะเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม การจะรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้จึงต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาวัฒนธรรมนั้นให้เหมาะสม มีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

ความหมายของวัฒนธรรมข้างต้นที่มีผู้ได้ให้ไว้มากมายนั้น แต่ละท่านได้ให้ความหมายในแง่มุมที่แตกต่างกัน แต่ถ้าใคร่ตรองอย่างถี่ถ้วนแล้วก็จะพบว่า แต่ละแง่มุมมิได้มีความหมายที่แตกต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง เป็นแต่ความแตกต่างในด้านภาษาเท่านั้นเอง โดยเนื้อหาของวัฒนธรรมแล้ว ก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนนั่นคือ การศึกษา ศิลปะ ความสนุกสนานรื่นเริง เรื่องเล่า ภาษา การกีฬา สื่อมวลชน เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ นั่นคือ การเกษตร การหุงหาอาหาร การสร้างบ้าน เสื้อผ้า การคมนาคม เป็นต้น และยังเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงส่งนั่นคือ สัญลักษณ์ พิธีกรรม ความเชื่อ

2.1.2 ประเภทของวัฒนธรรม

ได้มีผู้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้แตกต่างกัน ทั้งนี้ โดยยึดหลักเกณฑ์ในการแบ่งที่แตกต่างกัน

ในแผนแม่บทวันอนุรักษ์มรดกไทย 2541-2544 (คณะกรรมการดำเนินงานและประสานงานวันอนุรักษ์มรดกไทย, 2541 : 2) ได้กล่าวถึงคำว่า วัฒนธรรม คือ รูปแบบวิถีชีวิตซึ่งเป็นจิตวิญญาณของผู้คนที่ทำให้เกิดความสุขกายสบายใจ อยู่เย็นเป็นสุขแก่บุคคล ครอบครัว ชุมชน และเผ่าพันธุ์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) มรดกทางวัฒนธรรม (Culture heritage) ได้แก่ สิ่งที่มีมนุษย์ได้เคยสร้างไว้เพื่อประโยชน์ในการใช้สอย การดำรงชีพ และพิธีกรรมต่าง ๆ หลักฐานวัฒนธรรมในอดีต ได้แก่ ซากบ้านเรือน ซากโบสถ์วิหาร ศาสนาสถาน ซากกำแพงเมืองคูเมือง สถานที่ประกอบพิธีกรรม หรือเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต ฯลฯ แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยได้ 3 ประเภท

- (1) โบราณสถาน หรือสิ่งก่อสร้างในอดีต
- (2) โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ หรือรูปเคารพ ด้วยขามเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ
- (3) จารึก หนังสือ เอกสารโบราณ สมุดไทย จดหมายเหตุ

2) วัฒนธรรมร่วมสมัย (Living Culture) คือรูปแบบเฉพาะที่คนปัจจุบันใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นรูปแบบที่บรรพบุรุษสร้างขึ้น ปรับปรุงพัฒนาสืบทอดมาจนถึงพวกเรา และมีลักษณะเฉพาะที่แสดงให้เห็นว่า เป็นคนเผ่าใด ชาติใด บางท่านเรียกกลุ่มวัฒนธรรมนี้ว่า ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิต

วัฒนธรรมในยุคนี้แบ่งย่อยออกเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ 5 ประเภท คือ วัฒนธรรมด้านการดำรงชีพ วัฒนธรรมด้านภาษา วัฒนธรรมด้านศาสนา วัฒนธรรมด้านศิลปะ วัฒนธรรมด้านสังคม รวมถึงเศรษฐกิจการเมือง การปกครอง มีกรอบดังนี้

- (1) วัฒนธรรมในการดำรงชีพ (Life) ประกอบด้วยการทำมาหากินที่ยั่งยืน อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย
- (2) วัฒนธรรมด้านภาษา (Language) มีความหมายรวมถึงการพูด การเขียน การอ่านและกิริยาอาการของผู้คนที่ทำให้สามารถสื่อสารสืบทอดและสร้างความรักความสามัคคีในเผ่าชน
- (3) วัฒนธรรมด้านศาสนา ได้แก่ พิธีกรรม ความเชื่อ วินัย ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศีลธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณ ที่ทำให้สังคมเกิดสันติสุข
- (4) วัฒนธรรมด้านศิลปะและสุนทรียภาพ ได้แก่ ความงาม ความเพลิดเพลิน ความสนุกสนานของการดำรงชีวิต เช่น การก่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การตกแต่งบ้าน นาฏศิลป์ คอนเสิร์ต การละคร ฟ้อนรำ กีฬา และการละเล่นของประชาชน เป็นต้น

(5) วัฒนธรรมด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ซึ่งเป็นกฎกติกาในการดำรงอยู่ร่วมกัน และพัฒนาสังคมเผ่าพันธุ์ให้เจริญก้าวหน้าในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

3) ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี คือความรู้ความชำนาญ ที่เป็นศาสตร์ที่สืบทอดกันมาโดย การปฏิบัติ บอกล่า การงคบั่นทีก ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตดังกล่าวข้างต้น แบ่งออกเป็นกรอบใหญ่ ๆ 9 กรอบ

- (1) ภูมิปัญญาด้านการทำมาหากิน
- (2) ภูมิปัญญาด้านการศึกษา
- (3) ภูมิปัญญาด้านศาสนา ศิลธรรม
- (4) ภูมิปัญญาด้านศิลปะ สุนทรียภาพ
- (5) ภูมิปัญญาด้านสังคม
- (6) ภูมิปัญญาเศรษฐกิจ การค้า การพาณิชย์
- (7) ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรม
- (8) ภูมิปัญญาด้านการเมือง
- (9) ภูมิปัญญาด้านการปกครอง

นอกจากนี้ยังมีผู้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้แตกต่างกันอีกดังนี้

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2540 : 117) ได้แบ่งวัฒนธรรมเป็น 4 ประเภท คือ

1) คติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางศีลธรรม และทางจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องของ “ คติ ” คือทางหรือหลักดำเนินชีวิต

2) เนติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมาย หรือขนบประเพณีที่มีความสำคัญเสมอด้วยกฎหมาย คือ บางอย่างแม้ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ แต่ถ้าใครทำเข้าก็เป็นที่ยังเกียจของสังคม เป็นที่น่าอับอายขายหน้า เพราะ ถือว่ากันว่าเสียหาย

3) วัตถุธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ ไม่ใช่หมายถึงเฉพาะวัตถุทางศิลปกรรมเท่านั้น แม้บ้านเรือน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ ถนนหนทาง และสิ่งประกอบความเป็นอยู่ทุกชนิด ก็จัดเข้าในวัตถุธรรมทั้งสิ้น

4) สหธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม คือ วัฒนธรรมในการติดต่อเกี่ยวข้องกับกลุ่มชน เช่น มารยาทในโต๊ะอาหาร มารยาทในการโดยสารรถไฟ รถประจำทาง มารยาทในการเข้าสังคม

ไพบุลย์ ช่างเรียน (2542 : 21-22) ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

1) วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ (Non- material culture) ได้แก่ วัฒนธรรมที่เป็นความคิด ความอ่าน แบบแผนพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ความสนใจ ทักษะคติในด้านต่าง ๆ

2) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture) ได้แก่ สิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ หรือสร้างขึ้นมาตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มาในรูปของวัตถุ เช่น ลักษณะของที่อยู่อาศัย โบสถ์ วิหาร เครื่องประดับ ฯลฯ ซึ่งขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมในข้อแรกในเรื่องเกี่ยวกับศิลปวิทยาต่าง ๆ ตลอดจนความรู้ความสามารถที่ได้สะสมมา หรือถ่ายทอดมาจากคนในรุ่นก่อน ๆ และการเรียนรู้ที่ได้รับ

เออมาลย์ ราชภัฏวารักษ์ (2541 : 52-53) ได้จำแนกวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภท

1) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture) วิธีการต่าง ๆ ที่มีมนุษย์คิดขึ้นมาแล้วสามารถทำให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาได้ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค รถยนต์ เครื่องบิน เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นการถ่ายทอดวิธีการทำอาหาร วิธีการตัดเย็บเสื้อผ้า วิธีการสร้างบ้าน วิธีการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ ทั้งนี้เพราะวัตถุทั้งหลายย่อมเสื่อมสลายไป จะเหลืออยู่เพียงรูปแบบและวิธีการประดิษฐ์ ซึ่งจะถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป

2) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non- material culture) ได้แก่ วิธีการคิดและแบบแผนพฤติกรรมที่มีมนุษย์คิดขึ้นมาแล้ว ไม่สามารถทำให้เห็นเป็นรูปเป็นร่างได้ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม คีตธรรม จริยธรรม กฎหมาย เป็นต้น การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เป็นการถ่ายทอดแนวทางแห่งความคิดและแบบอย่างการปฏิบัติ

2.1.3 ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรม

ไพบุลย์ ช่างเรียน (2542 : 22-24) ได้อธิบายลักษณะที่สำคัญ ๆ ของวัฒนธรรม สามารถสรุปได้ว่า วัฒนธรรมจะมีลักษณะสำคัญอยู่ 4 ประการคือ

1) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้จากสังคม กล่าวคือ วัฒนธรรมไม่ได้เกิดมาพร้อมกับบุคคลหรือได้รับการถ่ายทอดทางชีวภาพหรือกรรมพันธุ์ หากแต่เป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องเรียนรู้จากสังคม การเรียนรู้นี้จะเรียนรู้จากสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ วัฒนธรรมในกรณีนี้จึงเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมเดียวกันจะต้องมีการปฏิบัติร่วมกันเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ๆ เช่น ภาษา กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี การกินอยู่ การแต่งกาย ฯลฯ

2) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถถ่ายทอดได้ หมายความว่า วัฒนธรรมเป็นของที่มีอยู่แล้วในสังคม คือ เป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมจึงต้องมีการสอนหรือถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนให้แก่คนในรุ่นต่อมา จากบุคคลหนึ่ง หรือจากกลุ่มชนหนึ่งไปยังอีกกลุ่มชนหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง ซึ่งในการที่วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้ เพราะมนุษย์มีวัฒนธรรมเกี่ยวกับภาษาที่ใช้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด (ภาษาในที่นี้หมายถึง การพูด การเขียน ตลอดจนสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้

เป็นสื่อกลางในการสื่อความหมาย) ถ้าหาก วัฒนธรรมไม่ได้รับการถ่ายทอด วัฒนธรรมจะสูญหายจากสังคม

3) วัฒนธรรมในแต่ละสังคมจะแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ วัฒนธรรมในสังคมหนึ่งจะแตกต่างออกไปจากวัฒนธรรมของอีกสังคมหนึ่ง ทำให้แบบแผนการดำเนินชีวิต ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมในด้านต่างๆ ทั้งในทางสังคม การเมือง การปกครอง การบริหาร เศรษฐกิจ ฯลฯ แตกต่างกันไป เช่น วัฒนธรรมของชาวเมืองกับชาวชนบท ชาวไทยกับชาวต่างชาติ หรือชาติอื่น ๆ ทั้งนี้โดยถือว่า แต่ละสังคมหรือชาติ จะมีวิถีชีวิต ตลอดจนการทำงานในด้านต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นของตนเอง แต่ไม่ได้หมายความว่า วัฒนธรรมของสังคมหนึ่งสังคมใด หรือชาติหนึ่งชาติใด จะต้องดีไปกว่ากันหรือล้าหลังไปกว่ากัน

4) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เราจะเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ สามารถถ่ายทอดกันได้ ซึ่งการเรียนรู้นั้น เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้ที่มีมันสมองหรือความคิด ดังนั้น ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทำให้มนุษย์สามารถที่จะคิดค้น ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ได้เพื่อความเหมาะสม ตลอดจนสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ให้สูงขึ้น จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ดังเช่นเรื่องของสิทธิเสรีภาพ ความคิดทางการเมืองการปกครอง การบริหาร หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ย่อมจะก่อให้เกิดสังคมมีความเจริญก้าวหน้าและสามารถพัฒนาต่อไปได้

ผจงจิตต์ อธิคมนันตะ (2531 : 7) ได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะของวัฒนธรรมไว้ 3 ลักษณะด้วยกันคือ

1) วัฒนธรรมเป็นคำกำหนดรูปแบบของสถาบัน เช่น รูปแบบของครอบครัว ถ้าศึกษาคู่สังคมต่าง ๆ จะทำให้เห็นว่า ลักษณะของครอบครัวแต่ละสังคมต่างกันไป ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรม เช่น ในสังคมหนึ่งชายจะมีภรรยาได้หลายคน ในอีกสังคมหนึ่งหญิงอาจจะมีสามีได้หลายคน หรือวัฒนธรรมจะกำหนดว่าจะจะเป็นแบบสามีภรรยาเดียว ความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานเป็นสิ่งที่ดีหรือเป็นเรื่องขัศศีลธรรม สถาบันทางเศรษฐกิจกำหนดวิธีการทำมาหากิน งานชนิดไหนของผู้หญิงผู้ชาย อาชีพบางอย่างมีเกียรติสูงในสังคมหนึ่งแต่เป็นที่ดูถูกในอีกสังคมหนึ่ง ก็เป็นเพราะวัฒนธรรม

2) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น จะแต่งงานอายุเท่าใด ความแตกต่างระหว่างบุคลิกภาพของเพศหญิงกับเพศชาย

3) วัฒนธรรมเป็นวิธีควบคุมสังคม (Social Control) ได้แก่การมีประเพณีต่างๆ ผู้ที่ฝ่าฝืนก็จะได้รับการดำเนินจากสังคมกลุ่มนั้น สังคมโบราณจะมีข้อห้าม(Taboo) และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่ควบคุม ต่อมาวิธีการควบคุมก็มีลักษณะเป็นทางการ และแยกเป็นหน้าที่เฉพาะมากขึ้น

ในส่วนของวัฒนธรรมไทยนั้น ได้มีผู้ศึกษา และนำเสนอไว้หลายท่านเช่นกัน โดยเฉพาะ ประเสริฐ แต้มนกลิ่นทุ่ง (2515, อ้างถึงใน ไพบูลย์ ช่างเรียน, 2542 :115-118) ได้กล่าวถึงลักษณะพิเศษของวัฒนธรรมไทย โดยสรุป ดังนี้

1) ความรักอิสระ หรือความเป็นไท โดยมีนิสัยไม่ต้องการอยู่ภายใต้อำนาจบังคับบัญชาของผู้อื่น ไม่ชอบการควบคุม และการบังคับเข้มงวด

2) ปึงเจกบุคคลนิยม (Individualism) เป็นค่านิยมที่มาจากศาสนาพุทธที่ถือว่า บุคคลจะเป็นอย่างไรเกิดจากกรรมในอดีต บุคคลพึงได้แต่ตนเองเท่านั้น จะพึ่งบุคคลอื่นไม่ได้ คนไทยมักยึดหลักต่างคนต่างอยู่ ดังสำนวนว่า “บ้านใครใครอยู่ อยู่ใครใครนอน” หรือ “ธุระไม่ใช่” การติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นจะยึดหลักเกรงใจกัน หมายถึงการไม่เรียกร้อง บังคับให้คนอื่นทำในสิ่งที่เขาไม่อยากทำ

3) มัคน้อย สันโดษ และพอใจในสิ่งที่ตนเองมีเป็นลักษณะของการไม่ชอบค้ำรันทะเยอทะยานที่จะเอาอย่างคนอื่น เพราะถือว่าความสำเร็จเป็นเรื่องของบุญกรรม

4) การหาความสุขของชีวิต โดยคนไทยมองชีวิตในแง่ความสวยงาม และการหาความสุขจากโลก ความรู้สึกประทับใจของคนไทยไม่ค่อยมี

5) เคารพ เชื่อฟังผู้มีอำนาจ โดยทั่วไปคนไทยนิยมการแสดงความนอบน้อม และให้ความเคารพต่อบุคคลผู้มีอำนาจ ความสัมพันธ์เป็นไปแบบตามพิธี ซึ่งแสดงฐานะสูงต่ำของบุคคล

6) ความโอ้อ่า เป็นลักษณะเชื่อมั่น และยิ่งใหญ่ในเกียรติของตนเอง ไม่ยอมให้ดูถูกกันง่าย ๆ

7) สุภาพ อ่อนโยน จิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ น้ำใจกว้างขวาง เห็นใจผู้อื่น ซึ่งมีลักษณะเป็นกันเองกับทุกคน มีชื่อเสียงเด่นในเรื่องการต้อนรับแขก หรือคนแปลกหน้าอย่างอบอุ่น นิยมการช่วยเหลือกัน ไม่ซ้ำเติมผู้แพ้ โกรธง่าย หายเร็ว

ซึ่งก็สอดคล้องกับการศึกษาของ สนิท สมักรการ (2538, อ้างถึงใน มณจิรา ชินนาน, 2544 : 12) ที่ศึกษาถึงลักษณะเด่น และลักษณะค้อยของวัฒนธรรมไทยไว้ สามารถสรุปได้ว่า

ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมไทย

ประการแรก คือ มีความสามารถในการปรับตัว (Highly adaptive) คนไทยมีวัฒนธรรมที่เปิดรับวัฒนธรรมค่อนข้างมาก โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มีอำนาจเหนือกว่า

ประการที่สอง คือ มีความยืดหยุ่นสูง (Highly flexible) เป็นส่วนหนึ่งของความสามารถปรับตัว แสดงถึงการรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว รู้จักรับเลือกรู้จักเลือกที่เหมาะสม

ประการสุดท้าย คือ มีความยึดมั่นในความเป็นไทยอย่างเหนียวแน่น (Thai-ism) แสดงถึงความภูมิใจในความเป็นไทย และแสดงออกถึงพฤติกรรมรักพวกพ้อง รักญาติพี่น้อง

ลักษณะค้อยของวัฒนธรรมไทย ที่ทำให้สังคมไทยมีการพัฒนาอย่างเชื่องช้า และควรแก้ไขปรับปรุง คือ

ประการแรก คือ ความยึดถือค้วบุคคลมากเกินไป เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในกลุ่มผู้บริหารระดับสูงทำให้เกิดการชิงดีชิงเด่น และขาดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่สอง คือ ความรักเสรีโดยปราศจากขอบเขต ชอบทำตามใจตนเอง

ประการสุดท้ายคือความเชื่อถือหรือยึดถือในเรื่องของไสยศาสตร์ โศกลางชะตากรรม

ส่วน สุพัตรา สุภาพ (อ้างถึงใน งามพิศ สัตย์สงวน, 2541: 4) ได้กล่าวถึงลักษณะวิถีชีวิตชาวนาไว้ว่า

1) เชื่อเรื่องบุญกรรม หากทำนาไม่ได้ผล ก็คิดว่าเป็นเรื่องของโชคชะตา เป็นการเชื่อเรื่องเวรกรรม ที่ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ชาตีก่อนอาจทำบาปไว้ชาตินี้ก็เลยเป็นอย่างนี้

2) เชื่อผู้มีอำนาจ โดยเฉพาะกำนันผู้ใหญ่บ้านที่มีอิทธิพลสูง

3) ชาวนาจะเป็นฝ่ายรับ มากกว่าฝ่ายรุก คือ ไม่กล้าเรียกร้องอะไร กลัวผู้มีอำนาจ กลัวถูกว่า กลัวถูกกลั่นแกล้ง

4) เชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เพราะในความเป็นจริงมีแต่ความผิดหวัง ทุกข์ยาก จึงต้องหาสิ่งที่ไม่เห็น เพื่อมีกำลังใจอยู่ไปวัน ๆ

ในขณะที่ วีระ บำรุงรักษ์ (อ้างถึงใน กรมศิลปากร, 2541: 30) กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไทยไว้ว่า

1) วัฒนธรรมไทยมีพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นแก่นสารหรือเป็นจิตวิญญาณเป็นส่วนใหญ่

2) วัฒนธรรมไทย โดยส่วนรวมเกิดขึ้นจากการพัฒนาหรือสร้างสรรค์โดยมีวังและวัดเป็นฝ่ายนำ

3) วัฒนธรรมไทย มีลักษณะหลากหลายมากมาย มีความคิดเพี้ยนกันไปบ้าง เช่นเดียวกับภาษาไทย แต่สามารถเข้าใจกันได้และปฏิบัติกันได้

4) วัฒนธรรมพื้นบ้านจำนวนมากเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของประชาชนชาวบ้านทั่วไป

2.1.4 องค์ประกอบของวัฒนธรรม

จากความหมาย ประเภทและลักษณะของวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้น ทำให้เราสามารถแยกพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมได้ดังนี้ (ไพบุลย์ ช่างเรียน, 2542 : 24-25)

1) องค์ประกอบเกี่ยวกับความคิด (concept) ได้แก่ ความเชื่อ ความเข้าใจ ทักษะคติ ตลอดจนจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียวหรือหลายองค์ ความคิดเห็นหรืออุดม

การณ์ในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การบริหาร ความเข้าใจเรื่องมนุษย์ การยอมรับว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควร ถูกหรือผิด ซึ่งจะเป็นเครื่องวัดหรือมาตรฐานในการตัดสินใจของคนตลอดจนเป็นเครื่องวัดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

2) องค์ประกอบทางพิธีการ (Usage) เป็นเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในสังคม เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ การแต่งงาน การบวชนาคร พิธีทางศาสนา พิธีการต่าง ๆ ในการติดต่อกับบุคคลในรูปแบบต่าง ๆ หรือภาวะการณ์ต่าง ๆ กันออกไป รูปแบบความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆว่าจะมีวิธีการอย่างไร เป็นต้น

3) องค์ประกอบทางวัตถุ (Instrumental and symbolic objects) คือ วัฒนธรรมทางวัตถุที่สามารถจับต้องได้แบบมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ บ้าน โรงเรียน วัด นอกจากนี้ยังรวมถึงภาษาเขียน สัญลักษณ์ในการติดต่อ หรือสื่อความหมาย มาตรการต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มนุษย์คิดค้นหรือสร้างขึ้นมา

4) องค์ประกอบเกี่ยวกับองค์กร (Organization of association) เป็นการมองในลักษณะของสถาบัน หรือองค์การสมาคมต่าง ๆ ในสังคมซึ่งหมายถึงกลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบ มีโครงสร้าง และหน้าที่อย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับ ตลอดจนวัตถุประสงค์ไว้ในองค์กร ซึ่งจะมีตั้งแต่ระดับเล็กสุด คือครอบครัว จนถึงระดับใหญ่สุดคือ องค์การสหประชาชาติ

ในด้านขององค์ประกอบของวัฒนธรรมไทย พระยาอนุนานราชชน (2501, อ้างถึงใน กรมศิลปากร, 2541: 50) ได้แบ่งไว้ 5 องค์ประกอบ คือ

1) เผ่าพันธุ์การดำรงชีพ (Life) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรูปร่างหน้าตา เผ่าพันธุ์ของการดำรงชีพ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ตลอดจนที่อยู่อาศัย

2) สังคม (Social) เกี่ยวข้องกับครอบครัว การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันตลอดจนพัฒนาการ เศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการเมืองการปกครอง

3) ศาสนาและจริยธรรม (Religion) เป็นเรื่องของความเชื่อพื้นฐาน กิริยามารยาท การประพฤติปฏิบัติตลอดจนจารีตประเพณี

4) สุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) เป็นเรื่องของรสนิยมความงาม ตลอดจนถึงการละเล่นพื้นบ้าน ภาพลักษณ์ที่ประชาชนแสดงออกในด้านดนตรี การละคร ฟ้อนรำ และภาพลักษณ์ของที่อยู่อาศัย

5) ภาษาและวรรณกรรม (Language) เป็นเรื่องของการสืบสานสืบทอดความรู้ เช่น การพูด การขีดเขียน และการอ่าน เพื่อความเข้าใจของเผ่าพันธุ์

2.1.5 ความสำคัญของวัฒนธรรม

เมื่อวิเคราะห์อย่างละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรมแล้วจะเห็นว่าวัฒนธรรมนั้นจะมีอิทธิพลต่อลักษณะโครงสร้าง หน้าที่ พฤติกรรม ตลอดจนกระบวนการในการทำงานในระบบอื่นๆ ในสังคม ดังจะพิจารณาได้จากลักษณะที่เกี่ยวกับโครงสร้างพฤติกรรมและความสัมพันธ์ในแต่ละด้านในสังคมที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะของวัฒนธรรมในสังคม และชี้ให้เห็นอิทธิพลของวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เช่น รูปแบบและวิธีการปกครองบิดาที่ปฏิบัติต่อบุตร จะมีส่วนสัมพันธ์กับวิธีการที่นายจ้างปฏิบัติกับลูกจ้าง หรือมีส่วนสัมพันธ์กับวิธีการที่นายจ้างปฏิบัติกับลูกจ้าง หรือมีส่วนสัมพันธ์กับวิธีที่ครูปฏิบัติต่อศิษย์ ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารราชการก็เช่นเดียวกัน ลักษณะโครงสร้างการกระจายอำนาจ หรือการรวมอำนาจในการบริหารหรือการปกครองนั้น ก็เป็นผลมาจากวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองของประเทศหรือสังคม (ไพบูลย์ ช่างเรียน, 2542:26)

วีระ บำรุงรักษ์ (อ้างถึงใน กรมศิลปากร, 2541: 27-28) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ 4 ประการคือ

- 1) เป็นเอกลักษณ์ของหมู่คณะ
- 2) เป็นศักดิ์ศรีของหมู่คณะ
- 3) เป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ
- 4) เป็นเครื่องช่วยให้เกิดความมั่นคงในหมู่คณะ

อย่างไรก็ตาม ระบบของวัฒนธรรมแม้จะแตกต่างกันบ้าง แต่ภายในขอบเขตของวัฒนธรรมแล้ว บุคคลแต่ละคนย่อมมีการประพฤติปฏิบัติโดยอาศัยประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตเป็นรากฐานวัฒนธรรมจะปรุงแต่งให้บุคคลมีพฤติกรรมตามแนวทางของสังคม ซึ่งยากที่จะเปลี่ยนแปลงกันได้ เพราะวัฒนธรรมเป็นรูปแบบและแนวทางในการดำเนินชีวิต กำหนดทัศนคติ ตลอดจนความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ ให้แก่ บุคคล สร้างบุคลิกภาพของคน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ได้ประกอบกันเข้ามาเป็นแบบแผนของวัฒนธรรมส่วนรวม หรือ สังคมอันยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลแทรกซึมอยู่ในสังคมทุกสังคม แม้ว่า วัฒนธรรมบางอย่างที่มีอิทธิพลและมีความสำคัญต่อการจัดวางหรือส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาสังคม เช่นระบบอาวุโส การยอมรับอำนาจของผู้มีอำนาจเหนือกว่าในวงราชการในการปกครองบังคับบัญชาของสังคมไทยจะมีผลต่อทัศนคติและความประพฤติของบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว

วัฒนธรรมข้าวเริ่มก่อตัวขึ้นประมาณปลายยุคหินกลางหรือต้นยุคหินใหม่ จากนั้นจึงเปลี่ยนแปลงพัฒนามาจนถึงข้าวเริ่มมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ในด้านต่าง ๆ มากขึ้น จึงทำให้เกิดประเพณี การณ์ และการสร้างสรรค์ สะสม เพิ่มพูน องค์ความรู้เรื่องข้าวด้านต่าง ๆ เป็นมรดกตกทอด และเป็นภูมิปัญญาที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ถ่ายทอดจากชนรุ่นหนึ่งมาสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พร้อมทั้งพัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้และกิจกรรมต่างทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ให้มีความเหมาะสมตามกาล สถานที่และกลุ่มชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นพื้นฐานความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ในปัจจุบัน

เอี่ยม ทองดี (2538 : 12) ได้จำแนกวัฒนธรรมข้าวออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) วัฒนธรรมข้าวส่วนที่เป็นนามธรรม หมายถึง แบบแผนการแสดงออก ความเชื่อ ความคิด อุดมการณ์ ระเบียบข้อปฏิบัติ ความดี ความงาม ความถูกต้องชอบธรรม ความรัก ภูมิปัญญา เทคนิควิธีการแก้ปัญหา วิธีคิด เป็นต้น

2) วัฒนธรรมข้าวที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย อาหาร วัสดุ ไร่ นา ยารักษาโรค ฯลฯ ของสังคมชาวนาชาวไร่

วัฒนธรรมข้าวทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมดังกล่าวข้างต้นล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่สังคมชาวนาชาวไร่เข้าใจ ชาบซึ้ง และใช้ร่วมกัน และชาวนาชาวไร่ได้ตั้งสมมติสรร ปรับปรุง แก้ไขจนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม สามารถใช้ป้องกันและนำพาชีวิตไปสู่เป้าหมายได้ ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมและผลงานต่างๆดังกล่าวนี้ เป็นวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ของชนส่วนใหญ่ของสังคมไทย

นอกจากนั้น เอี่ยม ทองดี ก็ยังได้กล่าวต่อไปว่า วัฒนธรรมข้าวทั้ง 2 ประเภทข้างต้นนั้น ประกอบด้วยเหตุปัจจัยหลัก 2 ส่วน คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวนา กับส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้าว

ส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวนา วัฒนธรรมข้าว หมายถึง แบบแผนการประพฤติปฏิบัติ วิธีการดำเนินชีวิต การแสดงออกซึ่งความรู้สึกรักใคร่ในสถานการณ์ต่างๆที่เป็นเอกลักษณ์ ที่เป็นความเข้าใจ ชาบซึ้งร่วมกันซึ่งได้ตั้งสมมติสรรปรับปรุงแก้ไขจนถือว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และนำมาใช้เป็นเครื่องมือ เป็นแนวทาง เป็นมาตรการในการแก้ไขปัญหาลดจนนำพาชีวิตไปสู่เป้าหมายตามความต้องการของชาวนาหรือสังคมชาวนา

ส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้าว วัฒนธรรมข้าว หมายถึง ลักษณะทางกายภาพ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เครื่องมือเครื่องใช้ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ความรู้ ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นมาจากอดีต จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคมของชาวนาชาวไร่สืบ

มา ทั้งนี้เนื่องจากข้าวมีบทบาทสำคัญต่อชาวไร่วรรณนาเป็นอย่างยิ่ง ชาวไร่วรรณนาเห็นว่าข้าวเป็นองค์รวมของธรรมชาติ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ

ด้านร่างกาย ข้าวเป็นอาหารหล่อเลี้ยงให้เจริญเติบโต อยู่เย็นเป็นสุข จะหาสิ่งใดมาหล่อเลี้ยงร่างกายให้เหมือนข้าวไม่มี มนุษย์ได้ปฏิบัติธรรม ได้บรรลุธรรมสูงสุดอันเป็นเป้าหมายของชีวิตได้ก็เพราะอาศัยข้าวหล่อเลี้ยงร่างกายเป็นสำคัญ

ด้านจิตใจ ข้าวเป็นสายใยร้อยรัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ดินฟ้าอากาศ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติอื่นๆ ให้เกิดขึ้นสืบเนื่องถึงกันอย่างลึกซึ้ง ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ เปิดโอกาสให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมายตามอุดมการณ์ได้

ด้าน เอกวิทย์ ฌ กลาง (2544: 32) ได้กล่าวถึงการทำความเข้าใจเรื่อง “วัฒนธรรมข้าว” ว่า การทำความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมข้าว นั้น โดยแก่นแท้ก็เป็นการทำความเข้าใจลึกถึงไปถึงรากเหง้าของวิถีชีวิตไทย ทั้งนี้เนื่องจาก “ข้าว” ได้เข้ามาอยู่ในความคิดคำนึง เข้ามาเ็นกรอบอ้างอิง และเป็นบรรทัดฐานหลายอย่างหลายประการ ดังจะเห็นได้จากความรู้ร่วมของภาษาไทยนั้น ส่วนหนึ่งก็มีข้าวเป็นสาระสำคัญในกรอบความคิดและโลกทัศน์

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาดำบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยได้แบ่งระบบของวัฒนธรรมข้าวที่จะศึกษาออกเป็น 5 ด้าน คือ วัฒนธรรมข้าวที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน และคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา ดังนั้นเพื่อความชัดเจนของวัฒนธรรมข้าวแต่ละด้านที่ได้กำหนดเพื่อเป็นกรอบในการศึกษานั้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวด้านต่างๆดังกล่าวมา ดังนี้

2.2.1 แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวในด้านการผลิต

การผลิตข้าวไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ แต่จะต้องมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการผลิดซึ่งหลายคนได้กล่าวถึงปัจจัยการผลิตได้ดังนี้

การผลิตข้าวมีสิ่งจำเป็นพื้นฐานสรุปได้ดังนี้

แรงงาน หมายถึง แรงงานที่ใช้ในการทำนาทุกขั้นตอน ตั้งแต่เพาะปลูกไปจนถึงการเก็บเกี่ยว ทั้งแรงงานคนและแรงงานสัตว์

พื้นที่ทำนา หมายถึง สถานที่ที่จะปลูกข้าว ซึ่งถือเป็นปัจจัยพื้นฐานทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพที่ดินรวมทั้งกรรมสิทธิ์และชนิดของดินนั้น ๆ

น้ำ น้ำจะมีความจำเป็นมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับนาแต่ละชนิด เช่น นาดอน นาหลุ่ม ส่วนแหล่งที่มาของน้ำนั้นไม่ว่าจะเป็นชลประทาน น้ำจากห้วย หนอง คลอง บึง ล้วนมาจากน้ำฝนทั้งสิ้น และการที่ฝนตกทำให้น้ำท่วมน้ำขังทุกปีนั้น เป็นกลไกการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติแก่พื้นดิน และเป็นการชะล้างมลพิษต่าง ๆ ของพื้นดินให้อ่างหายลงไปด้วย

ลมฟ้าอากาศ หมายถึง แสง อุณหภูมิ ความชื้น ลม ในประเทศไทยจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้เกิดฝนตกสามารถทำนาปลูกข้าวได้ ต่อมาได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเหตุให้ข้าวสุกเร็วขึ้น

ทุน หมายถึง เงินและเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับเตรียมดิน บำรุงรักษา เก็บเกี่ยว นวด ขนส่งและการแปรสภาพข้าว ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการทำนาด้วย

การจัดการ ได้แก่ การเลือกพันธุ์ข้าว การวางแผนเตรียมดิน การวางแผนปลูกข้าว การว่าจ้างหรือการแลกเปลี่ยนแรงงาน การใช้เครื่องมือเครื่องใช้ การจัดจำหน่ายข้าว (วิมล คำศรี และคณะ, 2544 : 26-27)

ในแง่พัฒนาการการผลิตข้าวในวัฒนธรรมข้าวไทย สุภาพค์ จันทวานิช (2541: 30-31) ได้แบ่งช่วงเวลาเกี่ยวกับวิธีการผลิตข้าวออกเป็น 4 ยุค คือ

1) ยุคของการเก็บรวบรวมข้าว คือเก็บเกี่ยวพืชผลที่เกิดตามธรรมชาติตามบริเวณที่ราบสามเหลี่ยมลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ ซึ่งข้าวจะเติบโตขึ้นร่วมกับหญ้า กลุ่มคนที่เร่ร่อนไปในอดีตก็เก็บเกี่ยวเมล็ดพันธุ์ข้าวเหล่านี้มาเป็นอาหาร ในระยะนี้ทำเป็นเพียงอาหารประเภทหนึ่งหรืออาหารเสริมของสังคมเท่านั้น มิได้เป็นอาหารหลัก กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมก็เป็นกลุ่มเคลื่อนที่ขนาดเล็กที่ย้ายถิ่นที่อยู่ไปเรื่อยๆ สภาพการผลิตเช่นนี้เกิดขึ้นแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์ และสังคมไทยก็ยังไม่เกิดขึ้นในระยษนั้น อย่างไรก็ตามในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และในประเทศไทย ก็มีร่องรอยจากหลักฐานทางโบราณคดีของสังคมที่เก็บรวบรวมข้าวเช่นนี้แล้ว เช่น ในวัฒนธรรมห้วยบิลท์เวียคนาม และวัฒนธรรมบ้านเชียงในไทย

2) ยุคการเพาะปลูกข้าวแบบเลื่อนลอย กล่าวคือมนุษย์เริ่มรู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและฤดูกาลในการตากถางป่าแล้วผลิตข้าวขึ้นเองโดยหยอดเมล็ดข้าวลงไปในรู รอให้ฝนตกเพื่อต้นข้าวจะได้เจริญเติบโต การเพาะปลูกเช่นนี้ทำได้หนึ่งหรือสองครั้งแล้วย้ายที่ไปทำที่ใหม่จึงเป็นวิธีการผลิตแบบเลื่อนลอย ในระยะต้น ๆ วัฏจักรของการหมุนเวียนกลับมาปลูกข้าวใหม่ในที่เดิมจะทำทุกสิบปี สังคมที่ใช้วิธีการผลิตแบบนี้จะย้ายถิ่นที่อยู่ทุก ๆ 2-3 ปี ในสังคมดังกล่าวจะไม่มีแบบแผนการตั้งหมู่บ้าน แบบบ้านก็จะบ้านธรรมดาเพราะจะทิ้งไปในระยะเวลาอันสั้น อาณาเขตของการเพาะปลูกจะคลุมเครือไม่ชัดเจน สุดแต่แต่เงื่อนไขของธรรมชาติการผลิตข้าวแบบนี้ทำได้ในสังคมที่ดั่งป่าซึ่งมีประชากรไม่หนาแน่น อาศัยวัฏจักรทางนิเวศวิทยาทำให้ดินที่เพาะปลูกแล้วคืนสู่สภาพอุดมสมบูรณ์ใหม่ด้วยตัวเองแล้วกลับมาเพาะปลูกอีกครั้ง

3) ยุคการเพาะปลูกข้าวแบบนาหว่าน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อสังคมหยุดตั้งหลักแหล่งอยู่กับที่แล้วมนุษย์ตากถางป่าเป็นทุ่งโล่งเพื่อเพาะปลูกข้าว โดยอาศัยน้ำที่ไหลหลากเข้ามาในทุ่งนาหล่อเลี้ยงให้ข้าวเติบโต นาแบบนี้ยังไม่มีคันนาและยังไม่มีชลประทาน ตามทุ่งนายังมีพืชชนิดอื่นปะปนอยู่มาก

เทคนิคการทำนาหว่านคือการศึกษาความลาดเอียงของพื้นที่เพื่อคะแนนการไหลท่วมของน้ำที่หลากเข้ามา และการเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับน้ำหลากลักษณะนี้

4) ยุคการเพาะปลูกข้าวแบบนาดำ แต่เมื่อชุมชนเติบโตและสมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว วิธีการเพาะปลูกข้าวแบบนาหว่านก็ถูกปรับเปลี่ยนเป็นแบบนาดำ ซึ่งเป็นแบบแผนที่ปฏิบัติกันแพร่หลายที่สุดในสังคมไทย ในการเพาะปลูกข้าวแบบนาดำ ผู้ปลูกจะต้องทำคันนาแบ่งเป็นส่วน ๆ สำหรับการควบคุมปริมาณน้ำที่ไหลเข้าออก และยังต้องใช้การชลประทานเข้ามาช่วยการทำนาคำซึ่งใช้เนื้อที่ในการเพาะปลูกน้อย แต่ผู้ปลูกต้องใช้แรงงานมากเริ่มตั้งแต่แรงงานในการทำคันนาในการขุดคลองส่งน้ำ ในการทอดกล้า ถอนกล้า ปักดำกล้า ตลอดจนการเก็บเกี่ยว ความซับซ้อนเหล่านี้จึงต้องมีการจัดระเบียบทางสังคมที่ซับซ้อนขึ้นรองรับเพื่อให้การผลิตดำเนินไปได้ด้วยดี เกิดการเรียกหน่วยวัดที่ชื่อว่า ตะบึงนา หรือ วันนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรูปสี่เหลี่ยมมีคันนาเป็นเส้นกำหนดเขตและมีหน่วยการแบ่งที่นาเป็น งานและไร่ งาน คือ ขนาดพื้นที่ที่ท้าวชายตัวเชิงจะไถได้หมดเพียงครึ่งวัน และ ไร่ คือ ขนาดพื้นที่ที่ไถได้หมดในหนึ่งวัน มาตรการจึงกำหนดให้ สองงานเป็นหนึ่งไร่ มาตรการวัดการดวงเมล็ดข้าวก็เกิดตามมาเป็นระเบียบสังคมใหม่ โดยใช้ขนาดของกระบุงที่ดวงข้าว ซึ่งเรียกว่า กระบุงลูกตัด กระบุงขนาดนี้ 40 กระบุง จะดวงข้าวเต็มเกวียน จึงเกิดมาตรการดวง 40 สัด เป็นหนึ่งเกวียน

จะเห็นได้ว่าพัฒนาการการผลิตข้าวในวัฒนธรรมข้าวไทยดังที่ได้กล่าวมานั้น มีความเกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการสังคมมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์จะเปลี่ยนจากวิธีการผลิตแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งเมื่อสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปจนเงื่อนไขทางนิเวศวิทยาทางการเกษตรและจำนวนประชากรในสังคมนั้น ๆ กำหนดให้ต้องปรับตัวและเปลี่ยนวิธีการผลิตข้าว อย่างไรก็ตาม ยังคงมีสังคมหรือชุมชนในโลกปัจจุบันที่ยังคงใช้วิธีการผลิตแบบแรก ๆ อยู่ เพราะยังไม่มีเงื่อนไขความจำเป็นมากำหนดให้ต้องปรับตัว

2.2.2 แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภค

พญา สายหู (2528 : 70) ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรมการบริโภค ไว้ว่า หมายถึง ธรรมเนียมประเพณี วิธีการต่าง ๆ ที่คนในชุมชนหรือสังคมหนึ่งยึดถือปฏิบัติกันมาในเรื่องที่เกี่ยวกับการบริโภคอาหารทุกขั้นตอน

โดยวัฒนธรรมการบริโภคนั้น พญา สายหู (2528 : 75) กล่าวว่า จะต้องมียอดประกอบ 5 ประการคือ

1. การรู้ว่าสิ่งใดในธรรมชาติเป็นอาหารได้และวัสดุอาหารแต่ละชนิดมีคุณประโยชน์อย่างไร
2. การมีวิธีการเก็บหาวัสดุอาหารนั้นมาแปรรูปให้บริโภคได้

3. การมีกฎเกณฑ์ของสังคมกำหนดเงื่อนไขของการบริโภคตามสถานภาพของบุคคล
4. การมีข้อบัญญัติกำหนดประเภทของอาหารสำหรับกาละเทศต่าง ๆ เช่น โอกาสปกติ หรือโอกาสพิเศษ
5. คติความเชื่อเหนือธรรมชาติเกี่ยวกับอาหารและการบริโภคอาหาร

Messer (1982, อ้างถึงใน พาณิพันธ์ุ นัตรอำไพวงศ์ และคณะ, 2543: 9) มีความเห็นว่า “อาหารเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เกี่ยวข้อกับสังคมมนุษย์ทุกแห่งในโลก ในทางวัฒนธรรมแล้ว นักมานุษยวิทยา เชื่อว่า ความเชื่อเกี่ยวกับอาหาร นิสัยการบริโภค รวมไปถึงพฤติกรรมการบริโภคของมนุษย์มีความเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับบริบท และปัจจัยทางวัฒนธรรมในด้านที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวกับเรื่องนิเวศวิทยา ระบบตลาด การจำแนกอาหารในทางสังคมและวัฒนธรรม หลักการกระจายอาหาร รูปแบบการแบ่งปัน ความสัมพันธ์ทางสังคม การแบ่งแรงงาน รวมไปถึงความเชื่อเกี่ยวกับอาหารชนิดต่าง ๆ และข้อห้ามบางประการด้วย”

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2528, อ้างถึงใน พาณิพันธ์ุ นัตรอำไพวงศ์ และคณะ, 2543: 11) ได้กล่าวไว้ใน บริโภคนิสัย : แนวคิดและแนวทางวิจัยทางสังคมศาสตร์เพื่อควบคุมพยาธิใบไม้ในตับ ว่า วัฒนธรรมมีบทบาทอย่างมากในการกำหนดบริโภคนิสัย บริโภคนิสัยไม่ได้หมายความว่าเฉพาะอาหารที่กินเท่านั้น แต่รวมถึงการผลิต การเตรียม การปรุง ตลอดจนแบบแผนการรับประทานอาหารต่าง ๆ ด้วย และบริโภคนิสัยนั้น หมายถึงการปฏิบัติที่เคยชินในกรอบของวัฒนธรรม โดยมีได้หมายถึงเฉพาะประสบการณ์ เท่านั้น แต่มีนัยทางจิตวิทยาสื่อเค้าถึงภาวะการมีส่วนร่วม และการได้รับความพึงพอใจในการปฏิบัติตามนิสัยนั้น ๆ การศึกษาที่มุ่งเน้นการอธิบายว่า ทำไมคนจึงบริโภคชนิดนั้น ๆ จึงจำเป็นต้องศึกษาหน้าที่ทางสังคม ตลอดจนความเชื่อและความหมายทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับการผลิตอาหาร การเตรียมอาหาร และการศึกษาแบบแผนการใช้ชีวิตของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับอาหารนั้นด้วย

พัทยา สายหู (2527, อ้างถึงใน พาณิพันธ์ุ นัตรอำไพวงศ์ และคณะ, 2543: 11) ได้กล่าวไว้ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง พฤติกรรมการกินของคนไทย ว่า บริโภคนิสัยเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อกับการรับประทานอาหารชนิดต่าง ๆ ซึ่งจะแตกต่างกันตามลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง โดยเกิดการเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคม ภายใต้อิทธิพลต่าง ๆ เช่น โครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การตัดสินใจบริโภคของคนจึงขึ้นอยู่กับข้อกำหนดหลายประการ เช่น ลักษณะทางชีวภาพของแต่ละบุคคล ความอร่อย ความสะดวกในการแสวงหา และในแต่ละสังคมบริโภคนิสัยจะแตกต่างกันตามลักษณะทางวัฒนธรรม ส่วนในด้านวิธีการศึกษาเกี่ยวกับการบริโภคนั้น นักมานุษยวิทยา เชื่อว่า การกระทำทุกอย่างมีความหมายตามบริบทนั้น ๆ และการกระทำทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ทุกเรื่องไม่ใช่เป็นการกระทำตามลำพัง แต่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น และต้องทำตามรูปแบบและกฎเกณฑ์อย่างที่ถูกคุม

ไว้ การที่เข้าใจได้ชัดเจนจึงต้องศึกษาหรือพิจารณาปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่รวมเป็นบริบทของพฤติกรรมนั้นด้วย

2.2.3 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน

2.2.3.1 ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2538 , อ้างถึงใน วิมล คำศรี และคณะ , 2544 : 14-15) ได้เสนอทฤษฎีสังคมวิทยา ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญโดยสรุปดังนี้ ตัวแบบการแลกเปลี่ยนของทฤษฎีนี้มีสมมติฐานสำคัญว่า มนุษย์แต่ละคนมีความต้องการอะไรหลายอย่างในชีวิต แต่ตัวเองไม่สามารถจะสนองความต้องการของคนด้วยตนเองทั้งหมดได้ จะต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้นด้วยจึงจะครบ นอกจากนั้นมนุษย์แต่ละคนยังต้องการผลตอบแทนจากการแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆระหว่างกันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้น เนื่องจากมนุษย์ต้องการสิ่งต่าง ๆ จากผู้อื่น จึงต้องเข้าสู่สัมพันธหรือติดต่อกับผู้อื่น และเนื่องจากแต่ละคนต้องการผลประโยชน์ตอบแทนมากที่สุดที่ตนนำไปแลกเปลี่ยนสิ่งที่มีคุณประโยชน์ขึ้น ความต้องการกันและกันจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน กฎระเบียบที่ร่วมกันสร้างขึ้นจะควบคุมความประพฤติของกันและกัน กฎระเบียบที่อำนวยประโยชน์สูงสุดจะช่วยรักษาสัมพันธภาพให้ดำรงอยู่ได้นานและมั่นคง

สิ่งที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนอาจเป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ข้าวปลาอาหาร ของใช้ต่าง ๆ เครื่องมือ เครื่องอำนวยความสะดวก และที่ไม่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ ความห่วงใย ความปรารถนาดี ข้อมูลข่าวสาร และคำปรึกษา เป็นต้น ของที่เป็นวัตถุและไม่เป็นวัตถุเหล่านี้ มีความสำคัญต่อมนุษย์ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน จึงเป็นสิ่งบังคับให้มนุษย์ต้องติดต่อสัมพันธและดำรงความสัมพันธ์เอาไว้ トラบเท่าที่ความสัมพันธ์ยังอำนวยประโยชน์มากที่สุด

ความสัมพันธ์ทางสังคม ตามแนวทฤษฎีนี้มีได้ตั้งแต่ระหว่างมนุษย์ตั้งแต่สองคนซึ่งให้และรับผลตอบแทนต่อกันโดยตรง ไปจนถึงระหว่างคนหลายคน ซึ่งการให้และการรับเป็นไปโดยอ้อม ความสัมพันธ์ซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก แต่บุคคลที่อยู่ในความสัมพันธ์ก็มีความเชื่อศรัทธาจึงได้คงอยู่ในความสัมพันธ์และปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม เพราะคาดว่าจะได้รับผลตอบแทนจากความสัมพันธ์นั้น สังคมจึงดำรงอยู่ได้

2.2.3.2 รูปแบบวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนในวัฒนธรรมข้าวของไทย

จากการศึกษาของวิมล คำศรี และคณะ (2544 : 137-138) พบว่า ชุมชนวัฒนธรรมข้าวรอบทะเลสาบสงขลา มิได้มีผลผลิตครบถ้วนตามความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การแลกเปลี่ยนข้าวกับผลผลิตอย่างอื่นซึ่งเป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานจึงเกิดขึ้น

ชุมชนวัฒนธรรมข้าวรอบทะเลสาบสงขลา ใช้ข้าวเป็นปัจจัยแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่น ๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันหลายอย่างเช่น แลกกับหัวมัน

กล้วย น้ำตาลโคนค น้ำผึ้ง จาก พริก เกลือ เนื้อหมู ขาเส้น กะปิ ผลไม้ ผักเหาะ หมาก พลู
โองน้ำ ไปจนถึงกระเบื้องมุงหลังคา เป็นต้น การถ่ายโอนผลผลิตซึ่งกันและกัน โดยมีข้าวเป็นปัจจัย
หลักในการแลกเปลี่ยนดังกล่าวนี้ กระทำกันทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน ส่วนลักษณะการ
แลกเปลี่ยนระหว่างข้าวกับเครื่องอุปโภคบริโภคอื่น ๆ มีอยู่สองลักษณะ คือ แลกเป็นข้าวเปลือก
และแลกเป็นข้าวเลียง ตามอัตราที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันอย่างมีมิตรภาพ ลักษณะการแลกเปลี่ยนส่วน
ใหญ่เป็นการ “แบ่งกันใช้ ให้กันกิน” และชวานามักจะเป็น “ผู้ให้” เสียมากกว่า ส่วนจุดแลกเปลี่ยน
มีอยู่หลายแห่ง เช่น ที่บ้าน ที่ตลาดนัด ที่วัด และจุดนัดพบอื่น ๆ เช่น ท่าเรือหรือจุดจอดเรือ เป็นต้น

จากวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนข้าวในลักษณะ “มิตรภาพ” “แบ่งกันใช้ ให้กันกิน” และ
“สัจจวาจา” ต่อกันดังกล่าว ทำให้การแลกเปลี่ยนข้าวกับเครื่องอุปโภคบริโภคอื่นๆ ระหว่างชุมชน
เดียวกัน หรือต่างชุมชนอย่างต่อเนื่องจึงทำให้เกิดผลเป็นพลังอำนาจชุมชนขึ้นดังเช่น การปฏิสัมพันธ์
ต่อกันในวงกว้าง การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การย้ายถิ่นที่อยู่ การถ่ายโอนผลผลิต และการเกื้อกูลพืง
พาซึ่งกันและกันในลักษณะของการสหายานับโชค เป็นต้น

2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวในบริบทเกี่ยวกับคติความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยว กับข้าวและการทำนา

ความเชื่อและพิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวซึ่งล้วนแล้ววางอยู่บนรากฐานของความเชื่อที่ว่า
ต้องปฏิบัติต่อแม่โพสพด้วยความเหมาะสมและด้วยความเคารพนับถือ กล่าวอีกนัยหนึ่งข้าวเป็นตัว
แทนธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ที่เกื้อกูลให้มนุษย์ดำรงชีพสืบเผ่าพันธุ์ได้ตลอดมา ในสำนึกของมนุษย์ ข้าว
จึงมีบุญคุณต่อชีวิตจนได้รับสมมติเป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ คือเป็นเทพ เมื่อมนุษย์ต้องพึ่งพาก็ต้องนอบ
น้อม นับถือ และปฏิบัติให้ถูกต้อง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544 : 40) สังคมไทยเป็นสังคมประเพณี ดัง
นั้นการสื่อคุณค่าและความหมายของข้าว จึงออกมาในรูปของคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยว
กับข้าวและการทำนา ดังนั้นในที่นี้จะนำเสนอคติความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรม พร้อมทั้งบท
เพลงที่เกี่ยวข้องเนื่องอยู่กับการทำนาดังนี้

2.2.4.1 คติความเชื่อ พิธีกรรม และบทเพลงที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการทำนาของชาวนาภาค กลาง

1) ความเชื่อเรื่องตำนานแม่โพสพ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 41) ได้สรุปตำนานข้าวหรือตำนานแม่โพสพของภาค
กลางไว้ว่า แม่โพสพเป็นเทวีแห่งข้าว วันหนึ่งที่เมืองไพสาลี มนุษย์ได้ปรึกษาหารือกันว่า ระหว่าง
พระพุทธเจ้ากับแม่โพสพใครมีคุณมากกว่ากัน ที่ประชุมมีความเห็นว่า พระพุทธเจ้ามีพระคุณยิ่งใหญ่
กว่าแม่โพสพ แม่โพสพและพระเพชรฉลูกรรมได้ยินดังนั้นก็ขบขัน เสียแรงที่รักษาเลี้ยงมนุษย์มา
มนุษย์ไม่เห็นความดี จึงหนีไปป่าหิมพานต์ภูเขาคิชฌกูฏ เมื่อแม่โพสพจากไปก็เกิดความอคอยากขึ้น

ในโลกมนุษย์ ทำนาไม่มีข้าวมีแค่แกลบ มนุษย์จึงชวนกันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าให้พระมาตุลีไปเชิญนางกลับมา พระมาตุลีตามไปถึงเขาพบกันก็ไปไม่ได้ จึงใช้ปลาสดไปตามค่อมจนพบ ปลาสดได้อ้อนวอนขอให้แม่โพสพกลับคืนโลก นางตอบว่า “อยู่ที่นี้เราสบาย ถ้าจะไปใจแม่หาย เพราะเขาไม่รู้บุญคุณ แม่จะให้แค่เมล็ดข้าวไปรักษาแก่ฝูงคน เมื่อเก็บให้หนักถึงเรา เราจะไปปีละหน ตรวจสอบทุกผู้คนเก็บเกี่ยวแล้วให้ทำขวัญ” นางได้มอบเมล็ดข้าว 7 เมล็ดไปทำพันธุ์ พระเพชรลลุกรรณให้แม่เหล็กหนึ่งอันเพื่อไปทำพรวน แม่โพสพยังตั้งด้วยว่า เมื่อมนุษย์ทำไร่ไถนา เมื่อข้าวใกล้สุกก็ให้จัดพิธีทำขวัญ ให้แต่งด้วยข้าวขวัญ

ปลาสดกลับมาเล่าให้พระมาตุลีฟังตามคำแม่โพสพ พระมาตุลีรับเมล็ดข้าวแล้วเหาะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ระหว่างทางหยุดพักอาบน้ำ นกกระจาบแอบลักเมล็ดข้าวสองเม็ดแล้วหนีไป ข้าวที่ตกลงมายังโลกมนุษย์กลายเป็นข้าวผี พระมาตุลินำเมล็ดข้าวไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงเรียกมนุษย์มาประชุมกัน ทรงอธิบายเรื่องให้ฟังแล้วทรงแจกเมล็ดข้าวให้แก่มนุษย์ ตั้งแต่นั้นมาเมื่อข้าวสุกมนุษย์จะทำขวัญแม่โพสพเป็นประจำทุกปี

2) พิธีทำขวัญนา ก่อนการทำนาชาวนาในภาคกลางจะมีพิธีทำขวัญนา ทั้งนี้เป็นเพราะที่ดินหรือนาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชาวนามาก เพราะชาวนาใช้ปลูกข้าว เพื่อให้คนที่ข้าวจะเจริญเติบโตงอกงามและให้ผลผลิตสูง ชาวนาจึงนิยมทำพิธีทำขวัญนา โดยมีหมอขวัญเป็นผู้ทำพิธีและจะมีบทเพลงทำขวัญนา ดังต่อไปนี้

บทพิธีทำขวัญนา

“ศรี ศรี ฤกษ์งามยามดี ปีนี้ฝนชุก น้ำนองน่าสนุกเหลือใจ ชาวไร่ชาวนาปรีเปรม เอ็มอิ่มพรรษา บ้างก็จับคันไถ ไถนา บ้างก็ตกล้ำกันทั่วทุ่ง ต่างมุ่งทำนาหากิน ข้าขอบุชาเทพเจ้าในแผ่นดิน เทวารักษ์ อมรินทร์บนฟ้า เทพยคารักษ์ารุกขชาติทั้งเทพผู้ประสาธน์น้ำฝน พระแม่โพสพผู้คลให้ข้าวงอกงาม อีกพระสยามเทวาราช พระเสื่อเมืองผู้ปราศจากอคติ จะเชิญมาเสวยเครื่องบูชา ซึ่งข้าได้จัดหามาถวาย มีบายศรี หัวหมู หมากพลู กล้วย อ้อยอันโอชา อันเป็นเครื่องกระยาเสวย อย่าละเลยสัมฤทธิผลมะพร้าว ของควา ของหวาน ขนมนมเนย จงมาเสวยให้อิ่มสำราญ ทั้งของหวานของควาสาพัด เครื่องบูชาก็จัดมาพร้อมสรรพ สารพันด้วยพวงเงินพวงทอง ร้อยกรองด้วยข้าวดอกคอกไม้ครบครัน เครื่องขบฉันก็มีบริบูรณ์ ขอพระแม่โพสพเจ้าเกื้อกูล ให้ข้ากล้างอกงามในนาเหลือล้น ทั้งฟ้าฝนก็อย่าให้ขาด ปราศจากซึ่งสัตว์มาเบียดเบียนให้เสียหาย จงบันดาลให้พ้นอันตรายจากศัตรู ให้รวงงอกพวงพรวงด้วยเมล็ด เก็บเกี่ยวให้เสร็จทันฤดูกาล ได้ผลดกการเต็มอยู่ฉาง ทั้งราคาขายนั้นเล่าขอให้ข้าวจงมีราคาขึ้น จะกินกลืนให้เอร็ดอร่อย พระพิรุณอย่าได้น้อยจนเหือดแห้ง ให้ฝนคลายพอเหมาะพอเจาะ ให้มีจำเพาะจนข้าวแก่ ขอเชิญแม่โพสพรักษาข้าว

กล้าในนาให้รุ่งเรือง ให้เก็บเกี่ยวได้เต็มทุ่งเต็มฉาง จงปกป้องรักษาอย่าจืดจางตลอดไป ขอให้เสวยเครื่องสังเวทให้อิ่มเอมเป็นที่เกษมสำราญ ฯ บัคนี ฯ" (งามพิศ สัตย์สงวน, 2541 : 109)

3) พิธีทำบุญหน้าบ้านหลังบ้าน เพื่อขอฝนก่อนปรับดินเพื่อทำนา แล้วยังเป็นการบูชาพระ และเพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และให้คนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข พระจะสวดคาถาที่เรียกว่า คาถาปลาช่อน ซึ่งตรงกับช่วงฝนเริ่มตก ปลาช่อนจะออกจากที่ซ่อนมาเล่นน้ำฝน หลังจากนั้น (งามพิศ สัตย์สงวน, 2541 : 79)

4) พิธีแรกนา การกำหนดวันจะควัวันฤกษ์งามยามดีแล้วแต่ละบุคคลที่เชื่อ เช่น เป็นวันคู่วันใดวันหนึ่งในเดือนหก บางรายกำหนดวันตรงกับที่ทางการกำหนดพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ บางรายกำหนดวันตามปีชัณษาของผู้ทำนา เช่น ปีชวดแรกไถวันอาทิตย์ ปีฉลูแรกไถวันพุธ บางรายเชื่อตามโบราณว่าวันแรก คือวันอาทิตย์ บางรายดูตามปฏิทินหลวง จะแรกไถในวันธงชัยหรืออธิบดี บางรายจะแรกไถตรงกับวันเกิดของตนเองในเดือนหก บางรายกระทำในเดือนหกขึ้น 3 ค่ำ บางรายให้พระตามวัดที่ตนนับถือเป็นผู้กำหนดฤกษ์ให้ พิธีการแรกไถ (อำนาจ ศิลวัตร, 2535 : 28)

5) พิธีปลูกศาลพระภูมิ ชาวนาทำเป็นศาลชั่วคราว เรียกว่า ศาลเจ้านา สูงเสมอตา โดยใช้ไม้ไผ่มาสานเป็นแผงสี่เหลี่ยมสำหรับรองรับเครื่องสังเวท บางรายใช้วิธีปักธงสี่สามเหลี่ยมเป็นสี่มุมแทนศาลเพียงตา บนศาลวางค้ำของบูชาเครื่องสังเวทเข้าที่เจ้าทาง ใส่ในกระทงหรือแผ่นใบตองมีทั้งอาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ เท่าที่หาได้ นอกจากนั้นก็เป็นดอกไม้ ธูป เทียน หลังจากนั้นจึงทำการไถนาในพื้นที่ที่กำหนดไว้เป็นปฐมฤกษ์ จำนวน 3 รอบ การไถนาบางรายจะคูทิศทางการไถโดยจะคว่ำ หัวหางนาตามปฏิทินหลวงอยู่ทางทิศใด จะไถตามตัวนาไม่ย้อนเกล็ด (อำนาจ ศิลวัตร, 2535 : 29)

6) พิธีแรกหว่าน ชาวนาบางรายจะทำพร้อมกันไปในวันแรกนา บางรายอาจจะทำในวันอื่น ๆ เช่น ใช้วันจันทร์ หรือวันเกิดของตนเอง โดยตั้งศาลเพียงเช่นเดียวกับการแรกไถ หรืออาจจะใช้ปักธงสามเหลี่ยม 5 อัน ปักเป็นรูปสี่เหลี่ยม และตรงกลาง นิยมนำธงที่ผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ธงพิธีทอดผ้าป่า ทอดกฐิน การแรกหว่าน ชาวนาจะเตรียมพันธุ์ข้าวที่จะใช้หว่าน โดยนำไปใส่กระบุงหรือกระปาดออกมาให้พื้นชาวนาบ้านหรือไปที่คันไม้ใหญ่ เช่น คันมะขามและอัญเชิญ แม่โพสพมาวางไว้ในภาชนะที่ใส่ข้าวซึ่งเชื่อว่าวิญญาณแม่โพสพจะสถิตย์อยู่และนำน้ำอบน้ำหอมมาพรม จุดธูป 3 ดอกปักไว้ในกระบุงข้าวแล้วกล่าวอัญเชิญว่า "ข้าแต่พระศรีโพสพเจ้า วันนี้เล่าเป็นวันดี ขอเชิญแม่ศรีไปสู่ท้องนา ข้าขอขมาต่อแม่โพสพ" แล้วจึงนำข้าวไปไปประกอบพิธีแรกหว่าน (อำนาจ ศิลวัตร, 2535 : 29)

7) พิธีรับท้องข้าว ในช่วงที่ข้าวอุ้มท้อง คอนช่วงนี้จะมีพิธีทำขวัญแม่โพสพ โดยเลือกเอาวันศุกร์เป็นวันทำพิธีในช่วงบ่าระหว่าง 15-17 นาฬิกา และออกไปทำพิธีที่นาตรงที่เคยปักธงในวันแรกนา จากนั้นจัดเครื่องสังเวทประกอบไปด้วยส้มหรือผลไม้เปรี้ยว ๆ เช่น มะขาม เพราะเป็นผลไม้สำหรับคนแพ้อท้อง นอกนั้นมี กล้วย 1 ใบ และ อ้อยควั่น 1 กระทง กล้วยนั้นจะเป็นกล้วยน้ำว่าคัคเป็นชิ้น ๆ แล้วเอาของเหล่านี้ใส่ในชะลอมเล็ก ๆ นอกจากของเหล่านี้ ยังมีแป้งหอม น้ำมันหอม และหวี 1 เล่ม ใส่พานไปด้วย เอาชะลอมสิ่งของสังเวทผูกห้อยที่คันทง แล้วเอาแป้งหอม น้ำมันหอม ประพรมใบข้าว คั้นข้าวเอาหวีหวีที่ใบข้าวถือเป็นการแต่งตัวแม่โพสพ เสร็จแล้วกล่าวคำรับขวัญว่า เวลาข้าวหรือแม่โพสพแพ้อท้องเริ่มตั้งครรภ์ จึงนำเครื่องกระยาบวมาสังเวทและแต่งตัวให้ขอให้เจริญเติบโตงอกงาม อย่ามีภัยอันตรายต่าง ๆ มารบกวน เป็นเสร็จพิธี คอนนี้จะมีการปักเฉลวรูปสี่เหลี่ยม หรือจะใช้แข่งปลาทุแทนก็ได้ เพื่อเป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ทั่วกันว่าคั้นข้าวในนาตั้งท้องแล้ว อย่างนำเรือหรือวัวควายเข้าไปเหยียบย่ำให้คั้นข้าวเสียหาย (งามพิศ สัตย์สงวน, 2541 : 100)

8) พิธีทำขวัญข้าวในลานนวด จะกระทำหลังจากที่ได้ขนฟ่อนข้าวมากองไว้ในลานนวดเรียบร้อยแล้ว นั่นก็คือ จะกระทำเมื่อต้องการที่จะนวดข้าว โดยมากจะทำในตอนเย็นของวันศุกร์ จะจัดเครื่องสังเวท เครื่องกระยาบว มีขนมคัมแดง ขนมคัมขาว ขนมหูช้าง กล้วยน้ำว่าหวีงาม ไข่คัม ข้าวปากหม้อ นำใบคองมาทำเป็นบายศรีปากชาม ผ้าถุงใหม่ๆ ธงสีสามเหลี่ยม สร้อยแหวนเงินทอง น้ำ น้ำมันคัมธนิสาร หรือน้ำมันคัมที่นำมาจากวัดต่าง ๆ ที่ชาวนับถือ การประกอบพิธีจะนำผ้ามาปูกับพื้น นำเครื่องสังเวทมาตั้ง และนำธงสีสามเหลี่ยมมาปักตามพละข้าว(ลอมข้าว) นำผ้าถุงที่เตรียมไว้ และสร้อยแหวนมาแขวนไว้ตรงบริเวณที่ปักธง ผู้ประกอบพิธีจะนิยมใช้ผู้หญิงห่มผ้าสไบเฉียง นั่งพนมมือขอเชิญแม่โพสพ มารับเครื่องสังเวท เสร็จแล้วจะแบ่งส่วนต่างๆของเครื่องสังเวทใส่กระทง หรือแผ่นใบคองนำไปวางไว้ตามพละข้าวแต่ละกองจนครบแล้วนำน้ำมันคัมที่เตรียมไว้ประพรมลอมข้าวทั้งไว้ชักระยะหนึ่งพอเสร็จพิธี ผู้ประกอบพิธีจะกล่าวลาแม่โพสพขอเครื่องสังเวทให้กับลูกช้าง ซึ่งเป็นลูกหลานของชาวนาเพื่อบริโภครดต่อไป ลูกหลานของชาวนาก็จะจอง หรือจับฉลากว่าคนจะได้กองใด หรืออาจจะใช้วิธีแย่งกันว่าใครจะได้กองมากกว่ากัน ซึ่งสร้างความสนุกสนานให้กับลูกหลานของชาวนาเป็นอย่างยิ่ง ชาวนาที่มีฐานะอาจจะมีการแจกเงินให้กับลูกหลานหลังจากเสร็จพิธี หลังจากนั้นจะทิ้งช่วงเวลาไว้สามวัน จึงจะรื้อพละข้าวเพื่อนำข้าวมานวด ก่อนจะรื้อฟ่อนข้าวจะต้องประพรมน้ำมันคัมก่อน เวลาที่รื้อข้าวออกมานวดชาวนาจะพูดว่า “ฟ่อนหนึ่งเป็นเงิน ฟ่อนสองเป็นทอง ฟ่อนสามให้ร่ำให้รวย เป็นเศรษฐีมหาเศรษฐี” (อำนาจ ศิลวัตร, 2535 : 31)

9) พิธีทำขวัญข้าวในยุ้ง เป็นการทำขวัญข้าวเปลือกในยุ้งฉางก่อนที่จะมีการคักข้าวหรือขายข้าว วิธีการนำเครื่องสังเวท เครื่องคคคแต่ง ธงสีปัก เช่นเดียวกับทำขวัญข้าวในลานนวด แต่ทำเพียงชุดเดียว โดยมากจะทำในวันศุกร์เช่นเดียวกัน (อำนาจ ศิลวัตร, 2535 : 32)

10) พิธีรับขวัญข้าวเข้าลาน ชาวนาจะกระทำพิธีกรรมรับขวัญข้าว หรือรับขวัญแม่โพสพจากไร่นาเข้าสู่ลานนวด ซึ่งถือว่าแม่โพสพได้จากไปสู่ไร่นาในระยะหนึ่งแล้วกลับเข้าสู่บ้าน ลานนวดจะนิยมกันทำบริเวณที่ว่างของบ้าน เป็นพิธีกรรมรับขวัญแม่โพสพกลับมา พิธีกรรมมักจำกระทำหลังจากที่ขนฟ่อนข้าวนำมาเก็บไว้ในลานนวด ซึ่งใช้ล้อเลื่อน กระแทะ หรือเกวียนที่เขวสุดท้ายหรือวันศุกร์ตอนเย็น พิธีกรรมจะกระทำโดยการเอาฟางมามัดเป็นหุ่นแม่โพสพ อาจจะแต่งหุ่นด้วยเสื้อผ้าสวยงาม สวมสร้อยแหวน เครื่องประดับพร้อมกับเตรียมเครื่องสังเวศ เช่น รับขวัญทั่วไป จากนั้นผู้รับขวัญนิยมใช้ผู้หญิง จะบอกเล่าเชิญแม่โพสพมารับเครื่องสังเวศ จากนั้นผู้รับขวัญก็จะเก็บรวงข้าวที่ตกอยู่มา 3 รวง หรือเมล็ดข้าวที่ตกอยู่พร้อมกับเก็บดินในแปลงนา 3 ก้อน ใส่ในกระบุง ระหว่างเก็บบางคนอาจจะพูดว่า “แม่ศรีโพสพแม่่นพคارا แม่จันทรวเทวี แม่ศรีสุคา มิ่งมาขวัญมาไปเข้าเกียรติแก้วและลานทอง แม่เข้ามาเถิด นีนิกหนีหนู นีนีฟูหนีไฟ อยู่ในรูปูรูระแหง ให้ตะแคงเข้ามา เข้าบ้านให้หมด นีเกิดแม่มาอยู่กับลูก ไปเลี้ยงลูกหลาน อยู่กับลูกกับเค้าไปจนแก่จนเฒ่า” แล้วกู่ให้อั่ว 3 ลา หลังจากนั้นจะนำผ้าจีบผ้าถุง อาจจะเป็นผ้าไหม หรือผ้าม่วงคลุมปากกระบุง แล้วนำเอาคันฉาบหอบคอนกระบุงดังกล่าวเข้าบ้านนำมาเก็บไว้ที่พละข้าว (ลอมข้าว) ที่กองไว้ในลานนวด ระหว่างคอนมาผู้ประกอบพิธีจะไม่มองย้อนไปข้างหลัง หรือชวานาบางคนอาจจะเก็บรวงข้าวหรือเมล็ดข้าวห่อใส่ผ้า นำมาเสียบติดกับไม้คานหลาวที่ปักอยู่ที่ฟ่อนข้าวที่บรรทุกอยู่บนพาหนะขนฟ่อนข้าว พร้อมกับปักธงขาวหรือแดงหรืออาจใช้ผ้า ขาวม้า เป็นเครื่องแสดงให้ทุกคนทราบว่า ได้ขนข้าวเสร็จเป็นเที่ยวสุดท้ายแล้ว (อานาจ ศิลวัตร, 2535 :32)

11) พิธีทำบุญลาน เป็นพิธีที่ทำก่อนขนข้าวขึ้นยุ้ง โดยปลูกประรำตั้งพระพุทธรูปและอาสนสงฆ์ขึ้นที่ลาน ตกเย็นวันทำบุญลาน พระสงฆ์มาสวดมนต์เย็นที่ลาน เจ้าภาพเชิญญาติ ๆ และเพื่อนบ้านมาร่วมทำบุญสวดมนต์ และตักบาตรที่ลานในวันรุ่งขึ้น รุ่งเช้าทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระที่ลานและเลี้ยงผู้มาช่วยงาน พระที่เป็นประธานจะเอาน้ำมนต์ไปประพรมข้าวแม่โพสพ และข้าวที่เก็บไว้เป็นข้าวปลูกข้าวทำพันธุ์ และไปประพรมเสาเกียดและกองข้าวอื่น ๆ เป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นก็หอบข้าวขนข้าวขึ้นยุ้งได้ การขนข้าวขึ้นยุ้งต้องขนข้าวแม่โพสพ และข้าวที่เก็บไว้เป็นข้าวปลูกข้าวทำพันธุ์ทุกชนิดก่อนขนข้าวอื่น ๆ ข้าวที่เก็บไว้เป็นข้าวปลูกเก็บใส่ภาชนะแล้วตั้งไว้ส่วนหนึ่งในยุ้ง แล้วเอารวงข้าวแม่โพสพผสมกับฟางผูกมัดเป็นรูปหุ่นมีแขนขาพอเป็นพิธี พอมองได้ว่าเป็นรูปคนนั่ง บางทีแต่งตัวใส่เสื้อผ้าให้รู้ว่าเป็นผู้หญิง ขนาดหุ่นไม่ใหญ่นักประมาณสูงราวหนึ่งศอก ผูกเสร็จแล้วเชิญไปวางไว้บนกองข้าวที่จะทำพันธุ์ เวลาเชิญกล่าวเป็นทำนองเดียวกันที่ไปเก็บรวงข้าวตกมาจากนา เป็นเรื่องอ่อนวอนขอให้แม่โพสพอยู่ประจำ คอยพิทักษ์รักษาข้าวที่จะทำพันธุ์ ไม่มีเครื่องสังเวศอะไร นอกจากดอกไม้ธูปเทียนและแป้งหอมน้ำมันหอมเท่านั้น

ในพิธีทำบุญदानหรือทำขวัญขี้ผึ้งนี้ หมอขวัญจะทำพิธีแก้เหล่าทำขวัญขี้ผึ้ง ในพิธีแก้เหล่าดังกล่าว จะมีข้อความบูชาแม่โพสพรวมทั้งกล่าวถึงกำเนิดแม่โพสพ คำอัญเชิญแม่โพสพเข้าสู่ขี้ผึ้งนาง และขอพรแม่โพสพ ดังนี้

“ศรี ศรี วันนี้เป็นวันดีอันเลิศล้น ข้าพเจ้าจะขอยกเอาคุณแม่พระโพสพขึ้นมารำพัน จะรำร้องเป็นทำนองทำขวัญตามโบราณ ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญเทวดาในสถานทั่วทุกทิศ ทั้งเจ้าท่งเจ้าท่าทวารวดีที่มีศักดิ์ อีกทั้งปู่เจ้าในเหวผาภูเขาเงิน ซึ่งสถิตอยู่ในโครกครอกชอกนินแลถ้ำธาร หนึ่งจะขออัญเชิญพระจอมมัญจวนอีกทั้งชั้นพรหมและนางอัปสรสาวสนมในชั้นฟ้า นางพระธรรณี พระคงคา ท้าวนาคินทร์ ข้าจะขออัญเชิญให้หมดสิ้นตามประสงค์ หนึ่งจะขออัญเชิญองค์พระสุริย์ ทั้งเทพดาในราศีทุกถ้วนหน้า ขออัญเชิญเสด็จลงมาสู่ปริมณฑลรับเครื่องตั้งสังเวชนที่บวงสรวง แล้วเทพดาทั้งปวงจะได้ช่วยกันอวยชัย วันนี้เป็นวันดีมีลาภใหญ่เป็นอนเนกนन्द ข้าพเจ้าจะขอกล่าวอนุสนธิ์โดยปรารภถึงกำเนิดที่จะเกิดแม่พระโพสพแต่เดิมมา โดยเป็นกำปรัมปราสืบมาช้านาน เริ่มแรกปฐมกาลเป็นมูลเหตุ ฤาษีผู้วิเศษนามมหาปไลโยโกฏิ อยู่ในอรัญสถานโดยแต่ผู้เดียวดาบบำเพ็ญตปธรรมด้วยมุ่งหมายสวรรค์ ตั้งแต่ศาสนาของพระจอมธรรมยังว่างอยู่ปราศจากผู้รู้โพธิญาณ มีแต่ศาสตราจารย์อยู่หลายหลาก บ้างก็เลี้ยงกล่อมหมู่มุชิตย์ไว้ได้มากเพื่อประกาศตน ครั้งหนึ่งเกิดเหตุชอบกลแปลกพิลึก ด้วยดินฟ้าอีกที่กเป็นโกลาหลเพ็ชรหิิงพัดตั้งลั่นสนั่นมาโดยทันที เกิดวิบัติพิศเอาเลือดข้าวสาทิกระจายจร ตกอยู่หน้าอาศรมบทอันบวรริมสระศรีเหนือท่อนไม้บันไดภูฏีพระคาบสข้านั้นถึงอกจนหมดคางมสล้างเป็นต้นเป็นกอช่อใบในระหว่างแถบภูฏี ส่วนคาบสนั่นก็มีความอัศจรรย์ใจได้คกแต่งรักษาไว้เป็นอย่างดี พอถึงฤดูข้าวสาทิกระบัด พระมุนีมีความโสมนัสทุกเวลาว่าผลไม้นี้มีรสโอชาหอมคลบแม้เราเองก็เพิ่งเคยพบในครั้งนี่ ท่านแสนจะยินดีรำพึงอยู่แต่ในใจ ครั้นจะเสพไซร์ก็กลัวจะเป็นยาพิษอันร้ายแรง จำเราจะเฉยอยู่ คุอบายของปักษาสกุนีแลสกุนากงมาพบแล้ว โผผินต่างก็พากันบินกินผลอาหาร ถ้านกกินได้ไม่วายปราณแน่ละนั่นพวกเราคงบริโภคนกันได้สบาย หมู่มนุษย์ทั้งหญิงชายคงเป็นสุข ด้วยบัดนี้ยังเป็นทุกข์เรื่องอาหาร นับจำเดิมตั้งแต่กาลนั้นมาสกุนापักษาเหล่านี้กระจาย ก็พากันโผผินลงคาบเมสิดข้าวนั้น ต่างก็จิกกินจนสำราญแล้วจึงบินไป พระคาบสเห็นดังนั้นไซร์ก็เริ่มบำรุงรักษา แล้วก็เอามาไว้ยังอาศรมแห่งตน นี่เป็นข้อความตามยูลแห่งคำหรับโบราณ ด้วยว่าธัญญาหารอันเอมโอชถ้าพระฤาษีท่านไม่โปรดแก่พวกเรา ชะรอยว่าพันธุ์ต้นข้าวรกคงจะไปกินหมดสิ้นแล้ว พวกเราก็จะได้พันธุ์ที่ไหนดมาปลูกกินจนถึงกาลทุกวันนี้ ขอให้พวกเรานึกถึงคุณพระมุนีผู้ประทานธัญญาหาร ดังสังวรณาการกล่าวมาในเบื้องคั้น พอได้ฤกษ์อันเป็นมงคลสมัย ขอให้พร้อมใจกันโห่ร้องขึ้นสามลา ลั่นฆ้องอวยชัย ฯ

ศรี ศรี วันนี้ก็เป็นวันดีอันเลิศล้น ข้าจะขออัญเชิญขวัญแม่พระโพสพอย่าระคายคาง ขอเชิญเข้าสู่ขี้ผึ้งนางในเพลาววันนี้ อันขวัญแม่อย่าหนีไปทางไหน ยามเมื่อลมพัดสะบัดใบล้มเกะกะ ขอเชิญแม่อย่าเลยละเทียวสัตยจร อย่าบุกป่าฝ่าดงคอนเทียวคั่นเคิน ขวัญแม่เอ๋ยอย่าไปเพลิน

กับกนิกรกนิรี เทียวสิงสู่อยู่ตามโชคเงินเงินภูผา ขวัญแม่อย่าเทียวไปให้ไกลตาจะว่าแห่ว อีกทั้งบึง
 บางหว่างทะเลแม่อย่าไป ถึงแม้สระชลาลัยโนคาตก็ไม่ควรผาคผัน ขอขวัญแม่อย่าเทียวไปให้ไกล
 เขตขวัญแม่อย่าเตร็ดเตร่นเรเทศสัญจร ไปแลอย่าหลงเข้าพงไพรชมสิงสัตว์ เพราะเสื่อสิงห์หมี
 สารพัดโคถึกมฤคา อีกทั้งชะนีผีป่าร้องโคงคัง ขวัญแม่อย่ามัวหลงฟ้าจนเมื่อนาน ขอเชิญขวัญแม่
 มาสู่สถานตระการหา หากจะมีผู้ซื้อหาหรือก็ให้ได้ง่าย ๆ หากจะมีผู้ขายหรือก็ให้ได้มีราคา ข้าจะ
 ขอประกาศไว้ในศาสนาเพื่อแผ่ผล จะได้เป็นอาณาประโยชน์คนในภายหลัง และจะตั้งใจรวมน้ำ
 ตามโบราณคดี ขอขวัญอย่าปล้นหนีไปห่างไกล ขวัญแม่อย่าคอกใจให้ฉุนเฉียว เมื่อเวลาเทศรงลง
 เกี่ยวเกี่ยวหวัด แล้วมัดควบรวบรัดทำเป็นกำ เมื่อทำได้มากคากไว้ในนาไปเกี่ยวเอาซึ่งนามักเป็น
 ฟ้อน ขวัญแม่อย่าคอกใจให้ระแวงเราจะเอาคันทลาวแทงหาบใส่เกวียนลากเข้ามา ขวัญแม่อย่า
 อย่านเลลาห่างสถาน ขวัญแม่อย่าคอกใจเมื่อใส่สานโคกระบืออย่าแล้วเก็บกวาดมาร้อนทำให้สะอาด สู้
 อุดสำหัดกขึ้นสาตแล้วโบกกระพือ แม้แต่ฟางสักนิกก็มีให้คิดมือเข้าแปดปน แล้วก็เอาน้ำมันจันทน์
 อันระคนน้ำอบปรุงกระแจะ พร้อมหอมฟุ้งไปด้วยกลิ่นจันทน์ ขอเชิญขวัญแม่จรจรลมาสู่ที่ ขอ
 ขวัญแม่อย่าหลงรีไปตามลม ขอขวัญแม่จงมาชมบานศรีอันแพรวพราว แต่ล้วนวิจิตรเครื่องประดับ
 หลากหลายแลวิไลวรรณ จัดเป็นห้าชั้นงามเฉิดฉาย ชั้นที่หนึ่งมีลวดลายนำพิศดูล้วนแต่กนิกริมบิน
 เป็นหมู่แวววาว มีวรรณขาวเหลืองเครื่องประดับสกรณ์กาย กนิกรนางเรียงรายต่างรำฟ้อน ล้วนแต่
 แต่งกายอันบวรนำพิศวง ชั้นที่สองทองเบญจรงค์ลายกนก มีหมู่ปักยาคณานกเทียวโผผินแผ่ปีกทาง
 กางบินลงชายหาด มยุรหงส์เหมราชคะนองร้องอิงมี ลงเล่นน้ำในสระศรีโนคาตล้วนด้วยสกุณชาติ
 อยู่มากมี ชั้นที่สามงามขจีเขียวสด ล้วนแล้วไปด้วยแก้วมรกตดวงจินดา แล้ววิจิตรรูปพิพยาฤทธิ์
 ดวงราวเข้าแย่งผกานารือลห่ม่าน ชั้นที่สี่มีธารทะเลลึก แลดูคลื่นก็ครึ้นครึกเป็นระลอก น้ำเปี่ยมคัง
 กระฉอกขึ้นกลางหวา รูปสุบรรณคาบนาคราชแล้วบินไป ชั้นที่ห้าเป็นมาลัยกรองด้วยแก้ว เหลือง
 ขาววาวแดงระยับ ที่เขียวแม้ปีกแมลงทับไม่เปรียบได้ ขอแม่จงมาเนาในสถานนี้ท่านเจ้าของในท้อง
 ที่ก็ให้สุขสวัสดิ์มีทรัพย์สินโสมนัสแสนภิมย์ อีกแก้วแหวนเงินทองให้กองอุดมจนมากพูน ความ
 เจ็บไข้หายสูญทั้งอันตราย มีบุตรหญิงก็ให้ลือสาข มีบุตรชายก็ให้สืบพระศาสนา ให้มีข้าคนช้างม้า
 โโคกระบือชวานาชาวไร่นับถืออย่างจีจาง จะนีกสิ่งไรให้ได้ทุกอย่างประสงค์ ขอให้ทรัพย์สินคงอยู่
 ทุกเวลา ถ้าท่านจะทำนาก็ขอให้ได้ร้อยเกวียนถ้วน ถ้าท่านจะทำสวนก็ขอให้ได้ผลไม้มากมาย ถ้า
 ท่านจะทำราชการก็ให้เป็นใหญ่ถึงนายกรัชมุนตรี ขอให้ท่านมีบุตรนาคาแต่ดี ๆ เพื่อสืบสกุล ขอให้
 ท่านมากด้วยกุศลผลบุญทุกทิพาราตรี ให้ถันมองขึ้นสามทีให้ร้องเอาชัย ฯ" (งามพิศ ตัศย์สงวน,
 2541 : 105-108)

12) พิธีรับขวัญข้าวเข้ายุ้ง พิธีกรรมรับขวัญข้าวเข้ายุ้ง จะกระทำหลังจากที่นวด
 ข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะขนข้าวเข้ายุ้ง ชาวนาบางคนจะขนข้าวเข้ายุ้งในวันศุกร์ หรือวันอังคาร โดย

ยึดถือคำพูดที่ว่า “วันศุกร์เข้าลาน วันอังคารเข้ายุง” พิธีกรรมจะกำหนดขึ้นที่ยุงข้าวโดยจะบอกเล่า ยุงข้าวก่อนพร้อมกับตั้งเครื่องสังเวศ เช่นเดียวกับทำขวัญข้าวทั่วไป แล้วผู้ประกอบพิธีกรรมจะออกไปสู่ลานนวด โดยเข้ากระบุงมาเป็นพิธี 1 กระบุง และอัญเชิญรวงข้าวหรือเมล็ดข้าวพร้อมด้วยหุ่น ฟางแม่โพสพมาพร้อมกันนำไปไว้ในยุง พร้อมกับกล่าวอัญเชิญแม่โพสพมารับเครื่องสังเวศ ที่บริเวณ ยุงนั้น ชาวบางคนจะนำใบเงินใบทองมาวางไว้โดยถือเคล็ดว่า จะเกิดความมั่งมีศรีสุข (อำนาจ ศิลวัตร, 2535 : 33)

13) พิธีปิดยุงข้าว เป็นพิธีที่จะทำหลังจากนวดข้าวจนข้าวเข้ายุงเสร็จเรียบร้อยแล้วจะนิยมทำกันในเย็นวันศุกร์ โดยหลังจากนวดข้าวเข้ายุงเสร็จแล้วจะเหลือเมล็ดข้าวไว้ที่ลานนวด ข้าวจำนวนหนึ่งเพื่อประกอบพิธีปิดยุง ผู้ประกอบพิธีนิยมใช้เป็นผู้หญิง หรือเด็กผู้หญิงพรหมจารีที่เกิดในปีนักษัตย์ที่ไม่กินข้าว เช่น ปีมะโรง จะจัดเครื่องสังเวศ สังเวศเมล็ดข้าวในลานนวด แล้วผู้ประกอบพิธีจะนำทัพพีมาตักข้าวใส่ลงในขัน พร้อมกับกล่าวขอให้แม่โพสพจงคลบันดาลให้ข้าวมีมากมาย ตักดวงไม่รู้หมด หลังจากนั้นจึงนำข้าวที่ใส่ในขันนำมาใส่ในยุงเก็บข้าวแล้วปิดประตูยุงพร้อมกันนำกิ่งก้านยอดไผ่มาสุมปิดประตูยุงอีกครั้งหนึ่ง (อำนาจ ศิลวัตร, 2535 : 34)

14) พิธีเปิดยุงข้าว เป็นพิธีกรรมก่อนที่จะดวงข้าวขายโดยถือเคล็ดไม่ดวงข้าวขายในวันศุกร์ เพราะเกรงว่าขายความสุขไป โดยยึดถือ คำที่ว่า “วันศุกร์เอาเข้า วันเสาร์เอาออก” บางทีเรียกว่า “ดักยุง” โดยปกติจะทำพิธีประมาณเดือนหก ที่จะมีการขายข้าว จะประกอบพิธีในวันดีตาม ที่ฤกษ์หลวงกำหนด หรือวันศุกร์ที่น้ำขึ้น ผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นผู้ที่เกิดในปีนักษัตย์ที่ไม่กินข้าว เวลาตักจะใช้ทัพพีตักใส่ขัน พร้อมกับกล่าวขอแม่โพสพ ขออนุญาตขายข้าวและขอให้ตักดวงข้าวได้จำนวนมากๆ เช่น “ดักอย่ารู้ยก จกอย่ารู้พร่อง ให้เต็มยุง ให้เต็มฉาง” พร้อมกับกล่าวว่า “ชาติหน้าฟ้าใหม่ ขอให้แม่โพสพมาอยู่ในยุงฉางนี้ใหม่” เวลาตักจะถือเคล็ดจะตักใส่กระบุง 3 ชั้น แล้วตักคืนจากกระบุง 4 ชั้น ที่เหลือนำเก็บไว้ที่แท่นบูชา หรือถวายวัด หรือนำไปซ่อมเป็นข้าวสารนำไปถวายพระ หรือนำไปเป็นทานให้กับนกไก่ หลังจากเปิดยุงแล้วชาวนาจึงจะขายข้าวได้ (อำนาจ ศิลวัตร, 2535 : 36)

15) ประเพณีแห่นางแมว มาจากความเชื่อที่ว่า แมวเป็นสัตว์เกลียดฝน ถ้าฝนตกลงมาเมื่อใดแมวจะร้องทันที ดังนั้น ชาวนาจึงต้องอาศัยฝนในการทำนาถือเคล็ดว่า ชาวบ้านต้องร่วมมือกันสาดน้ำและทำให้นางแมวร้องมากที่สุดจะเป็นผลดี จึงต้องใช้นางแมวเป็นตัวประกอบสำคัญในพิธีขอฝน และหามันไปด้วยเพื่อให้มันร้องให้ฝนตก คนโบราณเชื่อกันว่า นางแมวมีอำนาจลึกลับศักดิ์สิทธิ์สามารถเรียกฝนให้ตกลงมาได้ จึงได้ทำพิธีขอฝนโดยแห่นางแมว ซึ่งในท้องถิ่นชนบทบางแห่งยังคงมีพิธีนี้มาจนทุกวันนี้ซึ่งมาจากความเชื่อที่ว่าถ้าจัดขบวนแห่ขึ้นแล้ว ฝนฟ้าก็จะตกหลังพิธีแห่ไม่กี่ชั่วโมง หรืออาจไม่เกิน 3 วัน 7 วัน ถ้าเกิน 3 วัน 7 วัน ต้องจัดขบวนแห่ใหม่

โดยจัดขบวนและมีพิธีการมากขึ้นอีก และถ้าฝนไม่ตกมาอีกภายใน 7 วัน หรือ 15 วัน คราวนี้ต้องระดมคนมาตั้งหมู่บ้านเข้าขบวนแห่ครั้งสุดท้าย พิธีคราวนี้จะทำอย่างครบถ้วนขบวนความที่ได้รับ การถ่ายทอดมาจากปู่ย่าตายาย แต่ถ้าลองครั้งที่ 3 แล้ว ฝนไม่ตกอีก เป็นอันว่างคปีนั้น ๆ และพยากรณ์ได้ว่าฝนจะแล้ง คั้นข้าวจะไม่งอกงาม (งามพิศ สัตย์สงวน, 2541 : 80-81)

เพลงในพิธีกรรมขอฝน พิธีกรรมนี้ทำกันเมื่อฝนแล้ง ส่วนมากจะตกอยู่ในราว ช่วงหลังสงคราม 5 เดือน 6 ชาวบ้านจะจับแมวซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของ “ตัวแล้ง” เนื่องจากแมวเป็นสัตว์ที่ไม่ชอบน้ำ ใส่ขี้หรือชะลอม หามแห่แห่นไปทั่วหมู่บ้าน เมื่อผ่านบ้านใดก็เอาน้ำมา สาดแมวจนเปียกโชก ถือเสมือนเป็นการจับไล่ “ตัวแล้ง” ออกไปจากหมู่บ้าน ในขบวนแห่ก็มีการ ร้องรำทำเพลงไปด้วย

ตัวอย่างเพลงแห่นางแมวภาคกลาง

นางแมวเอ๋ย	มาร้องแป้วแป้ว	ที่ฝากชะโน่น
ขอฟ้าขอฝน	รดแมวขำมั่ง	คำจ้างแมวมาร
ได้เบี่ยยี่สิบ	มือหมากคิบ	มาล่อนางแมว
นางไม้ภูมิใจ	นุ่งผ้าตาเข็มทอง	ไอ้หุ่นตีกลอง
ไอ้ฮับปีกกะตุ	ไอ้ฮู้พันกัน	หัวล้านชนกัน
ฝนก็ตกลงมา	เต็มทุ่งเต็มท่า	เต็มนาสองห้อง
นิมนต์พระมา	สวดคาถาปลาช่อน	ปั้นเมฆเสียดก่อน
เล่นละครสามวัน	หัวล้านชนกัน	ฝนก็ตกลงมา ๆ
แม่มายเอ๋ย	อย่าพึ่งขายลูก	ข้าวจะถู
ลูกไม้จะแพง	ทำตาแดง ๆ	รอบไร่รอบนา
ฝนตกเจ็ดห้า	ฟ้าผ่าชายซี	ปีหน้าฝนดี
ทำได้ทำดี	ปีละเกวียน	ปีละเกวียน

(ล้านวน บุญชู คุณพันธ์ อ้างถึงใน สุกัญญา ภัทรราชย์, 2541 : 65)

16) ประเพณีการลงแขก การเก็บเกี่ยวข้าวปกติจะเริ่มเก็บเกี่ยวราวปลายเดือน พฤศจิกายน เพื่อให้การเก็บเกี่ยวข้าวรวดเร็วขึ้น ชาวนาจะใช้วิธีการลงแขกอันเป็นการเอาแรงผลักดัน ช่วยทำงาน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยชาวนาจะส่งลูกหลานในครอบครัวไปช่วยครอบครัวอื่น ที่นาข้าวสุกพร้อมที่จะเกี่ยวได้ในโอกาสต่อไป เมื่อข้าวในนาของตนสุก ชาวนาที่เคยไปเอาแรงก็จะส่งบุคคลในครอบครัวมาช่วยกันตามจำนวนที่เอาแรงกัน ผู้ที่มาช่วยเกี่ยวเรียกว่า แขก ส่วนใหญ่จะเป็นการเอาแรงกันในพื้นที่ละแวกเดียวกัน หรืออาจจะเป็นเครือญาติซึ่งกันและกัน จำนวนแขกที่มาเกี่ยวก็ขึ้นกับจำนวนพื้นที่นาที่ข้าวสุกพร้อมที่จะเก็บเกี่ยวได้ หรืออำนาจบารมีของเจ้าของนาว่าจะมีผู้ให้ความเคารพนับถือมากน้อยแค่ไหน พอพักทานอาหารกลางวัน เจ้าของนาก็จะเตรียมอาหารคาว

หวานมาเลี้ยงกันอย่างอุดมสมบูรณ์ เมื่อเลิกงานตอนเย็นก็มีการเลี้ยงบุหรี สุรากับแก้ม มีการรื่นเริง สนุกสนาน ร้องรำทำเพลง เช่น การร้องเพลงเกี่ยวข้าว “แขกอาสาเขามาสาย ทั้งวัวควายกระดุกกระดิง ไ้มะลิจูงหน้า อ้ายกระย้าจูงหลัง ช่วยพุงจูงมั่ง สาวกำลังชมเอย เอ้ย ๆ ชมเอย ทำนาใกล้ทาง พระสุริยาลกักร้องถามตัวเข้าว่า หวานข้าวเบาหรือข้าวหนัก พกพระวงหลงรักไม่อยากจะจากน้องเอย” จะเลี้ยงกันกลางแจ้งหรือลานหน้าบ้านมีการจุดไฟสว่างไสว เป็นโอกาสที่หนุ่มสาวได้พบปะสังสรรค์กัน การลงแขกนอกจากจะเอาแรงในเรื่องเกี่ยวข้าวแล้ว (อำนาจ ศิลวัตร, 2535 : 35)

สำหรับประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าว ชาวนาภาคกลางก็จะมีกรร้องรำทำเพลงกันเพื่อความสนุกสนาน ซึ่งในทีนี้ก็จะนำเสนอบทเพลงประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าวของชาวนาภาคกลาง

เพลงเกี่ยวข้าว เพลงชนิดนี้เป็นเพลงปฏิพากษ์ขนาดยาว เล่นเป็นชุดมีท่วงทำนองแบบเพลงเรือ และมีบทร้องรับลูกคู่ว่า “เฮ้ เฮ้” ผู้ที่ร้องเล่นเป็นพ่อเพลงแม่เพลง อาชีพที่เจ้าของงานต้องว่าจ้างหรือหามาเล่น ในวันสุดท้ายของการลงแขกเกี่ยวข้าว เจ้าของนามักเกี่ยวข้าวในนาให้เหลือไว้ห่อหมหนึ่ง แล้วให้พ่อเพลงแม่เพลงมาร้องเล่นในที่นั้น หรือไม่ก็ร้องเล่นในคอนกลางคืนที่มีการลงแขก

เพลงเกี่ยวข้าวนี้ชาวนาในจังหวัด อ่างทอง สิงห์บุรี สุพรรณบุรี ลพบุรี เรียกว่า “เพลงเดินกำ”

ตัวอย่างบทเกริ่น

- (ชาย) เอย... ตะวันก็คว่นเสยจวนเพล แม่ผมกระจายหลายเส้น
เพลแล้วไม่เห็นมา เอ้อ เออ เอ้ย...นี่เอย
สายัณฑ์เอย ตะวันเที่ยง สำเภาทองเอนเอียง
เที่ยงแล้วนะน้อง เอ้อ...เออ...เอ้ย...รักเอย...
- (หญิง) ตะวันก็บ่ายลงชายแสง เห็นแต่ชายผ้าแดง
ใครมาแขวนไ้วันะ...นางเอย
- (ส่ง) ตะวันก็บ่ายลงชายแสง ตะวันก็บ่ายลงชายแสง
เห็นแต่ชายผ้าแดง ใครมาแขวนไ้วันะ...นางเอย
เอิง เอย ถ้อยคำรำไร มาว่ากันไกลอนลา (เฮ้ เฮ้ เฮ้ เฮ้)
มาเรียกหาน้องก็แล มาเรียกหาแม่ แม่หนูก็มา
แม่ฉวยกำขึ้นรำรำ แม่เดินมาเข้ามวงเอย
- (รับ) เอิง เอย วงเอย ฉวยกำขึ้นรำรำ (ซ้ำ) เดินเข้ามวงเอย
หงส์เอย วงเอย เฮ้ รำรำ รำรำ เดินเข้ามวงเอย
- (ชาย) ถ้อยคำรำไร มาว่ากันไกลอนลา

จะธุระอะไร	ให้บอกไขตัวข้า
น้องจะเทียบหัวขัง	ไปกระทั้งหัวหญ้า
เมื่อจะเดินเมื่อจะมอง	ตามห้องที่น้องแม่นา
ว่าตอโสนตั้งไค่ตรงหน้า	จะตำอาชานางเอย

(สำนวน บัวผัน โปธิภักดิ์ อ้างถึงใน สุกัญญา ภัทราชัย, 2541 : 72)

เพลงร้องตอนลงแขกเกี่ยวข้าว เมื่อถึงเดือน 12 ข้าวออกรวงเต็มท้องทุ่ง ชาวนาจะชักธงขึ้นในนาเป็นสัญญาณบอกให้รู้ว่าจะมีการ “การลงแขกเกี่ยวข้าว” เพื่อนบ้านข้างเคียงเมื่อเห็นสัญญาณธงก็จะถือเคียวไปช่วยเกี่ยวข้าว ในระหว่างเกี่ยวข้าวนี้เองจะมีการร้องเพลงโต้ตอบกันได้แก่

เพลงเกี่ยวข้าว เป็นเพลงสั้น ร้องโต้ตอบขณะเกี่ยวข้าวอยู่ในนา คนร้องจะร้องขณะที่ทำงานไปด้วยโดยมีคนอื่น ๆ ร้องรับเป็นลูกคู่ พบที่จังหวัดอุรุธยา สุพรรณบุรี ดังตัวอย่าง

เกี่ยวเถอะนะพ่อเกี่ยว	เกี่ยวเถอะนะพ่อเกี่ยว
อย่าทำชะเง้อแลเหลียว	เคียวเคียวจะบาดมือเอย

(สำนวน เหน อินทร์สวาท อ้างถึงใน สุกัญญา ภัทราชัย, 2541 : 72)

เพลงร้อยชั่ง เป็นเพลงโต้ตอบของชาวนาอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ร้องตอนเกี่ยวข้าวแบบเดียวกับเพลงเกี่ยวข้าวสั้น ร้องรำจังหวะเนิบนาบ ลูกคู่ร้องรับว่า “วู้ วู้”

ตัวอย่าง	พระตะวันท่านก็มาปล่อยแขก สองมือก็แหวกป่าพง หงส์เอย หงส์ทองเจ้าพาน้องมาส่ง ในท้องในดงนะทองเอย
(หญิง)	เอ้ เอ้ เอ้ ตัวพี่รักน้องหวังว่าจะมาขอ ทั้งพี่ทั้งพ่อเขายังว่าเล็ก เล่นกะโหลกกะลาตามประสาเด็ก ๆ เอย พ่อร้อยเอย...ชั่ง

(ชาย)

...

เพลงจาก เป็นเพลงร้องโต้ตอบหลักจากที่เกี่ยวข้าวเสร็จ มีจังหวะรำ พบที่ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ตัวอย่าง	จากกันเอย แม่กนิรี (รับ) ชดโช้ เรามาจับมือกันคนละข้าง เรามาร้องสั่ง กันคนละที ข้ามลัดใหญ่ในไพรศรี ต่างคนต่างมีกันเอย
(รับ)	ซ้ำแม่เอย กันเอย ข้ามลัดใหญ่ในไพรศรี ต่างคนต่างมีกันเอย

เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวจากทุ่งนาแล้ว ชาวนาจะมัดข้าวเป็นฟ่อน ๆ นำมาไว้ที่ลานนวดข้าวซึ่งก็คือลานดินไถลบ้านหลังจากที่นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ทำบุญลานเพื่อเป็นสิริมงคลแล้ว ใน

ตอนกลางคืนจะมีการนวดข้าว เพื่อให้เมล็ดข้าวร่วงหลุดจากฟ่อนข้าว โดยใช้ไม้ตีรวงข้าวหรือใช้แรงงานควายหรือวัวเหยียบย่ำฟ่อนข้าว ในช่วงลงแขกนวดข้าวนี้ ชาวภาคกลางมีเพลงร้องได้คอบสั้น ๆ อีกเช่นกัน

เพลงสงฟาง เป็นเพลงร้องขณะที่คุ้มฟางเพื่อให้เมล็ดข้าวที่ร่วงปนอยู่กับฟางหลุดร่วงออกมาและกลับฟางให้ควายหรือวัวเหยียบให้ทั่ว พบร้องกันที่ จังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี

(ชาย) สงเถิดหนาแม่สง แม่คือค้อคอรระหง ขอเชิญแม่สงฟางเอย

(รับ) เอิงเอยฟางเอย แม่คือค้อคอรระหง ขอเชิญแม่สงฟางเอย

เพลงพานฟาง เป็นเพลงร้องขณะเกี่ยวฟางที่ไม่มีเมล็ดข้าวติดอยู่แล้วออกนอกลานนำไปกองรวมกันตรง “ลอมฟาง” พบร้องกันที่ จังหวัดสุพรรณบุรี กาญจนบุรี ร้องแบบเดียวกับเพลงสงฟาง

(ชาย) พานเถิดหนาแม่พานอ้วน ม่อค้อเหมือนคอกหม้อตาล
มาช่วยกันพานฟางเอย

(หญิง) พานเถิดหนาพ่อพาน มานั่งรอบขอบลาน มาช่วยกันพานฟางเอย

(สุกัญญา ภัทรราชย์, 2541 : 73)

2.2.4.2 พิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนาในวัฒนธรรมข้าวของไทย

ในวัฒนธรรมข้าว นับเป็นปัจจัยสำคัญพื้นฐาน คินอันอุดม และแรงงานทั้งคนและสัตว์ก็เป็นเรื่องสำคัญ มนุษย์จึงใช้ปัญญาสร้างพิธีกรรมและธรรมเนียมต่าง ๆ ในรูปแบบ วิธีการ และอุบายให้สอดคล้องกับความเชื่อและสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาย ในการจำแนกพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา เอี่ยม ทองดี (2541: 122-126) ได้วิเคราะห์ตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำนา ซึ่งชาวนาได้ปฏิบัติมาตั้งแต่ยุคสมัยต่าง ๆ จนกระทั่งปัจจุบันสามารถจัดแบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้

1) พิธีกรรมเพื่อบวงสรวง อ้อนวอน เลี้ยงทวย หมายถึง พิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการอ้อนวอนบูชา บวงสรวงเทพเจ้าต่าง ๆ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ หรือบรรพบุรุษให้คุ้มครองป้องกันภัยอันตรายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน ให้มีความสวัสดิมงคล ให้มีความอุดมสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน และขอพรขอโอกาส และขอความเชื่อมั่นในการดำรงชีพในรอบปีนั้น ๆ พิธีกรรมประเภทนี้ส่วนใหญ่จัดขึ้นก่อนการเพาะปลูกหรือช่วงการเพาะปลูก มีพิธีกรรมชนิดต่าง ๆ เช่น พิธีสืบชะตาเมือง พิธีขึ้นเท้าท่งสี่ พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีพ่อนฝิมคมีเม็ง พิธีเซ่นไหว้วินญาณบรรพบุรุษ พิธีขอฝนหรือพระราชพิธีพืชมงคล มีแห่นางแมว เทศน์พญาคันคาก สวดคาถาปลาช่อน พิธีปั้นเมฆ พิธีบูชาแดน พิธีบุญบังไฟ พิธีบุญชำระ พิธีเซ่นบูชาหลักบ้านหลักเมือง เป็นต้น

2) พิธีกรรมเพื่อการเพาะปลูก หมายถึง พิธีกรรมที่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เพื่อการเพาะปลูกข้าวโดยเฉพาะ ซึ่งกระทำในช่วงการเพาะปลูก เป็นการขอโอกาส ขออนุญาต บวงสรวงบนบาน บอกกล่าวฝากฝัง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการเพาะปลูกต่อเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอให้การเพาะปลูกข้าวในปีนั้น ๆ ดำเนินไปด้วยดี ทั้งคน ข้าว สัตว์ ประสพแต่สวัสดิมีชัย ปราศจากอันตรายต่าง ๆ และเพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อข้าวและสิ่งที่เกี่ยวข้อง พิธีกรรมประเภทนี้มีพิธีกรรมชนิดต่าง ๆ เช่น พิธีแรกไถนา พิธีเลี้ยงตาแฮก พิธีบูชาภูมินา พิธีแรกไถคกกล้า พิธีแรกควานา พิธีปักข้าวตาแฮก พิธีปักกกแฮก พิธีแรกหว่านข้าว พิธีเชิญแม่โพสพใส่ข้าวปลูก พิธีเชิญแม่โพสพลงมา พิธีบูชาแม่ธรณี พิธีบำแม่ธรณี พิธีเอาฝุ่นใส่น้ำ เป็นต้น

3) พิธีกรรมเพื่อการบำรุงรักษา หมายถึง พิธีกรรมที่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เพื่อการบำรุงรักษาข้าวกล้าให้เจริญงอกงามปลอดภัยจากสัตว์ต่าง ๆ หนอนต่าง ๆ เพลี้ยต่าง ๆ หรือด้วงกัดศัตรูเหล่านี้ขึ้นแล้วก็ให้หายไปเสีย และเพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อข้าวและสิ่งเกี่ยวข้อง พิธีกรรมประเภทนี้จัดขึ้นช่วงระหว่างการเพาะปลูกจนกระทั่งเก็บเกี่ยว พิธีกรรมชนิดต่าง ๆ เช่น พิธีไล่น้ำ พิธีปักตาเหลว พิธีขึ้นเท้าทั้งสี่ พิธีสวดสังคหะ พิธีไหว้เจ้าที่ พิธีรับขวัญแม่โพสพ พิธีส่งข้าวบิณฑิ์ พิธีคดข้าว พิธีไล่หนู ไล่นก ไล่เพลี้ย ไล่แมลง ไล่ปู ไล่หนอน และอื่น ๆ โดยน้ำมนต์ โดยผ้ายันต์ โดยภาวนา โดยหว่านทราย โดยเครื่องราง เป็นต้น

4) พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว หมายถึง พิธีกรรมที่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เพื่อการเก็บเกี่ยวและนวดข้าวทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลผลิตมาก เพื่อให้คน สัตว์ ปลอดภัยในการเก็บเกี่ยว และเพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อข้าวตลอดถึงสิ่งที่เกี่ยวข้อง พิธีกรรมประเภทนี้จัดขึ้นช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว มีพิธีกรรมชนิดต่าง ๆ เช่น พิธีรวบข้าว พิธีแรกเกี่ยวข้าว พิธีเชิญข้าวขวัญ (เก็บข้าวขวัญ) พิธีวางข้าวต่างน้ำ พิธีทำลาน พิธีปลงข้าว พิธีขนข้าวขึ้นยุ้ง พิธีตั้งลอมข้าว พิธีปิดยุ้ง พิธีเปิดยุ้ง เป็นต้น

5) พิธีกรรมเพื่อการเฉลิมฉลอง หมายถึง พิธีที่มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองผลผลิตที่ได้ ถือโอกาสเลี้ยงอาหารเพื่อนบ้านและแขกบนหรือเช่นสังเวทเพ อารักษ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ได้ให้การคุ้มครองปกป้องรักษาคน สัตว์ พืชพันธุ์ธัญญาหารให้ได้ผลดี อยู่เย็นเป็นสุขตลอดฤดูกาลที่ผ่านมา เมื่อได้เก็บเกี่ยวแล้วจึงต้องตอบแทนความเมตตากรุณาเหล่านั้น และหากมีการกระทำล่วงเกินในสิ่งเหล่านี้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ จะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตามก็ขอโทษกรรมนั้น ๆ ในโอกาสเดียวกันนี้ชาวนายังได้นิมนต์พระสงฆ์มาบำเพ็ญกุศล หรือไม่ก็ไปร่วมทำบุญในวัดแล้วอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ รวมถึงแม่โพสพ พระฤาษี คายาย ผีปู่ตา ผีตาแฮก เจ้าที่ สรรพสัตว์ ฯลฯ ให้รับเอาส่วนบุญส่วนกุศล ซึ่งเป็นการตอบแทนบุญคุณแก่ท่านเหล่านั้นวิธีหนึ่งด้วย พิธีกรรมประเภทนี้จัดขึ้นหลังการเก็บเกี่ยว มีพิธีกรรมชนิดต่าง ๆ เช่น พิธีทำบุญคุณลาน พิธีสู่ขวัญข้าว พิธีเผาข้าว พิธีขอพร พิธีกุมข้าวใหญ่

พิธีบุญข้าจี่ พิธีกว่นข้าวทิพย์ พิธีกว่นข้าวยาquila พิธีสูข่วญข้าวขึ้นเล่า พิธีสูข่วญเกวียน พิธีบุญพระเวส (แห่ข้าวพันก้อน) พิธีลาซัง พิธีกองข้าว พิธีขึ้นปีใหม่ พิธีสูข่วญว้าวควาย (ซึ่งจัดขึ้นหลังฤดูการเพาะปลูก) เป็นต้น

พิธีกรรมทั้ง 5 ลักษณะนี้ไ้ว่าชาวนาจะต้องประกอบพิธีหมดทุกอย่างก็หาไม่ ย่อมเลือกทำแต่เฉพาะที่เหมาะสมแก่พื้นที่และธรรมเนียมของชุมชน คงจะเลือกทำพิธีบางอย่างแต่ครบทั้ง 5 ลักษณะ เพราะพิธีกรรมตามความเชื่อยอมทำหน้าที่ยึดโยงวิถีชีวิตและกิจวัตรของชาวนาให้มีความผสมกลมกลืน สมดุลและลงตัว ภายไ้ความเชื่อในระบบความสัมพันธ์แห่งธรรมชาติที่มีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่ง การแสดงออกในพิธีกรรมทุกๆ ขั้นตอนจึงเป็นการต่อกย้ำความนอบน้อมถ่อมตน และเคารพธรรมชาติที่มีมนุษย์ไ้พึ่งพาอาศัยตลอดมา (เอกวิทย์ ฒ กลาง, 2544: 46)

2.2.4.3 รูปแบบของพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา

เอี่ยม ทองคิ (2541: 126) ไ้จำแนกรูปแบบของพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาไว้ 2 ประเภท โดยพิจารณาจากลักษณะการประกอบพิธีกรรมหรือการเกี่ยวข้องกับครอบครัวและชุมชน ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

1) พิธีกรรมส่วนครอบครัว หมายถึง พิธีกรรมที่จัดขึ้นภายในครอบครัว โดยบุคคลในครอบครัวเป็นผู้ประกอบพิธีหรืออาจจะเชิญหมอหรือบุคคลภายนอกมาประกอบให้ก็ได้ บางพิธีเชิญเพื่อนบ้านมาร่วมงานร่วมทำบุญ เช่น พิธีทำบุญคุณลาน พิธีสูข่วญข้าว บางพิธีจัดขึ้นเดี่ยวๆ เช่นพิธีแรกไ้ณา พิธีปลูกข้าวดาแสด พิธีบ่าธรรมเนียม เหล่านี้ถือเป็นพิธีกรรมส่วนครอบครัวที่จัดขึ้นเพื่อความอุดมสมบูรณ์ เพื่อความเป็นสวัสดิมงคล และความมั่นคงด้านต่าง ๆ ของครอบครัว

2) พิธีกรรมส่วนชุมชนหรือสังคม หมายถึง พิธีกรรมที่ชุมชนหรือสังคมาร่วมกันจัดขึ้น หรือจัดขึ้นเพื่อชุมชนหรือส่วนรวมระดับต่าง ๆ ถ้าเป็นระดับหมู่บ้านหรือระดับท้องถิ่นภายในชุมชนหรือในวัดก็มักเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านร่วมกันจัดขึ้น หรือเรียกว่า พิธีราษฎร์ มีอยู่ทั่วไป เช่น พิธีขอฝน พิธีเซ็งบ้องไฟ พิธีเลี้ยงผีปู่ดา พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีกองข้าว พิธีลาซัง เป็นต้น ถ้าจัดขึ้นในระดับประเทศหรือเป็นหน้าที่ราชการที่ไ้จัดขึ้น เรียกว่า พิธีหลวงหรือพระราชพิธี เช่น พระราชพิธี พิษมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีพิรุณศาสตร์ พระราชพิธีไ้เรือ พระราชพิธีธานเจาะห้ เป็นต้น

รูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา ยังสามารถแบ่งเป็นลักษณะอื่นๆ ได้อีกหากพิจารณาตามเกณฑ์ที่ต่างกัน เช่น แบ่งเป็นพิธีที่มีไ้องการแน่นอน เป็นบัญญัติไ้واهرมีฉันทลักษณ์ในการประพันธ์ มีเนื้อหา เรื่องราวและคำกล่าวที่แน่นอน กับพิธีกรรมที่มีไ้องการไม่แน่นอน อาศัยสมมติหรือคำคิมากล่าวอ้อนวอนบวงสรวงบูชาหรือบนบาน

2.2.4.4 เนื้อหาของพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา

เอี่ยม ทองคิ (2541: 126-134) ไ้กล่าวถึงเนื้อหาของพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับข้าวและ

การทำนา โดยพิจารณาจากปฏิบัติกาต่าง ๆ หรือกระบวนการต่าง ๆ ในการประกอบพิธีแล้ว สามารถแบ่งเนื้อหาออกได้เป็นเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1) เนื้อหาเกี่ยวกับเป้าหมาย โดยทั่วไปเป้าหมายของพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและ การทำนามุ่งความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ความสุขสงบปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความอยู่ดีกินดีปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ แม้พิธีเฉลิมฉลองก็ยังปรารถนาให้ปีหน้าฟ้าใหม่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วย แต่หากพิจารณาเป้าหมายพิธีแต่ละชนิดแล้ว

2) เนื้อหาเกี่ยวกับเวลา หมายถึง เวลาในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ เรื่องฤกษ์ยามวัน ขึ้น-แรม เดือน ฤกษ์ ปี และรวมถึงเรื่องทิศด้วย ซึ่งการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว และการทำนา (รวมถึงพิธีกรรมอื่น ๆ) จะต้องตรวจดูเรื่องต่างๆ เหล่านี้ให้ตรงกับที่เป็นสวัสดิมงคลมากที่สุดหรือให้ตรงกับส่วนที่เชื่อว่าไม่ดีน้อยที่สุด ดังจะนำมากล่าวแต่พอสังเขปดังนี้

เรื่องฤกษ์ เชื่อกันว่าวันและคืนหนึ่ง ๆ มีเทวดาประจำช่วงเวลาต่าง ๆ นั่นคือใน รอบวันหรือรอบคืนนั้น ๆ มีเทวดาองค์ใดลงมาเป็นเจ้าแก่แผ่นดิน เทวดาองค์ใดเป็นเจ้าอากาศ เทวดาเหล่านั้นให้ฤกษ์ทำการอะไรบ้าง ฤกษ์คืออยู่ในช่วงเวลาไหน การดูฤกษ์นี้นับตามวันขึ้นแรม ทางจันทรคติ สิ่งที่ต้องหาฤกษ์ดีก่อนทำ เช่น การแรกไถนา การเอาข้าวขึ้นฉาง การเอาวัวควายเข้า คอกใหม่ การแรกเกี่ยวข้าว เป็นต้น ตัวอย่าง วันขึ้นสามค่ำ พระจันทร์ตกแผ่นดิน พระอังคารอยู่ บนอากาศ พระกุมารเป็นเจ้าแก่แผ่นดิน ห้ามฤกษ์ทำการมงคลทั้งปวง ปลูกเรือน ขอมเมียจะตายจาก กัน อย่าแรกไถนามีดี ไปค้าคีมียาก แต่ขุนนางทำรั้วล้อมสวนมีดี โชคร้ายตกแต่เข้าถึงเที่ยง โชคดี ตกแต่บ่ายถึงไก่ขัน

เรื่องยาม เชื่อกันว่าเวลาในรอบวันหนึ่ง รอบคืนหนึ่ง ประกอบด้วยช่วงเวลาที เรียกว่ายามต่างๆ หลายช่วงเวลาตามแต่จะแบ่งกันไปตามความเชื่อ เช่น ยามอัฐฤกาล แบ่งวันหนึ่งๆ หรือคืนหนึ่ง ๆ ออกเป็น 8 ยาม ยามละประมาณหนึ่งชั่วโมงครึ่ง แต่ละยามมีชื่อเรียกกำกับ เช่น ยามสุริยะ ยามศุกระ แต่ละวันจะเริ่มต้นยามแตกต่างกัน คือ วันอาทิตย์เริ่มต้นยามสุริยะเป็นเวลา ประมาณหนึ่งชั่วโมงครึ่ง ถัดไปเป็นยามศุกระเป็นเวลาประมาณหนึ่งชั่วโมงครึ่ง เป็นต้น นอกจาก ยามอัฐฤกาลแล้วยังมียามอุบาทถองและยามกหลิหมา ซึ่งแบ่งวันหนึ่ง ๆ หรือคืนหนึ่ง ๆ (เฉพาะกลาง วันหรือกลางคืน) ออกเป็น 5 ยาม คือ เช้า สาย เที่ยง บ่าย เย็น และค่านวณตามวันทั้งเจ็ด สร้าง ตารางทำเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกไว้เป็นโคลก เช่น โคลกยามกหลิหมา ว่า “(0) ศูนย์หนึ่งอย่าพึงจร แม้ราทรอนจะอัปรา (000) สามศูนย์เร่งยาดราจะมีลากอย่างมากมาย (0000) สี่ศูนย์ยอมพูนผลแม้ จรคลลาภมากหลาย กากบาดใช้ไม่ได้ อันตรายมากยิ่งขึ้น ปลอดภัยไม่พูนผลงดจรคลไปหนใด” แต่ละวันจะเริ่มต้นยามที่แตกต่างกัน ผู้ประสงค์จะประกอบพิธี ต้องเลือกยามที่ดี

เรื่องวัน กำหนดตามวันทั้งเจ็ดและวันที่กำหนดจากเกณฑ์อื่น ๆ แตกต่างกันตาม ความเชื่อแต่ท้องถิ่น เช่น ชาวภาคเหนือกำหนดวันแรกไถนาแรกหว่านกล้าไว้ว่า แรกไถนาวัน

อาทิตย์ วันพฤหัสบดี คีตฤกษ์ แรกหว่านกล้าวันศุกร์คีตฤกษ์ แรกถอนกล้าและค่านาวันพุธคีตฤกษ์ แรกเกี่ยวข้าววันพฤหัสบดีคีตฤกษ์ เอาข้าวใส่เขียงวันอังคาร วันพุธ วันศุกร์คีตฤกษ์ ห้ามปลูกนา หว่านกล้าวันเสาร์ ฤกษ์ต่าง ๆ จักเบียดเบียน นอกจากนี้ยังมีวันจุม วันฟูอีก ห้ามทำการพิธีใด ๆ ใน วันจุม ให้ทำวันฟูซึ่งกำหนดประจำเดือน เช่น ชาวภาคเหนือเชื่อว่าเดือนเถิง วันจันทร์เป็นวันฟู วันศุกร์เป็นวันจุม ตรงกับเดือน 11 ของชาวภาคอื่น วันจุม วันฟูก็เชื่อตรงกัน

เรื่องข้างขึ้นข้างแรม โดยหลักกว้าง ๆ เชื่อว่าข้างขึ้นต้องประกอบพิธีกรรมในวันดี ข้างแรมต้องประกอบพิธีกรรมในวันคู่ แต่อาจจะมีข้อยกเว้นในบางกรณีได้ ตัวอย่างพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาที่ต้องคำนึงถึงข้างขึ้นข้างแรม เช่น ชาวภาคเหนือกำหนดวันจกข้าวใหม่ไว้ในไม้ปักกะตั้นเขวนไว้ประจำยังข้าว ต้องตรวจดูทุกครั้งก่อนดักข้าวมาค้า โดยสรุปคือข้างขึ้น 1-2-3-4 ค่ำไม่ดี 5-6-7 ค่ำดี 8-9 ค่ำไม่ดี 10-11 ค่ำคีนัก 12-13-14-15 ค่ำไม่ดี ข้างแรม 1-2-3-4 ค่ำคีนัก 5 ค่ำไม่ดี 6 ค่ำดี 7-8-9 ค่ำไม่ดี 10 ค่ำดี 11 ค่ำไม่ดี 12-13-14-15 ค่ำคีนักแล

เรื่องเดือน โดยทั่วไปหมายถึง เดือนทางจันทรคติที่ประมาณว่าเดือนธันวาคมจะตรงกับเดือนอ้ายคือเป็นเดือนยี่ เดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า ตามลำดับไปจนกระทั่งเดือนสิบสองซึ่งประมาณเดือนพฤศจิกายน เวลาในรอบเดือนดังกล่าวนี้ มีส่วนสำคัญต่อการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแรกไถนาจะต้องดูว่าในช่วงสามเดือนนั้น นาคนอนผันศีรษะไปทิศใด เอาหาง เอาท้อง เอาหลังไปทิศใด การแรกไถนาต้องไม่ไถทวนเกล็ดนาคเค็ดขาด ต้องไถไปตามเกล็ดนาค ไม่ให้ชนหลังชนท้อง เช่น เดือน 7-8-9 นาคนอนผันหัวไปอุดร หางไปทักษิณ ท้องไปปัจฉิม หลังไปบูรพา เมื่อจะแรกไถนาให้วัวควายบ่าหน้าลากไถไปสู่ทิศอากาศนัยจึงจะเป็นมงคลไถไม่หัก วัวไม่เกิดอุบัติเหตุ คนไม่เจ็บไข้

เรื่องปี โดยทั่วไปเกี่ยวข้องกับน้ำ นาคให้น้ำและเกณฑ์พืชพรรณธัญญาหาร ซึ่งแต่ละปีนับตั้งแต่ปีชวดจนถึงปีกุนจะมีคำพยากรณ์สิ่งเหล่านี้ไว้

3) เนื้อหาเกี่ยวกับสถานที่ หมายถึงสถานที่ประกอบพิธีกรรม ซึ่งหากแยกตามรูปแบบของพิธีกรรม โดยไม่กล่าวถึงพิธีหลวงซึ่งเป็นที่ทราบอยู่โดยทั่วไป สามารถกล่าวได้ว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา จัดขึ้นได้ทั่วไป เช่น ในนา มีพิธีแรกไถนา แรกค่านา แรกเก็บเกี่ยว บำรุงนิตทำบุญคุณลาน เป็นต้น ในป่ามีพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เลี้ยงเจ้าป่า เป็นต้น ในหมู่บ้านมีพิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษ ไหว้ผีปู่ตา เป็นต้น ในครอบครัวมีพิธีสู่ขวัญข้าวบนยุ้ง พิธีเปิดปิดยุ้งข้าว เป็นต้น ในวัดมีทำบุญกุ่มข้าวใหญ่กองข้าว ทำบุญข้าวพันก้อน เป็นต้น โดยบางพิธีสร้างศาลเพิงตาหรือศาลชั่วคราววางเครื่องบูชาสังเวช เช่น หอแม่โพสพ ศาลท้าวทั้งสี่ ร้านไหว้เจ้าที่ แต่บางพิธีก็จัดเครื่องบูชาเครื่องสังเวชใส่กระทง หรือสำหรับวางลงบนพื้นดินหรือพื้นเรือนก็ใช้ได้ ทั้งนี้แล้วแต่เจ้าของพิธีจะสะดวกหรือไม่ ขอเพียงแต่สามารถประกอบพิธีได้ก็เป็นอันใช้ได้

4) เนื้อหาเกี่ยวกับเทพเจ้า พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาทั้งห้าประเภท มีเทพ

เจ้าเข้ามาเกี่ยวข้องกับหลายองค์ ซึ่งหากจะกล่าวอย่างรวม ๆ แล้ว มีพระพุทธ พระสงฆ์ เทพเจ้าต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์ ผีต่าง ๆ ในลัทธิความเชื่อพื้นบ้าน ผีบรรพบุรุษ แต่หากจะจำแนกตามที่กล่าวถึงแต่ ละพิธีกรรมนอกจากพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์แล้ว ได้แก่เทพเจ้าต่าง ๆ เช่นท้าวทั้งสี่ (ท้าว ธรรม ท้าววิรุฬหก ท้าววิรุฬภักษ์ ท้าวเวสสุวรรณ) ผีขุนน้ำ (คันน้ำ) แม่โพสพ นาค แม่ธรณี ผีตาแฮก พระภูมิเจ้าที่ ผีทุ่ง ผีนา ผีป่า ผีบ้าน ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ พระอินทร์ พระพรหม พระอิศวร พระ นารายณ์ นอกจากนี้ยังมีผีอื่น ๆ ที่แตกต่างกันไปแต่ละถิ่น เช่นที่ปรากฏในโองการไหว้เจ้าที่นาคาภค ได้ว่า

“สิบนิ้วข้าไหว้ เทวาท่านให้ เสด็จมาทุกหมู่ ดาบุตร ชายบัก ดาสิริค ชายพุทธโธ ท่านนั้นเป็นตราชรัักษาอยู่สวนทุ่งนา นางเอื้อย นางเอ เป็นเจ้าที่แต่ก่อนมา หกคนนั้นเล่าหนา เชิญ ท่านมาถ้วนทุกคน นางมุนีเมขลาพระภูมิเจ้าที่ นางธรณีนางคงคาขอเชิญท่านมา รับเอาเครื่องสังขยา บูชาสังเวช โอมปริกฤษ์ขันโตจะมหาเทวดา

เนื้อหาเกี่ยวกับสัญลักษณ์ เทพเจ้าและผีต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้บางอย่างมี สัญลักษณ์เป็นภาพบ้างเป็นหุ่นบ้าง เป็นรูปปั้นบ้าง เช่น แม่โพสพ บางถิ่นเป็นภาพผู้หญิงนั่งบ้าง ยืน บ้าง แต่บางถิ่นเอาฟางมาผูกเป็นหุ่นเล็ก ๆ เก็บไว้ในยุ้งฉาง เทพบางองค์ เช่น แม่ธรณี ชาวนานิยม หีบก่อนคืนขึ้นเป็นสัญลักษณ์แทนในการประกอบพิธี บางองค์ก็ไม่ปรากฏสัญลักษณ์ใด ๆ เช่น ผีตาแฮก ชาวนาเพียงเอ่ยชื่อว่า ‘ตาแฮก’ เรียกหาเชิญมารับด้วยด้อยคำไพเราะ หรืออาจจะเอ่ยคำเชิญเอง แล้วก็เอ่ยคำตอบ แทนผีตาแฮกเองก็ได้ นอกจากนี้ยังมีสัญลักษณ์ที่เป็นวัตถุ เช่น ดาเหลว ธง ผ้ายันต์ น้ำมนต์ ซึ่งมักใช้ในพิธีกรรมที่มุ่งบำรุงรักษาเป็นสำคัญสำหรับบางพิธีกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับ การบวงสรวงอันวอนมักจะมีการเข้าทรง ซึ่งถือว่าเป็นอีกลักษณะหนึ่งของสัญลักษณ์ของพิธี กรรมด้วย

5) เนื้อหาเกี่ยวกับผู้ประกอบพิธี ส่วนมากผู้ประกอบพิธีเป็นผู้ชาย ยกเว้นพิธีที่เกี่ยวกับแม่โพสพ ในลักษณะการเชิญ การคักควง เปิดปิดยุ้ง ต้องเป็นผู้หญิงเพราะเชื่อว่าแม่โพสพ เป็นผู้หญิง ผู้ประกอบพิธีส่วนครอบครัวมักเป็นผู้นำครอบครัว ส่วนผู้ประกอบพิธีส่วนรวมนั้นมักเป็นพราหมณ์ หรือหมอพื้นบ้านซึ่งต้องเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือเป็นผู้เคร่งครัดในระเบียบพิธี เป็นผู้มีความรอบรู้ทั้งทางไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ ตลอดถึงหมอยาพื้นบ้านและการปิดป่าด้วย หมูบ้านหนึ่ง ๆ จะมีบุคคลที่ประกอบพิธีได้ไม่มากนัก ส่วนบางพิธีกรรมพระสงฆ์คือ ผู้ประกอบพิธี กรรมเอง

6) เนื้อหาเกี่ยวกับเครื่องบูชา เครื่องบูชาในพิธีกรรมโดยทั่วไป ได้แก่ ดอกไม้ รูป เทียน บายศรี ข้าวดอก ธงเทียว น้ำส้มป่อย และถ้าบูชาแม่โพสพมักมีเครื่องหอม แป้งหวิ กระจก เครื่องนุ่งห่ม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะจัดหามาทำที่จำเป็นใช้เท่านั้น

7) เนื้อหาเกี่ยวกับเครื่องสังเวช เครื่องสังเวชโดยทั่วไป มีข้าวสวย ข้าวหนึ่ง ข้าวคัม

กับข้าวได้แก่ ปลาหมึกแห้ง แอง ไก่ต้ม หัวหมู เครื่องต้ม ได้แก่ เหล้า น้ำ สาโท ของหวาน เช่น ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว น้ำตาล น้ำผึ้ง ผลไม้ เช่น กล้วย อ้อย ถั่ว งา ส้ม มะพร้าว เครื่องสังเวทหลังอาหาร เช่น หมากพลู บุหรี่ เมียง อย่างไรก็ตาม สำหรับเครื่องสังเวทแม่โพสพนั้นไม่มีเครื่องเมาและไก่ต้ม และบางพิธีมักเพิ่มของเปรี้ยวสังเวทด้วย เช่น พิธีรับขวัญแม่โพสพ

8) เนื้อหาเกี่ยวกับผู้เข้าร่วมพิธี พิธีที่จัดขึ้นภายในครอบครัวส่วนใหญ่ไม่มีผู้เข้าร่วม เช่น พิธีแรกไถนา แรกค่านา แรกเกี่ยวข้าว พิธีเชิญขวัญแม่โพสพ เว้นบางพิธี เช่น พิธีทำบุญคุณลาน พิธีปลงข้าว มักเชิญเพื่อนบ้านมาร่วมมากมาย ส่วนพิธีกรรมเพื่อส่วนรวมนั้นโดยทั่วไปมีคนมาร่วมมากอยู่แล้ว

9) คนตรี พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาประเภทเพื่ออ้อนวอน บูชาบวงสรวงและเพื่อการเฉลิมฉลองมักมีคนตรีประกอบ เช่น ตะโพน กลองยาว ซอ หรืออาจมีระนาดและเครื่องดนตรีไทยอย่างอื่น ๆ ด้วย แต่พิธีกรรมประเภทอื่น ๆ ไม่ปรากฏว่ามีคนตรีเข้าเกี่ยวข้อง

10) เนื้อหาเกี่ยวกับบรรยากาศของพิธี บรรยากาศในพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาประเภทเพื่อการเพาะปลูก เพื่อการบำรุงรักษา เพื่อการเก็บเกี่ยว มักสร้างบรรยากาศให้ขลังให้ศักดิ์สิทธิ์ และสนุกเร้าใจควบคู่ไป

11) เนื้อหาเกี่ยวกับโองการ โดยทั่วไปแบ่งออกเป็นสองลักษณะคือ โองการที่เป็นสมมุติโวหาร ได้แก่การกล่าวถ้อยคำร้อยแก้วที่ไพเราะขึ้นให้มีความหมายและใจความสำคัญครบถ้วนตามที่ต้องการเป็นอันใช้ได้ จะยาวก็คำก็ประโยคก็ได้ อีกประเภทหนึ่ง เป็นบัญญัติโวหาร ได้แก่การกล่าวถ้อยคำเป็นร้อยกรองตามแบบแผนและฉันทลักษณ์ที่กำหนดไว้แน่นอนแต่ละพิธีกรรมจะมีโองการเฉพาะซึ่งสืบต่อเป็นมุขปาฐะมาแต่อดีต เช่น โองการสู่ขวัญข้าว โองการสู่ขวัญควาย เป็นต้น ตัวอย่าง โองการสู่ขวัญข้าว(บางตอน) ของชาวนาภาคอีสานว่า

“...เมื่อข้าวออกมันหอม กินนัวแม่นข้าวปาด สะพาสหอมข้าวหมากโพ หอมพาโลข้าวรวงข้างเต็มไซ้ ก็ให้มาสามี่วันนี้ ว่ามาขอขวัญเธอ ให้เจ้ามาจากปากมั่งควายให้เจ้ามาจากปากควายเขาร้อง ให้เจ้ามาจากปากข้างตัวงาโง ให้เจ้ามาจากปากกวงและกระด้าย.....ก็ให้มาสามี่วันนี้ ให้เจ้ามาเต็มเขี่ยและเต็มเล่าให้เจ้าอยู่สวัสดิ์ กินสิบปีอย่าได้บกกสิบปีอย่าได้ลง ว่ามาขอขวัญเธอ.....”

นอกจากเนื้อหาต่าง ๆ ดังกล่าวนี้แล้ว อาจจะมีเนื้อหาอื่น ๆ เพิ่มจากนี้บ้างอาจจะเป็นลักษณะเฉพาะแต่ละพิธีกรรมในแต่ละท้องถิ่นที่พัฒนาหรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาจากพื้นฐานแตกต่างกัน เช่นเดียวกับระเบียบปฏิบัติเรื่องต่าง ๆ ของสังคม

2.2.4.5 บทบาทของพิธีกรรมและความเชื่อในวัฒนธรรมข้าว

พิธีกรรมและความเชื่อในวัฒนธรรมข้าวที่อ้างถึงข้างต้น มีคุณูปการต่อสังคมมนุษย์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ โดยเฉพาะมีบทบาทเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (เอกวิชย์ ฉ

กลาง, 2544: 47) หรือสร้างบรรทัดฐานทางจริยธรรมให้แก่กลุ่มชนผู้ปฏิบัติ ดังที่ เอียม ทองดี (2541: 135-138) ได้ประมวลเอาไว้โดยพิจารณาจากความเป็นมา ประเภท รูปแบบ เนื้อหา ของพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาที่เกิดขึ้นในสังคมกสิกรรมยุคสมัยต่าง ๆ ที่ผ่านมา ทั้งต่างประเทศและในประเทศไทย จากหลักฐานที่เป็นอยู่ปัจจุบัน หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีต่าง ๆ แล้ว ซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้

1) พิธีกรรมและความเชื่อในวัฒนธรรมข้าวมีบทบาทในการปลูกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรม บทบาทประการแรกนี้ดูเหมือนสำคัญยิ่ง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสันติสุข ความมั่นคงและความเป็นปึกแผ่นแก่สังคม กล่าวคือ พิธีกรรมเหล่านี้ได้เป็นเครื่องผูกจิตวิญญาณคนในสังคมไว้กับพันธะทางจริยธรรมตลอดเวลา เมื่อจิตของคนผูกใจอยู่กับจริยธรรม พฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา ส่วนใหญ่จึงเป็นพฤติกรรมที่มีจริยธรรม เพราะธรรมชาติของคนใจเป็นนายกายเป็นบ่าวอยู่แล้ว นั่นคือ เมื่อใจมีความเชื่อหรือความศรัทธาในพิธีกรรม ก็จะทำให้เชื่อว่าป่าไม่มีเทพเจ้า ข้าวมีจิตวิญญาณ ดิน น้ำ ลมฟ้าอากาศ ล้วนมีเทพเจ้าประจำอยู่ ใครปฏิบัติดีต่อย่อมได้รับผลดีตอบ ใครปฏิบัติไม่ดีก็ได้ผลไม่ดีตอบ ตามที่กำหนดไว้ในพิธีกรรมนั้น ๆ

เมื่อใจมีค่านิยมยกย่องในพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ให้ความสนใจ เข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่เคยขาดก็จะทำให้มีค่านิยมตามค่านิยมที่ปรากฏอยู่ในพิธีกรรมได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยมที่ปรากฏในโครงการต่าง ๆ เป็นค่านิยมที่ก่อปรไปด้วยจริยธรรมอย่างเต็มเปี่ยม จึงเป็นแบบอย่างสำคัญของค่านิยมที่เกิดแก่ใจ

เมื่อพิธีกรรมกำหนดบุคลิกภาพไว้ว่า บุคลิกภาพที่ดีคือการมีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความสุภาพเรียบร้อย มีความเคารพในคุณวุฒิ วิทยุติ สามารถปรับเปลี่ยนให้เกิดความองอาจ ความภาคภูมิใจ บุคลิกภาพนี้ก็จะเป็แรงจูงใจสำคัญที่จะก่อให้เกิดความเลียบแบบได้

เมื่อทัศนคติที่ปรากฏในพิธีกรรม มีแบบแผนในการเห็นด้วยหรือยอมรับรูปแบบความดีงามที่ประกอบด้วยจริยธรรม เช่น มีความกตัญญูกตเวที มีความเคารพในธรรมชาติแวดล้อม เห็นด้วยหรือยอมรับว่าหรือเห็นว่าธรรมชาติต่าง ๆ ทั้ง ดิน น้ำ ลม ไฟ พืชพันธุ์ธัญญาหารล้วนเป็นสิ่งมีเทพเจ้าประจำอยู่ เป็นสิ่งที่มีจิตใจมีเจ้าของล้วนแต่มีบุญคุณแก่กัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ก็จะเป็แบบอย่างของทัศนคติของคนในสังคมให้เห็นตามไปได้ง่าย

สุดท้ายพิธีกรรมเหล่านี้ได้กำหนดเงื่อนไขหรือสถานการณ์ไว้อย่างชัดเจน เพื่อกระตุ้นหรือจูงใจให้คนหรือสังคมแสดงพฤติกรรมที่ก่อตัวอยู่ภายในตามความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ บุคลิกภาพที่กำหนดไว้ออกมาทางกาย ทางวาจา หรือแม้กระทั่งความคิดและอุดมการณ์ เช่น มีเงื่อนไขว่า ถ้าไม่ประกอบพิธีแรกไถนาก่อน การไถนาปีนั้นจะประสบอุปสรรคต่าง ๆ เช่น ควายเจ็บป่วย คนเจ็บไข้ไม่สบาย แต่ถ้าใครประกอบพิธีนี้แล้ว แม้เจ็บไข้ได้ป่วยก็เป็นเรื่องธรรมดา หรือกำหนดเงื่อนไขและสถานการณ์ไว้ว่าถ้าใครปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อเทพเจ้าแห่งดิน น้ำ ลม ไฟ แม่โพสพ ฯลฯ

แล้ว ผู้นั้น ครอบครัวนั้นสังคมนั้น จะมีพิธีพันธุ์สัญญาหารอุดมสมบูรณ์ อยู่เย็นเป็นสุข ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อเป็นเช่นนี้ บุคคลหรือสังคมจึงแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะอ่อนน้อม เคารพ ปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างไม่ประมาท ซึ่งพฤติกรรมอย่างนี้เป็นสิ่งขัดเกลาจิตใจคนให้อ่อนโยน แสดงออกทั้งต่อธรรมชาติและต่อบุคคลอื่น ๆ ทั้งในครอบครัวและสังคมในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน และกัน คนไม่เห็นแก่ตัว ไม่คดไม้ทำลายป่ามากเกินไป ไม่โลกเบียดเบียนกันและกัน ปัญหาต่าง ๆ จึงไม่เกิดขึ้น เช่น ก่อนถางป่าทำไร่ต้องเช่นไหว้ขอที่จากเจ้าป่าก่อน และต้องกำหนดแน่นอนว่า จะถางป่าเฉพาะเพื่อพื่อต่อการปลูกข้าวบริโภคเท่านั้น ไม่บุกรุกแผ้วถางมากเกินไป ใครก็ตามที่ทำเกินพอดีไม่ทำพิธีนี้ขึ้นก่อน มักมีอันตรายต่าง ๆ เกิดแก่ครอบครัวหรือสัตว์ต่าง ๆ มากินข้าวหมด เมื่อเป็นเช่นนี้บุคคลหรือสังคมจึงต้องแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะอ่อนน้อม เคารพต่อดิน น้ำ ลม ไฟ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ด้วยความจริงใจ ปฏิบัติอย่างพอดี ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และอย่าว่าแต่ทำลายเลย แม้แต่จะเอ่ยวาจาว่าก็ไม่กระทำ เป็นผลให้บุคคลหรือสังคมใช้ธรรมชาติต่าง ๆ ในปริมาณและลักษณะที่พอดีไม่เกิดภาวะเสียสมดุลและพฤติกรรมเหล่านี้ก็ขัดเกลาจิตใจคนให้อ่อนโยน รู้จักยับยั้งชั่งใจคทนรอคอย ทำเหตุป็นี้อผลป็นนี้ ไม่โลดแล่นเกินไปตามกิเลสตัณหา โลกโกรธหลง ทั้งต่อธรรมชาติและมนุษย์ทั้งในครอบครัวและสังคม ปัญหาต่าง ๆ จึงไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง

พิธีกรรมจึงเป็นเครื่องผูกใจคนให้มีความเชื่อ มีค่านิยม มีบุคลิกภาพ มีทัศนคติ ความสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพิธีกรรมนั้น ๆ ขณะเดียวกัน ก็กำหนดเงื่อนไขและสถานการณ์ไว้ในพิธีกรรมด้วย เพื่อกระตุ้นให้คนได้แสดงพฤติกรรมออกมา เนื่องจากลำพังแต่ความเชื่อ ค่านิยม บุคลิกภาพ ทัศนคติ ไม่สามารถผลักดันให้เกิดพฤติกรรมขึ้นได้ พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว และการทำนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการปลูกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรมแก่สังคม

2) พิธีกรรมและความเชื่อในวัฒนธรรมข้าวช่วยสร้างสภาวะเหมาะสมทางนิเวศวิทยา การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาถือว่าเป็นปฏิบัติการ (holding) ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของมนุษย์ในการสร้างสภาวะเหมาะสมทางนิเวศวิทยา กล่าวคือ

พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาเป็นปฏิบัติการ (holding) ที่สอนมนุษย์ให้อยู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ รวมถึงธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ ในลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สอนให้มนุษย์เคารพยกย่องในสิ่งเหล่านี้ นำสิ่งเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพเฉพาะเท่าที่จำเป็นต่อการบริโภคและอุปโภคเท่านั้น สอนให้มนุษย์ป้องกันรักษา บำบัดอันตรายต่าง ๆ ด้วยวิธีการที่เหมาะสมไม่มุ่งการทำลายล้าง สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับสิ่งอื่น ๆ ในฐานะผู้ให้และผู้รับจากธรรมชาติ ไม่ทำตัวเป็นนาย จึงทำให้เกิดภาวะสมดุลทางนิเวศวิทยา ช่วยชีวิตอยู่รอดและวิวัฒนาการสูงขึ้นสืบมา

พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาแต่ละประการหรือทั้งหมด คือสื่ออบรมสั่งสอนมนุษย์ให้ตระหนักในความสำคัญของ ดิน น้ำ ลม ไฟ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรที่มีต่อชีวิต แล้วปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ในลักษณะสร้างสรรค์ เพื่อเกื้อกูลให้เกิดภาวะเหมาะสมทางนิเวศวิทยาขึ้น สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ จะได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ เช่น ชาวนาต้องตากถางริมคันนาให้สะอาดก่อนปลูกตรงที่มีรูรั่วก็ปิดอุดให้ดี เมื่อปลูกข้าวแล้วก็ถางหญ้าอีกครั้งหนึ่ง ไม่เช่นนั้นถือว่าไม่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อแม่โพสพและแม่ธรณีเป็นบาปอย่างยิ่ง แต่ผลการกระทำดังนี้สามารถป้องกันไม่ให้หนู ปู อพยพมาอาศัยอยู่ในคันนาเมื่อช่วงข้าวแตกกอและน้ำท่วมที่อื่น ๆ ปูและหนูจึงกระจายอยู่ในที่อื่น ๆ ที่ไม่ใช่คันนาจึงไม่ทำให้เกิดภาวะแออัดทางประชากรหนูและปู พวกมันสามารถหาอาหารอย่างอื่นจากที่อื่น ๆ มากินอย่างเพียงพอ ไม่ต้องแย่งอาหาร จึงไม่กัดกินข้าว ไม่เกิดความเสียหายต่อคน คอข้าว ผลต่อเนื่องคือ เมื่อในนาไม่มีหนูก็มีน้อย คนซึ่งระมัดระวังอยู่แล้วจึงไม่ถูกกัดกัด ประกอบกับคันนาก็ไม่รกเกินไป มองเห็นได้ง่าย ทุกชีวิตจึงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อีกตัวอย่างหนึ่ง ก่อนจะเข้าสู่ฤดูกาลเพาะปลูก ชาวนาจะคอยฟังเสียงฟ้าร้องครั้งแรกว่าดังจากทิศไหน (หลังจากเงียบเสียงไปตั้งแต่ปลายเดือนสิบเป็นต้นมา) เสียงฟ้าดังมาจากทิศไหน คือเรื่องหมายบ่งบอกถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในชีวิตในรอบปีนั้น ๆ เช่น “ดังจากทิศอีสานทำนายว่าให้เอาผลทำหอก” หมายถึงปีนั้นการทำนาไม่ได้ผลเต็มที่ จะเกิดข้าวยากมากแพ่ง มีการรบราฆ่าฟันกัน “ดังจากทิศตะวันออกทำนายว่าให้เอาหอกทำผล” หมายถึงข้าวปลาจะอุดมสมบูรณ์ ชีวิตร่มเย็นเป็นสุข เมื่อทราบอย่างนี้ สิ่งที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ คือ การปฏิบัติอย่างเคารพต่อธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อไม่ให้เกิดสิ่งชั่วร้ายเพิ่มขึ้น เป็นการผ่อนหนักเป็นเบา หรือถ้าเป็นนิมิตรที่ดีก็จะได้ดียิ่ง ๆ ขึ้น แต่ไม่ให้ความโลภ ความโกรธ ความหลงมาห่อหุ้มจิต เป็นผลให้ความปรองดองสามัคคีในการอยู่ร่วมกันไม่คำว่าพูดจากร้าวร้าวต่อ ดิน น้ำ ลม ไฟ และธรรมชาติอื่น ๆ ซึ่งส่งผลให้พฤติกรรมทางสังคมดีตามไปด้วยที่สุดแม้แต่การหาอาหาร จะหาสัตว์ป่า หรือจะหาสัตว์น้ำก็ต้องตั้ง ข้อกำหนดไว้ในใจ แล้วบอกกล่าวแก่เจ้าป่าเจ้าบึงก่อนว่า จะเอาเฉพาะเท่าที่จะบริโภคเท่านั้น ชาวนารู้ดีว่าสัตว์ป่าหรือสัตว์น้ำประเภทไหนไม่ควรจับหรือควรจะปล่อยไว้ให้สืบพันธุ์ต่อไป พฤติกรรมอย่างนี้ พิธีกรรมดังกล่าวมีส่วนสำคัญยิ่งในการสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อที่ว่า คนมีอาชีพเป็นพราน จะเป็นพรานสัตว์บกหรือสัตว์น้ำก็ตาม เป็นคนบาปทำกินไม่บังเกิด ทำนาได้ข้าวไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ทำมากได้น้อย ทำน้อยไม่พอกิน และมักมีไม่พอกินทุกปีอีกประการหนึ่ง คนที่ใจคอโหดร้ายอำมหิต แม่โพสพไม่ชอบ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้การอยู่ร่วมกันของสิ่งมีชีวิตอยู่ในสถานะที่เหมาะสม หรือภาวะสมดุล ปฏิบัติการที่น้อยเกินไปบ้าง มากเกินไปบ้าง ก็ไม่เกิดขึ้นมีแต่ปฏิบัติการที่พอดี เป็นมัชฌิมาปฏิปทาที่นำไปสู่สถานะเหมาะสมทางนิเวศวิทยา

3) บทบาทในการสร้างสรรค์คือสภาพ เสรีภาพ ภราดรภาพและความมั่นคงทางสังคม พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาได้ปลดปล่อยจิตวิญญาณของชาวนาให้หลุดพ้นจากความ

วิตกกังวลความกลัวความทุกข์ ความหวาดระแวง ความเศร้าโศก ความมืด อำนาจอิทธิพลอันเป็นผล
 เนื่องมาจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมสังคมและการเมืองการปกครอง ในลักษณะการเปิดโอกาสให้ได้
 ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติเหมาะสมที่ถือว่าเป็นการทำความคิด โถ โทษ ล้างบาป สร้างโอกาสหรือมี
 สิทธิถูกต้อง สามารถกระทำได้อันก่อให้เกิดความร่าเริง ความสุข ความอิสรภาพ เสรีภาพ ภราดร
 ภาพ มีขวัญกำลังใจ และความมั่นคงในชีวิต เช่น การใช้แรงงานวัวควายหนักเกินไป ทูบตีคำว่า
 เกล็ดข้ง เชื่อว่าเป็นการเบียดเบียนสัตว์อื่นด้วยกาย วาจา ใจ ให้ได้รับความเดือดร้อน ย่อมเป็นบาป
 เป็นความชั่ว เป็นกรรมที่จะต้องชดใช้สืบต่อไป แต่การมีพิธีสู่วัวควายหลังฤดูกาลเพาะปลูก
 ย่อมเป็นเครื่องปลดปล่อยวิญญูณจากความวิตกกังวลเหล่านี้ได้ แต่นั่นหมายถึงปฏิบัติการณ์ที่อยู่ใน
 ขอบเขต ความพอดีเท่านั้น ถ้ามากเกินไป เช่น ทูบตีวัวควายจนบาดเจ็บเลือดไหล ไถนาจนวัวควาย
 เหนื่อยล้า พิธีกรรมนี้ก็ไม่สามารถลบล้างได้ หรือกรณีการเก็บเกี่ยว นวด สี ตำ หุงข้าว เชื่อว่าเป็นการ
 กระทำที่รุนแรงอาจจะทำให้แม่โพสพตกใจหนีไปได้ แต่การมีพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับแม่โพสพ เช่น
 พิธีสู่วัวควาย พิธีรับขวัญข้าว พิธีเชิญขวัญข้าว ฯลฯ พิธีเหล่านี้จะช่วงปลดปล่อยจิตวิญญูณจาก
 ความทุกข์ให้เกิดความร่าเริงขึ้นได้ เป็นต้น พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาจึงมีส่วนสำคัญในการ
 สร้างสรรค์อิสรภาพ เสรีภาพ ภราดรภาพ และความมั่นคงทางสังคม

4) พิธีกรรมและความเชื่อในวัฒนธรรมข้าวช่วยสร้างสภาวะสมดุลทาง ด้าน
 เศรษฐกิจ และสังคมมนุษย์ พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนามีบทบาทสำคัญในปฏิบัติการเพื่อการ
 ผลิต การแจกจ่าย การบริโภค การแลกเปลี่ยน ให้อยู่ในสภาวะเหมาะสม สร้างผลผลิตได้เพียงพอต่อ
 ความต้องการ แจกจ่ายผลผลิตไปทั่วถึง บริโภคผลผลิตแต่พอดี และแลกเปลี่ยนกันอย่างยุติธรรม
 กล่าวคือ ในกระบวนการผลิต พิธีกรรมเป็นเทคโนโลยีประการหนึ่งในการเพิ่มผลผลิตไม่ว่าจะเป็น
 พิธีกรรมเพื่อการเพาะปลูก การบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยว การบำรุงพันธุ์ ล้วนแต่มีเป้าหมายให้ได้ผล
 ผลิตมากขึ้นอย่างมีความยุติธรรมต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เมื่อได้ผลผลิตมาแล้วก็มีการแจกจ่าย
 แก่ผู้มีส่วนร่วมต่าง ๆ อย่างทั่วถึงรวมถึงวัด ผิดาแขก ผีช่องน้ำ ก็ยังได้รับส่วนแบ่งด้วย ในการบริโภค
 ก็เช่นเดียวกันพิธีกรรมได้ช่วยให้บริโภคอย่างไม่ประมาท มีพิธีเปิดปิดยุ้ง คู่วันเวลาและต้องบริโภค
 อย่างเคารพ ในส่วนการแลกเปลี่ยนกับสิ่งฟุ่มเฟือย หรือจนฟุ่มเฟือย หรือกับสิ่งที่ให้โทษแก่ชีวิตและ
 สังคม และสอนให้เก็บรักษาผลผลิตอย่างระมัดระวัง เช่น พิธีเก็บข้าวขวัญหรือเชิญขวัญแม่โพสพ
 กลางทุ่งนาหลังเกี่ยวข้าวเสร็จ หรือการที่พ่อค้ากอบข้าวส่งให้เจ้าของแล้วกล่าวว่า เอาขวัญข้าวไว้
 ปลูกในปีต่อไป ก่อนนำข้าวไปจากชาวนา เหล่านี้คือบทบาทสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ทาง
 เศรษฐกิจขึ้น

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.3.1 แนวคิดพื้นฐานและความหมายของการเปลี่ยนแปลง

ในแนวคิดพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงนักทฤษฎีทั้งหลายมองว่า

1) สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และการเปลี่ยนแปลงนั้น จะเกิดดุลยภาพ หรือเกิดความสมดุล

2) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงทางบวก หรือเปลี่ยนแปลงให้ก้าวหน้า (Progress) ขึ้นแต่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงในทางลบแล้ว เกิดดุลยภาพขึ้นเช่นเดียวกัน และเป็นการทำให้ลดความก้าวหน้าลง (Reprogress)

3) การเปลี่ยนแปลงให้ก้าวหน้าขึ้น มักจะเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อมุ่งให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ หรือเป้าหมายที่พึงปรารถนา และมักจะมีการวางแผน มีการควบคุมการเปลี่ยนแปลง (ดิเรก ฤกษ์หว่าย, 2528 : 1)

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 20) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงไว้ว่า การเปลี่ยนแปลง คือการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้แปรสภาพจากที่เคยเป็นอยู่มาเป็นสภาพใหม่โดยมีองค์ประกอบของเวลาเป็นเครื่องกำหนด ในขณะที่เดียวกันก็ได้จำแนกธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงเป็น 3 ประเภทคือ

1) การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ (Evaluation) เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ผลของการเปลี่ยนแปลงไม่ส่งผลถึงความรู้สึกหรือวิถีชีวิตของคนมากนัก ส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ หรือไม่ได้ตั้งใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2) การเปลี่ยนแปลงแบบพัฒนา (Development) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า โดยมีการกำหนดเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลง กำหนดปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่ดีกว่าเดิม ผลของการเปลี่ยนแปลงน่าจะเป็นที่ยอมรับของสังคม หากได้วางแผนตามความต้องการของกลุ่มชนนั้น

3) การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ (Revolution) เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันจากระบบหนึ่งไปสู่อีกระบบหนึ่งโดยยกเลิกระบบเก่าโดยสิ้นเชิงแล้วมีการจัดระบบใหม่และดำเนินการอย่างรวดเร็ว อาจมีการบังคับโดยใช้กำลัง การเปลี่ยนแปลงแบบนี้ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกและจิตใจของประชาชนส่วนใหญ่

จิตยา สุวรรณะชฎ (2543 : 62-66) ได้ให้ความหมายของคำว่า “การเปลี่ยนแปลง” ไว้ว่า หมายถึง ความแตกต่างซึ่งเกิดขึ้นระหว่างเวลาหนึ่งกับอีกเวลาหนึ่ง นอกจากนั้นยังหมายถึงความแตกต่างที่เกิดขึ้นในทางวัฒนธรรมและนามธรรม จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในนามธรรมเป็นผลสืบ

เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงจึงมีความหมายคลุมทั้งเวลานามธรรม และวัฒนธรรม ซึ่งคล้ายคลึงกับแนวคิดของ สนิท สัมภกร (2542 : 3) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ย่อมไม่อาจเกิดขึ้นนอกกาลเวลา ฉะนั้นองค์ประกอบสำคัญของการเปลี่ยนแปลงก็คือเวลาที่แตกต่างกัน เวลาจะเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหรือไม่

ทิตยา สุวรรณะชญ เชื่อว่า เวลา (Time) เป็นนามสมมติที่คนได้สร้างขึ้นเป็นบรรทัดฐาน แสดงความสอดคล้องกันไปกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ขณะนี้เรายอมรับกันว่า วันหนึ่งมี 24 ชั่วโมง ซึ่งแต่เดิมไทยเราใช้ เช้า สาย บ่าย ค่ำ เป็นต้น เวลาเป็นสาระสำคัญในทางสังคมและเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น เราอาจจะกล่าวได้ว่า เวลาามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน ซึ่งถือว่าเป็นสัตว์สังคมอย่างน้อยใน 2 ลักษณะดังนี้

1) เวลาในฐานะที่เป็นทรัพยากร ในสังคมปัจจุบันนี้ทุกคนตระหนักดีว่าเวลาเป็นเงินเป็นทอง เวลาเป็นสิ่งที่ผ่านไปแล้วไม่สามารถจะเรียกกลับคืนได้ และคนแต่ละคนถูกกำหนดโดยเวลา นั่นคือ ความตายซึ่งเป็นผลมาจากการเสื่อมสลายของร่างกาย ทำให้คนไม่สามารถมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ เราอาจจะแบ่งสังคมซึ่งถือว่าเวลาเป็นสาระสำคัญได้ 2 แบบคือ

ก. สังคมซึ่งถือว่าเวลาเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงที่คนต้องการจะเป็น เราจะพบว่าในสังคมแบบนี้ทุกคนต้องทำงานแข่งกับเวลา และพยายามใช้เวลาให้เป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุด ทั้งนี้เพราะทุกคนถือว่าเวลาเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของตน ดังเช่นในสังคมตะวันตก

ข. สังคมที่ถือว่าเวลาเป็นสภาพที่กำลังเป็นอยู่ ในสังคมนี้ทุกคนสนใจแต่เฉพาะในปัจจุบันและไม่คำนึงถึงอนาคต ความคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งพึงประสงค์ของสมาชิกของสังคมแบบนี้

2) เวลาในฐานะที่มีความหมายในทางสังคม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การที่คนหนึ่งเกิดมา เมื่อเวลาผ่านไปคน ๆ นั้นก็กลายสภาพจากเด็กเป็นหนุ่มเป็นสาวและเป็นคนแก่ หรือผู้ใหญ่ในที่สุดซึ่งแต่ละสภาพการณ่นั้นมีความหมายในทางสังคมเสมอ ทั้งนี้เพราะความคิดเห็นของสิ่งหนึ่งย่อมไม่เหมือนกับความคิดเห็นต่อของสิ่งเดียวกันนั้นแต่ในอีกเวลาหนึ่ง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเป็นในทางวัฒนธรรมก็ดี นามธรรมก็ดี เป็นความเปลี่ยนแปลงซึ่งตั้งอยู่เป็นฐานะของเวลาเนื่องจากฐานคติ(Assumption) ที่ว่า ศักยะ(Potentiality)ของคนไม่สิ้นสุด จึงได้มีเครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีที่สิ้นสุด นั่นคือศาสตร์ทั้งหลายที่คนได้สร้างขึ้นนั่นเอง นอกจากนั้น คุณลักษณะของคนในการเอาเยี่ยงอย่างและการสร้างความแตกต่าง ยังเป็นตัวแปรที่เกื้อกูลความไม่สิ้นสุดของการเปลี่ยนแปลงที่คนได้สร้างขึ้น

จากความหมายและอธิบายของผู้รู้ทั้งหลายในข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัย เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความแตกต่างของช่วงเวลาหนึ่งกับอีกเวลาหนึ่ง เช่น ความแตกต่างของวัฒนธรรม

ธรรมเนียมในอดีตหรือแบบดั้งเดิมกับวัฒนธรรมข้าวแบบสมัยใหม่ ทั้งนี้ความแตกต่างนั้นเกิดจากเหตุปัจจัยที่มนุษย์สร้างขึ้น

2.3.2 กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

จิตยา สุวรรณะชญ (2543 : 162) ได้แบ่งกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

2.3.2.1 การเกิดการเปลี่ยนแปลงแก่หน่วยสังคมโดยเอกเทศ (Isolated Change)

คำว่าหน่วยสังคมนั้นอาจจะหมายถึงบุคคล กลุ่มบุคคล หรือสถาบัน เช่น นาย ก. ไปจีน แดงมา ได้เห็นความเป็นระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดของชาวจีน ก็อาจจะเกิดความคิดขึ้นว่า คนไทย ควรจะเป็นระเบียบวินัยเช่นนั้นบ้าง ฉะนั้น การสัมผัสกับสังคมอื่นก็ทำให้นาย ก. ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งในสังคมไทยเปลี่ยนไปในแนวคิดและอาจส่งผลถึงการกระทำอย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะนาย ก.

2.3.2.2 การเกิดการเปลี่ยนแปลงเฉพาะกลุ่ม (Compartmental Change)

โดยที่ระบบสังคมเป็นระบบของความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม และในกระบวนการของความสัมพันธ์นั้น ก็เป็นการแบ่งแยกลักษณะตามฐานะและตำแหน่ง และกลุ่มสังคม เช่น ถ้า นาย ก เป็นนักวิทยาศาสตร์และเป็นครู เมื่อนาย ก เกิดชอบความเป็นระเบียบอย่างเคร่งครัดของจีน แดง นาย ก ก็อาจจะนำเอาความคิดที่จะให้ประเทศไทยเป็นระเบียบเรียบร้อยเข้าไปประกอบในการเรียนการสอน เช่น โดยการยกตัวอย่างหรืออาจจะชี้แจงโน้มน้าว ให้เกิดความอยากเป็นระเบียบให้แก่ นักเรียน ในการนี้เองก็อาจจะมึ้นนักเรียนของนาย ก เห็นชอบด้วยบ้าง ไม่สนใจบ้าง หรือไม่เห็นด้วยบ้าง แต่อย่างไรก็ตามแต่ละกลุ่มก็อาจจะไม่สนใจที่จะบีบบังคับให้เป็นไปตามแนวความคิดของตน เข้าทำนองที่ว่า ลางเนื้อชอบลางยา ลักษณะเช่นนี้ก็จะเกิดกลุ่มที่ต้องการให้คนไทยเป็นระเบียบมากขึ้น กลุ่มที่ไม่เห็นว่าจะต้องเอาอย่างและกลุ่มที่ไม่มีความเห็น แต่กลุ่มทั้งสามก็ยังถือว่าเป็นเรื่องของแต่ละกลุ่ม ไม่เกี่ยวข้องกันหรือยังไม่จำเป็นที่จะต้องกดดันให้กลุ่มเห็นตามตน เพราะแต่ละคนแต่กลุ่มก็มีภาระอย่างอื่นอีกมากมาย เกินไปกว่าจะสนใจในประเด็นนี้ สภาพการณ์เช่นนี้เป็นสภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นแห่ง และมีการทราบว่ามี การเปลี่ยนแปลง แต่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะไม่กระทบกระเทือนหรือไม่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อตน หรือกลุ่มหรือสังคมตน ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นเสมอในสังคมไทย

2.3.2.3 การเกิดการเปลี่ยนแปลงสะสม (Accumulative Change)

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อมีการติดต่อทางสังคมเข้มข้น โดยธรรมชาติของมนุษย์ที่มุ่งจะสร้างความคล้าย สร้างกลุ่มประกอบกับมีสภาพแวดล้อม ที่จะส่งเสริมให้มีความสัมพันธ์มากขึ้น ก็ย่อมทำให้การเปลี่ยนแปลงขยายวงออกไป ในกรณีที่ยกตัวอย่างข้างต้น เมื่อ นาย ก

สอนนักเรียนมากขึ้น หรือนาย ก ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกับนักเรียนของคนมากขึ้น ความเห็นดีหรือความไม่เห็นด้วยก็ย่อมจะเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว และบรรดานักเรียนที่เห็นชอบกับนาย ก. ก็อาจจะนำไปพูดคุยทำให้ปริมาณผู้เห็นด้วยมากขึ้น ซึ่งในทำนองเดียวกันกับพวกที่ไม่เห็นด้วย ก็อาจจะกระจายข่าวและความคิดออกไป ทำให้ปริมาณสมาชิกในแต่ละฝ่ายมากขึ้น ฉะนั้นอาจจะกล่าวได้สั้น ๆ ว่า ระบบการคมนาคมติดต่อเป็นตัวจักรสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขยายวงออกไปได้ โดยที่ นาย ก. โดยที่นาย ก. อาจจะเปลี่ยนความคิดหรือนักเรียนของนาย ก. ที่เห็นด้วยมีจำนวนน้อยลง กรณีเช่นนี้ก็อาจจะเกิดขึ้นได้ การเปลี่ยนแปลงสะสมจะนำไปสู่ขั้นตอนต่อไปคือ

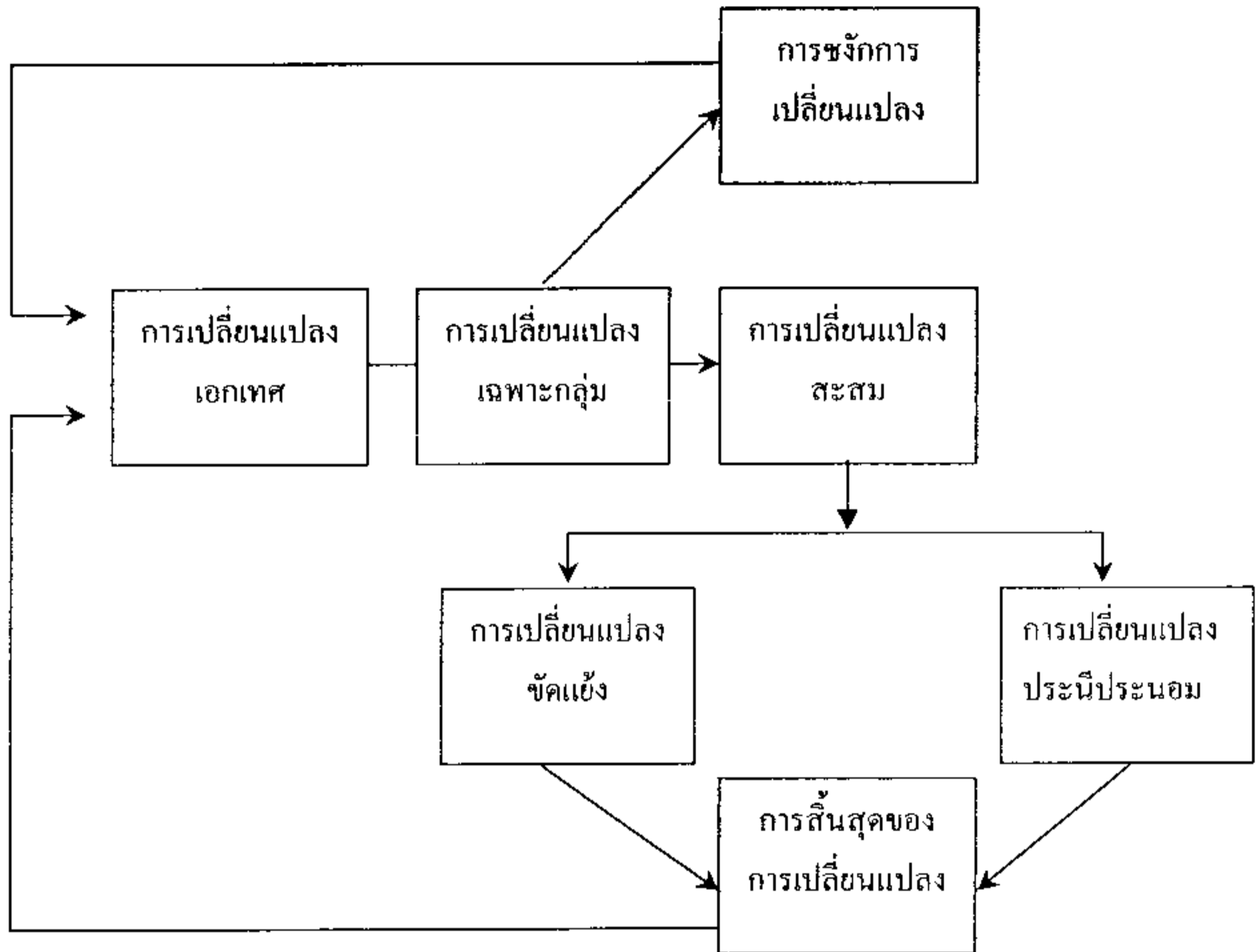
2.3.2.4 การเปลี่ยนแปลงประนีประนอม(Accommodate Change)

นั่นก็คือบรรดาผู้ที่ชอบด้วยกับความคิดของนาย ก. ขยายวงออกไปอย่างกว้างขวาง และเป็นที่ยอมรับทั้งโดยสมัครใจหรือโดยความกดดันของกลุ่มที่เห็นชอบด้วยกับ นาย ก. โดยไม่มีกระบวนการตอบโต้หรือต้านทาน ในทำนองตรงกันข้ามการเปลี่ยนแปลงสะสมอาจจะแปรไปเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ขัดแย้งก็ได้

2.3.2.5 การเปลี่ยนแปลงขัดแย้ง(Conflict Change)

นั่นก็คือ เมื่อความคิดเห็นของนาย ก. ขยายตัวออกไปและมีกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยรวมตัวกันต่อต้าน สภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่กับกลุ่มที่เห็นด้วยกับนาย ก. และกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยก็กลายเป็นภาวะข่มขู่ต่อสวัสดิภาพของแต่ละกลุ่มก็ยิ่งขัดแย้งมากขึ้น จนกลายเป็นขั้นตอนของการแยกตัวจากกันโดยเด่นชัด สภาพเช่นนี้มักจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงและกว้างขวางด้วยสภาพความตึงเครียดนี้เองที่สังคมอาจจะแตกแยกออกเป็นค่ายและต่อสู้ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและไม่เปลี่ยนแปลง และถ้าหากไม่สามารถตกลงกันได้ สังคมก็อาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่ใช้ความรุนแรง

โดยสรุปอาจจะมองขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงได้ดังภาพ

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง

แหล่งที่มา : ทิตยา สุวรรณะชญ , 2543 : 164

2.3.3 ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ถึงแม้ว่าการวิจัยครั้งนี้จะเน้นไปที่การวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ในความคิดของผู้วิจัยเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเสมอ ดังนั้นการให้ความหมายจึงต้องให้ความหมายทั้ง “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” ควบคู่กับ “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” ซึ่งได้มีนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้อธิบายความหมายของคำทั้ง 2 ไว้ดังนี้

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524) ได้ให้คำจำกัดความ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ว่า การเปลี่ยนแปลง

ทางสังคม คือ การที่ระบบสังคม กระบวนการแบบอย่างหรือ รูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้จะเข้าไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอยเป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษได้ทั้งสิ้น

และได้ให้ความหมายของคำว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมของประชาชาติหนึ่ง ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภทนี้ เป็นไปไม่เท่ากันโดยทั่วไปวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุเปลี่ยนแปลงช้ากว่า นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติหรือโดยการวางแผนก็ได้

สุริชัย หวันแก้ว (2544 : 156) ได้ให้ความหมายของคำว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวชนบท ชาวเมือง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวนี้ย่อมเกิดขึ้นในระดับกลุ่มบุคคลและในระดับสถาบันทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นในสถาบันครอบครัว เครือญาติ การสมรส การครองเรือน หรือสถาบันการเมืองเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็ได้

ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้น และที่สำคัญก็คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงในแง่สิ่งของเครื่องใช้เกิดขึ้นง่ายกว่า แต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่านิยมและสัญลักษณ์ทางสังคมมักจะต้องใช้เวลาและยากเย็นกว่า ตัวอย่าง เช่น การเปลี่ยนของค่านิยมจากสถานภาพและบทบาทชายเป็นใหญ่มาเป็นหญิงและชายเท่าเทียมกัน ค่านิยมในเรื่องการเลือกคู่ การแต่งงาน เป็นต้น

Davis (1949, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวทวน, 2527 : 6) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในลักษณะที่แตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม กล่าวคือ “เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบสังคม นั่นคือเกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรม ได้แก่ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ ปรัชญา ฯลฯ เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและกฎเกณฑ์ของการจัดระเบียบสังคม”

ผจงจิตต์ อธิคมนันท์ (2531 : 21) ได้ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้แก่การเปลี่ยนแปลงใน

โครงสร้างของสังคม และเราได้ทราบแล้วว่า โครงสร้างสังคมประกอบไปด้วย กลุ่มคน ความสัมพันธ์ และสถาบัน ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม นั่นคือการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มคน การเปลี่ยนแปลงในด้านนี้ จะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงใน อัตราการเกิด อัตราการตาย การกระจายตัวของประชากร การอพยพเคลื่อนย้าย เพราะกลุ่มคนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลต่อสังคมเสมอ นอกจากนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ ซึ่งได้แก่ ความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิมาเป็นแบบทุติยภูมิก่อนๆ ส่วนการเปลี่ยนแปลงใน สถาบัน ก็ได้แก่ การที่เกิดขึ้นมีสถาบันต่าง ๆ เพิ่มขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงภายในแต่ละสถาบัน ทั้งสามส่วนที่กล่าวมานี้ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่บุคคลเคยมีอยู่ได้เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงในค่านิยม เช่น ค่านิยมของคนในสังคมในเรื่องการช่วยเหลือเพื่อนบ้านได้เปลี่ยนไปเป็นระบบ “ตัวใคร ตัวมัน” หรือในเรื่องระบอบการปกครองของไทย จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงใน บรรทัดฐาน เช่น จากการมีแต่เพียงกฎเกณฑ์มาเป็นกฎหมายอย่างแท้จริง

สนิท สมัยการ (2542 : 2) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพฤติกรรมของคนในสังคม โดยเฉพาะพฤติกรรมสังคม หรือการกระทำทางสังคม อันสืบเนื่องมาจากการมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันมากกว่าอย่างอื่น ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระเบียบแบบแผนธรรมเนียมประเพณีหรือแนวกำหนดพฤติกรรมมากกว่าอย่างอื่น

จุมพล หนิมพานิช (2530 : 173) ได้สรุปความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไว้ว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระเบียบแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และเป็นการเปลี่ยนแปลงในการกระทำระหว่างกันของสมาชิก

ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทุกอย่างการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมทุกสาขาไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ หรือไม่เกี่ยวข้องกับ

วัตถุ

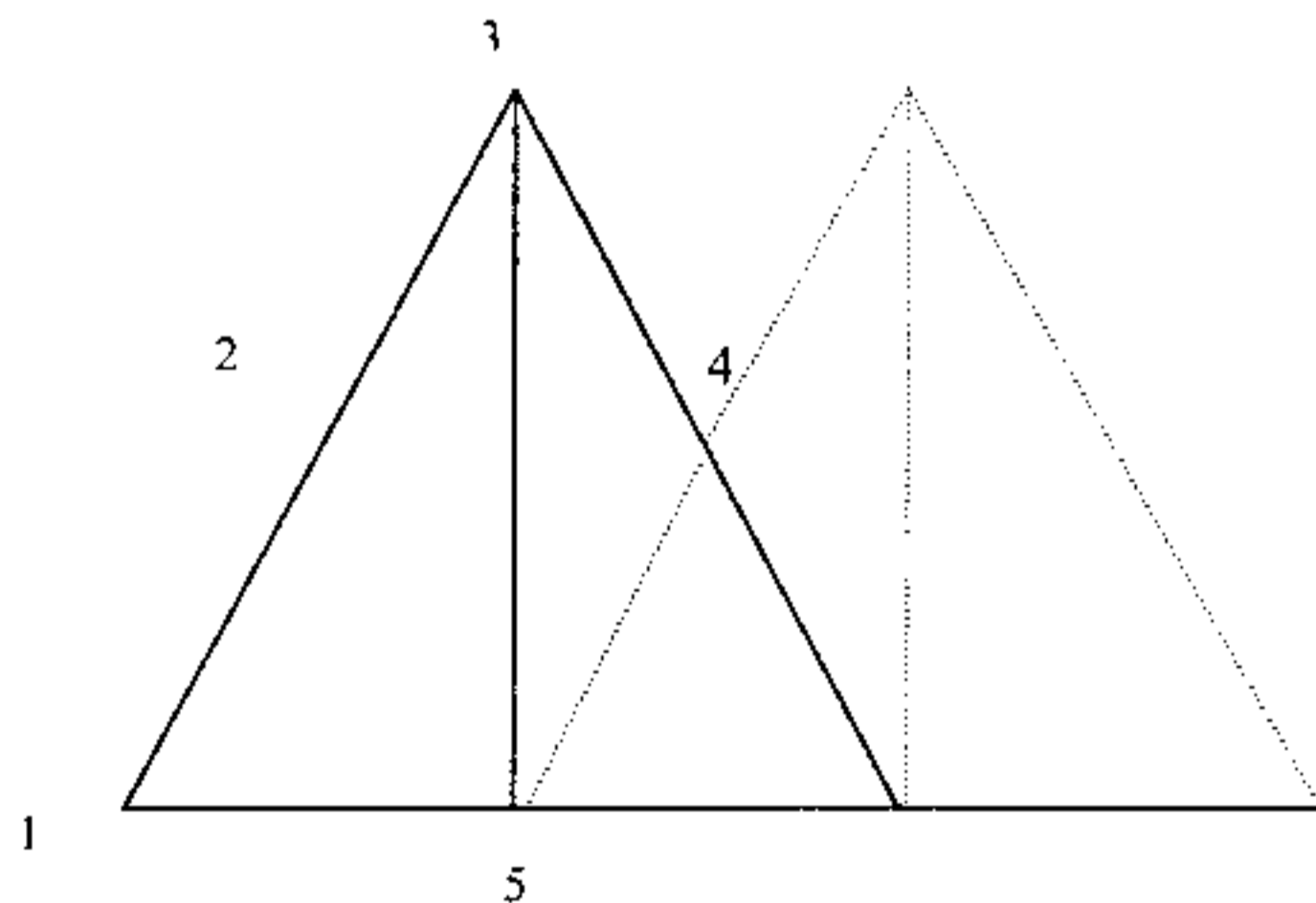
เมื่อพิจารณาจากการให้ความหมายของคำว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” กับคำว่า “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” ของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา พอสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม คือความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของสังคม รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงการทำหน้าที่และการดำเนินงานขององค์

ประกอบส่วนต่าง ๆ เหล่านั้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้น ปฏิบัติ อบรมบ่มเพาะ และถ่ายทอดสืบต่อกันมารุ่นสู่รุ่น

2.3.4 ลำดับขั้นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

Kroeber (1944, อ้างถึงใน ผจงจิตต์ อธิคมนันท์, 2531 : 20) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไว้ 5 ขั้นด้วยกันคือ

- 2.3.4.1 ขั้นที่มีการคิดสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาและนำมาเข้ามาใช้ในสังคม
- 2.3.4.2 การที่คนยอมรับเอาสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ นั้นเข้ามาใช้ในสังคมจนถึงจุดอิ่มตัว
- 2.3.4.3 ขั้นอิ่มตัวของวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ เป็นระยะที่มีความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ถึงขั้นถึงจุดสุดยอด
- 2.3.4.4 ขั้นที่มีการทำซ้ำแบบเดิมอยู่เป็นปกติ ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ขึ้น
- 2.3.4.5 เมื่อถึงจุดอิ่มตัวแล้ว ลักษณะวัฒนธรรมเป็นไปตามแบบเดิมจนคนในสังคมเกิดความเบื่อหน่าย จึงคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้น มาอีกโดยแยกตัวออกจากวัฒนธรรมเดิมและสร้างแบบวัฒนธรรมใหม่ขึ้น

แผนภูมิที่ 2.2 แสดงขั้นการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมตามแนวความคิดของ Kroeber

แหล่งที่มา : ผจงจิตต์ อธิคมนันท์ , 2531 : 15

แผนผังดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การกลายรูปทางวัฒนธรรมหรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้นย่อมเกิดขึ้นเมื่อวัฒนธรรมผ่านจุดอิ่มตัว(ขั้นที่ 3) ไปถึงขั้นที่ 4 ซึ่งก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายแก่คนในสังคมจนทำให้มีการคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ หรือแนวความคิดเห็นใหม่ ๆ นำเข้ามาใช้ในวัฒนธรรม วัฒนธรรมเดิมจึงกลายรูปไป ในขั้นแรกย่อมมีการขัดแย้งกันระหว่างผู้นิยมของเก่าและผู้ชอบใช้ของใหม่ โดยเฉพาะเมื่อเป็นความคิดเห็นใหม่ ๆ หรือทฤษฎีใหม่ ๆ ส่วนสิ่งประดิษฐ์

หรือวัตถุใหม่ ๆ ที่ได้จากการคิดค้นต่าง ๆ นั้นย่อมมีการขัดแย้งน้อยกว่า เพราะสามารถเห็นประโยชน์ได้ในทันที ถ้าวัตถุที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่นั้นไม่เป็นประโยชน์ คนในสังคมก็ไม่ยอมรับ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ จึงไม่เกิดขึ้น ต่อเมื่อเห็นว่ามีประโยชน์แล้ว คนในสังคมจึงจะยอมรับเอามาใช้กัน โดยทั่วไป แนวความคิดเห็นใหม่ ๆ และหลักการใหม่ ๆ ในเรื่องที่เห็นประโยชน์ได้ช้ากว่า ต้องอาศัยเวลานานกว่าจะทดลองให้ได้ผล การขัดแย้งกันในทางด้านความคิดเห็นจึงเกิดขึ้นมากกว่าการขัดแย้งกันในการใช้ประโยชน์ของสิ่งประดิษฐ์ โดยเหตุนี้ช่องว่าง (Gap) ระหว่างวัยในคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่จึงเกิดขึ้นได้ง่ายและกลายเป็นปัญหาของความไม่เข้าใจกันในปัจจุบัน

2.3.5 อัตราของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

อัตราการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณ เมื่อมีการเปรียบเทียบจากระยะเวลาใดระยะเวลาหนึ่งได้เปลี่ยนไปจากเดิม บางทีอาจจะมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงอย่างมาก หรือมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงอย่างน้อย ซึ่งอาจจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรเลย นอกจากนี้เราอาจจะพิจารณาอัตราการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่าเป็นไปอย่างรวดเร็ว หรืออย่างช้า ๆ โดยพิจารณาจากระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงไปกับปริมาณของการเปลี่ยนแปลง (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน, 2527 : 9)

2.3.6 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น ก็คือการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงในระบบเหล่านี้

2.3.6.1 ระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเดิมการผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภค และการแจกจ่าย ก็เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจเป็นแบบทุนนิยม การผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภค และการแจกจ่าย ก็เพื่อเงินสดมากขึ้น

2.3.6.2 ระบบเครือญาติ ในสังคมชนบท ลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัวและเครือญาติมีความแน่นแฟ้น ใกล้ชิด สนับสนุน ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในระบบเครือญาติต่อมาก็คือ ทำให้ความสัมพันธ์ในเครือญาติลดลง

2.3.6.3 ระบบความเชื่อ ในอดีตศาสนามีความสำคัญต่อวิถีคิดและวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างมาก ชาวบ้านมักนิยม การทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ไหว้พระ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันทำให้ระบบความสัมพันธ์ในด้านความเชื่อลดลง

2.3.6.4 ระบบกลุ่มทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ทำให้สถานภาพและบทบาทของกลุ่มทางสังคมที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้าน เช่น สหกรณ์การเกษตร กลุ่ม

ออมทรัพย์ เป็นต้น เพิ่มขึ้นกว่าแต่เดิม มีการนำเอาวิธีการบริหารงานแผนใหม่เข้าไปใช้ในกลุ่มมากยิ่งขึ้น

2.3.6.5 ระบบการพักผ่อนหย่อนใจ การพักผ่อนหย่อนใจเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิตของชาวชนบท การสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ เป็นการผ่อนคลายทางอารมณ์ เช่น ความสนุกสนานในเทศกาลต่าง ๆ การฟังเพลง การดูโทรทัศน์ การดูภาพยนตร์ ซึ่งเกิดขึ้นมากในปัจจุบันมากกว่าในอดีต

2.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.4.1 ทฤษฎีที่ว่าด้วยสาเหตุ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 61-62) ได้สรุปเนื้อหาของทฤษฎีที่ว่าด้วยสาเหตุไว้ว่า ข้อสมมติฐานของทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนี้เป็นการกล่าวถึงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุสามารถแยกพิจารณาเป็น 4 ปัจจัย คือ

2.4.1.1. ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมสามารถอธิบายได้เพราะการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น Toybee (1954, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 62) เป็นผู้นำในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงจากสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงจากสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ในเรื่องนี้อาจจะขยความว่า เมื่อมนุษย์และสังคมต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งแวดล้อมในการทำอาชีพเกษตรกรรม เมื่อเกิดความแห้งแล้งซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติขึ้น ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนต้องเปลี่ยนไป มีอาชีพอื่น ๆ เกิดขึ้น บางคนก็ย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพอย่างอื่นในเมือง

2.4.1.2. ปัจจัยทางด้านชีววิทยา ปัจจัยนี้พยายามจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่า เป็นผลที่เกิดจากระบบชีวภาพของมนุษย์ เราสามารถเห็นได้จากเรื่องของเชื้อชาติหรือผิว เช่น ในแอฟริกาใต้ชาวผิวขาวปกครองชาวพื้นเมืองที่ยากจน และมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างกันออกไป มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้น

2.4.1.3. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดจากความเจริญหรืออำนาจทางเศรษฐกิจ ทฤษฎีที่มีความสำคัญมากคือ Karl Marx (1930, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 62) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลง Marx กล่าวว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2.4.1.4. ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นผลกระทบจากอิทธิพลของมรดกทางวัฒนธรรม นักสังคมวิทยาที่กล่าวถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมว่าเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ Ogburn (1922, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 62) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรม 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ โดยเน้นว่า วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเป็นสาเหตุก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ

ส่วนความเชื่อมโยงกับการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรีนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าทฤษฎีว่าด้วยสาเหตุจะนำไปสู่การอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีปัจจัยด้านใดเป็นตัวผลักดันในบรรดาปัจจัยทั้ง 4 ด้านที่กล่าวถึง ทั้งนี้ผลวิจัยก็จะอำนวยประโยชน์ทางด้านวิชาการคือ การต่อยอดองค์ความรู้ด้านสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.4.2 ทฤษฎีวิวัฒนาการ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 66-69) ได้สรุปเนื้อหาของทฤษฎีวิวัฒนาการไว้ว่า ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary Theories) มีข้อสมมติที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะเป็นอย่างช้าๆ ค่อยๆเป็นไป โดยมีการสะสมเพิ่มพูนสลับซับซ้อนเพิ่มขึ้น และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยไม่กระทบกระเทือนความรู้สึกรากเหง้าของประชาชน

แนวความคิดของทฤษฎีวิวัฒนาการที่ได้เริ่มแพร่หลายในศตวรรษที่ 19 ได้รับอิทธิพลจากงานของ Darwin (1859, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 66) ซึ่งศึกษาวิวัฒนาการทางชีววิทยา นำมาอธิบายสังคมมนุษย์ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ แนวความคิดของ Darwin ได้นำมาจากการต่อสู้เพื่อการคงอยู่ของสิ่งมีชีวิต และจุดกำเนิดของสิ่งมีชีวิตต่างๆ มาปรับปรุงจนสรุปวิวัฒนาการ ซึ่ง Darwin เรียกว่า กฎแห่งการเลือกสรรทางธรรมชาติ (Law of Natural Selection) กล่าวคือ

- ก. สิ่งมีชีวิตมากมายมีการดำรงชีวิตที่ดี
- ข. จำนวนของสิ่งมีชีวิตมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นตามความหมายของการอยู่รอด
- ค. ผลกระทบคือ จะมีการต่อสู้เพื่อความมีชีวิตรอดภายในสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกัน และระหว่างสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ
- ง. การต่อสู้นี้ สิ่งมีชีวิตที่แข็งแรง เหมาะสม และปรับตัวได้ดีที่สุด จะมีชีวิตอยู่ต่อไป แต่สิ่งมีชีวิตที่อ่อนแอกว่าจะถูกทำลายและตายไปในที่สุด

ต่อมา นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาให้ความสนใจต่อแนวความคิดวิวัฒนาการของ Darwin ในการนำมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม วิวัฒนาการ มีความหมายว่า จะต้องผ่านขั้นต่าง ๆ ก่อนที่จะถึงขั้นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมมีอยู่ 2 แนวความคิด คือ

2.4.2.1. วิวัฒนาการสายเดี่ยว (unilinear evolution) เป็นคำยักคิดที่มีความเชื่อว่า สังคมมนุษย์ทุกสังคมควรจะต้องผ่านขั้นตอน (Stage) แห่งพัฒนาการมาแบบเดียวกัน และมักจะมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าสังคมต่าง ๆ จะวิวัฒนาการไปสู่ความศิวิไลซ์หรือเจริญขึ้นเป็นส่วนใหญ่ การที่บางสังคมไม่เจริญขึ้น เป็นเพราะสังคมเหล่านั้นมีวิวัฒนาการในทางเสื่อม ซึ่งถือว่าเป็นข้อยกเว้น (สนิท สมัยการ, 2517 : 21) ข้อสมมติของวิวัฒนาการสายเดี่ยว ก็คือสังคมมนุษย์ทุกสังคมจะมีภาวะเช่นเดียวกันกับสิ่งมีชีวิต คือ เริ่มต้นจากสังคมแบบง่าย ๆ หยิบ ๆ ค่อม่าค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสังคมที่สลับซับซ้อน และทุกสังคมจะต้องผ่านขั้นต่างๆเหมือนกันหมด นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาที่กล่าวถึงวิวัฒนาการสายเดี่ยวนี้นี้

Comte (1845, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 67) ได้แบ่งประวัติศาสตร์ของสังคมมนุษย์ว่า ได้วิวัฒนาการมา 3 ขั้นดังนี้ คือ

ขั้นแรก เป็นยุคทหารและเชื่อในเทพเจ้า (theological and military epoch) สภาพของสังคมระยะนี้ แนวความคิดทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ ภาพพจน์ถูกครอบงำ ประชาชนไม่มีเสรีภาพ

ขั้นที่สอง เป็นยุคแห่งปรัชญาและกระบวนการทางกฎหมาย (metaphysical and juridical epoch) ระยะนี้เสรีภาพของประชาชนเริ่มจะเป็นที่ยอมรับ เพียงแต่ระยะแรกยังหาเสรีภาพยังไม่ค่อยจะได้

ขั้นที่สาม เป็นยุคแห่งวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม (science and industry epoch) ระยะนี้ แนวคิดและเสรีภาพของประชาชนในเรื่องต่าง ๆ ได้เป็นที่ยอมรับ และทำให้เป็นเรื่องจริงขึ้นมาได้

Morgan (1886, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 67) ได้มองสังคมซึ่งเคลื่อนไหวผ่านขั้นตอนต่าง ๆ จากสังคมคว่ำป่าเถื่อนมาสู่สังคมที่มีอารยธรรม โดยเขาได้แบ่งขั้นตอนต่าง ๆ จากการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในการยังชีพของมนุษย์ใน 7 ขั้นตอน ดังนี้

1) สถานภาพขั้นต่ำของสังคมคว่ำป่า (lower status of savagery) เริ่มต้นจากเริ่มมีมนุษยชาติหาเลี้ยงชีพโดยอาศัยธรรมชาติ

2) สถานภาพขั้นกลางของสังคมคว่ำป่า (middle status of savagery) มนุษย์ได้รู้จักตกปลา ล่าสัตว์ เพื่อยังชีพ และรู้จักใช้ไฟ

3) สถานภาพขั้นสูงของสังคมคว่ำป่า (upper status of savagery) มนุษย์ได้รู้จักประดิษฐ์ธนูและลูกศร

4) สถานภาพขั้นต่ำของสังคมป่าเถื่อน (lower status of barbarism) มนุษย์รู้จักประดิษฐ์เครื่องปั้นดินเผา

5) สถานภาพชั้นกลางของสังคมป่าเถื่อน (middle status of barbarism) ในสังคมนี้มนุษย์เริ่มรู้จักเลี้ยงสัตว์ มีการเพาะปลูก และการทำเชือกกันน้ำอย่างง่าย ๆ เพื่อทำการเกษตรกรรม

6) สถานภาพชั้นสูงของสังคมป่าเถื่อน (upper status of barbarism) มนุษย์เริ่มรู้จักทำเครื่องมือจากเหล็ก

7) สถานภาพของอารยธรรม (status of civilization) เริ่มตั้งแต่มนุษย์ได้ประดิษฐ์ตัวอักษรใช้มาจนกระทั่งปัจจุบัน

2.4.2.2. วิวัฒนาการหลายสาย (multilinear evolution) เป็นแนวคิดที่ก่อตัวขึ้นเพราะความไม่พอใจต่อการอธิบายของกลุ่มแรก กลุ่มนี้เสนอว่า สังคมมนุษย์ไม่จำเป็นจะต้องมีวิวัฒนาการผ่านขั้นตอนต่าง ๆ มาแบบเดียวกันดังที่กลุ่มแรกได้เสนอ โดยกลุ่มนี้เชื่อว่า วิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นผลรวมของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม กับบุคลิกภาพส่วนรวมของกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม ที่ประกอบกันเป็นสมาชิกของแต่ละสังคม วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม อาจเกิดขึ้นได้โดยอิสระและแตกต่างกันออกไป

(สนธิ สมักรการ, 2517 : 23) ด้าน Steward (1964 . อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 68) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้กล่าวถึงข้อบกพร่องวิวัฒนาการสายเดียวที่ไม่สามารถจะอธิบายว่าทำไมวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่ในบางขณะบางวัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงได้ช้า เพราะฉะนั้นบทบาทของวัฒนธรรมหลายสายจึงเข้ามามีส่วนช่วยในการตอบปัญหาข้างต้น

Steward ได้กล่าวว่า กลุ่มนักทฤษฎีวิวัฒนาการหลายสายสนใจแนวความคิดและวิธีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มีการเก็บรวบรวมเป็นหมวดหมู่ และนำเอาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ต่างๆมาเปรียบเทียบ พัฒนากันไปโดยไม่มีการวางแผนล่วงหน้า

ข้อสมมติก็คือ วิวัฒนาการหลายสายเน้นที่ความสม่ำเสมอ ซึ่งอาจนำไปสร้างเป็นกฎทางวัฒนธรรมได้ วิธีการศึกษาของวิวัฒนาการหลายสายจึงเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจริง ๆ มากกว่าที่จะพยายามใช้เหตุผลทางตรรกวิทยาอธิบาย แนวความคิดที่สำคัญของ Steward ก็คือ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) หมายถึง วิธีการศึกษาหาหลักเกณฑ์ ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นผลกระทบจากการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์แต่ละสังคม Steward เสนอ แก่นวัฒนธรรม (cultural core) คือ แบบแผนวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมากที่สุดกับกิจกรรมการดำรงชีพ และการจัดการทางเศรษฐกิจ วิธีการทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมุ่งวิเคราะห์แต่แบบแผนวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นว่า มีความสัมพันธ์อย่างมากกับการใช้ประโยชน์จากสภาวะแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น เทคโนโลยีเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีความใกล้ชิดกับการปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อมเพื่อการดำรงชีพของมนุษย์ นักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมสนใจว่า เครื่องมือต่าง ๆ ไม่ว่าจะประกอบอาชีพ หรือเครื่องมือล่าสัตว์นั้นมีหน้าที่ที่แตกต่างกัน

อย่างไร มีความต่อเนื่องอย่างไรบ้าง กล่าวคือ หอก ธนู ลูกศร มีแบบแผนทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับการล่าสัตว์ที่แตกต่างกันเมื่ออยู่ในสภาวะแวดล้อมที่แตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศ จำนวนและชนิดของสัตว์

เนื่องจากในปัจจุบันสังคมมนุษย์มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น แบบแผนวัฒนธรรมที่ได้สะสมมานั้นมีทั้งเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้น และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นการวิเคราะห์แก่นวัฒนธรรมจึงต้องพิจารณาการศึกษามากกว่าเดิม โดยสรุปแล้ว Steward เสนอว่าสิ่งที่จำเป็นในการวิเคราะห์วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมคือ

- 1) วัฒนธรรมทั้งหลายที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีที่ใช้เพื่อการผลิตหรือแสวงหาประโยชน์จากสภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการยังชีพ
- 2) พฤติกรรมของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับการใช้เทคโนโลยีเหล่านั้น
- 3) แบบแผนวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่เป็นผลกระทบจากข้อ 1 และ 2 เช่น แบบแผนการตั้งถิ่นฐาน ระบบเครือญาติ การใช้ที่ดิน ฯลฯ

การที่ผู้วิจัยนำเสนอทฤษฎีวิวัฒนาการเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิจัยในครั้งนี้ก็เนื่องจากทฤษฎีวิวัฒนาการจะช่วยในเรื่องการลำดับภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาของวัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถร และปรับตัวต่อปัญหาที่เกี่ยวกับการดิ้นรนเพื่อมีชีวิตรอยู่และการผลิต

2.4.3 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 69-77) ได้อธิบายเนื้อหาของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ไว้ว่า ข้อสมมุติของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่สำคัญ คือ สังคมต้องมีความมั่นคง ไม่ต้องมีความสนใจในเรื่องของการเปลี่ยนแปลง เพราะเชื่อว่าถ้าส่วนประกอบหนึ่งส่วนประกอบใดของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ส่วนประกอบอื่นจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพื่อที่จะให้สังคมส่วนรวมมีความมั่นคงต่อไป

ลักษณะธรรมชาติของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ได้มีข้อสมมุติที่สำคัญกล่าวถึงทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ดังนี้

- 1) ทุกสังคมประกอบขึ้นด้วยการบูรณาการรวมหน่วย (integration) ของหน่วยต่าง ๆ หรือส่วนประกอบ หรือ องค์ประกอบต่าง ๆ ทางสังคม
- 2) ทุกองค์ประกอบของสังคมแต่ละส่วนจะทำหน้าที่ หรือทำประโยชน์ซึ่งกันและกัน เพื่อความสมบูรณ์ และความอยู่รอดทางสังคม
- 3) ทุกสังคมมีแนวโน้มที่จะรักษาสมดุลภาพ

4) ทุกสังคมจะมีความมั่นคง เนื่องจากสมาชิกภายในสังคมมีความสอดคล้องและความเข้าใจซึ่งกันและกันในเรื่องของสถานภาพ ค่านิยม ฯลฯ

บุคคลที่มีความสำคัญในเรื่องของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ คือ Parsons (1951, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 70) ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกา ได้เขียนหนังสือที่พิมพ์ในปี ค.ศ.1951 คือ The social System และ Toward a General Theory of Action. Parsons ได้กล่าวว่าระบบการกระทำ (action systems) ทุกระบบไม่ว่าจะเป็นระบบวัฒนธรรม (cultural) สังคม (social) บุคลิกภาพ (personality) และอินทรีย์ภาพ (organismic) จะต้องแก้ไขปัญหา 4 ประการ ซึ่งมีความจำเป็นเพื่อให้ระบบอยู่รอด ปัญหา 4 ประการ มีดังนี้

1) การปรับตัว (adaptation) = A

ระบบการกระทำทั้งหมดต้องหาหรือจัดการกับทรัพยากรจากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้กับสมาชิกในระบบอย่างมีประโยชน์และเหมาะสม ถ้าหากเป็นระบบสังคม สถาบันเศรษฐกิจมีบทบาทสำคัญที่จะคิดหาเทคนิควิธีการต่าง ๆ และวิธีการจัดการกับทรัพยากรเพื่อให้สมาชิกในสังคมได้ใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม

2) การบูรณาการรวมหน่วย (integration) = I

ระบบการกระทำทั้งหมด ต้องผสมผสานความสัมพันธ์ระหว่างหน่วย หรือส่วนต่าง ๆ ภายใน ระบบอย่างกลมกลืนกัน เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น ระบบสังคมจะมีสถาบันกฎหมายที่มีบทบาทสำคัญต่อการประสานความกลมกลืนกัน หรือทำให้หน่วยหรือส่วนต่าง ๆ ภายในสังคมมีความสามารถที่จะทำงานร่วมกัน และมีความสามัคคีต่อกัน

3) การดำเนินไปเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ (goal attainment) = G

ระบบการกระทำทั้งหมดต้องมีวัตถุประสงค์และการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรต่าง ๆ ก็เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของระบบ ในระบบสังคมสถาบันการเมืองจะมีบทบาทสำคัญต่อการปฏิบัติงาน หรือการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ของส่วนหรือองค์ประกอบของสังคมที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้

4) ความเครียด (Latency) = L

ระบบการกระทำทั้งหมดต้องมีการจัดการกับหน่วยหรือส่วนต่างๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ระบบ ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาของแบบแผนของการรักษาความสมดุล และต้องมีการช่วยเหลือลดความตึงเครียดภายในหน่วยหรือส่วนต่าง ๆ ภายในระบบที่เกี่ยวข้องกัน ปัญหาของการจัดการความตึงเครียดในระบบสังคม อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มีบทบาทต่อการแก้ไขปัญหาคความตึงเครียดทางสังคม

ในแนวคิดของ Parsons (1951, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 75) สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง มีอยู่ 2 ประการ คือ

1) ความเครียด (strain) คือ Parsons อธิบายความเครียดนี้ว่า เป็นสภาวะการณ์ของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างระบบย่อยของระบบสังคม ซึ่งก่อให้เกิดแนวโน้มหรือความกดดันไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์นั้น ความเครียดนี้จะนำไปสู่การจัดการกับระบบย่อย ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลภาพขึ้นมาใหม่ ความเครียดเป็นตัวอย่างสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือการปรับสภาพของระบบย่อยอื่น ๆ ในสังคม การอธิบายในรูปของ A G I L ก็อาจจะกล่าวได้ว่า ถ้าเกิดความเครียดขึ้นในส่วใดส่วนหนึ่ง ส่วนต่าง ๆ จะปรับตัวเพื่อทำให้เกิดสภาวะสมดุลภาพใหม่ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

ในเรื่องความเครียด มีวิธีที่ชี้ให้เห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา และสามารถเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงได้ กล่าวคือ

(1) ไม่มีสังคมใดเลยที่อยู่ในสภาพสมดุลส่วนหรือหน่วยต่าง ๆ ของสังคมไม่ได้ บูรณาการรวมหน่วยอย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกที่ปฏิบัติตามบทบาท และสถานภาพนั้น มีบุคลิกภาพแตกต่างกัน ความสามารถของสมาชิกแต่ละคนก็แตกต่างกัน ความตึงเครียดจึงอาจจะเกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้นสังคมจะอยู่ในสภาพที่สมดุลอย่างสมบูรณ์จึงเป็นไปได้

(2) ความเครียดเป็นเรื่องธรรมดา เนื่องจากสมาชิกในสังคมไม่สามารถที่จะควบคุมธรรมชาติได้อย่างเด็ดขาด นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการกระทำของสมาชิกในสังคม เพราะฉะนั้นการปรับตัวระหว่างสมาชิกในสังคมกับธรรมชาติจึงมีอยู่และเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แต่การควบคุมธรรมชาติไม่มีทางควบคุมได้อย่างเด็ดขาด เช่น ปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การผันแปรของดินฟ้าอากาศ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดความตึงเครียดได้ในสังคม

(3) ความเครียดอาจจะเกิดขึ้นจากความแตกต่างระหว่างอุดมคติทางสังคมกับความเป็นจริงในสังคม เนื่องจากอุดมคติเป็นค่านิยมอย่างหนึ่ง เช่น ความต้องการเสรีภาพ ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ฯลฯ แต่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไม่สามารถทำให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง ความเครียดย่อมจะเกิดขึ้นได้เสมอ และเป็นเรื่องธรรมดาในสังคม

2) ผลประโยชน์ที่เป็นอยู่ (vested interest) Parsons อธิบายว่า มักจะอยู่ในรูปของการกระทำให้เป็นสภาวะการณ์เปลี่ยนไปเป็นสถาบันต่าง ๆ Parsons มีความเห็นว่า ระบบสังคมมีความพยายามที่จะรักษาขอบเขตของระบบไว้ เช่น สถาบันทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่มีความสำคัญในการสนองความต้องการให้กับสมาชิกสังคมในเรื่องต่าง ๆ ได้ดีเสมอมา เมื่อมีการทำให้กลายเป็นสถาบันขึ้นมาแล้วมักจะต่อต้านการเปลี่ยนแปลง

Moore (1968, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 76) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ได้กล่าวถึงทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ในลักษณะที่ว่า ความยืดหยุ่นของทฤษฎีนี้สามารถให้คำอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ดี กล่าวคือ สังคมสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม

ตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นได้ สาเหตุหรือพลังที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มีทั้งมาจากภายในระบบและภายนอกระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการจัดระเบียบทางสังคมจึงมีลักษณะที่ควบคู่กันไป และเป็นลักษณะธรรมดาทั่วไป บางครั้งเป็นการเปลี่ยนแปลงในระยะสั้นไม่รุนแรง แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะเวลายาว ก็มีผลกระทบอย่างมาก เช่น การเปลี่ยนที่เกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ซึ่งในระยะแรกของประชากรที่เพิ่มขึ้นไม่กระทบกระเทือนมากเท่าใด แต่เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรมีจำกัด ทำให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนการดำรงชีพและความสัมพันธ์ทางสังคม

การใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ในการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการศึกษากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและหน้าที่ของชุมชนบางคาถาซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน ตลอดจนถึงชุมชนใหญ่น้อย ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหรือระบบต่าง ๆ ของชุมชนที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่น ๆ ซึ่งถูกกระทบกระเทือนไปด้วย

2.4.4 ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536: 90-92) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่ว่า ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่ มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในด้านที่เป็นตัวการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น การที่บุคคลหรือกลุ่มยอมรับสิ่งใหม่ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์ในทางบุคลิกภาพ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคติ และค่านิยมของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคม ทฤษฎีนี้จึงเป็นการกล่าวถึงกระบวนการของการยอมรับสิ่งใหม่ ซึ่งมีข้อสมมติว่า ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างทางด้านบุคลิกภาพ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคติ และค่านิยม การยอมรับสิ่งใหม่เร็ว หรือช้าขึ้นขึ้นอยู่กับลักษณะเหล่านั้น การรับสิ่งใหม่หรือการรับของใหม่ (innovation) หมายความว่า วัตถุในด้านที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและไม่ใช่วัตถุ อันได้แก่ ความรู้ สึกนิกคิด และอุดมการณ์ ในชุมชนหนึ่ง ๆ จะมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นได้นั้น จะต้องมีแหล่งที่มาอยู่ 3 ประการ คือ

1) การค้นพบ (Discovery) คือ การที่ชาวบ้านได้ค้นพบทรัพยากรหรือการค้นพบพืชผล ทางการเกษตรสมัยใหม่ทำให้ชาวบ้านได้เปลี่ยนอาชีพ หรือมีรายได้ดีกว่าเดิม เช่น การค้นพบพืชพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง ทำให้ประชาชนได้หันมาทำการเพาะปลูกพืชพันธุ์ใหม่ ประชาชนก็มีรายได้สูงขึ้น

2) การคิดค้นประดิษฐ์ (Invention) คือ การ ที่มีผู้คิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้น และมีประโยชน์ต่อชุมชน ประชาชนก็จะหันมารับสิ่งใหม่นั้นมาใช้กันมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นมีผู้ประดิษฐ์คิดค้นรถยนต์เล็ก ๆ โดยนำเครื่องสูบน้ำมาใช้แทนเครื่องจักร ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์หลายอย่าง

3) การแพร่กระจาย (Diffusion) คือ การยอมรับสิ่งใหม่ ๆ จากสังคมอื่น หรือสังคมภายนอก เรียกได้ว่า เป็นการแพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่ง เช่น การที่ชาวนาได้รับรู้เทคนิคใหม่ ๆ ในการทำเกษตรจากประเทศตะวันตก

Rogers (1979, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 90) กล่าวถึงกระบวนการยอมรับสิ่งใหม่ 5 ขั้นตอนคือ

1) ขั้นของการทราบข่าว (Awareness) เป็นขั้นที่สมาชิกได้ทราบว่าสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นแหล่งที่ได้ข่าวจะมาจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง พ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อน พ่อค้า และสื่อมวลชนต่าง ๆ

2) ขั้นของความสนใจในรายละเอียด (Interest) เป็นขั้นที่ผู้ที่จะรับสิ่งใหม่ได้สนใจในรายละเอียดอย่างมาก และคิดว่าสิ่งใหม่นี้คงจะเป็นประโยชน์จึงได้เข้าไปศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมจากเกษตรกรอำเภอ ผู้นำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใหม่นั้น

3) ขั้นตอนของการประเมินผล (Evaluation) เป็นขั้นตอนของการตัดสินใจหรือช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อในการคิดว่าสิ่งใหม่นั้นดีแค่ไหน เพียงใด ? มีอะไรเป็นผลดีและผลเสียบ้าง ?

4) ขั้นตอนของการทดลอง (Trial) เป็นขั้นที่สำคัญที่ได้ตัดสินใจลงไปแล้วจะพิจารณาทดลองถ้าได้ผลดีก็จะนำไปปฏิบัติจริง ๆ ต่อไป

5) ขั้นตอนการยอมรับ (Adoption) เป็นขั้นที่ตัดสินใจว่าจะยอมรับสิ่งใหม่ หรือมีการ ประเมินผลมาก่อนแล้วตกลงใจว่าจะยอมรับหรือไม่ ? ภายนี้อาจจะต้องใช้เวลาบ้างในการจะรับสิ่งใหม่

อัตราของการยอมรับสิ่งใหม่ หมายถึง การที่สมาชิกในสังคมจะยอมรับสิ่งใหม่ช้าหรือเร็วตามกระบวนการข้างต้น โดยมีประเด็นที่จะพิจารณาอยู่ 2 ประการใหญ่คือ

1) ลักษณะของสิ่งใหม่ การที่สิ่งใหม่ มีราคาถูกหรือแพงเพียงใด ? เหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่อย่างไรบ้าง ? เพราะฉะนั้นสิ่งใหม่ที่ราคาไม่สูงนักมักได้รับการยอมรับมากกว่าสิ่งใหม่ที่ราคาสูงกว่า

(1) ต้นทุน (cost) หมายถึงราคาสิ่งใหม่มีราคาถูกหรือแพงเพียงใด ? เหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่อย่างไร บ้าง ? เพราะฉะนั้นสิ่งใหม่ที่ราคาไม่สูงนักมักได้รับการยอมรับว่ามากกว่าสิ่งใหม่ที่ราคาสูงกว่า

(2) ความยุ่งยากในการใช้ หมายถึง สิ่งใหม่นั้น มีกรรมวิธีในการใช้ยุ่งยากซับซ้อนเพียงใด? สมาชิกในสังคมมักจะเลือกสิ่งใหม่ที่ไม่ยุ่งยากในการใช้นัก ถ้าหากมีความยุ่งยากในการใช้มากจะต้องอาศัยคนที่มีความรู้มาช่วยอธิบาย

(3) ความเข้ากันได้ (compatibility) หมายถึง สิ่งใหม่นั้นเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศอย่างไรบ้าง

(4) การมองเห็นประโยชน์ (relative advantage or utility) หมายถึง สิ่งใหม่นั้นประชาชนในสังคมได้เล็งเห็นประโยชน์ ที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาชนบท เช่นการใช้ปุ๋ยเคมีมีมากขึ้น เนื่องจากชาวบ้านเห็นประโยชน์ที่ทำให้ผลผลิตมากขึ้น

(5) การติดต่อ (communicability) หมายถึง สิ่งใหม่นั้นมีลักษณะของการที่สามารถติดต่อไปสู่บุคคลอื่นให้รับทราบมาน้อยเพียงใด? ในที่นี้คาดว่าราคาไม่แพง โอกาสที่จะติดต่อและยอมรับย่อมจะรวดเร็วได้

2) ลักษณะของประชากรในสังคม เป็นลักษณะทางด้านประชากร เป็นบุคลิกภาพและค่านิยมของกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกัน สิ่งใหม่ชนิดเดียวกันอาจจะมีผลทำให้บุคคลบางกลุ่มยอมรับได้อย่างรวดเร็ว ในขณะที่กลุ่มอื่นต้องใช้ระยะเวลานาน

(1) ผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่ (Innovator) บุคลิกภาพของกลุ่มนี้เป็นผู้ชอบเสี่ยงชอบทดลอง ชอบเดินทางท่องเที่ยว ทำให้รู้จักบุคคลทั่ว ๆ ไป เป็นผู้กว้างขวางรู้จักคนทั่ว ๆ ไป เป็นผู้ที่ยอมรับก่อนบุคคลอื่น ๆ ซึ่งเรียกว่าเป็นคนแรกในการรับใหม่ของสังคม

(2) เป็นผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่เร็ว (Early adopters) เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่เป็นที่ยอมรับและรู้จักกันในชุมชน และเป็นที่ยอมรับนับถือในชุมชน เป็นผู้ที่รู้จักแหล่งข่าวจากสิ่งใหม่ ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ราชการจากหน่วยราชการต่าง ๆ

(3) ผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่ปานกลาง เป็นผู้ที่ใช้เวลาในการติดตามอย่างมาก ยอมรับสิ่งใหม่ด้วยรอบคอบ

(4) ผู้ที่ยอมรับสิ่งใหม่ช้า เป็นบุคคลหรือกลุ่มที่ยอมรับสิ่งใหม่ช้ากว่ากลุ่มอื่น เป็นผู้ที่ไม่มีความเป็นผู้นำหรือสร้างสรรค์

นอกจากบุคคลแต่ละประเภทที่กล่าวมานั้น ยังมีความแตกต่างของสภาพเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคลอื่น ๆ อีก ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1) อายุ ถ้าหากกลุ่มบุคคลที่มีอายุระหว่าง 20-50 ปี การยอมรับสิ่งใหม่จะรวดเร็ว แต่ถ้าอายุเกิน 50 ปี การยอมรับสิ่งใหม่จะช้า

2) สถานภาพทางสังคม กลุ่มบุคคลที่ยอมรับสิ่งใหม่มักจะมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่ากลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำ เช่น เป็นประธานกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน

3) สถานภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่ยอมรับสิ่งใหม่มักจะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจดีกว่ากลุ่มที่ยอมรับสิ่งใหม่ช้า เช่น บุคคลที่มีรายได้อาจสูงกว่ามีที่ดินมากกว่า

4) ระดับความรู้และความชำนาญงาน (specialization) ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่ยอมรับสิ่งใหม่มักจะเป็นผู้ที่มีความรู้และความชำนาญงานเหนือกว่ากลุ่มบุคคลที่ยอมรับสิ่งใหม่ช้ากว่า

5) ความเป็นผู้กว้างขวาง (cosmopolitaness) กลุ่มบุคคลที่ยอมรับสิ่งใหม่เร็ว นั้น มักจะเป็นผู้มีความกว้างขวางมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับบุคคลทั่ว ๆ ไป

6) ความคิดสร้างสรรค์ หรือภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) บุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำในชุมชน มักจะเป็นผู้ยอมรับสิ่งใหม่เร็วกว่าบุคคลอื่นในชุมชน

ดังนั้น ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับสิ่งใหม่ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการพิจารณาถึงลักษณะหรือบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มในชุมชนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในสังคมและวัฒนธรรม

2.5 ทฤษฎีการสร้างความทันสมัย

เนื่องจากการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยเป็นแนวความคิดที่เริ่มใช้กันหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ประเทศทั้งหลายต่างก็พยายามที่จะพัฒนาประเทศของตนให้มีความเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งการพัฒนานี้มีลักษณะที่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ “กระบวนการซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคม” (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 118)

2.5.1 ความหมายของการสร้างความทันสมัย

Huntington (1968, อ้างถึงใน ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2531 : 5) ได้ชี้ให้เห็นว่าการสร้างความทันสมัยคือการเปลี่ยนแปลงในสังคม อันได้แก่ การสร้างอุตสาหกรรม ความเจริญทางเศรษฐกิจ การขยายสถานภาพทางสังคมให้ดีขึ้น และการเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง เป็นต้น

Deutsch (1961, อ้างถึงใน ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2531 : 5) เห็นว่า การสร้างความทันสมัยเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายความผูกพันในทางสังคม เศรษฐกิจ และความรู้สึกแบบเดิมและรับรูปแบบพฤติกรรมตลอดถึงวิถีชีวิตแนวใหม่ที่มาจากกระบวนการศึกษา การสื่อสารมวลชน การสร้างเมือง และอาชีพในสังคมแบบอุตสาหกรรม

Black (1966, อ้างถึงใน ทิพาพร พิมพ์พิสุทธิ์, 2531 : 5) เห็นว่าเป็นกระบวนการซึ่งเกิดขึ้นในสังคมโดยสถาบันต่างๆสามารถปรับตัวหรือบทบาทได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการ ความรู้ใหม่ ๆ เทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี ลักษณะของความทันสมัยมี 5 ประการ คือ ความเจริญทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมานะพยายามของคนในสังคม ความเจริญทางวิทยาการ หมายถึง ความเจริญในด้านความรู้ของมนุษย์ที่จะควบคุมสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ทั้งปวง ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการอธิบายด้วยเหตุผล ส่วนความทันสมัยในด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การอดออม การลงทุนการนำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพื่อการพัฒนา ความทันสมัยในด้านสังคม หมายถึง การสร้างสังคมเมือง การขยายการศึกษาให้ประชาชนได้มีการศึกษา มีความรู้มากขึ้น การพัฒนาการสื่อสารมวลชน การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และการเชิ็บสถานภาพทางสังคมมีมากขึ้น ส่วนความทันสมัยทางการเมือง หมายถึง ความสามารถในระคมทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประสิทธิผล และประสิทธิภาพมากที่สุด โดยให้มีการเข้าร่วมทางการเมือง ตลอดจนมีองค์กรที่จะช่วยบริหารงานเหล่านี้ให้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี พร้อมกับความรู้สึกรักที่จะทำเพื่อชาติ และสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ ความขยัน มานะ ความเพียรพยายามเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง อันจะนำไปสู่สังคมทันสมัยในที่สุด

Moore (1974, อ้างถึงใน นิเทศ ดินณะกุล, 2544 : 49) ให้คำจำกัดความของความทันสมัยว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิงของสังคมดั้งเดิม ไปสู่รูปแบบของประเทศตะวันตก โดยมีลักษณะคือ มีการใช้เทคนิควิทยาการ ใช้การจัดองค์กรทางสังคมที่ก้าวหน้า มีเศรษฐกิจที่เฟื่องฟูและค่อนข้างมีเสถียรภาพทางการเมือง

Moore (1973, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 119) อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย คือ การเปลี่ยนแปลงระบบประเพณีมาเป็นแบบอย่างของประยุกต์วิทยา (technology) ใหม่ ๆ และจัดองค์การอย่างมีระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคมซึ่งแสดงถึงลักษณะเศรษฐกิจที่เจริญก้าวหน้าหรือพัฒนาทางเศรษฐกิจจนมีความมั่นคงทางการเมืองเหมือนประเทศตะวันตก Moore สรุปว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยเกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจ

Economic development -----> modernization

Smelser (1963, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 119) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยมีความหมายคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่จะมีขอบเขตที่กว้างกว่าคือ หมายถึง "การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิคทางด้าน เศรษฐศาสตร์ และการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยา รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากการปกครองชุมชนสู่หมู่บ้านมาเป็นระบบแบบราชการ การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา คือ การลดการอ่านเขียนหนังสือ

ไม่ได้ และเพิ่มพูนความรู้ความชำนาญมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางศาสนาจากความเชื่อทางโลกเข้าแทนความเชื่อเก่า ๆ การเปลี่ยนแปลงทางครอบครัว ทำให้ความผูกพันทางญาติพี่น้องลดลง”

จากการศึกษาของ Lerner (1968, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 119) ได้ศึกษาประเทศที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยในตะวันออกและกล่าวว่า “ถ้าภาวะของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง (urbanization) สูงก็เท่ากับมีแนวโน้มของการศึกษาสูง ซึ่งเป็นเหตุให้มีแนวโน้มในการฟังข่าวสารมากขึ้น และยังคงส่งเสริมให้มีรายได้ความเป็นอยู่สูงขึ้น ซึ่งนำไปสู่การได้มีส่วนร่วมในวิถีการเมือง ได้แก่การออกเสียงสูงขึ้นด้วย”

Urbanization ----> literacy---->mass media exposure---->income---->voting

Hunter (1969 , อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 120) กล่าวว่า “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจเกิดขึ้นเมื่อหมู่บ้านนั้นมีน้ำใช้ มีถนนหนทาง โรงงาน เครื่องกำเนิดไฟฟ้า หรือขยายเติบโตจนเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมือง” Hunter ได้สรุปว่า การสร้างสาธารณูปโภคมากขึ้น (infrastructure) นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นลักษณะของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย

Smelser (1963, อ้างถึงใน นิเทศ ดินณะกุล, 2544 : 23) ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นกระบวนการไปสู่ความทันสมัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการ 4 อย่างที่แตกต่างกัน แต่มีความเกี่ยวเนื่องกัน คือ

- 1) ทางด้านเทคโนโลยี สังคมจะเปลี่ยนจากการใช้เทคนิคง่าย ๆ และดั้งเดิมไปสู่การใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์
- 2) ทางด้านเกษตรกรรม สังคมจะเปลี่ยนจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพ ไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรกรรมเพื่อการค้า ซึ่งหมายรวมถึง การปลูกพืชที่ทำเงินเฉพาะอย่าง การซื้อสินค้าที่ไม่ใช่สินค้าเกษตรในตลาดและว่าจ้างแรงงานเพื่อการเกษตร
- 3) ทางด้านอุตสาหกรรม จะเปลี่ยนจากการใช้แรงงานมนุษย์และสัตว์ ไปสู่การทำอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง นั่นคือ การที่คนทำงานเพื่อค่าจ้างแรงงาน โดยการใช้เครื่องจักรเครื่องกลเพื่อทำการผลิตสินค้าส่งตลาด
- 4) ทางด้านการจัดการทางนิเวศวิทยา จะเปลี่ยนจากการตั้งถิ่นฐาน ที่กระจ่ายไปในพื้นที่เพาะปลูกและหมู่บ้าน ไปสู่การตั้งถิ่นฐานในเมือง

แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เมื่อก้าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคม การพัฒนา ก็เป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่รวบรวมทรัพยากรในระบบสังคมมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ เพื่อให้ระบบสังคมนั้นเจริญเติบโตยิ่งขึ้น และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็

หมายถึง เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้น ปฏิบัติ อบรมบ่มเพาะ และถ่ายทอด สืบต่อกัน ส่วนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยเป็นกรณีพิเศษของการพัฒนาที่กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงระบบของสังคมที่สมาชิกยึดมั่นในระเบียบประเพณีในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ไปสู่ระบบของสังคมที่ทันสมัย

2.5.2 ลักษณะการสร้างความทันสมัย

การสร้างความทันสมัยเป็นกระบวนการที่เชื่อมระหว่างสังคมแบบดั้งเดิมกับสังคมทันสมัย ซึ่งพอสรุปได้ 7 ลักษณะดังนี้ (ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2531 : 6-7)

2.5.2.1 การสร้างความทันสมัยเป็นกระบวนการปฏิวัติ อันนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในสังคมแบบรวดเร็วและรุนแรง โดยเฉพาะในวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นต้นว่า เปลี่ยนแปลงจากการใช้เครื่องมือในการประกอบอาชีพแบบง่าย ๆ ที่ทำจากท้องถิ่น มาเป็นการใช้เครื่องจักร เครื่องทุ่นแรงที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าการสร้างความทันสมัยมิใช่เป็นกระบวนการปฏิวัติในทุกสังคมเสมอไป บางสังคมจะเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่รวดเร็วและรุนแรงดังกระบวนการปฏิวัติไม่ ซึ่งอาจจะใช้เวลาหลายปีกว่าจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นต้น

2.5.2.2 การสร้างความทันสมัยเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน คือประกอบด้วยหลายกระบวนการเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรม การสร้างเมือง การขยายบทบาทของสื่อมวลชน ในสังคมให้มากขึ้น การเพิ่มจำนวนคนรู้หนังสือให้มากขึ้น เป็นต้น

2.5.2.3 การสร้างความทันสมัยเป็นกระบวนการที่เป็นระบบกล่าวคือ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคมจะมีผลต่อเนื่องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อกันอื่น ๆ ต่อไป เช่นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรมจะทำให้เกิดกระบวนการอพยพของทรัพยากรมนุษย์จากชนบทสู่เมือง ทำให้เกิดการพัฒนารชุมชนเมือง และตามด้วยการขยายการศึกษาไปสู่ประชาชนมากขึ้น

2.5.2.4 การสร้างความทันสมัยเป็นกระบวนการสากล เกิดขึ้นในทุกสังคม เช่น กระบวนการสร้างอุตสาหกรรม สร้างเมือง ขยายการศึกษา พัฒนาระบบบทบาทของสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามระดับของการพัฒนากระบวนการเหล่านี้ในสังคมหนึ่งย่อมแตกต่างกันไปจากสังคมอื่น ๆ

2.5.2.5 การสร้างความทันสมัย เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลานานอย่างต่อเนื่องกัน ดังจะเห็นได้จากการสร้างความทันสมัยในด้านความรู้ เทคโนโลยีในอังกฤษและประเทศอื่น ๆ ในยุโรป ล้วนแต่อาศัยเวลานานในการพัฒนาเครื่องมือเหล่านั้น อย่างไรก็ตามการสร้างความทันสมัยในโลกปัจจุบันมิต้องอาศัยเวลาดังแต่ก่อน เพราะสามารถลอกเลียนแบบวิทยาการที่พัฒนาแล้วจากสังคมอื่น

2.5.2.6 การสร้างความทันสมัยเป็นไปอย่างมีขั้นตอน กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบดั้งเดิมไปสู่สังคมแบบสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนต่าง ๆ ของ

แต่ละสังคมมิได้ทำลายลักษณะสังคมแบบดั้งเดิมไปอย่างสิ้นเชิงแต่ยังคงไว้ซึ่งสังคมแบบดั้งเดิมควบคู่ไปกับสังคมแบบสมัยใหม่เสมอ

2.5.2.7 การสร้างความทันสมัยเป็นกระบวนการที่จะนำสังคมไปสู่สังคมที่ดี ก้าวหน้า และพัฒนาขึ้นเสมอ จะไม่ย้อนกลับไปสู่สังคมแบบเก่า

2.5.3 ลำดับขั้นตอนของการสร้างความทันสมัย

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 บรรดานักวิชาการด้านการพัฒนาได้ให้ความสนใจต่อประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะการวิเคราะห์ในแง่ของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรสู่สังคมอุตสาหกรรม จึงได้มีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงตามลำดับขั้นตอนของการพัฒนา โดยเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนไปสู่ลักษณะแบบตะวันตก จะทำให้ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายสามารถเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญขั้นสูงสุดเช่นเดียวกับตะวันตกได้

Rostow (1960, อ้างถึงใน ฉัฐพล ขันธไชย, 2528 : 10) ได้เสนอทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสามารถแบ่งออกได้ เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นระบบเศรษฐกิจสังคมเป็นแบบดั้งเดิม (The traditional society) คือระยะที่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่ก้าวหน้า โครงสร้างสังคมยังแบ่งเป็นชนชั้นระดับต่างๆ และสาขาเกษตรเป็นสาขาใหญ่และเป็นหลักของระบบเศรษฐกิจ

2) ขั้นเตรียมการพัฒนา (The Pre-conditions for take – off) คือระยะที่สังคมมีการสร้างทุนพื้นฐานอย่างกว้างขวาง การปฏิวัติทางการเกษตรและการขยายตัวของสินค้าขาเข้า เช่น สินค้าประเภททุนและมีการเพิ่มทุน เป็นต้น

3) ขั้นเข้าสู่กระบวนการพัฒนา (Take – off stage) คือระยะที่มีการเพิ่มขึ้นของการลงทุนการผลิต มีการพัฒนาสาขาอุตสาหกรรมการผลิตขึ้นเป็นสาขานำ ซึ่งอัตราการเจริญเติบโตค่อนข้างสูง และมีโครงสร้างทางสถาบันทางสังคมและการเมืองเกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมการขยายตัวที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจ

4) ขั้นการทะยานตัวเพื่อเข้าสู่วุฒิภาวะของการพัฒนา (Drive to maturity) คือระยะที่สังคมได้มารประยุกต์ใช้เทคโนโลยีแผนใหม่ในการจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ แรงงานเปลี่ยนเป็นแรงงานที่มีฝีมือ มีการจัดการที่มีประสิทธิภาพและสังคมมีความต้องการสิ่งใหม่ๆเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่อไป

5) ขั้นอุดมสมบูรณ์ (Stage of High mass consumption) คือระยะที่ประชาชนมีการบริโภคอย่างอุดมสมบูรณ์ถ้วนหน้ากัน มีสภาพการจ้างงานเต็มที่ ประชาชนมีความรู้สึกมั่นคงและมีอัตราการเกิดค่อนข้างสูง

ส่วน Black (1966, อ้างถึงใน ทิพาพร พิมพิสุทธ์, 2531 : 12) ได้เสนอรูปแบบของการสร้างความทันสมัย แต่เน้นการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบมากกว่าระดับขั้นตอนของ การเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ รูปแบบของการทำลายจากความทันสมัยที่เกิดขึ้นในสังคมแบบดั้งเดิม เมื่อมีการทำลายจะส่งผลให้เกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในตัวของผู้นำที่อยู่บนฐานอำนาจแบบเก่า เป็นผู้นำที่อิงอำนาจแบบชอบธรรมและจะนำมาซึ่งรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชนบทแบบเกษตรกรรมไปสู่สังคมเมืองแบบอุตสาหกรรม ในที่สุดจะนำไปสู่รูปแบบความเป็นเอกภาพของรัฐ

2.5.4 ลักษณะของสังคมชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 122-125) ได้รวบรวมลักษณะของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยในสังคมชนบทไทย ที่ได้มีการวิจัยกันไว้อย่างกว้างขวาง เพื่อที่จะทำให้เห็นภาพพจน์หรือปรากฏการณ์ทางสังคมของลักษณะชุมชนในเขตชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย และเพื่อที่จะได้ข้อเท็จจริงในการวิเคราะห์ต่อไป ปรากฏการณ์ทางสังคมที่สำคัญซึ่งเป็นลักษณะของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยมีดังนี้

2.5.4.1 การจ้างแรงงาน

นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันชื่อ Phillip (1965, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 122) ได้ทำการวิจัยชาวชนบท ณ หมู่บ้านบางชัน เขตมโนบุรี กล่าวว่า “สังคมไทยเห็นคุณค่าของการจ้างแรงงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงานทุกวันนี้มี 2-3 รายเท่านั้น ที่ทำงานร่วมกันในนา” ส่วน Kauffman (1960, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 122) ก็ได้กล่าวว่า “หมู่บ้านบางหวด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา คนเริ่มสนใจการจ้างแรงงานในนากันมากขึ้น” จากการศึกษาเศรษฐกิจชนบทของอำเภออุทัย ของ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ (2514, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 123) พบว่า “ถ้ามีการลงแขกเกี่ยวข้าว หมายถึง การจ้างแรงงานมาช่วยเกี่ยวข้าวในนาคือต้องมีเงินเป็นสิ่งตอบแทน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีน้อยลง” แนวโน้มของการจ้างแรงงานได้เข้ามาแทนการแลกเปลี่ยนแรงงานเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต

2.5.4.2 การประกอบอาชีพอื่นแทนการทำนา

ชาวชนบทได้เริ่มมีการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำนามากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากผลจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำนา เช่น เป็นพ่อค้า นักธุรกิจ ข้าราชการ ช่างฝีมือ และนักการเมือง เป็นต้น ลักษณะของการเปลี่ยนอาชีพนี้เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยได้หันเหสภาพการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมในสังคมการเกษตรกรรม ไปแสวงหาความสำเร็จความก้าวหน้าในอาชีพอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีความทะเยอทะยานที่จะเลื่อนสถานภาพของตนเอง Klausner (2515, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 123) ได้วิจัยหมู่บ้านในจังหวัด

อุบลราชธานี พบว่าระบบเศรษฐกิจแบบเงินสด ได้เข้ามามีบทบาทแทนระบบเศรษฐกิจแบบการแลกเปลี่ยน ทำให้ชาวบ้านได้มีการติดต่อค้าขายโดยตรงกับพ่อค้าในอำเภอมากขึ้น แผนกสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2515, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 123) ได้วิจัยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์พบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการเพาะปลูกมาเป็นการจับปลาแทน

2.5.4.3 การใช้ประยุกต์วิทยาใหม่ ๆ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน (2527, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 123) ได้ศึกษาหมู่บ้าน 2 แห่งในจังหวัดขอนแก่น พบว่าชาวนาได้รู้จักวิธีการควบคุมแมลง การใช้ปุ๋ย การใช้พันธุ์ข้าวที่ปรับปรุงใหม่ และการใช้เครื่องสูบน้ำมากขึ้นเรื่อย ๆ และ ได้ศึกษาเปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบันในหมู่บ้าน 2 แห่งนั้น ปรากฏว่าชาวนาได้ใช้ประยุกต์วิทยาใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงเทคนิควิธีการทำนามีมากที่สุดในภาคกลางโดยเฉพาะจังหวัดอยุธยา ชาวนาได้รู้จักเทคนิควิธีทำนาต่าง ๆ เช่น การใช้เครื่องผ่อนแรง การใช้ปุ๋ย และการเปลี่ยนแปลงใช้พันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ ไสว บุญมา (2519, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 123) ได้ทำการศึกษาชาวนาที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายกพบว่า ได้มีการใช้เครื่องจักรและปุ๋ยกันมากขึ้น จะเห็นได้ว่า การที่ชาวชนบทได้รู้จักใช้ประยุกต์วิทยาหรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นการยอมรับวิธีการใหม่ ๆ มีความคิดในการใช้ปุ๋ยในการปรับปรุงสภาพดินและปรับปรุงพันธุ์พืชต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นต่อไป

2.5.4.4 การเลื่อนฐานะทางสังคม

ในเรื่องการเลื่อนฐานะทางสังคมได้พบว่าในสังคมชนบท ชาวบ้านก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม โดยนิยมให้ลูกมีการศึกษาสูงขึ้นเพื่อต้องการเลื่อนฐานะทางสังคมของตนให้สูงขึ้นซึ่งเป็นความก้าวหน้าทางการศึกษา Klausner ได้กล่าวว่าชาวนาในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานีนิยมส่งเสริมให้ลูกของตนมีการศึกษาสูงกว่าแต่ก่อน แสดงให้เห็นถึงเรื่องค่านิยมของการศึกษาเปลี่ยนไป ที่สหกรณ์การเกษตรในจังหวัดเพชรบุรี พบว่าสมาชิกสหกรณ์นิยมส่งบุตรหลานเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น

2.5.4.5 การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว

ในเรื่องความสัมพันธ์ของครอบครัวนี้ ปรากฏว่า Klausner ได้กล่าวว่าระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวมีลักษณะประนีประนอม บทบาทของพ่อแม่ลดลง พ่อแม่ไม่มีอำนาจในครอบครัวเหมือนแต่ก่อน อย่างไรก็ตามผลกระทบของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในสังคมชนบททำให้เยาวชนที่ได้ไปทำงานที่กรุงเทพฯ มีการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เช่นเมื่อกลับมาเยี่ยมบ้านจะแต่งกายสมัยใหม่ ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ และขี้เกียจช่วยงานบ้าน นอกจากนี้พบว่าบางรายผู้หญิงขอพ่อแม่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ ถ้าพ่อแม่ขัดขวางจะหนีออกจากบ้านไป

2.5.4.6 การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในด้านศาสนา

จากการศึกษาของ Klausner และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน ได้พบว่า ชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความสัมพันธ์กับสถาบันศาสนาพุทธ และเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง เช่น ระยะเวลาของการบวช การช่วยเหลือของวัด งานประเพณี และงานบุญในหมู่บ้านประมงภาคใต้บางแห่ง ผู้นำทางศาสนาอิสลามได้มีบทบาทลดลง สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและอื่น ๆ ได้ศึกษาเปรียบเทียบชุมชนหมู่บ้านพุทธกับอิสลามที่จังหวัดชุมพรและสตูลได้พบว่าประเพณีต่าง ๆ ในทางศาสนายังคงมีอยู่ แต่ความเชื่อในด้านศาสนาเริ่มจะลดลงไปบ้าง ดังนั้น ลักษณะของสังคมชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ที่ได้ปรากฏคือ ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านจริยธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา ความยึดมั่น และถือปฏิบัติในขนบธรรมเนียมที่เป็นค่านิยมในลักษณะที่ลดความเชื่อมั่นและจริงจังจากที่เคยเป็นมาแต่เดิม

2.5.4.7 เครื่องอำนวยความสะดวก

ลักษณะหนึ่งของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ก็คือเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ดังกล่าวได้ว่ามีอยู่ทุกหมู่บ้านที่ถนนหนทางได้เข้าไปถึง ทั้งนี้เนื่องจากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่เข้าไปถึงหมู่บ้าน ทำให้เกิดการอพยพแรงงานของหนุ่มสาวไปทำงานนอกหมู่บ้านแล้วนำความทันสมัยสู่หมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความเป็นอยู่ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ รถจักรยานยนต์ เครื่องประดับ ตู้เย็น

2.5.4.8 โลกทัศน์ต่าง ๆ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้ศึกษาหมู่บ้าน 2 แห่ง ในจังหวัดขอนแก่น พบว่า จากการเปรียบเทียบการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในด้านวัตถุและจิตใจนั้น ส่วนใหญ่จะเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในด้านจิตใจในอัตราที่เร็วกว่าแบบแผนชีวิตที่ปรากฏออกมาภายนอก (ด้านวัตถุ) แสดงว่าทางด้านจิตใจประชาชนมีอยู่สูง โดยเฉพาะในด้านโลกทัศน์ที่เล็งเห็นคุณค่าของการศึกษาการยอมรับแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ และนิยมในการทำงานอย่างจริงจัง

ลักษณะของสังคมชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ซึ่งพอสรุปได้ว่าลักษณะเด่นชัดบางอย่างได้เกิดขึ้นเช่นการจ้างแรงงาน การประกอบอาชีพอื่นแทนการทำเกษตรกรรม การรู้จักใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้มีการเลื่อนฐานะทางสังคม การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในด้านศาสนา เครื่องอำนวยความสะดวกมีมากขึ้นและโลกทัศน์ต่าง ๆ ของชาวชนบทได้มากขึ้น

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางคาเถร อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ หลายประเด็นด้วยกันที่เห็นว่ามีมีความสำคัญและสัมพันธ์ต่อการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมข้าว งานวิจัยต่าง ๆ ที่ทบทวนนั้นมีทั้งส่วนที่เป็นการเกี่ยวข้องโดยตรงและเกี่ยวข้องโดยอ้อมซึ่งสามารถแยกเป็นประเด็นหลัก ๆ ได้ดังนี้ คือ งานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว งานวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และงานวิจัยเกี่ยวกับการยอมรับเครื่องจักรกลการเกษตรสมัย

อำนาจ ศิลวัตร (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมในการทำนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศึกษาเมื่อปี 2533-2534” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของชีวิตและวิธีการทำนา ความเชื่อตลอดทั้งพิธีกรรม และศึกษาเครื่องมือ และอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนาเฉพาะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นดินแดนประวัติศาสตร์เป็นแหล่งอารยธรรมโดยเฉพาะอาชีพการทำนา ซึ่งจะมีวิธีการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ตลอดทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ ที่กระทำหรือปฏิบัติอย่างสืบเนื่องกันมา อันจะนำไปสู่การพัฒนาวัฒนธรรมที่ดึงมาต่อไปการวิวัฒนาการของชีวิตและวิธีการทำนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาสภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่ม สภาพน้ำอาศัยน้ำบ่าน้ำหลากจากแม่น้ำ จึงมีการปลูกข้าวแบบข้าวนาเมือง(ข้าวขึ้นน้ำ,ข้าวฟางลอย)เป็นส่วนใหญ่ ในปัจจุบันสภาพพื้นที่การวางแผน การใช้พื้นที่เปลี่ยนแปลงไปมาก สภาพน้ำเปลี่ยนแปลงไปบ้างโดยจะมีระบบเป็นคลองส่งน้ำ แต่ยังเป็นการให้น้ำในระบบไหลผ่าน แบบการทำนาจึงยังคงเหมือนเดิม จะมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาไปทำนาแบบนาสวนบ้าง แต่ไม่มากนัก วิธีการปลูกข้าวเดิมใช้วิธีหว่านเป็นส่วนใหญ่ซึ่งเรียกว่า นาหุ้ง ในปัจจุบันก็ยังใช้วิธีการเดิมอยู่ วิธีการเตรียมพื้นที่ซึ่งในอดีตใช้ไถคราดแบบโบราณที่ใช้แรงงานจากวัวและควาย ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมากมีการนำเครื่องทุ่นแรงและเครื่องยนต์มาใช้ การใช้เครื่องมือ และแรงงานจากเดิมแทบจะไม่มีเหลืออยู่ ด้านพันธุ์ข้าวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นแหล่งใหญ่ที่ปลูกข้าวมานาน จึงมีพันธุ์ข้าวโดยเฉพาะพันธุ์ข้าวนาเมืองจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการใช้พันธุ์ข้าวยังมีน้อย ยังนิยมปลูกข้าวเดิม ๆ อยู่มีทั้งพันธุ์เมล็ดสั้น และเมล็ดยาว แต่ชาวนายังนิยมปลูกข้าวเมล็ดสั้น ชื่อพันธุ์ข้าวพวง เพราะง่ายต่อการขายที่พ่อค้าซื้อข้าวแบบดวงถึง เมื่อนำไปชั่งจะได้น้ำหนักต่อถังมาก การคัดเลือกข้าวไว้ทำพันธุ์ยังใช้วิธีการแบบอดีต คือจะเก็บพันธุ์ข้าวที่ได้จากการปลูกของคนไว้ใช้ปีต่อปี ตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันการนำพันธุ์ข้าวจากแหล่งอื่นมีน้อยมาก การคัดเมล็ดพันธุ์จะพิจารณาจากความสม่ำเสมอของรวงข้าว รวงใหญ่ระแง้ข้าวที่ไม่มีเมล็ดข้าวเล็กผิดปกติ ไม่มีเมล็ดข้าวกลิ้งสีแดง การดูแลรักษาต้นข้าวในนา ด้านการจัดการน้ำ การใส่ปุ๋ย การป้องกันกำจัดศัตรูพืช เนื่องจากสภาพการชล

ประเทายังไม่มีการพัฒนามากนัก จึงมีผลทำให้การดูแลรักษาดังกล่าว มีการวิวัฒนาการไปอย่าง เชื่องช้า การจัดการผลผลิตในนาข้าวซึ่งอดีตใช้แรงงานภายในครอบครัวมีแขกแรงแขกอาสา(เอาแรง เกี่ยวข้าว)แต่ปัจจุบันแรงงานดังกล่าวเริ่มมีน้อย จึงต้องใช้แขกจ้าง(จ้างผู้ที่ว่างงานมาเกี่ยวข้าว) มา เกี่ยวข้าว ด้านการตากข้าวการนวด การทำความสะอาดข้าว ได้มีการนำเครื่องทุ่นแรงมาใช้อย่างมาก เป็นการลดขั้นตอนในการทำนา วิธีการแบบเดิมจึงแทบจะไม่มีเหลือ ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆจะมีตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ไปจนถึงการจำหน่ายผลผลิต จะมีพิธีแรกนา โดยการแรกไถการแรกหว่าน พิธีทำขวัญขวัญข้าวในทุกระยะต้นข้าวตั้งท้องทำขวัญข้าวในลานนวด การทำขวัญข้าวในยุ้งฉาง ฯลฯ พิธี ต่าง ๆ เหล่านี้ จะกำหนดวันประกอบพิธีต่าง ๆ กันไปตามความเชื่อของแต่ละบุคคล แต่โดยมากจะเป็นวันสุกข์ แต่ในปัจจุบันสภาพสังคมท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปมีการลดขั้นตอนในการทำนา ช่วงเวลาในการทำนามีน้อย จึงมีผลทำให้พิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ได้เสื่อมลงไป และจะหมดสิ้นในอนาคตไม่ไกลนี้

งามพิศ สัตย์สงวน (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา เรื่องวัฒนธรรมข้าว : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง มีวัตถุประสงค์หลายอย่างคือ เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนการทำนา เพื่อเปรียบเทียบ ปัจจุบัน และแนวโน้มอนาคตของวัฒนธรรมข้าวในหมู่บ้านที่ศึกษา นอกจากนั้นยังศึกษา ปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้วัฒนธรรมข้าวยังคงมีอยู่และปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมข้าวเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งศึกษาถึงการปรับตัวของชาวนาในสถานการณ์ปัจจุบันด้วย ผลวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมข้าวยังคงมีอยู่ในหมู่บ้านบ้านนา คือ ระบบครอบครัวและเครือญาติ การผลิตข้าวเป็นการค้า การชลประทาน การใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ในการผลิตข้าว และแหล่งเงินทุน ส่วนปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมข้าวเปลี่ยนแปลงไปในหมู่บ้านบ้านนา คือ การรับนวัตกรรม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การชลประทาน การคมนาคม และพ่อค้าเงิน ชาวนาจำนวนหนึ่งปรับตัวต่อสถานการณ์โดยการเลิกอาชีพการทำนา แล้วไปขายแรงงานตามตัวเมือง หรือจังหวัดใกล้เคียง สำหรับแนวโน้มของวัฒนธรรมข้าวในหมู่บ้านบ้านนา พบว่า อีก 30-40 ปีข้างหน้า วัฒนธรรมข้าวจะสิ้นสุดลง เพราะ ไม่มีผู้ใดต้องการสืบทอดวัฒนธรรมข้าวอีกต่อไป

มณฑิรา ยืนนาน (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในการส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรม : กรณีศึกษาดำบลบางคาแตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนในการส่งเสริมพัฒนาวัฒนธรรมตำบลบางคาแตร ผลการศึกษาพบว่า มีศักยภาพอยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยจำแนกรายด้านของวัฒนธรรมได้ดังนี้ ในด้านประเพณีท้องถิ่นมีศักยภาพในภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยทั้งสองกลุ่มเห็นด้วยหากตำบลจะทำการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่นขึ้น และต้องการให้อนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่นในระดับค่อนข้างสูง ส่วนความสามารถในการจัดการทั้งสองกลุ่มเห็นว่ามีความสามารถค่อนข้างสูง แต่องค์การบริหารส่วนตำบลเห็นว่า ความ

สามารถด้านการจัดโครงสร้างองค์การยังอยู่ในระดับต่ำ ส่วนประชาชนเห็นว่าความสามารถในการควบคุมดูแลยังอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการพัฒนาประเพณีท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลไม่ตระหนัก และไม่ตระหนักในการพัฒนาประเพณีท้องถิ่นเช่นกัน แต่เมื่อได้รับการนำเสนอจากผู้วิจัยก็กลับมีความต้องการให้พัฒนาประเพณีท้องถิ่นในระดับค่อนข้างสูง โดยควรปรับปรุงด้านการจัดโครงสร้างองค์การให้มีความเข้มแข็งขึ้น ด้านโบราณสถานและสิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น มีศักยภาพในภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างสูง องค์การบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญกับการส่งเสริมโบราณสถานและสิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์น้อย ขณะที่ประชาชนมีความตระหนักและต้องการให้ส่งเสริมอยู่ในระดับสูง ด้านศิลปะการแสดงท้องถิ่น ในภาพรวมมีศักยภาพอยู่ในระดับค่อนข้างสูงโดยองค์การบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาศิลปะการแสดงท้องถิ่นไม่มากนัก ขณะที่ประชาชนมีความตระหนักและต้องการให้อนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาศิลปะการแสดงท้องถิ่นในระดับค่อนข้างสูง ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น มีศักยภาพในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มากนัก ขณะที่ประชาชนมีความตระหนักและต้องการให้อนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับค่อนข้างสูง ด้านภาษาถิ่น มีศักยภาพในภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญกับภาษาถิ่นไม่มากนักและไม่เห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการอนุรักษ์ฟื้นฟู หรือพัฒนาวัฒนธรรมด้านนี้แต่อย่างใด ส่วนประชาชนมีความตระหนักและต้องการให้ส่งเสริมและพัฒนาภาษาถิ่นอยู่ในระดับปานกลาง

วิมล คำศรี และคณะ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมข้าว และพลังอำนาจ ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา” โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านและปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวที่มีนัยสำคัญต่อพลังอำนาจของชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนระบบ รูปแบบ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมข้าวกับพลังอำนาจอันเนื่องมาจากเทคโนโลยีและภูมิปัญญาสมัยใหม่ ผลกระทบระหว่างวัฒนธรรมข้าวกับวัฒนธรรมนาทุ่ง และวัฒนธรรมข้าวกับพลังอำนาจชุมชนทั้งที่เป็นปรากฏการณ์ภายในและภายนอกชุมชน โดยผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านและปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวที่มีนัยสำคัญต่อพลังอำนาจของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาได้แก่ภูมิปัญญาด้านการเลือกสรรการใช้ปัจจัยการผลิตซึ่งมีพลังอำนาจในการสร้างสรรค์คุณธรรม จริยธรรม ทำให้ชุมชนมีจิตสำนึกในคุณค่าและกตัญญูต่อดวงอาทิตย์ ทรัพยากรธรรมชาติ ข้าว บุคคล และสัตว์ ซึ่งมีคุณูปการแก่ชุมชนเป็นอเนกประการ ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมการบริโภค และการดูแลรักษาข้าวที่ปรากฏในคติเรื่องขวัญข้าว และเรื่องอื่น ๆ ซึ่งมีผลต่อการรักษาระบบคุณค่าของสังคม คุณภาพชีวิตของผู้คน ทั้งด้านพลังกาย สติปัญญา คุณธรรมจริยธรรม วินัย ช่วยให้ผู้คนมีคุณสมบัติพร้อมที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมสร้างความแข็งแกร่งให้แก่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ภูมิปัญญาด้านการป้องกันชีวิตและทรัพย์สินอันเนื่องมาจาก

น้ำท่วม ซึ่งมีพลังในการปกป้องชีวิตและทรัพย์สินเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนถึงความไม่ประมาท ความใกล้ชิดและรู้คุณค่าธรรมชาติ และสามารถรู้จักใช้ความพอดี พลังอำนาจชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนข้าว ก่อให้เกิดพลังอำนาจชุมชนทั้งภายในชุมชนเดียวกัน และต่างชุมชนได้หลายลักษณะ เช่น การเอื้ออาทรต่อกัน การปฏิสัมพันธ์ต่อกันในวงกว้าง การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน การย้ายถิ่นที่อยู่ การถ่ายโอนผลผลิต การเกื้อกูลพึ่งพาในลักษณะของการสวาย่านนับโยค และการเป็นฐานของพลังอำนาจในการค้าข้าวบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาในระยะต่อมา พลังอำนาจอันเนื่องมาจากภูมิปัญญาระบบความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ประกอบด้วยพลังอำนาจด้านปัจจัยการผลิต ระบบความเชื่อและกระบวนการผลิตและวัฒนธรรมการบริโภค เป็นการเสริมสร้างความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา ขณะที่พลังอำนาจอันเนื่องมาจากเทคโนโลยีและภูมิปัญญาสมัยใหม่มุ่งสร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชนเป็นหลักใหญ่ ส่งผลให้ชุมชนสูญเสียความสมดุลธรรมชาติหรือระบบนิเวศวิทยา พลังอำนาจวัฒนธรรมข้าวกับวัฒนธรรมนาทุ่งมีผลกระทบต่อกันทั้งส่วนที่ขัดแย้งและส่งเสริมกัน ที่ขัดแย้งกันคือวัฒนธรรมนาทุ่งทำลายระบบนิเวศวิทยาโดยองค์รวมของนาข้าว และทำลายเนื้อที่อันอุดมสมบูรณ์ ส่วนที่ส่งเสริม คือ การเกื้อกูลพึ่งพาซึ่งกันและกันในด้านการผลิต การเป็นกู่สัตตยาเช่นที่คืน เพื่อทำธุรกิจนาทุ่ง เป็นต้น

บัว นิลเพชร (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องจักรกลในการทำนาของชาวนาอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องจักรกลในการทำนาเพื่อทราบผล การเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องจักรกลในการทำนา และทราบปัจจัยและผลที่เกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องจักรกลในการทำนาคือการพัฒนาการทำนา ผลการศึกษาพบว่า ผลของการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องจักรกลในการทำนา ผลประโยชน์ที่ได้รับ เครื่องจักรกลที่เปลี่ยนมาใช้มีประสิทธิภาพในการทำงานดีกว่าแบบดั้งเดิม มีเวลาประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ให้ครอบครัว มีคุณภาพที่ดีขึ้นภายในครอบครัว คือสามารถจัดหาอุปกรณ์ เครื่องใช้ อำนวยความสะดวกในครัวเรือน ตลอดจนการบำรุงรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บได้มากขึ้น อุปสรรคและปัญหาของชาวนากลุ่มตัวอย่างคือ ขาดความรู้ในวิธีการใช้และซ่อมแซมเครื่องจักรกลในการทำนา ขาดวิทยากรที่มีความรู้ความชำนาญแนะนำการใช้เครื่องจักรกล ขาดเงินทุนที่ใช้ในการซื้อเครื่องจักรกลในการทำนา

พรทิพย์ ประทีปพัฒนานนท์ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกพืชผสมผสาน” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการผลิตทางการเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกร เพื่อศึกษาว่าปัจจัยใดมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกพืชผสมผสาน และ เพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต จากการพืชชนิดเดียวกันมาเป็นการทำการผลิตทางการเกษตรหลาย ๆ ชนิดควบคู่กันไป ผลการ

ศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรผู้เกษตรแบบผสมผสาน ทำได้หลาย ๆ รูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีลักษณะที่แตกต่างกัน และให้ผลตอบแทนต่างกัน ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตสู่การเกษตรแบบผสมผสาน ขึ้นอยู่กับ การมีที่พักอาศัยในแปลงนา จำนวนแรงงานภายในครอบครัว ความรู้ความสามารถทางการผลิตและการตลาดของเกษตรกร ความเพียงพอของแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ลักษณะทางความคิด ความต้องการของเกษตรกร และลักษณะนิสัย ความกล้าตัดสินใจ ความเพียรพยายามของตัวเกษตรกร การสนับสนุนจากสังคม ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว กระบวนการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรจะออกมาในลักษณะค่อยทำค่อยไป โดยเริ่มจากการได้มีโอกาสไปเห็นลักษณะของการเกษตรแบบผสมผสานมาก่อนจนเกิดรูปแบบในความคิดแล้ว จึงเริ่มดำเนินการปรับปรุงสภาพพื้นที่การเกษตรให้เหมาะสมกับการที่จะทำกิจกรรมการเกษตรหลาย ๆ ชนิด มีการเลี้ยงปลา ปลูกพืชผักสวนครัว ไม้ผล ไม้ยืนต้น เลี้ยงสัตว์ โดยยังคงกิจกรรมข้าวเป็นกิจกรรมหลัก กิจกรรมพืชผักสวนครัวเป็นกิจกรรมรอง กิจกรรมประมงเป็นกิจกรรมเสริมที่ให้รายได้ดี และลงทุนไม่มากนักทั้งด้านเวลาและเงินทุน และยังมีกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้างอีกด้วย ในการวิเคราะห์เกษตรกรที่มีความสามารถการเปลี่ยนแปลงการผลิตได้มากพบว่า สังคมเครือข่าย การอบรมเลี้ยงดู การมีบุคลิกลักษณะนิสัยส่วนตัวที่ดี เช่น มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีวินัยในชีวิต มีการเชื่อฟัง และยอมกระทำตาม มีผลต่อการสนับสนุนทางสังคม ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรเป็นอย่างมาก

ฉัตร ชำชอง (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อวัฒนธรรมการผลิตข้าวไทย” โดยผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในสมัยสุโขทัย ยุคชาจะไม่มีผลกระทบต่อการผลิตข้าวเช่นสมัยธนบุรี และรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยธนบุรีตอนต้น ข้าวขาดแคลน ทำให้เศรษฐกิจของธนบุรี ไม่มั่นคง แต่ตอนปลายรัชสมัยมีการขยายการปลูกข้าว มีการค้ากับต่างประเทศ รายได้การค้าขายก็ทำให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น แต่การมีข้าวบริโภคเพียงพอก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ข้าวได้เริ่มทำรายได้ให้กับประเทศชาติ ในสมัยสุโขทัย การผลิตข้าวเป็นผลมาจากวัฒนธรรมทางสังคม ลักษณะการปกครอง และการเมืองมากกว่าผลทางด้านเศรษฐกิจ ในสมัยอยุธยา นั้น การผลิตข้าวเป็นผลมาจากวัฒนธรรมทางสังคม ลักษณะการปกครองและการเมือง หรือการสงครามมากกว่า ในสมัยธนบุรี การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหนึ่งเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการผลิตข้าว รวมทั้งในยุคของกรุงรัตนโกสินทร์ วิธีการผลิตข้าวยังเป็นไปเพื่อการยังชีพ ตลอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3)

ในสมัยรัชกาลที่ 3 ข้าวเริ่มทำรายได้เข้าประเทศ ต่อมาไทยได้ทำสนธิสัญญาเบอนี่กับอังกฤษ ทำให้มีอำนาจในการเก็บภาษีปากเรือ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญคือการเปิดประตูการค้าเสรีกับต่างประเทศ ทำให้การผลิตแบบเลี้ยงตัวเองกลายมาเป็นการผลิตแบบเพื่อ

การค้ามากขึ้น ตลอดจนการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนมากขึ้น ภายหลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีผลทำให้ประเทศมุ่งที่จะทำการผลิตสินค้าในลักษณะที่เป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น มีการแปรรูปสินค้าเกษตรก่อนที่จะส่งไปขายยังต่างประเทศ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นแรงผลักดันให้ผู้เพาะปลูกข้าวต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกเช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และอุปกรณ์การผลิตสมัยใหม่ มีการนำวิธีการเพาะปลูกแบบใหม่เข้ามาใช้โดยการปลูกพืชหลายๆชนิด แทนการปลูกพืชชนิดเดียวซ้ำกัน

สุพัตรา จุณณะปิยะ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ วัฒนธรรมการเกษตรกับองค์การภาครัฐ ” โดยศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของรัฐก่อนการจัดตั้งองค์การภาครัฐขึ้นมารับผิดชอบในการจัดการด้านการเพาะปลูกข้าวของอาณาจักรล้านนา สุโขทัย ละโว้ธานี โดยศึกษาจากพระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์ในฐานะเกษตรบดี และกฎหมายการเกษตรของชุมชนทั้งสาม ซึ่งสามารถจำแนกการจัดการของรัฐในด้านการเพาะปลูกข้าวออกได้เป็น 5 ด้าน ได้แก่ การจัดการด้านน้ำ ด้านที่ดิน ด้านการแบ่งปันผลผลิต(ข้าว) ด้านความเสียหายที่เกิดขึ้นในไร่นา และด้านความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกข้าว

เอี่ยม ทองดี (2532 : 48) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ วัฒนธรรมข้าวและการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการทำนาปลูกข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ” โดยได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมข้าวของ 2 หมู่บ้านคือ บ้านหัน กับบ้านอัมพวัน จังหวัดขอนแก่น จากการศึกษาพบว่า เรื่องราวของข้าวและการเปลี่ยนแปลงในการทำนาปลูกข้าวของหมู่บ้านทั้งสองอยู่ในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงจากแบบพื้นบ้านไปสู่แบบสมัยใหม่ ซึ่งในช่วงเวลานี้กรณีการเปลี่ยนแปลงของบ้านอัมพวันได้ก้าวกระโดดสู่ภาวะทันสมัยมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่มากกว่าบ้านหัน วัฒนธรรมการปลูกข้าวพื้นบ้านได้หายไปมาก ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบในการทำนาเอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงมากกว่าบ้านหัน เช่น การปฏิรูปที่ดิน ระบบชลประทาน ส่วนบ้านหันยังอยู่ในภาวะเริ่มต้น ดังจะเห็นได้ว่า ยังมีชาวบ้านใช้แรงงานสัตว์ ใช้วิธีแบบพื้นบ้านนวดข้าว ยังกระทำพิธีกรรมตามความเชื่ออยู่หลายครอบครัว เพราะองค์ประกอบที่สำคัญในการทำนายังไม่เปลี่ยนแปลง เช่น น้ำยังอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ที่ดินยังขาดการปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบ้านหันจึงเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนเพียงบางส่วนเท่านั้น เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ ปุ๋ย นอกนั้นยังคงลักษณะแบบพื้นบ้านอยู่มาก การทำนาปลูกข้าว ของบ้านหันจึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงก้าวกระโดดอย่างบ้านอัมพวัน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวทวน (2527 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น : หมู่บ้านอัมพวันและหมู่บ้านแก่นกุ่ม ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะได้ทราบ เข้าใจ และเปรียบเทียบเกี่ยวกับลักษณะ ปัจจัย ผลกระทบและการพัฒนาแนวความคิดและทฤษฎีของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

ชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะทั่วไปของชุมชนทั้งสองแห่งคล้ายคลึงกัน ในด้านแบบแผนการตั้งถิ่นฐานเป็นแบบกระจุกตัว อาชีพหลักคือการทำนา สำหรับลักษณะที่แตกต่างกันก็คือนาของหมู่บ้านอัมพวันอยู่ในเขตชลประทานเกือบทั้งหมู่บ้าน แต่ที่นาของหมู่บ้านคำแก่น อยู่ในเขตชลประทานเป็นส่วนน้อย ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนทั้งสองแห่งคล้ายคลึงกัน และอาจจะกล่าวได้ว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจและระบบการพักผ่อนหย่อนใจมากพอสมควร และอัตราการเปลี่ยนแปลงในระบบเครือญาติ ระบบความเชื่อและระบบกลุ่มทางสังคมค่อนข้างจะน้อยหรือแทบจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงเลย ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในชุมชนทั้งสองแห่ง คือ ปัจจัยภายนอกซึ่งได้แก่การสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การสื่อสารมวลชน ส่วนปัจจัยภายในมี นิเวศวิทยา และบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล ปัจจัยภายนอกจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าปัจจัยภายใน ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้แก่การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยทางด้านวัตถุ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การเชื่อฟังผู้อาวุโส แนวโน้มลดลงทางด้านจิตใจและปัญหาสังคมภายในหมู่บ้าน ซึ่งพบว่า คล้ายคลึงกันในชุมชนทั้งสองแห่ง

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น จึงได้ข้อสรุปที่เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยในการศึกษานั้นผู้วิจัยมองว่า วัฒนธรรมข้าวเป็นวัฒนธรรมใหญ่ โดยมีวัฒนธรรมย่อยในวัฒนธรรมข้าว 4 ด้าน และวัฒนธรรมเหล่านั้นมีการเปลี่ยนแปลงจากเวลาหนึ่งไปสู่อีกเวลาหนึ่ง ซึ่งก็คือเวลาที่กำหนดในขอบเขตด้านเวลาในการศึกษา ทั้งนี้วัฒนธรรมย่อยทั้ง 4 ด้านที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาผ่านการสัมภาษณ์และค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องก็คือ 1. วัฒนธรรมข้าวด้านการผลิต ซึ่งแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวด้านการผลิต ก็คือ สิ่งจำเป็นพื้นฐานในการผลิตข้าว และพัฒนาการการผลิตข้าวในวัฒนธรรมข้าวของไทย 2. วัฒนธรรมข้าวด้านการบริโภค ซึ่งแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวด้านนี้ ก็คือแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการบริโภค เช่น แนวคิดของ พัทธา สายหู แนวคิดของ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ เป็นต้น 3. วัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต ซึ่งแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนก็คือ ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน 4. วัฒนธรรมข้าวที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ และพิธีกรรม เกี่ยวกับข้าวและการทำนา ซึ่งแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ และพิธีกรรม เกี่ยวกับข้าวและการทำนา ก็คือ ผลงานวิจัยที่มีผู้ได้ทำการศึกษาไว้แล้วในอดีต เช่น งานวิจัยของ เอี่ยม ทองดี และงามพิศ สัตย์สงวน เป็นต้น ในด้านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจากช่วงเวลาหนึ่งไปสู่ช่วงเวลาหนึ่งนั้น ผู้วิจัยจะมองการ

เปลี่ยนแปลงผ่านแนวคิด ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และทฤษฎีการสร้าง
ความทันสมัยที่นำเสนอไว้แล้วในข้างต้น

บทที่ 3

แนวคิดหลักและวิธีการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลบางคาตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการสัมภาษณ์แหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิดหลักในการวิจัยไว้ดังนี้

3.1 แนวคิดหลักในการวิจัย

3.1.1 ศึกษาถึงสภาพปัจจุบันของชุมชนบางคาตร

โดยมีประเด็นที่ต้องศึกษา คือ สภาพกายภาพ ทางเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชาวบางคาตร ทั้งนี้ผู้วิจัย มองว่า การที่เราจะศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าว มีความจำเป็นต้องรู้เรื่องราวหรือบริบทในปัจจุบันของชุมชนบางคาตรก่อน เพื่อให้เห็นสภาพที่ดำรงอยู่จริงของชุมชน เพราะสภาพที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงมาจากอดีต ทั้งนี้ก็สามารถที่จะเชื่อมโยงเรื่องราวของวัฒนธรรมข้าวจากปัจจุบันไปหาอดีตได้ และสามารถอธิบายได้ว่า อะไรบ้างที่เปลี่ยนแปลงไป อะไรบ้างที่ยังไม่เปลี่ยน และที่เปลี่ยนไปนั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ปัจจัยด้านใดเป็นหลัก และปัจจัยอะไรเป็นรอง ที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

3.1.2 ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าว

ตำบลบางคาตร มีชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนาปลูกข้าวมาตั้งแต่โบราณ ชีวิตของชาวนาเหล่านั้นผูกพันแน่นแฟ้นอยู่กับข้าวและการทำนา จนก่อเกิดเป็นวิถีชีวิต ที่เรียกว่า วัฒนธรรมข้าว ซึ่งแสดงออกทางภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ ในการทำนา การผลิต การบริโภค การแจกจ่าย และคติความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา แต่ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมดัง

กล่าวเหล่านั้นก็ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา วัฒนธรรมซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมบางอย่างยังคงอยู่ บางอย่างอยู่แต่ในความทรงจำ บางอย่างได้เลือนหายไปแล้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวคิดหลักในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าว โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้านดังนี้

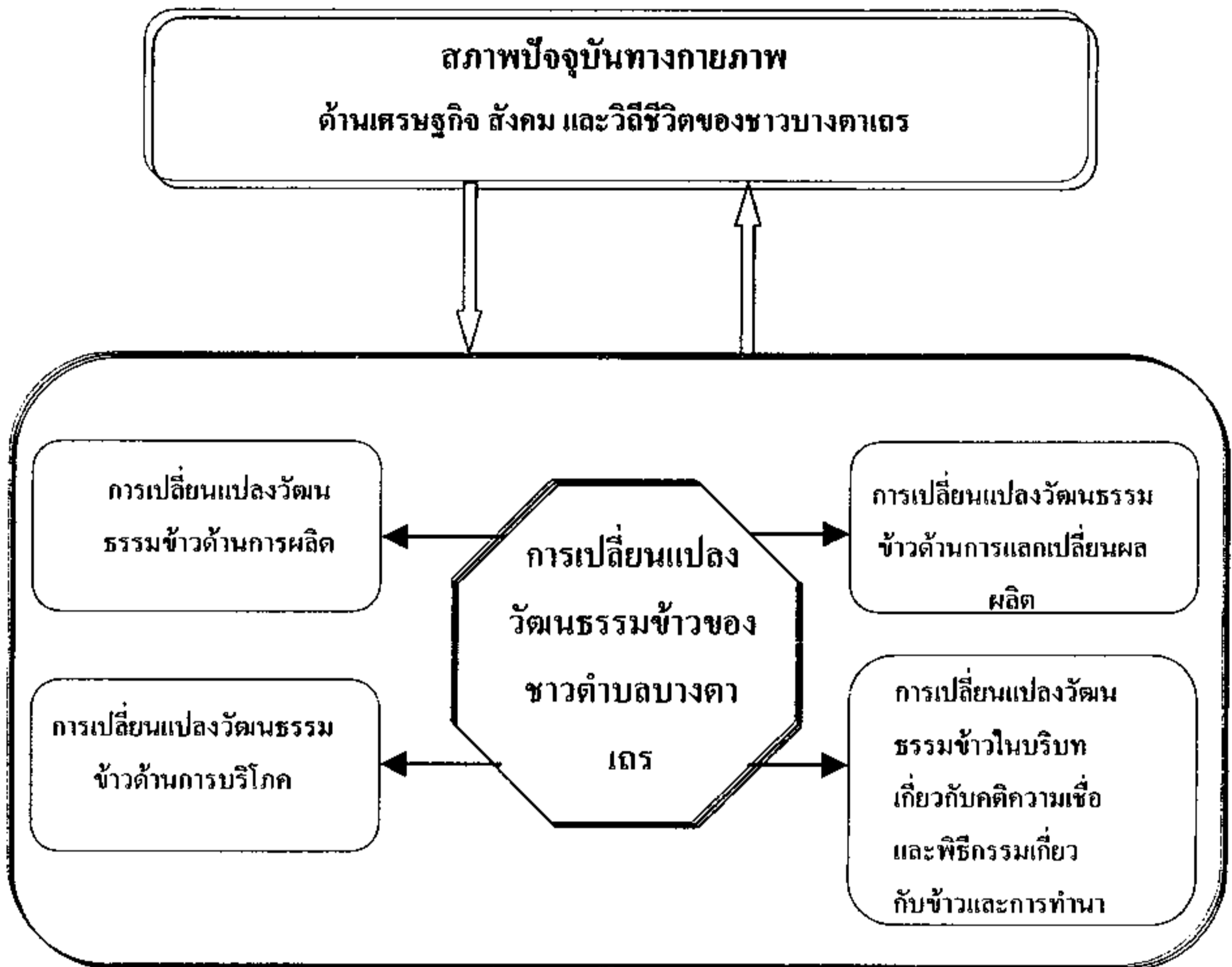
3.1.2.1 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวด้านการผลิต ซึ่งผู้วิจัยกำหนดแนวทางการศึกษาเป็น 3 ด้าน คือ ด้านปัจจัยในการผลิต และการบวนการผลิตในการทำนา

3.1.2.2 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวด้านการบริโภค ซึ่งแนวทางในการศึกษาวัฒนธรรมข้าวในด้านการบริโภคของชาวนาดำบลบางตาเถรนั้น ก็จะดูว่า ในอดีตเมื่อได้ผลผลิตมาแล้วมีกรรมวิธีในการบริโภคอย่างไร และในปัจจุบันกรรมวิธีการบริโภคเหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และเพื่อให้ผลผลิตที่ตนได้มานั้นสามารถบริโภคได้นานหรือมีมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ จะมีกรรมวิธีในการแปรรูปอย่างไร

3.1.2.3 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต ซึ่งแนวทางในการศึกษาวัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยน ของชาวนาดำบลบางตาเถรนั้น ก็จะดูว่า รูปแบบการแลกเปลี่ยน สถานที่แลกเปลี่ยน วัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน มูลค่าและหน่วยวัดในการแลกเปลี่ยน ในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร

3.1.2.4 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวในบริบทเกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา เรื่องของคติความเชื่อและพิธีกรรมนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องผสมผสานกับทุกด้านของวัฒนธรรมข้าว คือด้านการผลิต ด้านการบริโภค และด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่เกี่ยวข้อง แต่ก็อยู่ภายใต้บริบทของวัฒนธรรมข้าว การศึกษาในเรื่องนี้จึงเป็นการดูว่าคติความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านั้นในอดีตมีวิธีการ มีขั้นตอนอย่างไร และปัจจุบันยังคงมีอยู่หรือไม่ และได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

แนวคิดหลักในการวิจัย

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงแนวคิดหลักในการวิจัย

3.2 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

วัฒนธรรมข้าว

หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต แบบแผนพฤติกรรมการแสดงออกในการดำเนินชีวิต รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เครื่องมือเครื่องใช้ ภูมิปัญญา ความรู้ความคิด อุดมการณ์ เกี่ยวกับข้าวและการทำนาที่ชาวนาดำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ได้สั่งสม ปรับปรุงแก้ไข เลือกรสร สืบมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งส่วนที่มองเห็นที่แสดงออกทางเครื่องมือเครื่องใช้เป็นต้น และส่วนที่มองไม่เห็น ซึ่งแสดงออกทางคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำนาเป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าว

หมายถึง ความแตกต่างที่เกิดขึ้นของวัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ระหว่างช่วงเวลาที่เป็วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิมกับช่วงเวลาที่เป็วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่

วัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิม

ในมิติด้านเนื้อหา หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต แบบแผนพฤติกรรมการแสดงออกในการดำเนินชีวิต รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เครื่องมือเครื่องใช้ ภูมิปัญญา ความรู้ความคิด อุดมการณ์ เกี่ยวกับข้าวและการทำนาที่ชาวนาดำบลบางตาเถร ได้สั่งสม ปรับปรุงแก้ไข เลือกรสร สืบมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น เป้าหมายการทำนามุ่งเพื่อการยังชีพ ใช้แรงงานสัตว์ในไร่นา เก็บเกี่ยวหวดด้วยวิธีการและเครื่องมือแบบพื้นบ้าน ใช้มูลสัตว์เป็นปุ๋ย กำจัดวัชพืชโดยการตากถางถอน ใช้ยาสมุนไพรและวิธีการแบบพื้นบ้านกำจัดศัตรูพืช ใช้ไถ คราด มีดพร้า จอบ เป็นเครื่องมือ เป็นต้น

ในมิติด้านเวลา หมายถึง วัฒนธรรมข้าวที่เกิดขึ้นก่อนการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1

วัฒนธรรมข้าวแบบสมัยใหม่

ในมิติด้านเนื้อหา หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต แบบแผนพฤติกรรมการแสดงออกในการดำเนินชีวิต รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เครื่องมือเครื่องใช้ ภูมิปัญญา ความรู้ความคิด อุดมการณ์ เกี่ยวกับข้าวและการทำนาที่ชาวนาดำบลบางตาเถร ได้สั่งสม ปรับปรุงแก้ไข เลือกรสร สืบมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เกิดขึ้นและพัฒนาอยู่ในโลกปัจจุบัน เช่น เป้า

หมายของการทำนาก็เพื่อจำหน่ายเป็นหลัก ใช้เครื่องจักรกลเป็นเครื่องมือเตรียมดิน ใช้ปุ๋ยเคมีบำรุงรักษาข้าวกล้า ใช้สารเคมีและเครื่องจักรกลป้องกันศัตรูข้าวและวัชพืช ปลูกข้าวพันธุ์ที่ผสมขึ้นใหม่ ทดน้ำด้วยระบบชลประทานสมัยใหม่ เป็นต้น

ในมิติด้านเวลา หมายถึง วัฒนธรรมข้าวที่เกิดขึ้นหลังการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1

วัฒนธรรมข้าวด้านการผลิต

หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต แบบแผนพฤติกรรมการแสดงออกในการดำเนินชีวิต รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เครื่องมือเครื่องใช้ ภูมิปัญญาของชาวนาดำบอบบางตาเถรที่เกี่ยวข้องกับการทำนา เริ่มตั้งแต่การจัดการกับปัจจัยในการผลิต และการจัดการกับกระบวนการผลิตในการทำนา

วัฒนธรรมข้าวด้านการบริโภค

หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต แบบแผนพฤติกรรมการแสดงออกในการดำเนินชีวิต รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เครื่องมือเครื่องใช้ ภูมิปัญญา ของชาวนาดำบอบบางตาเถรในการนำเอาผลผลิตที่ได้มาจากการผลิต การเพาะปลูก และการเลี้ยงมารับประทานหรือใช้สอยโดยตรง รวมไปถึงการนำเอาผลผลิตมาผ่านกรรมวิธีการแปรรูปเพื่อการบริโภค หรือสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับผลผลิต

วัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต

หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต แบบแผนพฤติกรรมการแสดงออกในการดำเนินชีวิต รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เครื่องมือเครื่องใช้ ภูมิปัญญา ของชาวนาดำบอบบางตาเถรในการใช้ข้าวเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่น ๆ หรือการแลกเปลี่ยนกับวัตถุสิ่งของที่ต้องการ เช่น เอาข้าวไปแลกกับน้ำตาล เกลือ หรือผลไม้ เป็นต้น

วัฒนธรรมข้าวด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว และการทำนา

หมายถึง วัฒนธรรมข้าวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจิตใจซึ่งชาวนาดำบอบบางตาเถรมีต่อข้าว และแสดงออกผ่านสัญลักษณ์ทางความเชื่อ คือพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นกระบวนการทำนาระหว่างการทำนา และสิ้นสุดกระบวนการทำนา

สภาพปัจจุบัน

หมายถึง สภาพที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันในชุมชนบางตาเถรทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชาวบางตาเถร

กายภาพ

หมายถึง ระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่กับชาวบางตาเถรในปัจจุบันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ประเพณีพิธีกรรม และเทศกาลต่าง ๆ

เศรษฐกิจ

หมายถึง ลักษณะของอาชีพ รายได้ รายจ่าย ทรัพย์สิน หนี้สิน ระบบแรงงาน ของชาวบางตาเถร

สังคม

หมายถึง ระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบการศึกษา ระบบการคมนาคม ของชาวบางตาเถร

วิถีชีวิตของชาวบางตาเถร

หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวบางตาเถรที่ผูกพันอยู่กับศาสนาและความเชื่อที่เกี่ยวข้องอยู่กับประเพณีและพิธีการที่ดำเนินไปอยู่ในปัจจุบันในรอบ 1 ปี

ตำบลบางตาเถร

หมายถึง ตำบลที่ใช้เป็นหน่วยในการศึกษา ซึ่งตั้งอยู่ใน อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

ชาวนาตำบลบางตาเถร

หมายถึง ประชาชนผู้ประกอบอาชีพการทำนาในตำบลบางตาเถร

3.3 แหล่งข้อมูล

ในการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดแหล่งข้อมูล ดังนี้

3.3.1 แหล่งข้อมูลด้านเอกสาร (Documentary study)

แหล่งข้อมูลเอกสาร เช่น หนังสือ วิทยานิพนธ์ ผลงานวิจัย บทความจากวารสาร ซึ่งค้นคว้าจากห้องสมุดต่าง ๆ คือ สำนักบรรณสารการพัฒนา(NIDA) ห้องสมุดปรีดี พนมยงค์ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดจังหวัดสุพรรณบุรี เนื้อหาที่เรียบเรียงจากการค้นคว้าเอกสาร จะเป็นส่วนที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี ในเรื่อง แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลประวัติหมู่บ้านการสำรวจของหน่วยงานต่าง ๆ ในด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เพลงพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน และคติความเชื่อที่เกี่ยวกับข้าวและ การทำนาของชาวนาภาคกลาง เป็นต้น

3.3.2 แหล่งข้อมูลด้านตัวบุคคล

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางคาแตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” ประกอบด้วย

3.3.2.1 ชาวนาในตำบลบางคาแตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีประสบการณ์การทำนาแบบดั้งเดิม และมีความสามารถที่จะถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับการทำนาในแบบดั้งเดิมได้ ซึ่งหลังจากที่ผู้วิจัยได้พบปะพูดคุยกับชาวนาแล้ว ก็ได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 14 ท่าน ดังนี้คือ

(1) นายเฉลิม ศรีภักดี	บ้านเลขที่ 49/1 หมู่ที่ 10
(2) นายโกมล กาบแก้ว	บ้านเลขที่ 176 หมู่ที่ 2
(3) นายเจียรเอกบุญ แซ่เจียว	บ้านเลขที่ 128 หมู่ที่ 2
(4) นายสังเวียน สุรีแสง	บ้านเลขที่ 10 หมู่ที่ 2
(5) นายวิชาญ มณีวงศ์	บ้านเลขที่ 250 หมู่ที่ 2
(6) นายรัตน โพธิทอง	บ้านเลขที่ 105 หมู่ที่ 12
(7) นายแถม กาบแก้ว	บ้านเลขที่ 149 หมู่ที่ 12
(8) นายวิสูตร ปิ่นแก้ว	บ้านเลขที่ 70 หมู่ที่ 12
(9) นายอู๋ เทศทอง	บ้านเลขที่ 89 หมู่ที่ 12
(10) นายมนต์ชัย รูปหมอกดี	บ้านเลขที่ 225 หมู่ที่ 3
(11) นายพนมไพร นุชประเสริฐ	บ้านเลขที่ 230 หมู่ที่ 4
(12) นายสุรินทร์ มีนิต	บ้านเลขที่ 245 หมู่ที่ 3
(13) นายสำเภา พึ่งจะแย้ม	บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 12
(14) นายสมบูรณ์ รูปหมอกดี	บ้านเลขที่ 225 หมู่ที่ 3

3.3.2.2 กลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน ศิลปินท้องถิ่น และตัวแทนกลุ่มแม่บ้านซึ่งแต่ละท่านก็จะให้ข้อมูลที่แตกต่างกันดังนี้

(1) พระครูสุวรรณโสภิต เจ้าอาวาสวัดโบสถ์คอนลำแพน ให้ข้อมูลด้านพิธีกรรม ความเชื่อ ในเรื่องของประเพณีขอฝนและประเพณีแห่นางแมว รวมไปถึงคติความเชื่อเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการทำนา

(2) นายแจ้ง คล้ายสีทอง บ้านเลขที่ 157 หมู่ที่ 12 ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา รวมทั้งบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับการทำนา

(3) นายทองปอน ธรรมสนธิเจริญ บ้านเลขที่ 83 หมู่ที่ 3 ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทเพลงเกี่ยวกับการทำนาเสริมครูแจ้ง คล้ายสีทอง

(4) นางเพ็ญ สุขเกษม บ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 12 ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภคของชาวบางตาเถร รวมทั้งอาหารตามเทศกาล

3.4. พื้นที่ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ หรือสนามในการวิจัยคือ ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เนื่องจากเห็นว่าสถานที่แห่งนี้มีวัฒนธรรมข้าวเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และนับได้ว่าเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำของประเทศไทยอีกแห่งหนึ่ง ทั้งนี้ยังมีเหตุผลในการเลือกอีกคือ

1. ตำบลบางตาเถร ในปัจจุบันกำลังเป็นแหล่งของการศึกษาวิจัย (Social Lab) ของคณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งทางคณะพัฒนาสังคมได้ลงไปทำวิจัย และดำเนินการพัฒนาตำบลร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

2. ประชาชนและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถร มีความตระหนักในการพัฒนาตำบลของตนอย่างมาก

3. ในตำบลบางตาเถรมีบุคลากรด้านวัฒนธรรมที่สำคัญอยู่ เช่น ครูแจ้ง คล้ายสีทอง เป็นต้น ซึ่งจะเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญและเชื่อถือได้ รวมไปถึงมีสถานที่ทางวัฒนธรรมอีกหลายแห่ง เช่น วัดไผ่โรงวัว วัดโบสถ์คอนลำแพน เป็นต้น

4. ตำบลบางตาเถรถือได้ว่าเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำของจังหวัดสุพรรณบุรี เช่นเดียวกับตำบลอื่น ๆ อีกหลายตำบล เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ดังนั้น ในตำบลนี้จึงมีวัฒนธรรมข้าวที่เป็นเอกลักษณ์ของคนเช่นกัน เช่น สมัยก่อนในตำบลบางตาเถรมีการพายเรือเกี่ยวข้าว ขณะที่พายเรือเกี่ยวข้าวชาวบ้านก็จะร้องรำทำเพลงที่เกี่ยวกับการเกี่ยวข้าวไปด้วย เป็นต้น

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลในการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ ซึ่งจะกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลในระดับลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key – informant) โดยจะแบ่งข้อคำถามดังนี้

3.5.1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนบางตาเถร

เป็นประเด็นการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องสภาพปัจจุบันของชุมชนบางตาเถรทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชาวบางตาเถร ประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ 1. ประวัติหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยประเด็นการสัมภาษณ์ คือ ชื่อหมู่บ้าน พร้อมทั้งความหมายและที่มาของหมู่บ้าน เผ่าพันธุ์และเชื้อชาติของกลุ่มคนในหมู่บ้าน การตั้งบ้านเรือน ผู้นำของหมู่บ้านตั้งแต่เดิม 2. สภาพหมู่บ้าน ที่ตั้ง และทรัพยากร ซึ่งมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง คือ สภาพแวดล้อม ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะพื้นดิน ขนาดพื้นที่ เขตติดต่อ ที่อยู่อาศัย ที่สาธารณะ ลักษณะการตั้งบ้านเรือน สภาพความสมบูรณ์ทางระบบนิเวศ การคมนาคม การติดต่อสื่อสาร 3. ระบบเครือข่าย เครือข่ายทางสังคม ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน กลุ่มนามสกุลใหญ่ 4. ระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง คือ อาชีพ รายได้ รายจ่าย ทรัพย์สิน ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน 5. วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน มีประเด็นที่เกี่ยวข้องคือ วงจรชีวิตประจำวัน ศาสนาที่นับถือ 6 ระบบการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ในระบบก้นนอกระบบ

3.5.2 แบบสัมภาษณ์เรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าว

ซึ่งประกอบด้วยการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าว 4 ด้าน ดังนี้

3.5.2.1 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวด้านการผลิต

ในการสัมภาษณ์เรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวด้านการผลิต จะแบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ด้านคือ

1) การเปลี่ยนแปลงปัจจัยในการผลิตของชาวนาตำบลบางตาเถร ซึ่งปัจจัยในการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการทำนาที่ยกมาเป็นประเด็นการสัมภาษณ์ คือ ที่นา แหล่งน้ำ และดินฟ้าอากาศ แรงงาน เงินทุน ปุ๋ย เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนาซึ่งแบ่งเป็น เครื่องมือเครื่องใช้ในการเตรียมดิน เครื่องมือเครื่องใช้ในการนํานํ้าเข้านา เครื่องมือเครื่องใช้ในการเก็บเกี่ยวและขนย้ายข้าว

เครื่องมือเครื่องใช้ในการนวดข้าว เครื่องมือเครื่องใช้ในการแปรรูปข้าว และพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูก

2) การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตหรือการทำนาของชาวนาดำบลบางตาเถร ซึ่งกระบวนการในการทำนาก็ยกมาเป็นประเด็นการสัมภาษณ์ก็คือ การเตรียมเครื่องมือในการทำนาคัดเมล็ดพันธุ์ข้าว การบำรุงและดูแลต้นข้าว การเก็บเกี่ยวและการทำลานนวดข้าว การนวดข้าว การสีข้าวและตำข้าว

3.5.2.2 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวด้านการบริโภค

ในการสัมภาษณ์เรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวด้านการบริโภค มีประเด็นที่เกี่ยวข้องที่ยกมาเป็นประเด็นการสัมภาษณ์ คือ มือหลักของอาหาร ประเภทและชนิดของข้าว จำนวนกับข้าวและจำนวนมือ ลักษณะการหุง รูปแบบการบริโภค การถนอมอาหาร บทบาทของข้าวที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการถนอมอาหาร การแปรรูปอาหาร รูปแบบการแปรรูปอาหารและการถนอมอาหาร ข้าวและอาหารความอุดมสมบูรณ์ การเปลี่ยนแปลงวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในครัวเรือน คติความเชื่อที่สำคัญเกี่ยวกับการบริโภคอาหาร ข้าวกับบทบาทเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและวงจรชีวิตชาวนา

3.5.2.3 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต

ในการสัมภาษณ์เรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยน มีประเด็นที่เกี่ยวข้องที่ยกมาเป็นประเด็นการสัมภาษณ์ คือ รูปแบบการแลกเปลี่ยน สถานที่ที่ใช้ในการแลกเปลี่ยน วัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน การกำหนดมูลค่าในการแลกเปลี่ยน หน่วยวัดที่ใช้ในการแลกเปลี่ยน

3.5.2.4 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวในบริบทเกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา

ในการสัมภาษณ์เรื่อง การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา มีประเด็นที่เกี่ยวข้องที่ยกมาเป็นประเด็นการสัมภาษณ์ โดยแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ ด้านคติความเชื่อที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา ด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำนา ในด้านคติความเชื่อมีประเด็นที่เกี่ยวข้องคือ ชาวนาดำบลบางตาเถรมีคติความเชื่อที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนาอะไรบ้าง ลักษณะความเชื่อเป็นอย่างไร ความสำคัญของคติความเชื่อ นั้น ๆ การสืบต่อความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน ในด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา ในอดีตจนถึงปัจจุบันมีพิธีกรรมอะไรบ้าง ช่วงเวลาในการทำพิธีกรรมขั้นตอนในการทำพิธีกรรม ความสำคัญของแต่ละพิธีกรรม การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรม ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นอกจากนั้นจะรวมถึงการละเล่นต่าง ๆ ของชาวนางานตาเถร

3.6 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้แนวทางในการสัมภาษณ์ 2 แบบ คือ

3.6.1 สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

โดยผู้วิจัยเองเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลตามที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น โดยการพัฒนาแบบสัมภาษณ์นั้น อาศัยแนวคิดจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วมาพัฒนาเป็นประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึก และนำประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกให้ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีประสบการณ์ช่วยตรวจสอบความครอบคลุมของประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึก

3.6.2 สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)

เป็นการพูดคุยสนทนา มิได้กำหนดประเด็นคำถามไว้แบบตายตัว แต่ก็พยายามตั้งประเด็นคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาที่มุ่งศึกษาเกี่ยวข้องให้มากที่สุด

3.7 วิธีการสัมภาษณ์

ใช้วิธีการสัมภาษณ์ 2 วิธี คือ

3.7.1 สัมภาษณ์เป็นรายบุคคล

โดยผู้วิจัยจะเข้าไปสัมภาษณ์ชาวนาที่เป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญนั้นด้วยตนเอง

3.7.2 สันทนาการกลุ่ม

จัดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ 4-5 คน โดยที่ผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นพิธีกรในการสนทนากลุ่ม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการตรวจทานความรู้ซึ่งกันและกันไม่ให้ข้อมูลที่สำคัญ ๆ ตกหล่นไป โดยเวลาในการสนทนากลุ่มนั้นจะเลือกวันที่ตรงกับกลุ่มผู้อาวุโสในตำบลบางคาเดรมารวมกลุ่มกันที่ทำการขององค์การบริหารส่วนตำบลบางคาเดร เพื่อความสะดวกทั้งผู้วิจัย และผู้ให้ข้อมูล

สำหรับการสนทนากลุ่มนั้นผู้วิจัยได้ทำ 3 ครั้งซึ่งแต่ละครั้งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ครั้งที่ 1 สนทนากับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่ทำการขององค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถร ใช้เวลาในการสนทนา 1 ชั่วโมง 30 นาที โดยผู้ร่วมสนทนาประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่เป็นชาวนาจำนวน 4 ท่าน คือ

1. นายรัตน โพธิทอง
2. นายแถม กาบแก้ว
3. นายอู่ เทศทอง
4. นายสมบูรณ์ รูปหมอกดี

สนทนากันในประเด็น ดังนี้ กระบวนการทำนา คือ การเตรียมดิน การไถ การคราด การหว่าน การบำรุงและดูแลต้นข้าว การเก็บเกี่ยวและการทำลานนวดข้าว การนวดข้าว การฝัดข้าว การสีข้าวและตำข้าว คติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา พิธีแห่นางแมว พิธีรับท้องข้าว พิธีลงแขกเกี่ยวข้าว พิธีรับขวัญข้าว พิธีทำบุญลาน พิธีทำขวัญผู้

ครั้งที่ 2 สนทนากับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่ทำการขององค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถร ใช้เวลาในการสนทนา 1 ชั่วโมง 30 นาที โดยผู้ร่วมสนทนาประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่เป็นชาวนาจำนวน 4 ท่าน คือ

1. นายโกมล กาบแก้ว
2. นายเจียรเอกบุญ แซ่เจียว
3. นายสังเวียน สุริแสง
4. นายวิชาญ มณีวงศ์

สนทนากันในประเด็น ดังนี้ กระบวนการทำนา คือ การเตรียมดิน การไถ การคราด การหว่าน การบำรุงและดูแลต้นข้าว การเก็บเกี่ยวและการทำลานนวดข้าว การนวดข้าว การฝัดข้าว การสีข้าวและตำข้าว และประเด็นที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิตของชาวนาดำบลบางตาเถร

ครั้งที่ 3 สนทนากับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่ทำการของสหกรณ์ออมทรัพย์ตำบลบางตาเถร ใช้เวลาในการสนทนา 2 ชั่วโมง โดยผู้ร่วมสนทนาประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่เป็นชาวนาจำนวน 4 ท่าน คือ

1. นายสุรินทร์ มินิล
2. นายสำเภา ฟิ่งจะแยม
3. นายมนต์ชัย รูปหมอกดี
4. นายพนมไพโร นุชประเสริฐ

สนทนากันในประเด็น ดังนี้ กระบวนการทำนา เครื่องไม้เครื่องมือในการทำนาทั้งในอดีตและปัจจัย วัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต

3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูล จะเริ่มต้นจากการนำเอาข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ แล้วใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ตามหลักการวิทยาประกอบบริบทซึ่งข้อมูลทั้งหมด ของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ และข้อมูลเชิงเอกสาร มาประกอบการใช้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ ต่อจากนั้นจึงวิเคราะห์แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาตำบลบางตาเถร เพื่อนำเสนอแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมข้าวเหล่านั้นให้คงอยู่ต่อไป

บทที่ 4

สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชาวบางตาเถร

4.1 ลักษณะทางกายภาพของตำบลบางตาเถร

ตำบลบางตาเถรตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอสองพี่น้อง ซึ่งมีหมู่บ้านจำนวน 18 หมู่บ้าน ตั้งอยู่บนพิกัดภูมิศาสตร์ละติจูดที่ 14 องศา 10 ลิปดา เหนือลองติจูด 100 องศา 7 ลิปดาตะวันออก พื้นที่ของตำบลบางตาเถรมีทั้งหมด 59,375 ไร่ หรือประมาณ 95 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 42,097 ไร่ หรือประมาณ ร้อยละ 71 ของพื้นที่ทั้งหมด ตำบลบางตาเถรมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลใกล้เคียงดังนี้ :

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบ้านช้าง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลบางหลวง และตำบลหัวปากท่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลหลักชัย และตำบลลาดบัวหลวง อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลบางเลน ตำบลบางตะเคียน และตำบลบ้านกุ่ม อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

สภาพภูมิประเทศของตำบลบางตาเถร นับได้ว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวอย่างยิ่งเนื่องจากมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม จากหลักฐานที่พบจากการศึกษา อาทิ โรงสีเก่าของชุมชนกิจการ เครื่องมือในการทำแบบดั้งเดิม แสดงให้เห็นว่า ที่บางตาเถรมีการทำนามานานแล้ว พื้นที่ของตำบลบางตาเถรตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำท่าจีน หรือ แม่น้ำสุพรรณบุรี ลักษณะดินในตำบลนี้ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียว ความอุดมสมบูรณ์ของดินในปัจจุบันอยู่ในระดับต่ำ ปัญหาของดินที่ชาวบางตาเถรประสบกันมาก คือ ปัญหาดินเปรี้ยว

สภาพภูมิอากาศของตำบลบางตาเถรเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่มิถุนายน ถึง กันยายน ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ตุลาคมถึงมกราคม แต่บางปีฤดูต่าง ๆ ก็ผันแปรไม่แน่นอน บางปีฝนตกลงมาก และผสมกับตำบลบางตาเถรอยู่ใกล้แม่น้ำท่าจีนทำให้น้ำท่วม มีผลให้ข้าวของชาวนาเสียหายเพราะเก็บเกี่ยวไม่ทัน ในปี พ.ศ. 2538-2539 น้ำท่วมตำบลบางตาเถรในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวอย่างหนัก ทำให้ผลผลิตข้าวของชาวนาเสียหายมาก บางปีฝนก็ทิ้งช่วงนาน แต่ไม่ค่อยมีผลกระทบต่อชาวนามากนัก เนื่องจากชาวนาบางตาเถร จะอาศัยน้ำจากคลองชลประทานที่มีอยู่จำนวน 16 สายในการทำการเกษตรเป็นหลัก

สำหรับด้านการคมนาคมนั้น ตำบลบางตาเถรมีการคมนาคมสะดวก คือ การคมนาคมทางบกมีทางหลวงหมายเลข 3422 (สองพี่น้อง - ลาดบัวหลวง) พาดผ่านหมู่ที่ 1 บ้านบางกร้อ และหมู่ที่ 11 บ้านไผ่โรงวัว ส่วนภายในตำบลบางตาเถร ก็มีถนนลาดยางสายหลักซึ่งเดิมเป็นคันกันน้ำของกรมชลประทานเชื่อมระหว่างทางหลวงหมายเลข 340 (ดลิ่งชัน - สุพรรณบุรี) เลียบฝั่งแม่น้ำ พาดผ่านหลายหมู่บ้าน อาทิ หมู่ที่ 2 บ้านบางตาเถร หมู่ที่ 3 บ้านบางซอ หมู่ที่ 4 บ้านไชยนาธารภูร์ หมู่ที่ 12 บ้านบางคันชั่ง หมู่ที่ 14 บ้านสิงหล หมู่ที่ 15 บ้านสามแก้ว หมู่ที่ 17 บ้านไผ่ล้อม นอกจากนั้นยังมีถนนลาดยางสายรองอีกหลายสาย ได้แก่ ถนนลาดยางเลียบทิศใต้คลองพระยาบรรลือ ผ่านหมู่ที่ 1 บ้านกร้อ หมู่ที่ 11 บ้านไผ่โรงวัว และหมู่ที่ 8 บ้านไผ่สัก ถนนลาดยาง จาก หมู่ที่ 3, 5, 18, 16 และนอกจากนั้นยังมีถนนดินอีกหลายสาย อาทิ ถนนดินลูกรังเลียบทิศเหนือคลองพระยาบรรลือ ผ่านหมู่ที่ 15, 8 ฯลฯ และถนนลูกรังผ่านหมู่ที่ 12 บ้านบางคันชั่ง และหมู่ที่ 9 บ้านหัวทราย การคมนาคมภายในหมู่บ้านนอกจากชาวบ้านจะมียานพาหนะ เช่น รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ และรถยนต์ขับเคลื่อน 4 ล้อ เป็นของตนเองแล้ว ก็ยังมีรถสองแถวสายวัดไผ่โรงวัว - สุพรรณบุรี วิ่งระหว่างวัดไผ่โรงวัวผ่านถนนคันกันน้ำชลประทาน ไปทะลุทางหลวงหมายเลข 340 ในเขตอำเภอบางปลาม้า และวิ่งตรงเข้าอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยวิ่งตั้งแต่ตีห้า จนถึง หกโมงเย็น และนอกจากนั้น ก็ยังมีรถสองแถวที่วิ่งรับส่งภายในตำบล โดยเริ่มวิ่งตั้งแต่ตีห้า ถึงเที่ยงวัน นอกเหนือจากเส้นทางคมนาคมทางบกแล้ว ตำบลบางตาเถรยังมีเส้นทางคมนาคมทางน้ำอีกหลายเส้นทาง คือ แม่น้ำท่าจีน หรือ แม่น้ำสุพรรณบุรี และคลองหลายสายด้วยกัน ได้แก่ คลองพระยาบรรลือ คลองบางซอ คลองรางหวาย คลองจรเข้ครี้น ฯลฯ ซึ่งคลองเหล่านี้เดิมเป็นลำน้ำธรรมชาติ ภายหลังได้มีการขุดลอกขยายกลายเป็นคลองชลประทานเพื่อใช้ในการเกษตร

การเดินทางมายังตำบลบางตาเถร นอกจากจะใช้รถยนต์ส่วนตัวแล้ว ยังสามารถเดินทางโดยรถประจำทางจากกรุงเทพฯ หมายเลข 68 สายกรุงเทพฯ - วัดไผ่โรงวัว - บางลี่ ซึ่งวิ่งจากขนส่งสายใต้ใหม่มาทางถนนบรมราชชนนี ผ่านถนนวงแหวนรอบนอก และทางหลวงหมายเลข 340 (บางบัวทอง - สุพรรณบุรี) และเลี้ยวเข้าทางหลวงหมายเลข 3422 (สองพี่น้อง - ลาดบัวหลวง) ถึงปลายทางที่ตลาดบางลี่ในตัวอำเภอสองพี่น้อง

ตำบลบางตาเถร ถึงแม้ว่าจะอยู่ห่างจากกรุงเทพ ฯ ประมาณ 74 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวจังหวัดสุพรรณบุรีประมาณ 43 กิโลเมตร แต่ประชากรส่วนใหญ่ก็มีอาชีพเกษตรกรรม ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญท่านหนึ่งกล่าวกับผู้วิจัยว่า ร้อยละ 80 ของประชากรที่นี่ประกอบอาชีพทำนา รองลงมาคือปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์ประปราย แหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตรของตำบลบางตาเถรคือ

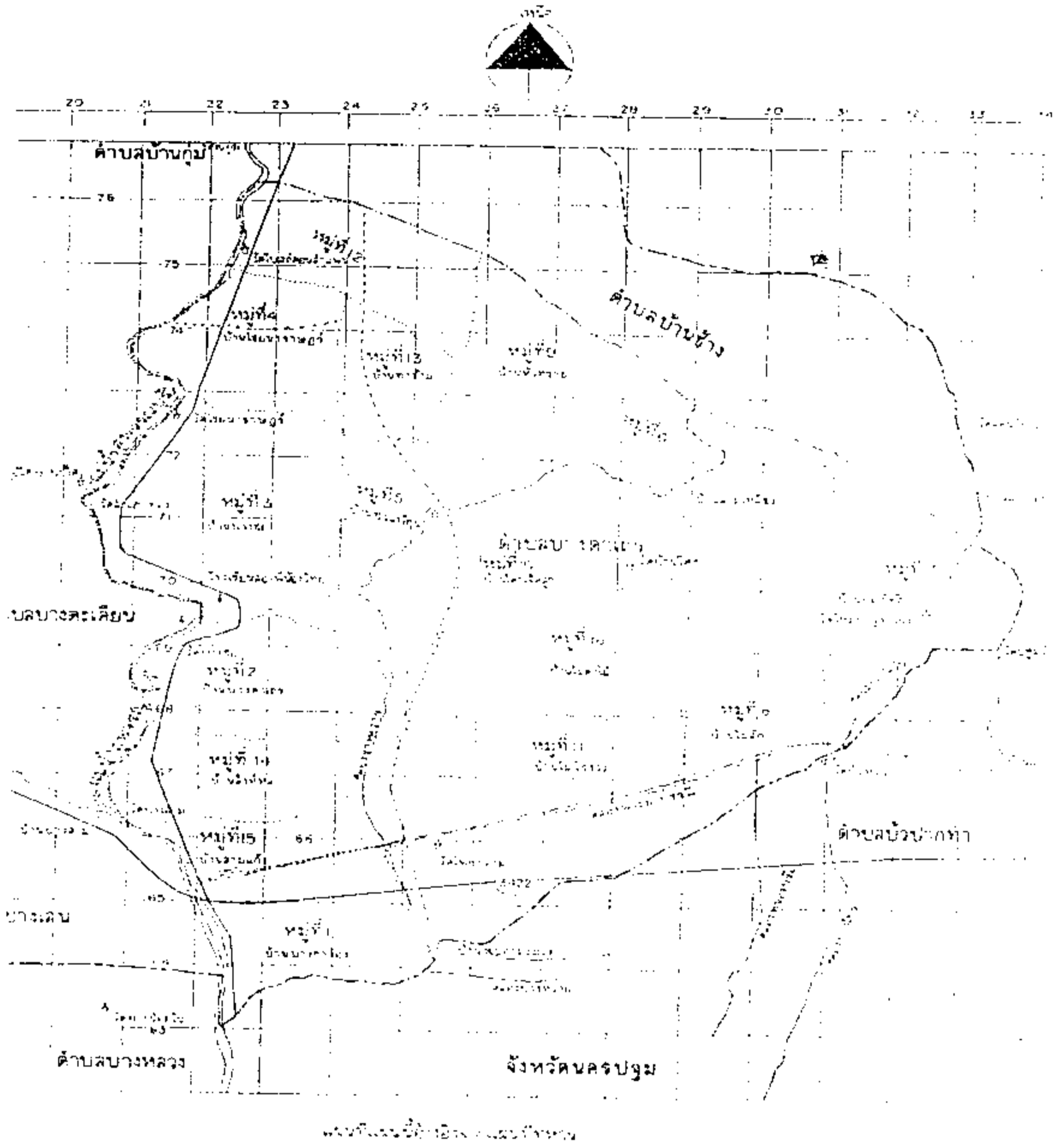
1. แม่น้ำท่าจีน หรือแม่น้ำสุพรรณบุรี
2. ระบบส่งน้ำชลประทานของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพระยาบรรลือ
3. คลองชลประทาน จำนวน 16 สาย
4. บ่อน้ำบาดาล จำนวน 22 บ่อ

ตำบลบางตาเถรมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ 30 กว่าปีที่แล้วจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ปัจจุบันชาวบ้านในตำบลบางตาเถรมีไฟฟ้าใช้ทั่วครัวเรือน เมื่อไฟฟ้าเข้าถึง เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ เครื่องเล่นซีดี ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า พัดลม ก็ตามมาเกือบทุกหลังคาเรือน

อำเภอ ลองพื้อง

จังหวัด สุพรรณบุรี

มาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐

แผนที่และข้อมูลอ้างอิง

แผนที่ที่ 4.1 แสดงแผนที่ตำบลบางตาเถร
 แหล่งที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถร, 2546

หมายเหตุ

หมู่ที่ 1 บ้านบางกร้อ	หมู่ที่ 7 บ้านจระเข้ครีน	หมู่ที่ 13 บ้านท่าข้าม
หมู่ที่ 2 บ้านบางตาเถร	หมู่ที่ 8 บ้านไผ่สัก	หมู่ที่ 14 บ้านสิงหล
หมู่ที่ 3 บ้านบางซอ	หมู่ที่ 9 บ้านรางมคตาน้อย	หมู่ที่ 15 บ้านคันคลอง
หมู่ที่ 4 บ้านไชยนารายณ์	หมู่ที่ 10 บ้านโคกเจ็ดลูก	หมู่ที่ 16 บ้านรางหวาย
หมู่ที่ 5 บ้านไผ่ดำไม้	หมู่ที่ 11 บ้านไผ่โรงวัว	หมู่ที่ 17 บ้านไผ่ล้อม
หมู่ที่ 6 บ้านสามเหลี่ยม	หมู่ที่ 12 บ้านบางคันชั่ง	หมู่ที่ 18 บ้านหมู่ใหม่

4.2 ลักษณะการปกครอง

ตำบลบางตาเถรแบ่งการปกครอง ออกเป็น 18 หมู่บ้านดังกล่าวแล้ว และได้มีการจัดตั้ง เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลเมื่อปี พ.ศ. 2538 ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งยกฐานะจากสภาตำบลบางตาเถร มาเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถร เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลระดับชั้น 4 และได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540

โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถร ประกอบด้วย สมาชิกหมู่บ้านละ 2 คน จาก 18 หมู่บ้าน มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 36 คน จากนั้นจึงเลือกประธาน รองประธาน และเลขานุการสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจากสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งดังกล่าว และเลือกคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย ประธานกรรมการ 1 คน และกรรมการบริหารอีก 2 คน โดยสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้เลือกแล้วเสนอให้นายอำเภอแต่งตั้ง และให้ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเลขานุการคณะกรรมการบริหาร

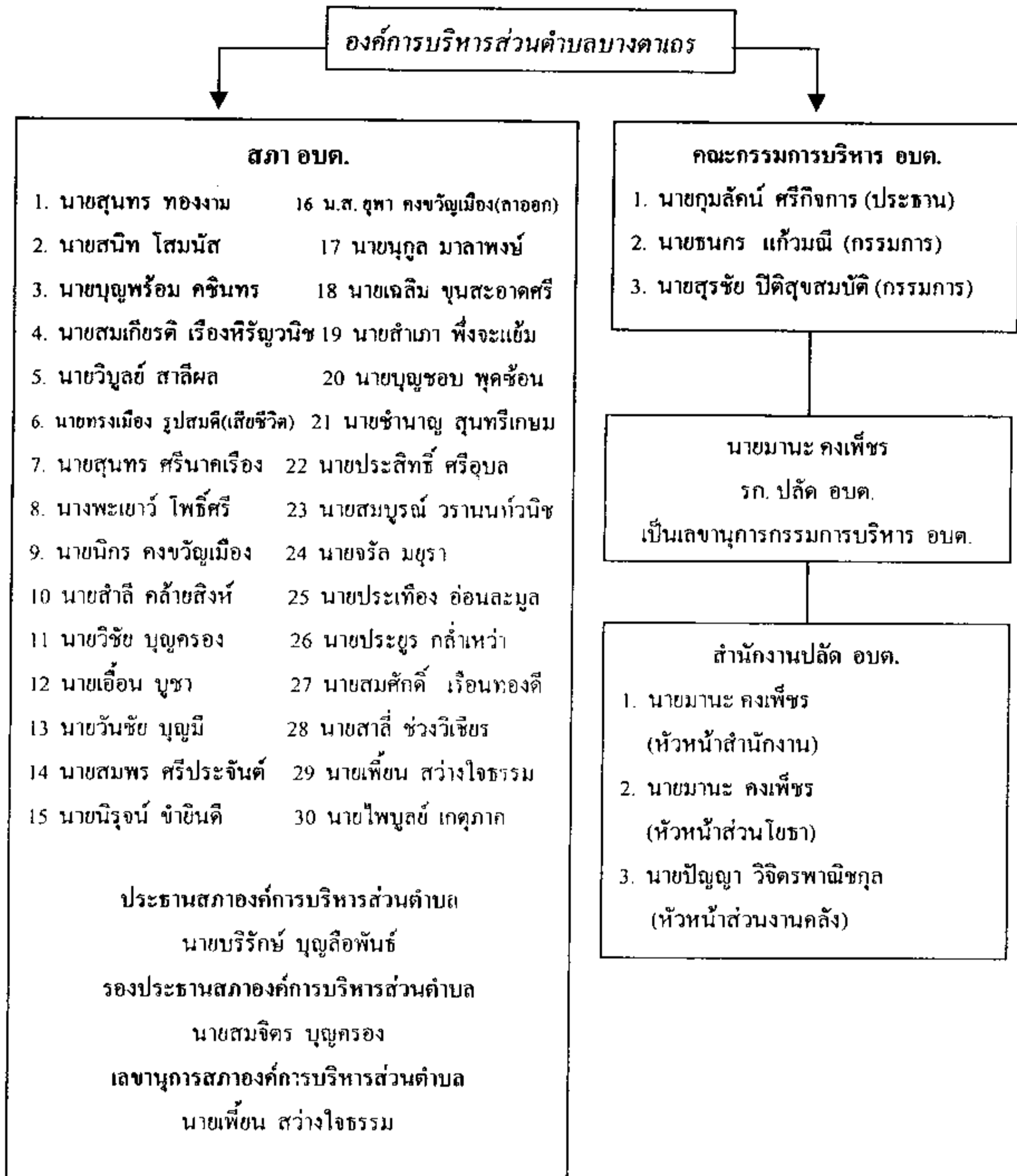
หน้าที่ที่สำคัญขององค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถรในปัจจุบัน มี 6 ด้านคือ

1. การกิจด้านการจัดการโครงสร้างพื้นฐาน
2. การกิจด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต
3. การกิจด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และรักษาความสงบเรียบร้อย
4. การกิจด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว
5. การกิจด้านการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
6. การกิจด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

7. ภารกิจด้านการบริหารจัดการ และการสนับสนุนการปฏิบัติภารกิจของส่วนราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการทำนา องค์กรบริหารส่วนตำบลบางตาเถร ได้ดูแลเป็นพิเศษในเรื่องแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูก รวมทั้งส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรให้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อที่จะลดต้นทุนในการผลิต ซึ่งนับว่าภารกิจดังกล่าวนี้จะส่งผลดีต่อกลุ่มเกษตรกรที่มีอาชีพการทำนา และอาชีพอื่น ๆ เป็นอย่างดี

ปัจจุบันองค์กรบริหารส่วนตำบลบางตาเถร มีโครงสร้างผังแผนภูมิที่ 4.1 แสดงโครงสร้างองค์กรบริหารส่วนตำบลบางตาเถร (พ.ศ. 2542 – ปัจจุบัน) พระราชบัญญัติสภาตำบล และ องค์กรบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3)

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงโครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถร (พ.ศ. 2542 – ปัจจุบัน)

แหล่งที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถร, 2546

4.3 ลักษณะทางประชากรของตำบลบางตาเถร

จากการสำรวจระดับหมู่บ้านพบว่า ในปี 2544 ประชากรตำบลบางตาเถรมีจำนวน ครัวเรือนทั้งหมด 3,560 ครัวเรือน เป็นชาย 7,718 คน หญิง 7,965 คน รวมมีประชากร 15,683 คน ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงาน คือ มีอายุ ตั้งแต่ 20 - 50 ปี ประชากรในตำบลบางตาเถร มีการตั้งบ้านเรือนแบบกระจายตัว และกระจุกตัวอยู่กันเป็นกลุ่ม ส่วนใหญ่แล้ว ชาวบ้านจะตั้งบ้านเรือนอยู่ติดถนน และติดแม่น้ำท่าจีนซึ่งไหลผ่านตำบล ส่วนที่กระจุกตัวหนาแน่นคือ แถบตลาดบางซอ เนื่องจากเป็นตลาด และติดกับโรงเรียนสองพี่น้องวิทยา และที่ใกล้วัดไร่โรงวัว เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลบางตาเถร ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 165 คน ต่อตารางกิโลเมตร

ลักษณะบ้านของตำบลบางตาเถรส่วนใหญ่เป็นบ้านที่ปลูกแบบมีใต้ถุน ที่นิยมปลูกบ้านเช่นนี้เพราะกันน้ำท่วม เอาไว้จอดเรือ จะเห็นได้ว่าใต้ถุนบ้านของชาวบ้านบางตาเถร จะมีเรือจอดอยู่ และเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ เป็ด เป็นต้น แต่ปัจจุบันหลังจากที่ความเจริญต่าง ๆ เข้าไป ชาวบ้านมีรถยนต์และ รถจักรยานยนต์ใช้ จึงใช้ใต้ถุนบ้านเป็นที่จอดรถ บ้างก็หันมาปลูกบ้านทรงทันสมัย เป็นบ้าน 2 ชั้น ที่ทำด้วยคอนกรีต และมีการทาสีบ้านด้วยสีสังกะสี มีกำแพงล้อมรอบบ้าน มีพื้นที่บริเวณบ้าน เช่น สนามหญ้า เป็นต้น

สำหรับในเรื่องการศึกษานั้น จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านปี 2544 พบว่า ที่ตำบลบางตาเถร มีเด็กจบการศึกษาภาคบังคับและได้เรียนระดับมัธยมศึกษาจำนวน 268 คน คิดเป็นร้อยละ 83 ที่จบการศึกษาภาคบังคับแต่ไม่ได้เรียนต่อ จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 17 โดยนักเรียนที่ไม่ได้เรียนต่อระดับมัธยมศึกษา ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพทุกคน โดยอาชีพที่เด็กกลุ่มนี้เข้ารับการฝึกฝนจะเป็นอาชีพที่เกี่ยวกับการเย็บผ้า อาชีพที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรม รวมทั้งการเข้าฝึกอาชีพตามโรงงานต่าง ๆ มีข้อที่น่าสังเกตว่า อาชีพที่เด็กกลุ่มนี้เข้ารับการฝึก และเลือกที่จะประกอบเป็นอาชีพต่อไปนั้นเป็นอาชีพที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทำนา ประชากรในตำบลบางตาเถรที่มีอายุตั้งแต่ 14-50 ปีร้อยละ 99 สามารถอ่านหนังสือออกและเขียนได้

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากร และครัวเรือนตำบลบางตาเถร จำแนกรายหมู่บ้าน

หมู่ที่	จำนวนประชากร	จำนวนครัวเรือน
หมู่ที่ 1 บ้านบางการ้อง	835	190
หมู่ที่ 2 บ้านบางตาเถร	1,288	273
หมู่ที่ 3 บ้านบางซอ	997	226
หมู่ที่ 4 บ้านไชยนาธาราษฎร์	916	205
หมู่ที่ 5 บ้านท่าเกวียน	402	99
หมู่ที่ 6 บ้านสามเหลี่ยม	721	174
หมู่ที่ 7 บ้านจรเข้ครืน	808	196
หมู่ที่ 8 บ้านไผ่สัก	939	203
หมู่ที่ 9 บ้านหัวทราย	1,003	215
หมู่ที่ 10 บ้านโคกเจ็ดลูก	855	201
หมู่ที่ 11 บ้านไผ่โรงวัว	1,684	483
หมู่ที่ 12 บ้านบางคันชั่ง	1,077	227
หมู่ที่ 13 บ้านท่าข้าม	883	203
หมู่ที่ 14 บ้านสิงหล	951	192
หมู่ที่ 15 บ้านคันคลอง	766	156
หมู่ที่ 16 บ้านไผ่ตาไม้	902	184
หมู่ที่ 17 บ้านไผ่ล้อม	239	48
หมู่ที่ 18 บ้านหมู่ใหญ่	417	85
รวม	15,683	3,560

แหล่งที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน, 2544.

4.4 อาชีพและรายได้

4.4.1 การถือครองพื้นที่ทำกิน

จากการสำรวจระดับหมู่บ้าน ในปี 2544 พบว่า พื้นที่ทำนาของตำบลบางตาเถรมีจำนวน 42,097 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 71 ของพื้นที่ทั้งหมด ราษฎร 2,738 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 87 มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง โดยไม่ต้องเช่า ราษฎร 365 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 12 มีที่ดินเป็นของตนเอง แต่ต้องเช่าเพิ่มเติม มีราษฎรเพียง 30 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 1 ที่ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง

จากการสำรวจระดับหมู่บ้านพบว่า ปี พ.ศ. 2544 ตำบลบางตาเถร มีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการทำนาอย่างเดียวนับจำนวน 1,373 ครัวเรือน ส่วนที่เหลือจะประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพขึ้นไป 2,187 ครัวเรือน และมีครัวเรือนที่ทำเกษตรผสมผสานตามแนวพระราชดำริอยู่ 309 ครัวเรือน

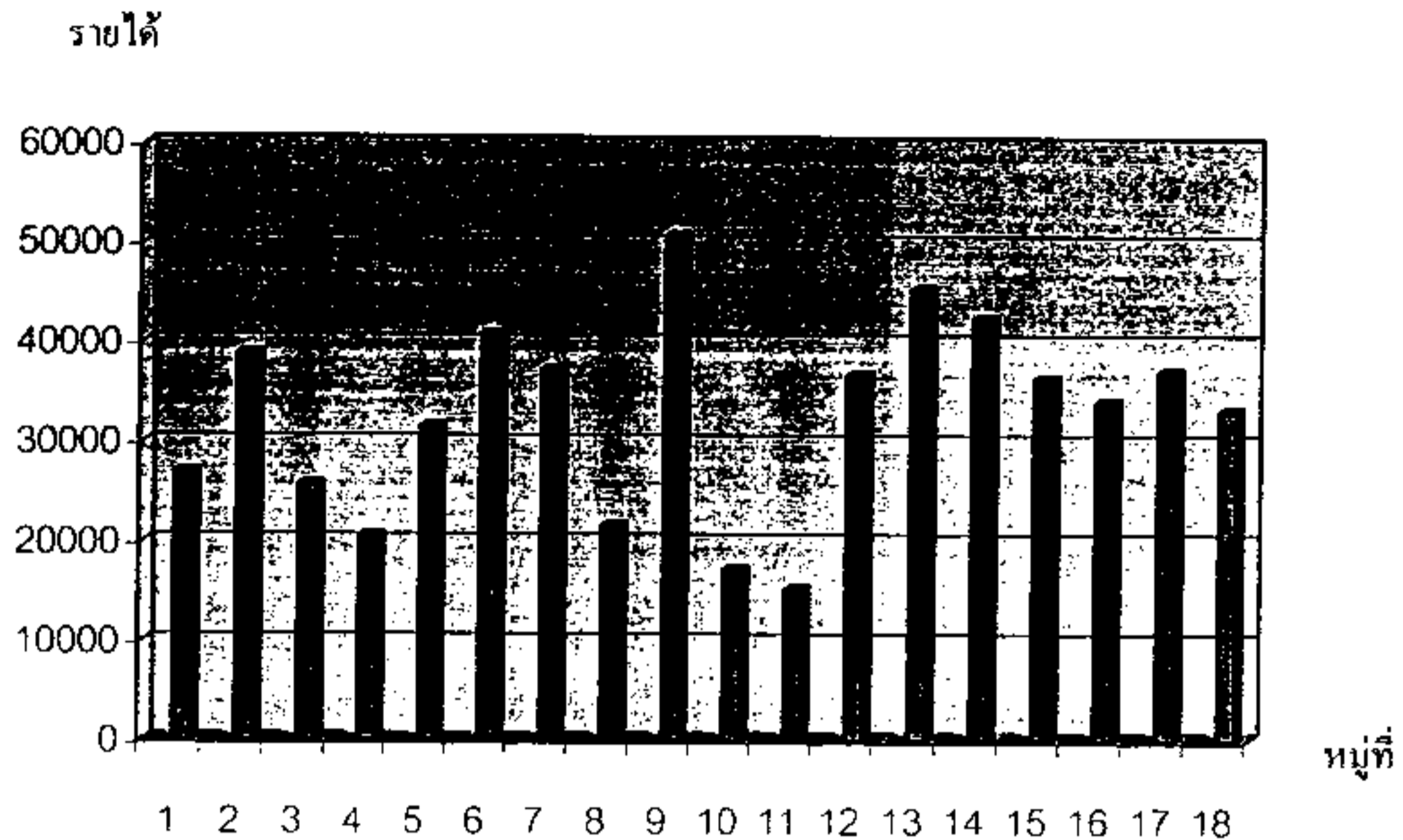
4.4.2 วิธีการปลูกข้าว

การปลูกข้าวในตำบลบางตาเถรที่นิยมกันมากที่สุดคือ นาหว่านน้ำตม พันธุ์ข้าวที่ชาวนาตำบลบางตาเถรนิยมปลูกในปัจจุบัน คือ พันธุ์พวงทอง โดยทำนาปีละ 2-3 ครั้ง จากการสำรวจระดับหมู่บ้านพบว่า ตำบลบางตาเถร ได้ผลผลิตข้าวเปลือก 700 - 800 กิโลกรัมต่อไร่ และคิดเป็นราคา 3-4 บาทต่อกิโลกรัม

ประชากรในตำบลบางตาเถรมีรายได้เฉลี่ยจากอาชีพการทำนา 1 ครั้ง ประมาณ 28,000 บาท/ครัวเรือน ส่วนอาชีพอื่น ๆ มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 30,000 บาท/ครัวเรือน/ปี

ในด้านอาชีพอื่น ๆ ที่นอกจากการทำนา ชาวนาบางตาเถรก็จะปลูกผัก เช่น ถั่ว ผักคะน้า มะเขือเทศ พริก พื้นที่การปลูกผักในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะอยู่ที่ หมู่ที่ 2 บ้านบางตาเถร หมู่ที่ 3 บ้านบางซอ หมู่ที่ 5 บ้านท่าเกวียน และหมู่ที่ 14 บ้านสิงหล และประมาณ พ.ศ. 2537 มานี้ได้มีการทำนาถั่ว ถั่วที่เลี้ยงคือ ถั่วกุลาคำ พื้นที่ที่ใช้เลี้ยงถั่วในปัจจุบันส่วนใหญ่จะอยู่ที่หมู่ 1 บ้านบางกา ร้อง หมู่ที่ 6 บ้านสามเหลี่ยม และหมู่ที่ 8 บ้านผักตัก

ชาวนาบางรายก็ปลูกผักบุงเสริมในนาในช่วงที่ราคาผักบุงดี ผักบุงที่ปลูกเป็นพันธุ์ ชนิด เลื้อย เก็บเฉพาะยอดอ่อนซึ่งจะมีผลผลิตให้เก็บได้เรื่อย ๆ

กราฟที่ 4.1 รายได้เฉลี่ยจากการทำนาต่อครัวเรือนในปี 2544

แหล่งที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน, 2544.

4.5 ประวัติชุมชน

4.5.1 ประวัติอำเภอสองพี่น้อง

คำว่า "สองพี่น้อง" เป็นชื่อคลองกว้างประมาณ 20 เมตร ยาวประมาณ 40 กิโลเมตร แยกจากฝั่งขวาของแม่น้ำท่าจีนที่ได้วัดบางสาม ตำบลบางตะเคียน มีประตุน้ำและประตูระบายน้ำถาวร เรียกว่า ประตูสองพี่น้อง ในคลองเดินเรือได้ตลอดปี ถ้าน้ำขึ้นซึ่งเป็นฤดูน้ำท่วมประจำปีเรือเดินได้ถึงอำเภออู่ทอง เล่ากันว่าเหตุที่เรียกว่าคลองสองพี่น้องนี้ เพราะในสมัยก่อนสภาพพื้นที่เป็นป่าประกอบด้วยดินอ้อกอพง มีช้างโขลงหนึ่งมีช้างใหญ่สองพี่น้องเป็นนายโขลงได้พาโขลงช้างเดินลงกินน้ำในลำแม่น้ำท่าจีนเสมอ จนทางลี้กเป็นคลองในเวลาต่อมา

อีกนัยหนึ่งว่า ในชั้นเดิมมีพี่น้องสองคนสร้างวัดแข่งกัน คือปัจจุบันเรียกว่า "วัดท่าจัด" อยู่ตำบลบางพลับ กับ "วัดโคกเหล็ก" ซึ่งปัจจุบันเป็นวัดร้างตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดท่าจัด จึงเรียกว่าคลองสองพี่น้อง คามนิมิตของวัด

อีกนัยหนึ่งเล่ากันว่า พี่น้องสองคนดังกล่าว กำพร้าพ่อแม่มาแต่เยาว์วัย แต่พี่น้องคู่นี้มีความรักใคร่กลมเกลียวกันมาก จึงช่วยกันทำมาหากินจนเป็นผู้มีหลักฐานดีกว่าคนอื่นในย่านนี้ และทั้งสองพี่น้องได้สัญญากันว่า เมื่อถึงคราวจะมีครอบครัวก็ต้องแต่งงานพร้อมกัน ครั้นถึงคราวจะมีครอบครัวก็ได้ไปขอหญิงสาวสองคนซึ่งเป็นพี่น้องกัน เมื่อถึงวันแต่งงานก็ได้เชิญแขกเหรื่อ จัดขบวนแห่โดยใช้เรือสำเภามาเป็นเรือขบวนแห่ไปออกปากคลอง และเดินทางตามลำน้ำทำเงินไปทางทิศเหนือ และหยุดพักขบวนเลี้ยงอาหารกันคณะคนตรี(มโหรี) ได้บรรเลงกันเป็นที่ครึกครื้น ซึ่งย่านนั้นได้ชื่อว่า “บางซอ” เมื่อเดินทางต่อไปอีกเล็กน้อย การบรรเลงของมโหรีก็ยิ่งสนุกสนานยิ่งขึ้น ซึ่งย่านนั้นได้ชื่อว่า “สี่สนุก” อยู่เหนือบางซอประมาณ 1 กิโลเมตร เมื่อเดินทางต่อมาอีกประมาณ 2 กิโลเมตร จะเป็นด้วยแขกเหรื่อเมามายสนุกสนานถึงขนาดอย่างไรไม่ปรากฏ เกิดอุบัติเหตุเรือสำเภาของเจ้าบ่าวเกิดล่ม พี่น้องสองคนถึงแก่ความตาย ซึ่งย่านนั้นมีชื่อว่า “สำเภาทลาย” ปัจจุบันเปลี่ยนเรียกว่า “สำเภาทอง” ส่วนเจ้าสาวสองคนเป็นหม้ายขันทนมาก ละแวกบ้านเจ้าสาวจึงได้ชื่อว่า “บางแม่หม้าย” ส่วนเหล่าผู้คนที่จมน้ำหลังจากที่เรือสำเภาล่มบางคนถูกกระแสน้ำพัดไปกินจึงชื่อว่า “จระเข้กลืน” ภายหลังเรียกเพี้ยนเป็น “จระเข้ครืน”(กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 : 136-137)

4.5.2 ประวัติชุมชนบางตาเถร

ประวัติความเป็นมาของตำบลบางตาเถร ไม่อาจสืบค้นได้ด้วยวิธีการทางเอกสาร เนื่องจากไม่มีการบันทึกประวัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้นในที่นี้จึงนำเอาข้อมูลประวัติจากการที่มีผู้เคยทำวิจัยไว้ก่อนหน้านี้ มณฑิรา ยืนนาน ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม : กรณีศึกษาตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” ได้ข้อมูลประวัติการก่อตั้งชุมชนบางตาเถรจากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ว่า ตำบลบางตาเถรมีอายุการก่อตั้งชุมชนราว ๆ 140 ปี และไม่น่าจะเกิน 150 ปี โดยสังเกตจากที่ตำบลบางตาเถรไม่ปรากฏโบราณสถาน และโบราณวัตถุใด ๆ ที่จะบ่งบอกถึงการเป็นแหล่งอารยธรรมในอดีตได้เลย เดิมพื้นที่ตรงตำบลบางตาเถรปัจจุบันเป็นป่าโปร่งที่กลายสภาพมาเป็นป่าพง โดยมีชาวบ้านเข้ามาตั้งถิ่นฐานห้กร้างว่างพงเพื่อทำนา โดยมีชาวนาจากสุพรรณบุรีเข้ามาจับจองที่เพื่อทำนาแบบชั่วคราว เมื่อเข้ามาปรับสภาพพื้นที่แล้ว ก็จะหว่านเมล็ดข้าวไว้รอน้ำฝน จากนั้นจึงกลับไปรอสักระยะหนึ่งจนกระทั่งข้าวออกรวงจนสามารถเกี่ยวได้ ชาวนาจึงกลับมาเกี่ยวข้าวและขายข้าวเปลือกโดยนำพ่อค้าให้มาซื้อ หรือไม่ก็นำข้าวเปลือกบรรทุกเรือกลับไปขายที่สุพรรณบุรี ซึ่งคาดว่าเป็นอยู่อย่างนี้หลายสิบปี จึงมีผู้คนรวมตัวกันมาเป็นกลุ่มเป็นก้อน แล้วมาปักหลักทำมาหากิน และตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งตามชายแม่น้ำทำเงิน เพราะความสะดวกในการสัญจร

จากการรวบรวมคำบอกเล่าของผู้เฒ่าชาวบางคาแตรของมณฑลชิวา พบว่า คนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในตำบลบางคาแตร เป็นพี่น้องท้องเดียวกัน คนพี่ชื่อ โม้ คนรองชื่อ สัก ชื่อลาด และชื่อบัว ตามลำดับ เมื่ออพยพเข้ามาแล้ว ก็ได้แยกย้ายกันไปจับจองที่เพื่อตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในละแวกไม่ไกลกัน ปัจจุบันชาวบางคาแตรเรียกบริเวณนั้นว่า บ้านไผ่คาโม้ บ้านไผ่สัก และบ้านลาดบัว ส่วนอีกชุมชนหนึ่ง ชื่อว่า บ้านโคกเจ็ดลูก เพราะมีเรื่องเล่าว่า มีพี่น้องเจ็ดครอบครัวอพยพมาทางสุพรรณบุรีมาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย และทำมาหากินอยู่ที่มาจนถึงปัจจุบัน

พื้นที่ตำบลบางคาแตร เดิมเรียกว่า บางปลาร้า โดยพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ชื่อว่า นิราศสุพรรณบุรี ซึ่งแต่งโดยสุนทรภู่ ในราว ๆ ปี พ.ศ. 2374 สุนทรภู่ได้ล่องเรือมาตามลำน้ำท่าจีน ความปรากฏในเรื่องนิราศว่าไปหาแร่ ทำนองจะเล่นแร่แปรธาตุเอง หรือมีจะนั้นก็ไปหาแร่ให้ผู้อื่นเพื่อเล่นแร่แปรธาตุ เพราะเชื่อกันว่า ที่ในจังหวัดแขวงสุพรรณบุรีมีแร่อย่างใดอย่างหนึ่ง ทรงคุณวิเศษสำหรับใช้แปรธาตุ สุนทรภู่ไปครั้งนี้พาบุตรไปด้วย 2 คน และมีศิษย์ไปด้วยก็หลายคน ลงเรือที่ท่าวัดเทพธิดาราม ผ่านมาทางคลองมหานาค เมื่อถึงวัดสระเกษ กล่าวกันว่า ในเวลานั้นมารดาฟังตาย สพยังฝังอยู่ที่วัดนั้น แล้วล่องเรือไปออกทางปากคลองโองอ่าง จนไปถึงเมืองสุพรรณบุรี ขณะที่ล่องเรือมานั้น ด้วยความเป็นนักกริมองไป 2 ผังของแม่น้ำท่าจีนเกิดความประทับใจ จึงได้แต่งบทนิราศสุพรรณบุรีขึ้น ซึ่งมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับตำบลบางคาแตรดังนี้(สุภ โยคเกษม, พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า, 2468 : 22 -26)

บางชอกกอไผ่ล้อม	หลายกอ
บ้านบ่มีสีซอ	สักน้อย
เรือใกล้ไผ่พุ่มกอ	พยูโยก ไชกแฮ
ไผ่เบียดเอียบคอดอ้อย	เอียบอ้อชออินทร์
ทุ่งกว้างทางเปลี่ยวไธ้	อาทวา
สองฝั่งฝ้ายวิหกา	กู่ก้อง
เร่ร้อนว่อนเวหา	หาเหยื่อ
นกเถื่อนเหมือนจะร้อง	เรียกให้คนชม
ถึงที่สี่สนุกนั้น	น้องเอย
สนุกแค่ชาวอันเคย	คำเช่า
พวกพี่ที่จากเซย	ชวดสนุก ทุกข์แม่
สนุกที่ดูสุเจ้า	สนุกเท่านั้นเอง

ชุมแท้แต่สวะเพ็ช
 ลอยเลื่อนเกลื่อนกลาดกลาง
 ซ้อนซับซ้อนมทาง
 เรือซัดตัดฟันคำ

แหลมคุ้งท่งเดือนไม้
 ถึงย่านบ้านตเภทหลาย
 เดิมทีนี้เป็นชาย
 เรือซัดพลัดมาต้อง

แลลิวทิวท่งต้น
 ลิบลิบลมปลิวปลาย
 เล่ห์คนคัดปีกฉาย
 เรือเรือเตี้ยดำเง้

บางปลาร้าปลาคล้า
 คนเหล่าชาวปมมมอง
 สุ่มซ่อนซ่อนชนางปอง
 เหม็นเน่าคววปลาร้า

รินน้ำท่าที่ขึ้น
 เกล็ดติดตัวตีนตา
 กิดคู่สู่เสนาหา
 โคลนเช่นเป็นแป้งแถม

บางสะแกแลสล่างจิว
 เรียงฝั่งคังฉัตรฉาย
 จิวไม้ไซจิวสาย
 จิวพีที่แน่นน้อย

เพ็ชควาง
 กลบน้ำ
 ที่แคบ
 ค่อยกว้างทางจร

ไรราย
 ทลุท้อง
 ซเลหาด ลาดแฮ
 คิดเข้าตเภทหลาย

ตาลราย
 ไปต้ต้
 เนิบเช่น เห็นแฮ
 พิศให้ใจเพลิน

ตำคลอง
 มุ่งเข้า
 ปิดเรือก เฝือกแฮ
 เรือคุ้งกั้งโขลง

ชอดปลา
 ตมูกแก้ว
 หอมชื่น รรินเอย
 ดิดเนื้อเหลือหอม

ทิวราย
 แซ่มซ้อย
 สวาทเช่น เห็นเอย
 นึกหน้าอาลัย

ยามขลดันจิวป่า
 นึกบาปวาทับหวม
 คงจะปะจิวทราม
 จิวกับพิมิแกลัว

ถึงปางคันชั่งแท้
 เพียงพีที่ค้ำรง
 เคยคู่ชูช้อทรง
 ยามยากจากพวกพ้อง

เหลียวซ้ายฝ่ายฝั่งเพ็ญ
 พงไฟไม้รำไร
 แลขวาป่าแฝกไฟ
 ถิบถิวทิวทองถุ้ง

ถึงย่านบ้านกุ่มข้าม
 วัดแก้วศร่าโทรมแรม
 ผู้ใดไม่ซ่อมแซม
 เพียงพีที่อ้างว้าง

ลมตคนกว้าว่อน
 โฉบฉาบคาบปลาถิ่น
 ค้อนหอยค้อยคู้ดิน
 ถิบถ้อกรอปีกจ้อง

ถึงบางนางแม่หม้าย
 เปลี่ยวเปล่าศร่าหมองมัว
 คราวใดใคร่ฝากตัว
 พร้อมจิตต์คิดจะได้

หนาหนาม
 วุ่นแล้ว
 สวาทเมื่อ ม้วยแฮ
 คั่นจิวถิวสูง

เที่ยงตรง
 รักน้อง
 สัจคิด สนิตเอย
 พี่ให้ใจหาย

เพ็ญไสว
 รอบคุ้ง
 ฟอนเลียน เกเรียนแฮ
 ถิ่นกว้างวางเวง

ตามแหลม
 รกร้าง
 ช่างวัด สวัสดิ์เอย
 เทวษให้ใจหาย

สวนบิน
 กู้ถ้อง
 เดินช่อง มองแฮ
 จ่อมน้ำปล้าปลา

ไร้ศิว
 หม่นไหม้
 ค่อน่าย หมายเอย
 กับหม้ายกลายมี

จากบทนิราศ จะเห็นได้ว่า ไม่มีการกล่าวถึงบ้านบางตาเถร แต่มีการกล่าวถึง บ้างบางซอ บ้านสี่สนุก บ้านสำเภาทหลาย(บ้านสำเภาทองในปัจจุบัน) บ้านบางสะแก บ้านบางปลาร้า ตำบลบ้านกุ่ม และบางแม่มาย ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลดังกล่าว ก็เป็นเรื่องบ่งชี้ได้ว่า ชุมชนในละแวกนี้ได้ตั้งถิ่นฐานมาแล้วไม่ต่ำกว่า 170 ปี แต่ชื่อ บางตาเถร ในขณะนั้นอาจจะยังไม่มี น่าจะชื่อว่า บางปลาร้า ทั้งนี้ คำว่าบางตาเถร น่าจะเกิดขึ้นภายหลัง จากสาเหตุ หรือเรื่องราวบางอย่าง ซึ่งจากการบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า คำว่า “บางตาเถร” มีเรื่องเล่าถึงที่มาที่ไปว่า “ได้มีตาชายคู่หนึ่งอาศัยอยู่ริมน้ำ ในปัจจุบันที่เรียกว่า หมู่ 2 บ้านบางตาเถร ซึ่งทั้งสองไม่มีทายาทสืบสกุล และเป็นคนดี ประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม นุ่งขาวห่มขาว จึงเป็นที่เคารพนับถือของคนในละแวกนั้นมาก ภายหลังทั้งสองตายแยกกันอยู่ โดยยายย้ายไปอาศัยอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำอีกฝั่งหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่ตำบลบางตะเคียน ชาวบ้านในละแวกนั้นจึงพร้อมใจกันเรียกสองตาชายนั้นว่า “ตาเถร” และ “ยายชี” ต่อมาเมื่อทั้งสองตายเสียชีวิตพื้นที่บริเวณที่ยายชีอยู่อาศัยก็ถูกเรียกว่า “รางยายชี” ส่วนริมแม่น้ำที่ตาเถรอยู่อาศัยก็เรียกว่า “บางตาเถร” มาจนถึงปัจจุบัน”

ในขณะที่อีกสมมติฐานหนึ่งเกี่ยวกับที่มาของตำบลบางตาเถร ที่ผู้วิจัยได้รับฟังจากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ว่า คำว่า “บางตาเถร” มีความเป็นมาว่า เคยมีคนแถบนี้ได้ดิบได้ดีในทางราชการ สนองพระเดชพระคุณพระเจ้าอยู่หัว สาเหตุก็เพราะว่าคนท้องถิ่นนี้ เป็นคนมีรอบรู้ เป็นปราชญ์ ซึ่งคำว่า “เถระ” ในความคิดของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ก็แปลว่า คนที่เป็นนักปราชญ์ผู้มีความรอบรู้

กลุ่มคนในตำบลบางตาเถรในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่เกิดที่นี่ และทำมาหากินอยู่ที่ และอีกกลุ่มหนึ่งก็ ย้ายมาจากที่อื่นเพื่อมาตั้งรกรากที่นี่ โดยการแต่งงานกับคนที่นี่บ้าง และย้ายมาซื้อที่ซื้อทางเพื่อประกอบอาชีพ

4.6 ศูนย์กลางของตำบลบางตาเถร

4.6.1 วัดโบสถ์ดอนลำแพน

วัดโบสถ์ดอนลำแพนเป็นวัดขนาดเล็ก ตั้งอยู่ติดกับริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน ในพื้นที่ของ หมู่ที่ 12 บ้านบางคันชั่ง เล่ากันว่า วัดนี้มีมีความเก่าแก่ ประมาณยุคกรุงศรีอยุธยาโดยผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบางท่านกล่าวว่า อาจจะเกิดพร้อมกับวัดป่าเลไลย์ อย่างไรก็ตาม ก็ยังไม่มีหลักฐานชิ้นใดเลยที่จะแสดงถึงความเก่าแก่ของวัดว่ามีอายุประมาณเท่าใด

วัดโบสถ์ดอนลำแพน มีจุดเด่นที่กล่าวขานกันมานานแล้วว่า โบสถ์ของวัดนี้สามารถเขยิบหน้าน้ำได้ ลักษณะของโบสถ์วัดนี้ เป็นโบสถ์ขนาดเล็ก สร้างตามวินัยสงฆ์ เป็นโบสถ์แบบมหาอุด มีประตูทางเข้าโบสถ์ทางเดียว เคมีที่ไม่มีหน้าต่าง ตอนหลังมีผู้มาปฏิสังขรณ์ทำให้มีการเจาะช่องหน้าต่างข้างละช่อง ภายในพระอุโบสถมีพระประธาน 1 องค์ มีนามว่า หลวงพ่อโสวิราช ซึ่งที่มาที่ไปของชื่อนี้ พระครูสุวรรณโสภิต หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อแฉ่ม ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เมื่อประมาณ 30 กว่า ปีที่แล้ว มีชาวบ้านคนหนึ่งล้มป่วยลง รักษาเท่าไรก็ไม่หาย คืบหนึ่งฝนเห็นพระประธานในโบสถ์ของวัดโบสถ์ เกิดนิมิตว่าท่านจะช่วยให้หายได้ แต่พระในโบสถ์มีมาก ดังนั้นให้เรียกชื่อท่านว่า “โสวิราช” พอชาวบ้านคนนั้นหายป่วยก็ได้มาทำบุญที่วัด และตั้งชื่อพระประธานในโบสถ์ว่า “โสวิราช” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และตอนหลังมาก็มีประเพณีปิดทองหลวงพ่อโสวิราช มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำกันประมาณ กลางเดือน 5

สำหรับเรื่องราวปาฏิหาริย์ของโบสถ์หลังนี้ เล่ากันว่า เมื่อประมาณ 70 ปีที่แล้ว กล่าวกันว่า โบสถ์หลังนี้ อยู่ริมคลองของแม่น้ำท่าจีน แต่น้ำเซาะตลิ่งเท่าไรก็ไม่ถึงตัวโบสถ์ซักที ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญหลายท่านเล่าตรงกันว่า เมื่อก่อนที่ท้ายโบสถ์มีต้นมะขามอยู่ 1 ต้น ซึ่งอยู่ห่างจากโบสถ์ประมาณ 1 เมตร แต่ปรากฏว่า ต้นมะขามต้นนั้น โคนน้ำเซาะตลิ่งจนโคนลงไปใต้น้ำมาประมาณ 30 ปีแล้ว และนอกจากนั้นยังมีต้นมะขามอีกต้นหนึ่งซึ่งเล่าว่าสมัยก่อนอยู่ตรงหน้าต่างของโบสถ์ แต่ปัจจุบันต้นมะขามต้นนั้นไปอยู่ที่ท้ายโบสถ์ ดังนั้นชาวบ้านจึงเชื่อกันว่า โบสถ์หลังนี้สามารถเขยิบหน้าน้ำได้

4.6.2 วัดไผ่โรงวัว

วัดไผ่โรงวัว เป็นวัดที่มีชื่อเสียงทางด้านการท่องเที่ยวของตำบลบางคาเถร ตั้งอยู่ริมคลองพระยาบรรลือ สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2469 โดยพระครูอภัยภาดาธร หรือที่รู้จักกันว่า “หลวงพ่อบอม” ในวัดได้มีการก่อสร้างพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดในโลกคือ “พระพุทธโคดม” ประดิษฐานอยู่กลางแจ้ง ภายในบริเวณวัดมีการสร้างสังเวชนียสถานทั้งสี่ของพระพุทธเจ้า และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เช่น ปราสาทร้อยยอด ปราสาทสามฤดู สัตว์ในอบายภูมิต่าง ๆ ที่สร้างแสดงไว้ในลานกลางแจ้ง นอกจากนั้นด้วยความที่เป็นวัดที่มีบริเวณกว้างขวาง จึงมีการสร้างพระพุทธรูปกลางแจ้งไว้มากมาย มีสระน้ำ และศาลาพักผ่อนหลายแห่ง แต่เนื่องจากขาดการดูแลรักษาอย่างดี สภาพจึงดูเสื่อมโทรม สระน้ำก็เน่าเหม็น

4.6.3 สถานีอนามัย

ตำบลบางคาเถรมีสถานีอนามัย 2 แห่ง คือ สถานีอนามัยบางคาเถร ตั้งอยู่ห่างจาก ที่ทำการขององค์การบริหารส่วนตำบลบางคาเถรประมาณ 1 กิโลเมตร มีเจ้าหน้าที่อนามัยประจำอยู่ 3 คน

โดยก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2525 โดยใช้งบประมาณแผ่นดิน ด้านหน้าของสถานีอนามัยมีถนนตัดผ่าน
 เดินทางสะดวก ตั้งอยู่บนเนื้อที่ประมาณ 2 ไร่ นอกจากอาคารสถานีอนามัยแล้วยังมีบ้านพักของเจ้า
 หน้าที่อีก 2 หลัง ด้านหน้าสถานีอนามัยมีร้อนที่ทำด้วยคอนกรีต มีผู้มาใช้บริการประมาณวันละ 3-5
 คน โดยส่วนใหญ่จะมาด้วยโรคปวดหัว เป็นไข้

สถานีอนามัยอีกแห่งหนึ่งในตำบลบางคาเถร คือ สถานีอนามัยวัดไผ่โรงวัว ตั้งอยู่ห่างจาก
 วัดไผ่โรงวัวประมาณ 800 เมตร ก่อสร้าง พ.ศ. 2523 โดยใช้งบประมาณแผ่นดิน ตั้งอยู่บนพื้นที่
 ประมาณ 1.5 ไร่ มีรั้วล้อมรอบ มีเจ้าหน้าที่อนามัยประจำอยู่ 3 คน นอกจากอาคารสถานีอนามัยแล้ว
 ก็ยังมีบ้านพักเจ้าหน้าที่อีก 2 หลังเช่นกัน มีผู้มาใช้บริการประมาณวันละ 3-5 คน โดยโรคส่วนใหญ่
 คือ ป่วยทั่วไป และที่ป่วยด้วยสารเคมี ก็มีบ้าง

4.6.4 โรงเรียนสองพี่น้องวิทยา

โรงเรียนสองพี่น้องวิทยาได้รับการอนุมัติให้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๐๒ โดยใช้
 ชื่อว่า โรงเรียนสองพี่น้อง ต่อมาทราบว่าชื่อดังกล่าวไปพ้องกับหลายโรงเรียน กรมสามัญศึกษาได้
 อนุญาตให้เดิมคำว่า วิทยา ต่อท้ายเข้าไปอีกโรงเรียนจึงมีชื่อว่า โรงเรียนสองพี่น้องวิทยา จนกระทั่ง
 ถึงปัจจุบันนี้ ปีการศึกษา ๒๕๐๒ โรงเรียนได้รับการอนุมัติให้จัดการจัดการเรียนการสอน
 ม.๔ - ม.๖ ปีการศึกษา ๒๕๐๓ เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึง ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๑-
 ม.๓) ปีการศึกษา ๒๕๒๑ เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึง ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๑-ม.๓)
 ปีการศึกษา ๒๕๒๔ กรมสามัญศึกษาอนุมัติให้เปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายทั้งหลักสูตร
 ปี ๒๕๑๘ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายปี ๒๕๒๔ การเปิดการเรียนการสอนครั้งแรกมีนัก
 เรียนจำนวน ๑๕ คน โดยใช้อาคารเรียนของโรงเรียนสองพี่น้อง (ปัจจุบันเป็นโรงเรียนในสังกัด
 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ) เนื่องจากยังไม่มีอาคารเรียนโดยมี นายกรอง
 หงษ์โค รักษาการในตำแหน่งครูใหญ่ จนถึงวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๐๓ กรมสามัญศึกษาจึงได้แต่ง
 ตั้งให้นายสนิท ธรรมโกศล มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่ และย้ายมาเรียนที่อาคารเรียนหลังใหม่(อาคาร
 ๑) โดยเป็นอาคารที่ก่อสร้างขึ้นมาโดยเงินบริจาค เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว กว้าง ๘ เมตร ยาว ๒๗ เมตร
 อาคารเรียนหลังที่ ๒(อาคาร ๒)สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ด้วยเงินงบประมาณจำนวน ๑๗๐,๐๐๐
 บาท โดยชุมชนขงกิจการ (กำนันตำบลบางคาเถรในสมัยนั้น) หาเงินมาสมทบอีก ๖๘,๓๗๕.๕๐
 บาท เป็นอาคารแบบได้ถุนสูง ๔ ห้องเรียน อาคารเรียนหลังที่ ๓ (อาคาร ๓) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.
 ๒๕๑๓ โดยในระยะแรกได้รับเงินงบประมาณจำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท ไม่เต็มรูปแบบอาคาร ๒๑๖
 และได้รับงบประมาณเพิ่มเติมในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ จำนวน ๓๒๐,๐๐๐ บาท จึงเต็มรูปแบบอาคาร
 ๒๑๖ กว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๕๐ เมตร โดยในการก่อสร้างอาคารหลังนี้ นางสาวนิตา ปานอำพันธ์ บุตร
 นายสงค์ นางนกแก้ว ปานอำพันธ์ ได้บริจาคที่ดินจำนวน ๔ ไร่ ๓ งานให้กับโรงเรียน อาคารกท

กรรมศิลป์(อาคาร๔)สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ด้วยเงินงบประมาณ ๗๐,๐๐๐ บาท(ปัจจุบันได้รับการอนุมัติให้ทำการรื้อถอนแล้ว) อาคารหอประชุม-โรงอาหาร(อาคาร ๕) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ด้วยเงินงบประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท(ปัจจุบันได้รับการอนุมัติให้ทำการรื้อถอนแล้ว) อาคารเรียนหลังที่ ๔ (อาคาร ๖) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ด้วยเงินงบประมาณจำนวน ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท เป็นอาคารแบบ ๒๑๖ ก. เต็มรูป ตัวอาคารกว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๘๑ เมตร โดยก่อนที่จะก่อสร้างอาคารหลังนี้ นางสาวมณฑาและนายวรวิทย์ ถึงประเสริฐ ได้บริจาคที่ดินให้กับโรงเรียนจำนวน ๑ ไร่เศษ และมูลนิธิอภิธรรมวัดมหาธาตุโดยเจ้าคุณกิตติวุฒโท บริจาคอีก ๖ ไร่ ๒ งาน โรงเรียนแบบมาตรฐาน(อาคาร ๗)สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ด้วยเงินงบประมาณ ๗๘๐,๐๐๐ บาท ตัวอาคารกว้าง ๑๐ เมตรยาว ๓๒ เมตรหอประชุม-โรงอาหาร (อาคาร ๘) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นอาคารแบบ ๑๐๑ ล/๒๗ (พิเศษ) กว้าง ๒๐ เมตร ยาว ๔๐ เมตร สร้างด้วยเงินงบประมาณ ๗,๑๕๔,๐๐๐ บาท บ้านพักครู สร้างขึ้นด้วยเงินงบประมาณจำนวนทั้งสิ้น ๑๐ หลัง บ้านพักนักร้อง การโรง สร้างขึ้นด้วยเงินงบประมาณจำนวนทั้งสิ้น ๒ หลัง ห้องส้วมมี 3 หลังสร้างด้วยเงินงบประมาณ 2 หลัง และเงินบริจาค 1 หลัง

4.6.5 สถานีตำรวจภูธรตำบลบางตาเถร

ตำบลบางตาเถรเป็นตำบลที่มีลักษณะเด่นประการหนึ่งก็คือ มีสถานีตำรวจภูธรประจำอยู่ สถานีตำรวจภูธรตำบลบางตาเถรจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2523 ทางราชการได้ส่งกำลังตำรวจจำนวน 20 นายมาประจำการเพื่อรักษาความปลอดภัยให้กับประชาชน สถานีตำรวจภูธรตำบลบางตาเถรตั้งอยู่ตรงทางเลี้ยวเข้าตำบลบางตาเถร ก่อสร้างบนเนื้อที่ประมาณ 2 ไร่ มีความสำคัญในการควบคุมดูแลและป้องกันการก่ออาชญากรรมประเภทต่าง ๆ ในตำบลบางตาเถร โดยเฉพาะในขณะนี้ตำบลบางตาเถรมีปัญหาเรื่องยาเสพติด เด็ก ๆ ในตำบลหลายคนเริ่มติดยาจึงเป็นภาระที่สำคัญของ สภค. ตำบลบางตาเถรที่จะขจัดปัญหาเหล่านี้ให้หมดไปจากตำบล

4.6.6 ตลาดบางซอ

ตลาดบางซอ เป็นตลาดที่อยู่ติดกับแม่น้ำท่าจีน อยู่ในพื้นที่ของหมู่ที่ 3 บ้านบางซอ เดิมทีเคยสวมัยที่ยังมีการคมนาคมด้วยเรือ ตลาดแห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองมาก คนในท้องถิ่นนี้ก็ต้องมาจับจ่ายใช้สอยสินค้าต่าง ๆ จากตลาดแห่งนี้ สำหรับอายุของตลาดนั้นสร้างเมื่อไหร่ยังไม่มีข้อมูลที่ชัดเจน ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบางท่านบอกว่า อายุของตลาดอาจจะถึง 100 ปีก็ได้

ลักษณะของตลาดบางซอ เป็นตึกแถวชั้นเดียวสร้างด้วยไม้ มีสองแถว หันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางเป็นทางเดินจากหน้าตลาดไปทะลุแม่น้ำท่าจีน รูปร่างของตลาดคล้ายตัวที ภายในตลาดเป็นชุมชนชาวจีน ปัจจุบันตลาดซบเซาเนื่องจากการเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมจากทางน้ำมาเป็นทาง

ยก ทำให้ชาวบ้านบางตาเถรหันไปซื้อของในตลาดสองพี่น้องกันเป็นส่วนใหญ่ ตลาดบางซอจึงต้องอาศัยขายของให้กับนักเรียนโรงเรียนสองพี่น้องเป็นหลัก เนื่องจากโรงเรียนอยู่ติดกับตลาดและเป็นทางผ่านสำหรับข้ามฟากไปฝั่งบางตะเคียนของนักเรียน และที่ยังดำรงอยู่ได้ของเจ้าของร้านค้าในตลาดบางซอบางร้านก็คือ การปรับตัวหันไปขายอุปกรณ์ทางการเกษตร เช่น ยาม่าแมลง ยากำจัดศัตรูพืช เป็นต้น

4.7 ระบบครอบครัวและเครือญาติ

ประชากรในตำบลบางตาเถรปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะมีเชื้อชาติไทย และสัญชาติไทย นับถือศาสนาพุทธ และใช้ภาษากลางสำเนียงสุพรรณบุรี ส่วนน้อยเป็นคนเชื้อสายจีน ซึ่งในตำบลก็จะมีโรงเรียนอยู่ 1 โรงเรียน กวดศีกุล สำหรับคนที่มีเชื้อสายจีน ได้ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว มีสมาชิกโดยเฉลี่ย 3-4 คน ต่อหนึ่งครอบครัว แต่ก็ยังมีครอบครัวขยายอยู่บ้าง ครอบครัวส่วนใหญ่ในตำบลบางตาเถร จะมีญาติพี่น้องมาตั้งครัวเรือนอยู่ในตำบลนี้ แต่จะแยกกันไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้ง 18 หมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้าน ครอบครัวหนึ่ง ๆ จะมีญาติอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันเฉลี่ยประมาณ 4-5 ครัวเรือน ในด้านความใกล้ชิดสนิทสนมของญาติพี่น้อง มีการพึ่งพาอาศัยกันอยู่ตลอดเวลา ญาติพี่น้องคนไหนความเดือดร้อนใจ ก็จะมีการช่วยเหลือกัน เช่น เมื่อมีญาติพี่น้องคนใดล้มหายตายจาก ก็จะมีการช่วยเหลือทั้งด้านกำลังกายและกำลังทรัพย์

ในด้านการแต่งงานของหนุ่มสาวชาวบางตาเถร ก็จะเลือกคู่กันเองโดยเน้นเรื่องของความรัก ความถูกต้องของหนุ่มสาวเป็นสำคัญ ไม่มีการคลุมถุงชน หนุ่มสาวชาวบางตาเถรที่ทำงานอยู่ภายในตำบลก็นิยมเลือกคู่ครองกับหญิงสาวที่อยู่ในตำบลเดียวกัน หรือกับหนุ่มสาวในตำบลที่ใกล้เคียง ส่วนหนุ่มสาวที่ไปทำงานในต่างถิ่น บางครั้งก็นิยมมีคู่ครองที่เป็นคนต่างถิ่น แต่ก็ยึดมั่นในบรรทัดฐานของสังคม คือ จะไม่แต่งงานกับคนที่เป็นญาติของคน ชาวบางตาเถรจะนิยมระบบพี่สาวเมียเดียว ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม จึงไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องการหย่าร้าง หลังจากที่ได้แต่งงานแล้วหนุ่มสาวชาวบางตาเถรปัจจุบันจะนิยมย้ายไปตั้งครอบครัวเป็นของตนเอง

ในด้านความผูกพันระหว่างคนในครอบครัว พบว่า พ่อแม่ถึงแม้จะทำงานหนัก และใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในนา แต่ก็หว่านเวลาพูดคุยกับลูก และสิ่งที่พ่อแม่นิยมสอนลูกเสมอ ๆ ก็คือ “ขอให้เรียนเก่ง ๆ โตขึ้นจะได้ไม่ต้องลำบาก และเหน็ดเหนื่อยอย่างพ่อแม่” ส่วนลูก ๆ จะสามารถช่วยพ่อแม่ทำงานในนาได้บ้างก็เฉพาะวันหยุด จากการพูดคุยกับเด็กนักเรียนโรงเรียนสองพี่น้องวิทยาพบว่า เด็ก ๆ เติบโตขึ้นก็กลัวเหนื่อย กลัวร้อน จึงไม่ค่อยลงไปช่วยพ่อแม่ในนามากนัก อย่างนี้ก็คือ คุณเล

บ้าน คูแล่นอง และทำอาหารไว้รอพ่อแม่กลับมารับประทานหลังจากที่กลับจากท้องนา ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาวุโสกับผู้ค้อยอาวุโส พบว่า ชาวบ้านบางคาเถรยังปฏิบัติตามธรรมเนียมไทย คือ เคารพนับถือผู้อาวุโส จะเห็นได้จาก มีการจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุขึ้นในตำบลบางคาเถร ส่วนผู้อาวุโสที่ได้รับการเคารพนับถือมากของชาวบางคาเถรก็คือ เหล่าภูมิปัญญาชาวบ้าน ศิลปินท้องถิ่น เช่นครูแจ้ ก๊วยสีทอง ศิลปินแห่งชาติ และครูเริงรักษ์ ศรีกิจการ เป็นต้น

นามสกุลใหญ่ ในชุมชนบางคาเถร คือ ตระกูลศรีกิจการ ซึ่งต้นตระกูลคือ ขุนขันธ์กิจการ ตอนหลังมาจึงถูกนำมาเป็นนามสกุลว่า ศรีกิจการ นับว่าเป็นนามสกุลที่ได้รับการยอมรับนับถือของชาวบางคาเถร เหตุที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะว่า บรรพบุรุษของตระกูลนี้ได้สร้างคุณงามความดีเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวบางคาเถรมาจนถึงตราบเท่าปัจจุบันนี้

4.8 วิถีชีวิตของชาวบางคาเถร

ชาวบางคาเถรส่วนใหญ่เป็นชาวนา และนับถือศาสนาพุทธ แม้ว่าเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวบางคาเถรยังคงมั่นคง ดังเช่นชีวิตของคนในวัฒนธรรมสังคมชนบททั่ว ๆ ไป นอกจากชีวิตส่วนที่ทำงานหนักในนาแล้ว ก็เป็นชีวิตที่ผูกติดอยู่กับประเพณีพิธีกรรมของท้องถิ่น ชาวบางคาเถรส่วนหนึ่งตื่นนอนแต่เช้า เพื่อเตรียมอาหารใส่บาตรพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในวัดใกล้บ้าน และถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาแต่รุ่นบรรพบุรุษ ส่วนชาวบางคาเถรส่วนใหญ่ ถึงแม้ว่าจะนับถือศาสนาพุทธ แต่ด้วยข้อจำกัดเรื่องเวลาจึงไม่ค่อยมีเวลาที่จะทำบุญตักบาตรแต่เช้า ได้แต่ทำบุญตามวาระที่สำคัญ ๆ เช่น วันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า ชาวบางคาเถรได้เข้าร่วมในประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน ในรอบ 1 ปีดังนี้

ตารางที่ 4.2 ประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาในรอบ 1 ปีของตำบลบางตาเถร

ประเพณี พิธีกรรม ของชาวตำบลบางตาเถร	ช่วงเวลา
1. ทำบุญในวันพระ	ทุกวันพระในแต่ละเดือน ๆ ละ 4 ครั้ง
2. ทำบุญขึ้นปีใหม่	วันที่ 1 มกราคม ของทุกปี
3. ทำบุญวันมาฆบูชา	ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3
4. ทำบุญวันสงกรานต์ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่	วันที่ 13 เมษายน ของทุกปี
5. งานปิดทองหลวงพ่อโสวิราชวัดโบสถ์	กลางเดือน 5
6. ทำบุญวันวิสาขบูชา	ขึ้น 15 ค่ำเดือน 6
7. ทำบุญวันอาสาฬหบูชา	ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8
8. ทำบุญวันเข้าพรรษา ถวายผ้าอาบน้ำฝน	แรม 1 ค่ำ เดือน 6
9. ประเพณีทิ้งทาน	กลางเดือน 9
10. ประเพณีทอดกฐิน	หลังออกพรรษา
11. วันลอยกระทง	วันเพ็ญ เดือน 12

ในด้านการใช้ชีวิตประจำวันของชาวนาตำบลบางตาเถร พบว่า ชาวบ้านจะตื่นนอนกันตั้งแต่ ตี 4 ตี 5 ทั้งนี้ก็เพื่อได้จัดเตรียมอาหารการกินของคนในครอบครัว และจัดเตรียมเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา หลังจากรับประทานอาหารเช้าเสร็จ พ่อแม่ก็จะไปห้องนา ลูก ๆ ก็จะไปโรงเรียน ถ้าเป็นเด็กระดับประถมศึกษา ก็จะไปเรียนในโรงเรียนใกล้ชุมชนของคน แต่มีบางครอบครัวที่ส่งลูกไปเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ ในตัวเมืองสุพรรณบุรีบ้าง ส่วนเด็กนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ส่วนใหญ่แล้วจะเรียนอยู่ที่โรงเรียนสองพี่น้องวิทยา ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลบางตาเถร ทั้งพ่อแม่และลูกกว่าจะได้เจอกันอีกครั้งหนึ่งก็เวลาพลบค่ำ

สำหรับการพักผ่อน ชาวบางตาเถรไม่ค่อยมีเวลาพักผ่อน เนื่องจากเวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการทำนา หลังจากว่างจากการทำนาแล้วก็ต้องหางานรับจ้าง ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวว่า เวลาของการพักผ่อนก็คือ การทำบุญในวันพระบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะทำกันในวันสำคัญ ๆ ทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา งานทอดกฐิน เป็นต้น

4.9 ความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา

องค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถรได้มีการร่วมมือกับคณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ หรือ นิด้า ในการนำเอาหลักวิชาการพัฒนาสังคมลงไปใช้ในการพัฒนาตำบลบางตาเถร อาจจะกล่าวได้ว่า องค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถรเป็นตำบลเดียวในประเทศไทยที่มีกลุ่มนักศึกษาระดับปริญญาโทลงไปทำการวิจัยเพื่อการพัฒนาตำบล และมีงานวิจัยที่สำเร็จแล้ว และถูกนำไปใช้เพื่อกำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาตำบลไม่ต่ำกว่า 10 เรื่อง

ในแง่ของการรวมกลุ่มทางสังคม องค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถรได้ร่วมมือกับนิด้า จัดให้มีการก่อตั้งประชาคมตำบลขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาตำบล

ในแง่ของการพัฒนาด้านอาชีพ องค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถรได้ร่วมมือกับนิด้า ในการส่งกลุ่มเกษตรกรในตำบลไปอบรมการเกษตรแบบยั่งยืนที่โรงเรียนโรงนา ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาทางการเกษตรแนวทฤษฎีใหม่ของคณะพัฒนาสังคม นิด้า ที่จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 1 ครั้ง หลังจากที่กลุ่มเกษตรกรเหล่านี้ได้รับการอบรมเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว ทาง อบต. ก็ได้มีโครงการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษ และกลุ่มแรกที่ได้ทดลองปลูกผักปลอดสารพิษ ก็คือกลุ่มที่ได้เข้ารับการอบรม ในขณะนี้ในช่วงที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่

ในแง่ของการท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบลบางตาเถรได้ร่วมมือกับนิด้าและสถาบันเทคโนโลยี ราชมนกลได้จัดทำภูมิสถาปัตยกรรม เพื่อวางแผนการท่องเที่ยวภายในตำบล และสิ่งที่กำลังจะเป็นรูปธรรมก็คือ การรื้อฟื้นตลาดน้ำที่ตลาดบางซอ

บทที่ 5

วัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิมของตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

สาระสำคัญของบทที่ 5 นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอ วัฒนธรรมข้าวของชาวนาตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ในยุคการผลิตข้าวแบบดั้งเดิม ในด้านต่าง ๆ คือ การผลิต การบริโภคและการแปรรูปอาหาร การแลกเปลี่ยนผลผลิต พร้อมทั้งคติความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา โดยลักษณะเด่นของวัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิมในตำบลบางตาเถรนั้น เมื่อเทียบเคียงกับงานวิจัยของ อาจารย์งามพิศ สัตย์สงวน ที่วิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมข้าว : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง” ซึ่งได้ศึกษาวัฒนธรรมข้าวในตำบลบ้านนา อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแล้ว ผู้วิจัยพบว่า ไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนัก เนื่องจากวัฒนธรรมข้าวของทั้งสองท้องถิ่นนี้อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจึงผูกโยงเชื่อมประสานกันอยู่ ไม่ว่าจะมองในมิติของการผลิต ในมิติของเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา หรือในมิติของวิถีการดำรงชีพอื่น ๆ ก็ตาม ดังนั้นลักษณะเด่นของวัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถรจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมข้าวในหมู่บ้านบ้านนา คือ

ตารางที่ 5.1 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะเด่นของวัฒนธรรมข้าวดั้งเดิมของหมู่บ้านบ้านนา
กับ วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิมของตำบลบางตาเถร

วัฒนธรรมข้าวในหมู่บ้านบ้านนา	วัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถร
<ul style="list-style-type: none"> - เป็นการผลิตข้าวเพื่อยังชีพ - ทำแต่นาปี - ปลูกข้าวแบบนาดำเป็นหลัก 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นการผลิตข้าวเพื่อยังชีพ - ทำแต่นาปี - ปลูกข้าวแบบนาหว่าน (เฉพาะที่ตำบลบางตาเถร การปลูกข้าวแบบนาดำ เป็นการปลูกในช่วงเวลาอันสั้น ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวว่า เป็นการทดลองดู แล้วล้มเลิกไปเพราะเห็นว่าการปลูกข้าวแบบนาหว่านสะดวกมากกว่า และเป็นช่วงที่นาหว่านน้ำท่วมเข้ามาด้วย)
<ul style="list-style-type: none"> - ใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ - มีพิธีกรรมเกือบทุกขั้นตอนของการปลูกข้าว - ใช้พันธุ์ข้าวแบบพื้นเมืองที่เรียกว่าพันธุ์ข้าวหนัก 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ - มีพิธีกรรมเกือบทุกขั้นตอนของการปลูกข้าว - ใช้พันธุ์ข้าวแบบพื้นเมืองที่เรียกว่าพันธุ์ข้าวหนัก
<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีการใส่ปุ๋ยเคมี โดยอาศัยปุ๋ยจากธรรมชาติ - ปลูกทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว - มียุ่งฉาง - ชาวนาส่วนมากมีวิถีชีวิตคล้าย ๆ กัน 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีการใส่ปุ๋ยเคมี โดยอาศัยปุ๋ยจากธรรมชาติ - ปลูกทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว - มียุ่งฉาง - ชาวนาส่วนมากมีวิถีชีวิตคล้าย ๆ กัน

ตารางที่ 5.2 แสดงการวิวัฒนาการวิธีการทำนาในตำบลบางตาเถร

ยุควัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิม ก่อนการมีแผนพัฒนา ฯ			วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่ หลังการมีแผนพัฒนา ฯ	
20 ปี		10 ปี	หลังการใช้โครงการเงินผัน	
นาปี	นาปี	นาปี	นาปรัง	นาปรัง
นาหว่านข้าวแห้ง วิธีการทำ คือ ไถพลิก หน้าดิน ที่เรียกว่า ไถ คะ จากนั้นก็ไถแปร เพื่อกำจัดวัชพืช หว่าน ข้าวแห้ง หว่านกัน ก่อนเข้าพรรษา	นาหว่านข้าวแห้ง ผสมกับนาดำ ซึ่งมีทำกันเพียงเล็ก น้อย ทำอยู่ประมาณ 7-8 ปี ก็เลิกกันไป วิธีการทำนาดำ ไถตะ คราดทำเทือก หว่านกล้า จากนั้นก็ เตรียมดินปักดำ เช่น เดียวกับหว่านกล้า กล้า อายุได้ 1 เดือนจึง ถอนมาปักดำ	นาหว่านข้าวแห้ง นาดำ และนาหว่านน้ำ ตม ซึ่งเริ่มเข้ามาใหม่ และชาวบ้านเริ่มนิยม ทำกัน เพราะไม่เปลือง แรงงาน	นาหว่านน้ำตมทั้งหมด และ ทำนาได้ 2 ครั้ง ต่อปี วิธีการทำนาหว่านน้ำตม มี วิธีการเตรียมดินเช่นเดียวกับ นาดำ	

5.1 วัฒนธรรมข้าวด้านการผลิตแบบดั้งเดิม

ในการทำนาแบบดั้งเดิมของชาวนาตำบลบางตาเถรสิ่งสำคัญที่สุดก็คือ ปัจจัยในการผลิตหรือการทำนา กล่าวคือ ที่ดิน แหล่งน้ำ แรงงาน ทุนทั้งที่เป็นเงินลงทุน และทุนที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา และ เมล็ดพันธุ์ในการเพาะปลูก ซึ่งจะแตกต่างจากการทำนาในยุคปัจจุบันที่จะต้องเพิ่มปัจจัยในการผลิตหลายอย่างเข้ามาอย่างมีความจำเป็น เช่น ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง เป็นต้น

5.1.1. ปัจจัยในการทำงาน

5.1.1.1 ที่ดิน

ชาวนาบางตาเถรสมัยก่อนจะใช้ภูมิปัญญาคั้งเค็มที่คนมีอยู่ในการเลือกสรรพื้นที่ในการทำงาน โดยพิจารณาจากพื้นที่นั้น อยู่ใกล้น้ำหรือไม่ สภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์แค่ไหน หากพูดถึงการอยู่ใกล้น้ำ พื้นที่ของตำบลบางตาเถรจะเป็นที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกอย่างยิ่ง เนื่องจากอยู่ใกล้แม่น้ำท่าจีนหรือแม่น้ำสุพรรณบุรี จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับประเด็นการพิจารณาเพื่อจับจองพื้นที่ในการเพาะปลูกว่าจะต้องคำนึงถึงหลักอะไรบ้างพบว่า ชาวบ้านจะคำนึงถึงที่อยู่ใกล้แม่น้ำ หรือแหล่งน้ำ เหตุที่ต้องพิจารณาอย่างนี้ก็เพราะว่า แหล่งน้ำมีความสำคัญ 3 ประการหลัก ๆ คือ 1. ใช้บริโภค 2. ใช้เพาะปลูก 3. ใช้สัญจรขนส่ง เนื่องจากในสมัยก่อนถนนหนทางยังไม่มี การขนส่งข้าวจำเป็นต้องอาศัยคลองหรือแม่น้ำเป็นสำคัญ ประเด็นต่อมาที่ชาวบ้านจะพิจารณาคือ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ที่ดินจะต้องอยู่ในที่ที่ไม่ลุ่มจนเกินไป เพราะถ้าลุ่มจนเกินไปก็จะต้องสู้กับน้ำ อาจเก็บเกี่ยวผลผลิตไม่ทันก็ได้ และไม่คอนจนเกินไป เพราะถ้าคอนจนเกินไป ปีไหนฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็จะทำให้ข้าวเสียหายเก็บเกี่ยวไม่ได้ ลักษณะสีของดินที่อุดมสมบูรณ์ในทัศนะของชาวนา ดินจะต้องมีสีดำ เพราะถ้าเป็นพื้นดินสีน้ำตาลแสดงว่ามีแร่ธาตุที่เป็นปุ๋ยมาก เข้าตำราที่ว่า ดินดำน้ำชุ่ม เมื่อสอบถามคนเฒ่าคนแก่ในพื้นที่เกี่ยวกับขนาดการจับจองพบว่า ในช่วงของการจับจองพื้นที่การทำงานแรก ๆ นั้นชาวบ้าน “ไม่ค่อยโลภ” ที่จะมีที่มีทางมากเหมือนสมัยนี้ขอเพียงมีที่พอปลูกข้าวกินได้ทั้งปีก็พอแล้ว แต่ละครั้วเรือนก็จับจองกันคนละ ประมาณ 10-20 ไร่ เพื่อการเพาะปลูกให้เพียงพอต่อความต้องการบริโภคใน 1 ปี การจับจองในสมัยนั้นก็ไม่มีหนังสือ หรือเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของอะไรเลย อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการจับจองที่ใดที่หนึ่งเป็นของคนใดคนหนึ่งแล้ว คนอื่น ๆ ก็จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในพื้นที่ที่มีคนจับจองแล้วนั้น เพราะฉะนั้นกรรมสิทธิ์พื้นที่ของคนสมัยก่อนจึงเกิดขึ้นจากพันธสัญญาทางสังคม ที่ให้เกียรติในสิทธิของกันและกัน ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญซึ่งมีอายุระหว่าง 65-75 ปี ได้กล่าวว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลบางตาเถร ซึ่งในสมัยก่อนมีชื่อว่า บางปลาร้า ก่อนที่จะมีผู้มาจับจองเพื่อทำนามีลักษณะเป็นป่าโปร่ง พื้นดินอุดมสมบูรณ์มากเนื่องจากอยู่ใกล้แม่น้ำ

สำหรับการใช้ประโยชน์จากที่ดินนั้น ชาวนาจะใช้ประโยชน์จากที่ดินหลัก ๆ มี 2 เรื่องคือ 1. เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย 2. เพื่อการเพาะปลูก กล่าวคือหลังจากที่มีการจับจองที่ดิน และปรับพื้นที่เพื่อสร้างที่พักอาศัยซึ่งจะใช้ปริมาณที่ดินจำนวนน้อย บางบ้านก็จะมีการสร้างขุ้ง สร้างคอกวัว-ควาย และจัดสรรพื้นที่หลังบ้านส่วนหนึ่งไว้ปลูกผักสวนครัว เช่น มะเขือ พริก ถั่ว เป็นต้น บางบ้านก็อาจจะจัดสรรพื้นที่เพื่อปลูกไม้ดอก เช่น ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ทั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการไปบูชาพระ ส่วนไม้ผลก็มีปลูกบ้าง เช่น กล้วย มะพร้าว มะละกอ มะม่วง เป็นต้น แต่พื้นที่ส่วน

ใหญ่จะถูกปรับเพื่อให้เหมาะสมแก่การทำนา โดยในช่วงเริ่มต้นของการทำนาก็จะปลูกเพื่อยังชีพ ก่อน หรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าอย่างอื่นที่ตนขาดแคลน วิธีการใช้ที่ดินของชาวนาเพื่อประโยชน์ในการเพาะปลูกในสมัยก่อนชาวนาจะขุดดินเป็นคันนา คันระหว่างนาแปลงหนึ่งกับนาอีกแปลงหนึ่ง ลักษณะของนาเมื่อขุดเป็นคันนาแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นรูปสี่เหลี่ยม ประโยชน์ของคันนาก็คือ เพื่อเก็บกักน้ำ จัดการให้น้ำให้เป็นสัดส่วน และใช้เป็นทางเดินไปสู่แต่ละแปลง โดยคันนาแต่ละคันจะถูกขุดเป็นร่องน้ำเพื่อให้ น้ำไหลจากแปลงหนึ่งไปสู่อีกแปลงหนึ่ง

5.1.1.2 น้ำและสภาพดินฟ้าอากาศ

ในอดีตชาวนาดำบลบางตาเถรจะทำแต่นาปี ดังนั้นแหล่งน้ำหลักก็คือน้ำฝน ซึ่งช่วงที่ทำนาจะเป็นช่วงก่อนเข้าพรรษาหรือประมาณปลายเดือนห้าก็จะเริ่มลงมือไถนา ช่วงนี้จึงเป็นช่วงที่น้ำทำอุดมสมบูรณ์ เพราะเป็นฤดูฝน สิ่งสำคัญที่ชาวนาจะต้องทำก็คือ การบริหารจัดการน้ำฝนให้สามารถอยู่ในสภาพที่ทำนาได้ ชาวนาดำบลบางตาเถรมีวิธีการสังเกตสภาพดินฟ้าอากาศที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันจนมาถึงปัจจุบัน คือ การสังเกตจากพฤติกรรมของสัตว์ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวว่า ปีใดที่น้ำมาก ฝั่งจะทำรังสูง ก็ให้ชาวนาได้เตรียมตัวเพื่อรองรับกับปัญหาเรื่องน้ำท่วมที่จะเกิดขึ้น ส่วนปีใดน้ำน้อย ฝั่งก็จะทำรังต่ำ หรือการสังเกตจากพฤติกรรมของมดก็ได้ คือปีใดน้ำมาก มดบางชนิด เช่น มดคันไฟ ก็จะขึ้นมาจากดินไปทำรังที่สูง เช่น บนต้นไม้ แต่ถ้าน้ำน้อย มดก็จะไม่อพยพ เหล่านี้เป็นภูมิปัญญาในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ทางธรรมชาติกับพฤติกรรมของสัตว์ ซึ่งชาวบางตาเถรยังได้ถ่ายทอดผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมมาสู่รุ่นลูกรุ่นหลานในปัจจุบัน

เมื่อถึงเวลาที่ฝนตกลงมาชาวนาก็จะเริ่มกักเก็บน้ำฝนไว้ในนา โดยใช้ประโยชน์จากคันนาที่ทำเอาไว้ หลังจากนั้นชาวนาบางตาเถรก็จะเริ่มเข้าสู่กระบวนการทำนาอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งในที่นี้จะเสนอปฏิทินในการทำนาของชาวนาดำบลบางตาเถร

ตารางที่ 5.3 แสดงปฏิทินชาวนาของชาวนาคำบลบางตาเถรในอดีต

เดือน	กิจกรรมทำนา
พฤษภาคม	ฝนเริ่มตกเป็นช่วงที่ชาวนาจะต้องเตรียมดิน โดยการไถนาเพื่อพลิกหน้าดิน ในช่วงนี้ดินในท้องนาจะนุ่มและเพราะน้ำฝน จึงทำให้ผาลไถสามารถที่จะเจาะดินลงไปได้ง่าย และควายไม่เหนื่อยเร็ว ในช่วงนี้ก็จะมีการพิธีที่เรียกว่า จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เพื่อเป็นกำลังใจแก่ชาวนา ในช่วงนี้ก็จะมีการร้องเพลงที่โบราณร้องไว้ในช่วงเดือน 6 (ดูท้ายตาราง)
มิถุนายน	เนื่องจากชาวนาบางตาเถรทำนาหว่านจึงเป็นช่วงที่เริ่มหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวลงในนา ชาวนาบางบ้านก็จะทำพิธีแรกหว่าน
กรกฎาคม - สิงหาคม	เป็นช่วงของการดูแลรักษาต้นข้าว เช่น การกำจัดวัชพืชที่ขึ้นมาคลุมอาหารของต้นข้าว ใส่ปุ๋ย
กันยายน- ตุลาคม	ข้าวเริ่มตั้งท้อง ในช่วงนี้ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวว่าบางบ้าน ก็จะทำพิธีรับขวัญข้าว หรือรับท้องข้าว ไหว้แม่โพสพ มีการถวายของแม่โพสพ เช่นเดียวกับให้ของคนท้อง
พฤศจิกายน	ข้าวเริ่มสุก เป็นเวลาที่ชาวนาจะต้องเตรียมตัวเก็บเกี่ยว มีการทำความสะอาดยุ้ง - ฉางข้าวเพื่อหลังเก็บเกี่ยวแล้วจะได้เอาข้าวไปเก็บไว้ได้ ในช่วงนี้ชาวนาบางบ้านก็จะทำพิธีแรกขวัญข้าว คือชาวนาจะไปไถนาเกี่ยวข้าวมา 3 ถัง แล้วเอาไปหมั้นไว้บนหลังคาเพื่อรับขวัญก่อนเกี่ยว
ธันวาคม - มกราคม	ข้าวสุกเต็มที่แล้ว ถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ชาวนาก็จะช่วยกันเก็บเกี่ยว บางบ้านก็มีการลงแขกเกี่ยวข้าว การเก็บเกี่ยวที่คำบลบางตาเถรก็จะมีการเล่นพื้นบ้าน เช่น มีการร้องเพลงเกี่ยวข้าว เพลงพวงมาลัย เป็นต้น

ตารางที่ 5.3 (ต่อ)

เดือน	กิจกรรมทำนา
กุมภาพันธ์	ยังมีการเกี่ยวข้าวกันอยู่ แต่เป็นพวกข้าวหนัก แต่ในส่วนของข้าวที่เกี่ยวเสร็จแล้ว ชาวนาก็จะนำข้าวขึ้นลานเพื่อเตรียมนวด ในช่วงนี้ชาวนาก็จะทำบุญลาน
มีนาคม	ชาวนาทะยอยนวดข้าว บ้านไหนข้าวมากก็จะมี การลงแขกนวดข้าว นวดข้าวให้เสร็จก่อนวันครุช ต้องไม่ให้ค้างครุช เพราะต่อไปจะต้องทำบุญครุช
เมษายน	ช่วงนี้ฝนยังไม่ตก เด็ก ๆ ก็จะเลี้ยงควาย ชาวบ้านก็จะทอดแหหาปลา

บทเพลงที่โบราณร้องไว้ ครูทองปอนได้ร้องให้ผู้วิจัยฟังว่า

“พอถึงเดือนหก ฝนตก หล้าแตก มาเตรียมไถเตรียมแอก มาเตรียมวัวเตรียมควาย ต้อนโคกระบือ ออกไปกลางทุ่งนา ชมเมฆชมฟ้า ให้สำราญใจ ยามฟ้าเหลืองเรืองรอง พี่ไม่เคยมองใคร ๆ”

ตามปฏิทินชาวนาข้างต้นจะเห็นได้ว่า น้ำฝนมีความสำคัญต่อการทำนาอย่างมาก นับตั้งแต่การเตรียมดินในการหว่านข้าวจนไปถึงการใช้น้ำฝนเพื่อหล่อเลี้ยงต้นข้าวให้เจริญเติบโต

สำหรับชาวนาดำบลบางตาเถรแล้ว แหล่งน้ำในการทำนาในอดีตก็ยังมีอีกหนึ่งทางเลือก คือแม่น้ำท่าจีน ชาวนาพยายามสร้างสรรภูมิปัญญาของตนเองขึ้นมาเพื่อจะดึงน้ำในแม่น้ำเข้ามาสู่นาเพื่อทำการเพาะปลูกให้ได้ เครื่องมือที่ชาวนาดำบลบางตาเถรใช้ในการดึงน้ำจากแม่น้ำท่าจีนเข้ามาสู่นาจึงคือ ระหัดวิดน้ำ หรือระหัดชกมวย การดึงน้ำจากแม่น้ำท่าจีนมาทำนายังประโยชน์ 2 อย่างให้ชาวบางตาเถร อย่างแรกคือ ได้น้ำเพื่อปลูกข้าว อย่างที่สอง ได้ปุ๋ยที่มากพร้อมกับน้ำ

5.1.1.3 แรงงาน

แรงงานในการทำนาในวัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิมของชาวบางตาเถร มี 2 ประเภท คือ แรงงานคน และแรงงานสัตว์

1) แรงงานคน ส่วนใหญ่แล้วชาวบางตาเถรก็จะนิยมใช้แรงงานภายในครอบครัวในการทำนาโดยจัดสรรงานให้กับคนในครอบครัวได้ทำร่วมกัน ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ การจัดสรรงานนั้นจะดูความหนักเบาของงานกับความเหมาะสมกับเพศและวัยของคนในครอบครัว ยกตัวอย่างเช่น

การเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย เป็นงานที่เบา ซึ่งจะเป็นหน้าที่ของเด็ก ๆ ในครัวเรือน การหุงหาอาหารเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิงในครัวเรือน งานในนาที่หนัก ๆ เช่น การไถนา การขก แบก หาม เครื่องไม้ เครื่องมือในการทำนา รวมไปถึงการสร้าง การซ่อมเครื่องมือในการทำนา ก็จะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ้วยแรงงานในครอบครัว ในขณะที่งานบางอย่าง เช่น การหว่านข้าว การเกี่ยวข้าว เป็นงานที่สามารถทำร่วมกันได้ทั้งหญิงชาย

ในเรื่องจำนวนแรงงานนั้น ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้ให้ข้อสังเกตว่า การต้องการแรงงานเกิดขึ้นพร้อมกับการขยายพื้นที่ในการทำนา ดังนั้น ชาวนาจึงใช้วิธีเพิ่มแรงงานในครอบครัวด้วยวิธีการมีลูกมาก ชาวบางคาแตรสมัยก่อนจึงมีลูกมาก มีผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบางท่าน มีลูกถึง 12 คน ลูกแต่ละคนก็เดินตามอาชีพการทำนาครอบครัวทั้งหมด ในขณะที่เดียวกัน การมีลูกมาก หมายถึงการมีลูกเขย และลูกสะใภ้มากตามไปด้วย ก็จะทำให้แรงงานในการทำนาเพิ่มมากขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง สำหรับชาวนาดังเดิมแล้ว การมีลูกมากจึงไม่ใช่เรื่องแปลกแต่ประการใด

นอกจากการเพิ่มแรงงานในการทำนาที่เน้นครอบครัวแล้ว ยังมีภูมิปัญญาที่เรียกว่า การลงแขกหรือการขอแรง ที่สามารถสร้างแรงงานในการทำนาได้อีกประการหนึ่ง การลงแขก เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนแรงงานแบบที่ ๆ นื่อง ๆ อาศัยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นพื้นฐาน การขอแรงจะเกิดขึ้นในบางขั้นตอนของการทำนา คือ ตอนเก็บเกี่ยว ตอนนวดข้าว ซึ่งจะช่วยให้งานต่าง ๆ เสร็จเร็วยิ่งขึ้น ส่วนแรงงานที่มาช่วยในการเกี่ยวและการนวด ก็จะเป็นคนในละแวกบ้าน สำหรับในบางคาแตร คนที่มาช่วยก็จะอยู่ในละแวกหมู่บ้านที่ใกล้เคียงกัน ส่วนจะใช้แขกมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับปริมาณของนาว่ามากหรือน้อย รวมไปถึงอำนาจบารมีของเจ้าของนาว่ามีอำนาจบารมีมากแค่ไหน

สำหรับการลงแขกนั้นมี 2 ประเภทคือ

ก. ขอแรง ลักษณะของการขอแรง คือ เราไปเกี่ยวให้เขาอย่างเดียว โดยที่เขาไม่ต้องมาใช้แรงให้เรา ส่วนใหญ่ผู้ที่ขอแรงจะเป็นผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน

ข. เอาแรง ลักษณะของการเอาแรง คือ เราไปเกี่ยวให้เขาแล้ว เขาก็ต้องกลับมาเกี่ยวให้เราเท่ากับที่เราไปเกี่ยวให้เขา ซึ่งวิธีใช้แรงแบบนี้ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบอกว่ามี 2 ประเภท คือ

- เกี่ยวเป็นรายวัน ถ้าเราไปเกี่ยวให้เขา 1 วัน เขาก็ต้องกลับมาเกี่ยวให้เรา 1 วันเท่านั้น
- เกี่ยวเป็นงาน ถ้าเราไปเกี่ยวให้เขา 1 งาน เขาก็ต้องใช้แรงโดยการกลับมาเกี่ยวให้เรา

1 งานเท่านั้น

สำหรับการเอาแรงนี้เป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในหมู่เพื่อนบ้านที่รู้จักคุ้นเคยกัน

ในกรณีที่ข้าวสุกพร้อมเกี่ยวพร้อมกัน 2 เจ้าของ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า จะต้องแบ่งครั้งวันกันไป คือช่วงเช้าตั้งแต่ตี 5 ก็ไปเจ้าของข้าวที่ 1 หลังเพลก็ไปเจ้าของข้าวที่ 2 แต่เมื่อนาปรัง

เข้ามาเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้ว ทำให้การลงแขกเกี่ยวข้าวเริ่มหมดไป มีการจ้างแรงงานเข้ามาทำแทน

2) แรงงานสัตว์ เครื่องทุ่นแรงในการทำนาของชาวนาคำบลาบางคาเถรก็ไม่แตกต่างจากชาวนาภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยนั่นคือแรงงานสัตว์ แรงงานสัตว์ส่วนใหญ่ที่ใช้ในการทำนา ก็คือควาย และวัว ดังนั้นวัวควายจึงเป็นสัตว์ที่เคียงคู่อยู่กับการดำรงชีวิตของชาวนาบางคาเถรและที่อื่น ๆ มาช้านาน ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวว่า ภาระหน้าที่ของวัวและควายจะแตกต่างกัน เนื่องจากชาวนาบางคาเถรนิยมทำนาหว่านน้ำตม ชาวนาจะใช้ควายในการไถนา เพราะควายเป็นสัตว์ไม่กลัวน้ำ ส่วนวัว จะใช้ในการเทียมเกวียนเพื่อเป็นพาหนะในการขนข้าว ไม่ค่อยนิยมเอามาไถนา เพราะวัวไม่ค่อยชอบน้ำ ชาวนาจะเริ่มใช้แรงงานควายในการไถนา เมื่อควายอายุประมาณ 2 ปีครึ่งถึง 3 ปี และถ้าควายตัวไหนสุขภาพแข็งแรงดีก็จะถูกใช้ไปจนถึงอายุประมาณ 20 ปีจึงจะถูกปลดควาย วันหนึ่งควายจะไถนาได้ประมาณวันละ 3 งาน แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับสภาพดินในนาด้วย ชาวนาบางท้องถื่นมักจะทำขวัญควายเพื่อแสดงออกถึงการขอขมาลาโทษที่ใช้งานควาย และในขณะที่ใช้งานอาจต้องเขียนต้องตีควาย แต่ที่บางคาเถรไม่ปรากฏว่ามีการทำขวัญควาย

5.1.1.4 พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูก

จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า พันธุ์ข้าวชุดแรก ๆ ที่ใช้ปลูกในคำบลาบางคาเถรที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพอจะจำได้ก็คือ

ในช่วงที่มีการทำนาหว่านแห้ง คือ ไถแล้วหว่านเพื่อรอน้ำฝน นั้นชาวนา จะใช้พันธุ์ข้าวทองธานี เหลืองทราย โดยเฉพาะเหลืองทราย ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบอกว่า นิยมหว่านตามขอบหนอง

ในช่วงที่มีการทำนาคำระยะสั้น ๆ นั้น ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบอกว่า พันธุ์ข้าวที่นิยมใช้ คือ ขาวตมแห้ง ขาวพวง

ในช่วงที่มีการทำนาหว่านน้ำตมในช่วงต้น ๆ มีพันธุ์ข้าวที่ชาวนาใช้กันมากพันธุ์ที่เดียวที่พอจะรวบรวมได้ก็คือ ปิ่นแก้ว มะลิทอง ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบอกว่า เป็นพันธุ์ข้าวที่ดีที่สุด เมล็ดเรียวยาวหอม ต่อมาก็เป็น พันธุ์เสื่อลาก หลวงประทาน(เป็นพันธุ์ข้าวที่ทางการเอามาแจกให้ชาวนาปลูกเริ่มที่บางเลน) ตำโรงคัด ทองมาเอง ชาวนาบอกว่า เป็นพันธุ์ข้าวหนักที่สุด เกี่ยวเดือน 7 ต่อมาเป็น พันธุ์ขาวกระบี่ ช่อมะกอก ขาวเมล็ดเล็ก สามรวงคัด กั้นจุดมอญ จำปาตะ เล็บมือนาง

ในช่วงหลังจากนั้น ก็มีพันธุ์ข้าวแบบส่งเสริม คือ พันธุ์ข้าวตระกูล กข. ซึ่งย่อมาจาก กรมการข้าว สุพรรณรุ่นต่าง ๆ จนมาถึงยุคปัจจุบัน คือพันธุ์ พวงทองที่ชาวนาบางคาเถรนิยมปลูกกัน

ปริมาณใช้การพันธุ์ข้าวค่อนมา ไร่ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญหลายท่านบอกตรงกันว่า ปริมาณพันธุ์ข้าวที่ใช้หว่านประมาณ 1 ถึงค่อนมา 1 ไร่

การเจริญเติบโตของพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่ชาวนาบางคาเถรใช้ในการเพาะปลูกในอดีตนั้น จะใช้เวลาอย่างต่ำก็ประมาณ 5 เดือนจึงสามารถเก็บเกี่ยวได้

ในการปลูกข้าว ขั้นตอนที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การคัดเลือกพันธุ์ข้าว ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของชาวนาในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวก็เพื่อให้ได้เมล็ดพันธุ์ที่ให้ผลผลิตที่ดี ช่วงเวลาของการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวในอดีตชาวนาบางคาบจะทำการในช่วงก่อนการไถนา และข้าวที่ชาวนาบางคาบปลูกส่วนใหญ่จะเป็นข้าวเจ้า ชาวนาบางคาบจะเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่ของนา ซึ่งบางคาบที่นาจะเป็นพื้นที่ลุ่ม ดังนั้นพันธุ์ข้าวที่ใช้ส่วนใหญ่ในอดีตก็จะเป็นพันธุ์ข้าวหนัก

ส่วนวิธีการคัดเลือกรุ่นชาวนาจะเก็บพันธุ์ข้าวจากการทำนาปีที่ผ่านมา มาใช้เป็นพันธุ์เพาะปลูกในปีต่อ ๆ ไป และทำอย่างมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่สมัย ปู่ย่า ตายาย วิธีการที่จะได้มาซึ่งเมล็ดพันธุ์เหล่านั้น ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบอกว่า ชาวนาจะพิจารณาเมล็ดพันธุ์ที่ดี คือ มีรวงข้าวสม่ำเสมอ มีรวงใหญ่ ระวังข้าวดี ไม่มีเมล็ดข้าวลีบ ไม่มีข้าวที่เป็นพันธุ์อย่างอื่นปนติดมา เมื่อชาวนาคัดเลือกพันธุ์เช่นนี้แล้วก็จะเกี่ยวข้าวแยกต่างหากจากข้าวที่จะใช้เพื่อการบริโภค หลังจากเกี่ยวแล้วก็ใช้กรรมวิธีในการนวด เช่นเดียวกับข้าวเพื่อการบริโภค แต่จะนวดแยกออกไปต่างหาก โดยชาวนาจะนำเมล็ดพันธุ์ที่ผ่านการคัดเลือกรุ่นไปเก็บไว้ในกระพ้อม และปิดปากกระพ้อมอย่างดีไม่ให้ศัตรูข้าวมาทำลายได้ แล้วทำสัญลักษณ์เพื่อให้รู้ว่าเป็นเมล็ดพันธุ์ที่จะใช้หว่าน

5.1.1.5 เครื่องมือในการทำนาแบบดั้งเดิม

ในการหาข้อมูลเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา ผู้วิจัย ได้ศึกษาทั้งส่วนที่เป็นเอกสาร และคู่มืออย่างเครื่องมือเครื่องใช้จากพิพิธภัณฑ์ชาวนาไทย เนื่องจากเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนาในอดีตที่ตำบลบางคาบ แทบไม่มีให้เห็นอีกแล้ว หลังจากที่ได้ชื่อและตัวอย่างของเครื่องมือจากสถานที่ต่าง ๆ แล้ว จึงนำเอาไปตรวจสอบความถูกต้องจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ เพื่อยืนยันว่า เครื่องมือที่กล่าวถึงนั้นมีใช้ในตำบลบางคาบจริง เครื่องมือต่าง ๆ ที่ค้นได้ และอาศัยการอธิบายจากเอกสารต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

1) เครื่องมือเตรียมดินทำนา ในอดีตชาวนามีเครื่องมือในการเตรียมดินทำนาหลายประเภท คือ

(1) ไถ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเตรียมดินทำนาที่สำคัญที่สุด หน้าที่หลักของไถคือ พลิกหน้าดิน เพื่อให้ดินเหมาะสมแก่การเพาะปลูก เครื่องมือทำนาที่ชื่อว่า ไถ นั้นจะประกอบไปด้วยส่วนย่อย ๆ ที่ทำหน้าที่ที่แตกต่างกัน คือ

- หัวหมู มีหน้าที่ในการแฉกหรือเจาะดินให้พลิกขึ้นเป็นก้อน ๆ หัวหมูทำมาจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ก้ามปู ไม้มะขามเทศ หรือไม้แดง เป็นต้น ชาวนาจะตัดส่วนที่เป็นลำต้นหรือกิ่งที่มีลักษณะเป็นง่าม เอามาตากด้วยมิดหรือขวาน หลังจากที่ได้ตากเป็นรูปหัวหมูแล้ว ชาวนาจะนำแผ่นโลหะลักษณะและขนาดใหญ่เท่าใบโพธิ์ซึ่งชาวนาเรียกว่า ผาล เอามาติดไว้ที่หน้าหัวหมู เพื่อให้หัวหมูมีความทนทานในการเจาะดิน ขนาดของหัวหมูเมื่อทำเสร็จพร้อมใช้งาน จะมีขนาดยาวประมาณ 40-50 เซนติเมตร

- งอนไถ ลักษณะจะโค้ง กลม ปลายด้านล่างติดกับหัวไถ ปลายด้านบนไว้สำหรับจับถือเพื่อควบคุมการไถนา ส่วนกลางเชื่อมต่อกับคันชัก ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง

- คันชัก เป็นส่วนของไถที่เชื่อมด้วยที่เชื่อมติระหว่างหางยามกับแอก ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เหลากกลม คันชักไถวัวจะยาวกว่าไถควาย ของวัวยาวประมาณ 3 เมตร ของควายยาวประมาณ 1.50 เมตร

- แอกล้อย ใช้สำหรับผูกเชือกค้ำไถ ที่ต่อจากแอกใหญ่ และเชือกสายทาบที่ต่อจากคันชัก อยู่ระหว่างคันชักกับค้ำไถ ทำด้วยไม้เนื้อแข็งเหลากกลมมน ยาวประมาณ 55-65 เซนติเมตร ใช้สำหรับไถควายตัวเดียว

- ค้ำไถ เป็นเชือกสองเส้นที่ผูกจากแอกล้อยไปถึงแอกใหญ่ เพื่อให้ควายลากไถ ทำด้วยเถาวัลย์หรือหนังควายควั่น 3 เกือบก็ได้ ยาวประมาณ 200-300 เซนติเมตร

- แอกใหญ่ เป็นไม้กรอบคอกควาย สำหรับผูกเชือกค้ำไถให้ควายลากไถ แอกใหญ่รูปทรงโค้งกลม เรียวทั้งสองด้าน ยาวประมาณ 80-90 เซนติเมตร ทำร่องผูกเชือกค้ำไถ และมีเคียวไม้ฝังอยู่ทั้งสองข้าง สำหรับผูกสายรัดเพื่อป้องกันไม่ให้แอกใหญ่หลุดจากคอกควาย

(2) คราด เป็นเครื่องมือเตรียมดินที่ใช้ย่อยดินให้ละเอียด ทำดินให้ร่วนซุย ทำดินให้เป็นเทือก และขจัดเศษวัชพืชในนา ใช้หลังจากที่มีการไถเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว คราดประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ คือ ตัวคราด เรียกว่า แม่คราด (ก้นคราด) ยาวประมาณ 2.50 เมตรด้านล่างของแม่คราดจะเป็นซี่หวี ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เป็นซี่กลม ชาวบ้านจะเหลาให้ปลายแหลม เรียกว่า ลูกคราด (พื้นคราด) จะมีประมาณ 8 ซี่ ยาวประมาณ 20-30 เซนติเมตร ชาวบ้านจะเจาะรูของแม่คราดเพื่อใส่ลูกคราด ด้านบนแม่คราดจะเป็นราวยึดสำหรับเป็นมือจับของชาวนา เรียกว่า หูคราด สูงจากพื้นประมาณ 80 เซนติเมตร จากตัวแม่คราดมีไม้ 2 ท่อน ใช้เชื่อมต่อกับควายที่ใช้ลาก เรียกว่า ขาคราด

(3) จอบ (จอบสับ) เป็นเครื่องมือเตรียมดินในการทำนา นิยมใช้สับ เช่น สับหัวคันนา หรือถ้าหากไถนาด้วยควาย มุมคันนาคควายจะไถเข้าไปไม่ได้ ชาวนาก็จะใช้จอบขุดพลิกหน้าดิน จอบทำจากโลหะแข็ง ดีجنแบบและคม มีหน้าจอบประมาณ 10 เซนติเมตร ด้านบนของจอบจะทำเป็นห่วงสำหรับใส่ด้าม ชาวบ้านจะทำด้ามจอบจากไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 1.50 เมตรสวมเข้าไปส่วนจอบนั้นชาวบ้านทำเองไม่ได้ จะต้องไปซื้อจากร้านค้าซึ่งที่บางคาเดรสมัยก่อนก็จะไปซื้อกันในราคา 5 บาท โดยชาวบ้านนิยมซื้อห่อ คราจรเซ้

(4) พลั่ว เป็นเครื่องมือในการเตรียมดินทำนา นิยมใช้ในการแทงหรือคกแต่งคันนา หรือแทงดินในส่วนที่ไถเข้าไปไม่ถึง หน้าพลั่วทำจากโลหะ ความกว้างประมาณ 10 เซนติเมตร ส่วนบนของพลั่วจะเป็นด้ามพลั่ว ยาวประมาณ 1.50 เมตร โดยด้ามนั้นชาวบ้านมักจะทำจากไม้ไผ่ซึ่งหาได้ง่ายในชุมชน ส่วนตัวพลั่วชาวบ้านจะซื้อกันในราคาอันละ 5 บาท

(5) เสียม เป็นเครื่องมือในการเตรียมดินทำนามีลักษณะคล้ายกับพลั่ว เพียงแต่ขนาดของหน้าเสียมจะเล็กกว่าพลั่ว หน้าเสียมกว้างประมาณ 5 เซนติเมตร ขนาดของด้ามเท่ากับขนาดของด้ามพลั่ว ชาวบ้านจะใช้ในกรณีที่เครื่องมืออย่างอื่นที่ใช้ขุดดินเข้าไปไม่ถึง หรือขุดเจาะหน้าดิน ชาวบ้านจะซื้อกันในราคาอันละ 4-5 บาท

(6) อีขลุบ เป็นเครื่องมือในการเตรียมดินทำนา โดยชาวบ้านจะใช้ในการตีดิน ทำเทือกให้เรียบ แม่อีขลุบทำจากไม้เนื้อแข็งที่มีน้ำหนัก ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 15-25 เซนติเมตร ยาวประมาณ 2 เมตร ส่วนลูกขลุบซึ่งเป็นส่วนที่ใช้ตีดิน ชาวบ้านใช้วิธีเหลาเนื้อแม่ขลุบเป็นรูปกลมมะเฟือง หรือทำเป็นลิ้นใบพัดติดกับตัวแม่ขลุบสลับเป็นฟันปลา สีแฉว ตัวหัวท้ายแม่ขลุบจะมีเดือยเหล็กใช้เพลาติดเชื่อมขาขลุบ ใช้สัคว์ลากจูง ใช้หลังจากที่มีการไถเสร็จสิ้นแล้ว

2) เครื่องมือในการวิดน้ำเข้านา ในการวิดน้ำเข้านาของชาวนาในอดีต ชาวนาจะผลิตเครื่องมือขึ้นมาใช้เอง ซึ่งเครื่องมือที่ชาวนาตำบลบางตาเถรใช้ในการวิดน้ำเข้านามีดังนี้

(1) โขงโลงวิดน้ำ เป็นเครื่องมือในการวิดน้ำเข้านา ตักน้ำ วกน้ำ พู้น้ำเข้านา รูปร่างคล้ายกับทรงกลมผ่าครึ่งผ่าครึ่ง หรือคล้ายกระบวยตักน้ำ ชาวบ้านจะสานด้วยไม้ไผ่หลายสอง มีขอบกว้างประมาณ 35 เซนติเมตร ยาวประมาณ 50 เซนติเมตร หลังจากสานเสร็จแล้วชาวบ้านก็จะเอาชันหรือน้ำมันยางทาเพื่อกันน้ำรั่วออก ต่อมาเมื่อมีปีบน้ำมัน ซึ่งส่วนใหญ่บรรจุน้ำมันก๊าด ที่ใช้เป็นเชื้อเพลิงตะเกียงเข้าไปยังชุมชน ชาวบ้านก็หันมาใช้ปีบผ่าครึ่งแทน โดยด้ามของโขงโลงจะทำด้วยไม้ทรงกลมหรือไม้ไผ่ตามที่หาได้ในชุมชน ยาวประมาณ 2 เมตร วิธีใช้จะต้องตั้งขาหยั่ง 3 ขา มีเชือกผูกที่ด้ามติดกับตัวกระบวยห้อยยึดกับขาหยั่งด้านบน ใช้งานโดยการจับด้ามโยงให้กระบวยลอยหลัง แล้วจ้วงวิดน้ำใส่กระบวยโยกไปข้างหน้า ช่วงที่ลอยหลังน้ำจะไหลออกจากกระบวย

(2) โดงเตงวิดน้ำ เป็นเครื่องมือวิดน้ำโดยใช้ปีบสังกะสี หรือถังน้ำ นำเชือกเหนียวมาขึง 3 เส้น แล้วนำปีบสังกะสีหรือถังน้ำมาผูกไว้ระหว่างช่วงกลางเชือกที่ขึง 2 เส้นแรก เส้นแรกผูกติดที่ปากด้านบนและด้านล่าง เส้นที่เหลี่ยผูกติดที่ก้นด้านบน การทำงานจะใช้คนเหยียง 2 คน ยืนจับปลายเชือกตรงข้ามกัน มือบนจับเชือก 2 เส้น ที่ผูกติดด้านบน มือล่างจับหนึ่งเส้นที่ผูกติดด้านล่าง แล้วเหยียงปีบสังกะสีหรือถังน้ำให้ลอยไปด้านหน้าแล้วจ้วงน้ำเหยียงไปด้านหน้า แล้วกระดกเชือกเส้นที่ผูกกับก้นถังหรือปีบด้านบนขึ้น น้ำก็จะไหลออกจากภาชนะดังกล่าว

(3) ระหัดวิดน้ำ เป็นเครื่องมือที่ใช้ชักน้ำเข้านา ทำด้วยไม้สัก เป็นรูปร่าง ใช้มือหมุนหรือใช้ตีบด้วยเท้า ประกอบด้วย รางน้ำ ใช้ไม้สักทำเป็นโครงยาว 5-6 เมตร ใช้ไม้กระดานบาง ๆ ติดประกบทั้งสองข้าง ซีกบนเปิดโล่ง ด้านใต้ตีไม้ทึบให้หนาและแข็งแรง รางน้ำที่ทำเสร็จแล้วสูงประมาณ 40-50 เซนติเมตร ใบระหัด ใช้ไม้แผ่นบางสีเหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 8-10 เซนติเมตร ยาวประมาณ 12-15 เซนติเมตร 30-40 ใบ เข้าเดือยใบระหัดแต่ละใบใช้สลักดอกให้แกนใบยึดซึ่งกันและกัน ใบระหัดจะยึดคล้องกับเหมือนลูกโซ่ ยาวเป็นสองเท่าของรางน้ำ เพลา ทำด้วยท่อนไม้เนื้อ

แข็งทรงกลม ใช้ไม้หรือเหล็กเป็นแกน เจาะรูหลวม ๆ ให้หมุนได้สะดวก มีเพลาค้นปลายรางน้ำสอง เพลาทำเป็นพื้นเพื่องสับกันไปมา สามารถชักดึงให้ใบระหัดหมุนได้ มือหมุน มีสองข้างทำเป็นแกน มีที่จับ เจาะรูยึดกับแกนเพลา ใช้หมุนโดยดึงสลับกัน วิธีใช้ระหัดวิดน้ำ ชาวบ้านจะวางระหัดด้าน ปลายจุ่มลงไปให้น้ำให้เอียงทอคขึ้นสุดถึง คึงมือหมุนสลับกันไปเรื่อย ๆ เมื่อแกนเพลาหมุนจะทำให้ พื้นเพื่องและใบระหัดหมุนตาม ใบระหัดจะพุน้ำหรือดักน้ำขึ้นมาในรางแล้วไหลออกตรงช่องได้มือ หมุน

นอกจากนั้นก็จะผสมผสานเครื่องมือในการเตรียมดินทำนาเข้ามาในในการวิดน้ำ เข้ามาเป็นบางอย่าง เช่น พลั่ว หรือเสียม เอามาขุดดินเพื่อทำทางน้ำ เป็นต้น

3) เครื่องมือในการเก็บเกี่ยวและขนพาหนะในการขนข้าว เครื่องไม้เครื่องมือที่ชาวนา ค้าบลงคาเถรใช้ในการเก็บเกี่ยวข้าว และขนย้ายข้าวหลังจากที่เก็บเกี่ยว เพื่อเอาไปเก็บและขายใน อดีตก็เป็น อุปกรณ์ที่ชาวบ้านประดิษฐ์คิดค้นขึ้นใช้เอง ประกอบด้วย

(1) เคียว เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บเกี่ยว โดยมีหน้าที่หลักคือ การเกี่ยวข้าวให้ ขาดหลุดออกจากงังข้าว การใช้เคียวเกี่ยวข้าวนั้นจะใช้แรงงานคน เคียวจะทำด้วยโลหะเหล็ก ดี เรียวแบน โกงเป็นรูปวงพระจันทร์ มีด้ามจับกลม โกงรอบในเป็นคมมีลักษณะคล้ายฟันเลื่อย ซึ่งจะ ใช้ในการตัดงังข้าว ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านบางคาเถรจะไปหาซื้อจากร้านค้า อันหนึ่งราคา ประมาณ 3-5 บาท

(2) คาน เป็นอุปกรณ์สำหรับหาบ ทำจากไม้ไผ่สีสุก ยาวประมาณ 1.50 เมตร แบ่ง ออกเป็นคานหาบ และคานหลาว คานหาบจะใช้หาบภาชนะใส่ข้าว ที่ปลายทั้งสองข้างจะตัดให้เลย ข้อประมาณ 10-20 เซนติเมตร แล้วจะเหลาเป็นรูปหอกหรือหางหงส์ ที่ข้อจะคว้นเป็นเคียวหรือหัว นมขึ้นมาเพื่อใช้บังคับสายภาชนะที่หาบ คานหลาวเป็นคานที่ใช้เสียบฟ่อนข้าวได้ชะเน็ด ที่ปลายทั้ง สองข้าง จะตัดให้เลยข้อประมาณ 10-20 เซนติเมตร แล้วเหลาให้แหลม ตัวคานส่วนกลางจะใหญ่ ปลายสองข้างจะเรียวเล็ก ไม้คานจะนิยมทำจากไม้ไผ่ที่มีข้อสั้นมี 6 ข้อ

(3) ถังดวงข้าว เป็นถังไม้เนื้อแข็งทำเป็นรูปทรงกลมใช้ประ โยชน์ในการดวงข้าว โถยข้าว มีความจุประมาณ 10 ลิตร มีมาตราวัดการดวง เท่ากับ 1 ถัง

(4) ไม้ปาดข้าว เป็นไม้ที่ใช้ในการปาดข้าวหลังจากที่ชาวบ้านดวงข้าวใส่ถังจนเต็ม ขอบปากถังแล้ว ก็ใช้ไม้ปาดข้าวปาดปากถัง เพื่อให้ข้าวในถังเรียบเสมอบปากถัง ทำจากไม้ไผ่ ยาวประมาณ 2 ฟุต

(5) เกวียน เป็นยานพาหนะที่ชาวบ้านบางคาเถรใช้ขนฟ่อนข้าว เมล็ดข้าวเปลือก เกวียนที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นของคนที่มิฐานะ ส่วนชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ค่อยมีฐานะ ก็มี ยานพาหนะอย่างอื่นที่ใช้ขนข้าวแตกต่างกันไป เกวียนเป็นพาหนะที่ต้องใช้แรงงานสัตว์ คือวัวควาย เป็นตัวลากจูง ขนาดของเกวียนจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก

ขนาดใหญ่จะเทียมด้วยควายคู่ ขนาดกลางและเล็กจะเทียมด้วยวัวคู่ หรือควายเดี่ยว ตัวเกวียนแต่ละขนาดจะแตกต่างกันที่ความกว้าง ความยาวของความสูงเรือนเกวียน และขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของเกวียนแต่ละแบบจะมีขนาดแตกต่างกันไปดังนี้

ตารางที่ 5.4 แสดงขนาดของเกวียน

ขนาด	ขนาดของเรือนเกวียนที่ใช้บรรทุก			เส้นผ่าศูนย์กลางของล้อ
	ยาว	กว้าง	สูง	
ขนาดใหญ่	3 เมตร	80 เซนติเมตร	1 เมตร	1.80 – 2.00 เมตร
ขนาดกลาง	2.50 เมตร	70 เซนติเมตร	1 เมตร	1.50 – 1.70 เมตร
ขนาดเล็ก	2 เมตร	80 เซนติเมตร	80 เซนติเมตร	1.20 – 1.40 เมตร

แหล่งที่มา : อานาจ ศิลวัตร , 2535 : 40

เกวียนจะทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ตัวเรือนเกวียนจะทำเป็นราวลูกกรงกลม หรือเหลี่ยมสองแถวเปิดหัวท้าย มีไม้ทับลูกกรงด้านบน เรียกว่า แม่ลำพอง ตัวเชื่อมติดเรือนเกวียนระหว่างราวลูกกรงทั้งสองแถว เรียกว่า ไม้ขวางทาง (ไม้ลัดเขียด) จำนวน 3 จุด คือ หัว ท้าย และกลาง ตรงจุดกลางจะเป็นตัวเชื่อมติดกับกระโปกเกวียน (เรียกว่า กระชงเพชร) อันเป็นที่ใส่เพลาล้อเกวียน ล้อเกวียนจะสวมติดกับเพลาทิ้งสองข้างของเรือนเกวียน ตัวล้อจะมีคุมเป็นตัวใส่เพลลา ต่อจากคุมเป็นซี่ล้อเกวียน (กัมเกวียน) ซึ่งปกติจะมีซี่จำนวน 14 ซี่ หรือ 16 ซี่ ตัวซี่จะติดกับกัวกเกวียน (กัวกมะขาม) มี 4 กัวก ทำจากไม้โค้งเข้าหากันเป็นล้อเกวียนรูปวงกลม ด้านนอกของคุมเกวียนทั้งสองจะประกบด้วยไม้แนบปิดหัวคุมเกวียนหลาวให้ยาวโค้งอย่างสวยงามเรียกว่า แม่ปะแหลก ยาวออกมาพันตัวเรือนเกวียนด้านท้ายหางอนแตกต่างกันไป ต่อจากเรือนเกวียนเป็นไม้ยื่นไปยึดกับคอมหรือแอกสำหรับสัตว์ลากจูง เรียกว่า รูป ถ้าลากด้วยสัตว์เดียวจะวางเป็นแนวขนาน แต่ถ้าใช้สัตว์คู่จะลอมเข้าหากัน ปลายสุดของรูปเรียกว่า หัวแม่ตะเพด อาจจะสั้นหรือยาวทำคล้ายหางหงส์ ความสวยงามของเกวียนจะอยู่ที่การเหลาหัวตะเพด แม่ปะแหลก ตลอดทั้งการตรึงคุมล้อ และวาดหางแม่ปะแหลก

(6) เรือ เรือที่ชาวภาคกลางบางคาแตรใช้เกี่ยวข้าวขณะน้ำขึ้นนั้น เรียกว่า เรืออีแป๊ะ ขุดจากไม้เนื้อแข็ง ยาวประมาณ 4 เมตร หัวท้ายเรียว พองกลาง เป็นเรือที่มีความคล่องตัวสูงสามารถลัดเลาะเข้าไปตามคลองแคบ ๆ ได้

(7) เลื่อน เป็นยานพาหนะที่ใช้บรรทุกฟ่อนข้าวและสัมภาระในการทำนา ใช้ไม้ไผ่ทำรูปตัวเลื่อน ไม่มีราวลูกกรง ใช้ลำไม้ไผ่ยาว 2 ลำ วางเป็นตัวเรือนและรูป อาจจะมีล้อหรือไม่ก็ได้ ถ้ามีล้อ ล้อจะทำด้วยไม้แผ่นขนาดหนาประมาณ 5-8 เซนติเมตร วาดเป็นวงกลมเรียกว่า ล้อข้าวจี เส้น

ผ่าศูนย์กลางประมาณ 0.80- 1 เมตร ต่อมาล้อได้คัดแปลงมาเป็นการใช้ยางรถยนต์บรรทุกไม่ต้องใส่ยางใน ใช้ไม้กากบาทตีทำเป็นคุม ใช้ควายเคียวหรือวัวคู่ลากจูง

(8) กระจ๊ะ เป็นเกวียนที่มีขนาดเล็ก ทำด้วยไม้เนื้อแข็งเช่นเดียวกัน แต่ตัวเรือนของกระจ๊ะจะมีขนาดกว้างกว่า คือกว้างประมาณ 1.25 – 1.50 เมตร ความยาวประมาณ 1.75 เมตร สูงประมาณ 50 เซนติเมตร ซึ่งไม้แฉงันราวของกระจ๊ะเป็นไม้แบบอย่างง่าย ๆ เส้นผ่าศูนย์กลางของล้อขนาดใกล้เคียงกับเกวียนขนาดเล็กคือ ประมาณ 1.20 – 1.40 เมตร กระจ๊ะจะใช้เทียมด้วยควายเคียวหรือวัวคู่

4) เครื่องมือในการแปรรูปข้าว

(1) ขอบาย หรือคั้นบาย เป็นไม้สำหรับใช้แยกฟางข้าวให้ออกจากรวง ซึ่งตกค้างจากการนวดหรือฟาด ขอบายจะประกอบไปด้วย ค้ำที่ทำจากลำไม้ไผ่ขนาดเท่ากำมือ ยาวประมาณ 1.50 เมตร ตัวขอบายมีลักษณะโค้งคล้ายเคียว อาจจะใช้กิ่งไผ่บริเวณตาโดยตัดให้โค้งงอ หรืออาจใช้เหล็กตีให้รีข

(2) กระจ๊ะตากข้าว เป็นเครื่องมือสำหรับตากเมล็ดข้าวเปลือกกรวมเป็นกอง ตัวใบของกระจ๊ะทำด้วยไม้กระดาน หรือเหล็กแผ่น กว้าง ยาว ประมาณ 20 x 45 เซนติเมตร มีค้ำถือยาวประมาณ 1.50 เมตร

(3) กระจ๊ะใหญ่ เป็นไม้กระดานขนาดใหญ่สำหรับตากรวมเมล็ดข้าวที่ได้จากการนวดข้าวเข้าเป็นกองใหญ่ ใบของกระจ๊ะทำด้วยไม้กระดาน หน้ากว้างประมาณ 40 เซนติเมตร ยาวประมาณ 1.50 เมตร ตรงกลางของกระจ๊ะจะคาบด้วยไม้ที่ทำเป็นค้ำยาวประมาณ 1.20 เมตร หัวท้ายของกระจ๊ะจะมีหูร้อยเชือก สำหรับลากทั้งสองข้าง การปฏิบัติงานจะต้องใช้คนลากอย่าง 3 คนขึ้นไป โดยคนหนึ่งจะมีหน้าที่ถือหางกระจ๊ะ คอยบังคับให้กระจ๊ะตั้งฉากเมล็ดข้าวและมีคนลากที่ปลายเชือกทั้งสองข้าง โดยมากจะใช้คนจำนวนมาก

(4) พลับสาดข้าว เป็นเครื่องมือสำหรับตากข้าวเปลือกสาดขวางทางลมเพื่อแยกเมล็ดข้าว พลับสาดจะทำจากไม้เนื้ออ่อน เพื่อให้มีน้ำหนักเบา เช่น ไม้โมก ไม้มะกอก และไม้สัก เป็นต้น รูปร่างเหมือนพาย แต่ตัวแผ่นพายจะซุกให้เป็นร่องลึกเหมือนพลั่วขุดดิน ความกว้างของใบพลั่วประมาณ 20 เซนติเมตร ยาวประมาณ 35 เซนติเมตร ค้ำยาวประมาณ 1.20 เมตร

(5) ไม้หนีบข้าว ใช้หนีบฟ่อนข้าวแล้วทุบให้เมล็ดข้าวร่วงหลุดจากฟาง

(6) กระจ๊ะฟัดข้าว ใช้สำหรับตาก สาดข้าวเปลือก เพื่อแยกเศษฟางและผงออกจากเมล็ดข้าวเปลือก

(7) โฉฉ คือตะแกรงร่อนข้าวเปลือก ที่สานด้วยดอกฝิวไม้ไผ่ลายขัดให้มีตาห่างพอที่เมล็ดข้าวร่วงลงมาได้ ขนาดเท่ากับกระด้งฝัดข้าว ใช้ประโยชน์ในการร่อนขี้ลำพรวน คือ ระแง้ข้าว ฟางข้าวออกหลังจากการนวด

(8) ไม้หนามชักข้าว เป็นเครื่องมือทำความสะอาดเมล็ดข้าวเปลือกหลังจากนวดข้าว ได้ใช้ขอลายสางฟางข้าวออกเรียบร้อยแล้ว แต่ยังมีเศษฟาง ระแง้ข้าวเหลืออยู่ ต้องใช้ไม้หนามชักหรือคันให้เศษฟาง ระแง้ข้าวที่ลอยอยู่มารวมกัน แล้วนำมาใส่โฉฉร่อนเอาเศษต่าง ๆ นั้นออก ไม้หนามชักข้าวจะทำจากปลายไม้ไผ่ ผ่าเอาเฉพาะหนามส่วนปลาย 2 คัน มาผูกติดกัน แล้ววางส่วนที่เป็นหนามโค้งเป็นวงกลมเหมือนพัดโบก

(9) คันหลาวหรือหลาว ใช้เสียบฟ่อนข้าวแล้วนำไปกองรวมกันในที่ที่ต้องการฟาดหรือนวดข้าว

(10) วิพัดละอองฟาง ใช้พัดปิดละอองฟางออกจากเปลือกข้าว

(11) ครกตำข้าว ใช้ตำข้าวแยกเปลือกออกจากเมล็ดข้าว

(12) ยั้งและฉางข้าว เป็นเรือนเก็บรักษามล็ดข้าวเปลือกหลังจากนวด เพื่อพักเมล็ดข้าวไว้ระยะหนึ่งก่อนที่จะขาย สู่เพื่อบริโภค ถ้าเป็นเรือนขนาดเล็ก เรียกว่า ยั้ง ถ้าเป็นเรือนขนาดใหญ่เรียกว่า ฉาง อาจจะปลูกเป็นโรงเรือนขึ้นมา หรือสร้างบริเวณใต้ถุนบ้าน โดยยกพื้นขึ้นมา ผาผนังอาจจะใช้เสื่อราแพน ประรำ ยาค้วยมูลวัวมูลควาย หรือแผ่นไม้กระดาน กรูล้อมรอบในแนวตั้ง มีไม้คร่าวล้อมรอบอยู่อีกหนึ่งชั้น

5) ภาชนะใส่ข้าว

(1) กระบุง เป็นภาชนะสำหรับใส่เมล็ดข้าว รูปร่างทรงป้อม สานด้วยดอกไม้ไผ่เป็นลายสอง มีขนาดแตกต่างกัน สามารถบรรจุข้าวได้ประมาณ 1 - 1.5 ถัง ด้านข้างจะมีหู 4 หู สำหรับร้อยเชือกเข้ากับคานหาบ

(2) กระปา เป็นภาชนะสำหรับใส่เมล็ดข้าวรูปร่างทรงป้อม สานด้วยดอกไม้ไผ่เช่นเดียวกัน แต่สานเป็นลายขัด ขนาดและหูร้อยเชือกเข้ากับคานหาบ เช่นเดียวกัน

(3) กระพ้อม เป็นภาชนะสำหรับใส่ข้าว สานด้วยดอกไม้ไผ่ลายขัดเช่นเดียวกับกระปา แต่มีขนาดใหญ่กว่า สามารถใส่ข้าวได้เป็นเกวียน วัตถุประสงค์เป็นภาชนะสำหรับใส่ข้าวเปลือกไว้ทำพันธุ์ หรือไว้ขายในกรณีที่ไม่มียั้งฉาง

(4) กระบาย เป็นภาชนะใส่ข้าว รูปร่าง สานด้วยดอกไม้ไผ่คล้ายเดียวกับกระบุง แต่มีขนาดเล็กกว่า จะนำมาใช้ประโยชน์สำหรับตักข้าว แบ่งข้าว

(5) กระเช้า เป็นภาชนะที่สานด้วยดอกไม้ไผ่รูปร่างเรียวสูง แต่ป้อมไม่เท่ากระบุง ใช้ตอกเส้นเล็กสานอย่างละเอียด ช่วงส่วนครึ่งล่างสานเป็นลายสองสลับลายประสุ ช่วงครึ่งบนสานเป็นลายขัด ที่ขอบบริเวณปากกระเช้าจะผูก หรือถักด้วยหวายเป็นลายสันปลาช่อน ส่วนใหญ่นิยมทา

ด้วยน้ำมันอย่างสวยงาม มี 4 รู้อยู่เชือกสำหรับหาบ ใช้ประโยชน์ในการใส่ข้าว และกับข้าวไปกินในแปลงนา นิยมใช้ถาดปิดเป็นฝา

(6) กระจ้อ เป็นภาชนะสำหรับดวงข้าวใส่ถึง สำหรับซื้อขายคล้ายกระบุงสานด้วยดอกไม้ไม้ บางลายขัดทำขอบในตัว ขนาดบรรจุประมาณ 10 ลิตร ที่กระจ้อจะมีขีดแสดงปริมาณไว้ 4 ขีด เรียกว่า 4 กระจ้อ นิยมนำมาโกยข้าวแฉกของ

(7) กระจั่ง เป็นภาชนะที่สานด้วยดอกไม้ไม้ นิยมใช้ดอกไถ่ ๆ ผิว หรือผิวรูปร่างแบน กลม มีขอบยกขึ้นมา นำมาใช้ประโยชน์ในการตากของ หรือเป็นฝากระจ้อ และใช้ฝัดข้าวเพื่อเอาขี้ลือออก การสานจะสานเป็นลายยกสองข่มสาม

(8) กระจ้อ รูปร่างและสานคล้ายเช่นเดียวกับกระจั่ง แต่ขนาดเล็กกว่า มีขนาดเท่ากับถาดใส่กับข้าว ใช้ประโยชน์เป็นฝาปิดกระจ้อ และใช้เป็นที่วางกับข้าวแทนถาด หรือใช้สำหรับใส่ของกระเดียดไป

(9) กระจ้อปากบาน เป็นกระจ้อของชาวจีน มีประโยชน์สำหรับขนข้าวเปลือกแบกขึ้นบนบ่า เพื่อใช้ในการขนย้าย เช่น ขนข้าว ขนข้าวจากทุ่งฉางไปยังพาดหนะ ขนถ่าน สานด้วยดอกไม้ไม้ รูปร่างปากแตร ก้นเล็กปากใหญ่ มีขนาดบรรจุข้าวเปลือกได้ประมาณ 3-5 ถัง

(10) สัก เป็นภาชนะสำหรับดวงข้าว ในสมัยโบราณที่ยังไม่มีถึงไม้ดวงข้าว สานด้วยดอกไม้ไม้ ช่วงส่วนครึ่งล่างสานเป็นลายสอง ส่วนครึ่งบนสานเป็นลายขัดมีขอบที่ปากแข็งแรง มีความจุประมาณ 10 ลิตร

(11) ทะนาน เป็นภาชนะดวงบอกปริมาณความจุของเมล็ดข้าว แบบโบราณอาจจะทำด้วยกะลามะพร้าว ซีกด้านตากะลา หรืออาจจะหล่อด้วยทองเหลือง มีขนาดบรรจุประมาณ 10 ลิตร

5.1.2 กระบวนการในการทำนา

5.1.2.1 การไถ

วิธีการไถนาแบบดั้งเดิมในสมัยที่ยังใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์พร้อมทั้งเครื่องมือพื้นบ้านในการไถนา ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ชาวนาจะต้องตื่นกันตั้งแต่ ตี 3 ตี 4 เพื่อจัดเตรียมเครื่องมือเครื่องมือในการไปไถนา ถ้าที่นาอยู่ไกลประมาณตี 4 ก็ต้องงูควายไถนา แต่ถ้าไม่ไกลมากก็ไถนาประมาณตี 4 ครึ่ง เมื่อไปถึงที่นาแล้วชาวนาจะปล่อยควายให้กินหญ้าประมาณครึ่งชั่วโมง เพื่อให้ควายได้มีแรงที่จะไถนา ประมาณตีห้ากว่า ๆ พอเห็นรอยไถ ชาวนาก็จะเริ่มเทียมไถเข้ากับควายแล้วลงมือไถนา สำหรับชาวนาดำบลบางตาเถรจะไม่ค่อยคำนึงถึงวันที่เหมาะสมมากนัก แต่จะไม่ไถนาในวันพระวันเดียว ชาวนาบอกว่าถ้าใครขึ้นไปไถนาในวันพระ จะโดนชาวบ้านด้วยกันค่า

การไถนาแบบดั้งเดิม ชาวนาจะแบ่งที่นาออกเป็นงาน ๆ งานหนึ่งกว้างประมาณ 56 วา แล้วจะจับไถเป็นงาน ๆ ไป โดยจะไถจากรอบนอกไปหาข้างใน วิธีการเดินไถจะต้องเดินวนซ้าย ทวนเข็มนาฬิกา เริ่มแรกของการไถ ชาวนาจะเริ่มจับควาย โดยผู้ไถจะจับคันไถ(หางขาม) แล้วให้สัญญาณโดยเงื้อมมือหรือไม้เรียว หรือออกเสียงสั่งว่า “ฮุย ฮือ” ควายก็จะเริ่มทำงานทันที การไถก็จะไถเรียงรอยไปเรื่อย ๆ เมื่อไถจนใกล้จะเสร็จงานหนึ่ง ๆ หรือไม่สามารถไถต่อได้ ก็จะเหลือพื้นที่ตรงกลางงานยาวประมาณ 1 วา เรียกว่า ไร่้งาน ชาวนาก็จะไปจับงานใหม่ แล้วไถเชื่อมมาหาไร่้งานที่เหลืออยู่จนหมด การไถแบบนี้ชาวนาเรียกว่า ไถคะ ในเนื้อที่ประมาณ 1 ไร่ ชาวนาจะจับงานไถประมาณ 4 งาน

หลังจากที่ชาวนาไถไปได้ระยะหนึ่งพอเริ่มสาย แม่บ้านก็จะหาบข้าวปลาอาหารมือเข้ามาส่ง ชาวนาก็จะหยุดพักงานไถระยะหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ควายได้พักด้วย โดยชาวนาจะปลดเครื่องมือในการไถออกจากควายเพื่อให้ควายได้เดินหาหญ้ากิน หรือให้ควายได้ลงเล่นน้ำ และชาวนาจะได้รับประทานอาหารเข้าไปพร้อมกันด้วย หลังจากพักทานข้าวแล้วชาวนาก็จะเริ่มเทียมควายเพื่อไถต่อไปจนถึงเวลาประมาณเที่ยงวันจึงหยุดการไถ ปลดแอกไถออกจากตัวควาย และชาวนาก็จะพักทานข้าวมือเที่ยง หลังจากนั้น ชาวนาก็จะทำงานต่อ งานหลังเที่ยงของชาวนาส่วนใหญ่ก็คือการตามเก็บส่วนที่ยังไม่ได้ไถ หมายความว่า พื้นที่ที่เป็นมูมมา ไถจะไม่สามารถเข้าไปจิกดินถึงได้ ชาวนาจึงต้องใช้จอบเพื่อขุดพลิกหน้าดินที่เหลือเหล่านั้นขึ้นมา หลังจากเก็บงานที่เหลือทั้งหมดแล้ว ชาวนาก็จะเก็บเครื่องมือทั้งหมดของควายกลับบ้าน ชาวบ้านเล่าว่า เป็นการนิยมกันทั่วไป ว่าช่วงบ่ายจะไม่มีกรไถนาเด็ดขาด ถ้าชาวนาคนใด ไถนาช่วงบ่าย ชาวนาด้วยกันจะพากันตำหนิติเตียน เพราะถือว่าเป็นการทรมานควาย

หลังจากที่ไถคะเสร็จแล้ว ชาวนาก็จะไถแปร หรือบางคนก็จะคราด เนื่องจากที่ตำบลบางคาถร เป็นการทำนาแบบพะเลข ดังนั้นพื้นที่นาจึงต้องทำเป็นเทือกเพื่อใช้หว่านเมล็ดพันธุ์ ดังนั้นหลังจากที่ไถเสร็จแล้วชาวนาจึงทำเทือกโดยการคราดย่อยดินให้เป็นเลนจนดินยุบ และดินเรียบจากนั้นจึงทิ้งไว้ให้ดินในนวดกตะกอนก่อนจึงเริ่มหว่านข้าวได้

5.1.2.2 การหว่านข้าว

เป็นขั้นตอนการทำนาหลังจากที่เตรียมดินโดยการไถคะเสร็จแล้ว ในอดีตที่ชาวนาทำนาหว่านข้าวแห้ง ชาวนาก็จะเอาเมล็ดพันธุ์ข้าวมาหว่านเพื่อรอน้ำฝน ในเวลาต่อมาเมื่อทำนาแบบหว่านน้ำตม ชาวนาก็จะทำพื้นที่นาให้เป็นเทือกเสร็จแล้ว ปล่อยให้ดินตกตะกอน ในขณะเดียวกันชาวนาก็เอาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เตรียมไว้ไปแช่น้ำ 1 คืนเพื่อให้เมล็ดข้าวงอกก่อน จากนั้นจึงนำเอาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ผ่านขั้นตอนการแช่น้ำแล้วใส่กระบุงที่มีเชือกผูกหูเชือกสะพายเข้ากับไหล่ซ้ายของคนหว่าน ในขณะที่หว่านชาวนาก็จะใช้มือขวากำเมล็ดข้าวครั้งละ 1 กำมือ แล้วเหวี่ยงเมล็ดข้าวออกไปข้างหน้า โดยไม่ต้องเหวี่ยงเต็มแรงมากนัก แต่ต้องให้เมล็ดข้าวกระจายให้มากที่สุด เพราะถ้าเมล็ด

ข้าวไม่กระจายจะทำให้ เวลาต้นข้าวที่งอกขึ้นหนาแน่นเป็นที่ ๆ แล้วจะได้ผลผลิตข้าวไม่ดี ในการหว่านนี้ชาวนาจะใช้แรงงานคนอย่างเดียว ข้าวที่ใช้หว่านต่อไร่ประมาณ 1-2 ถึง ส่วนเวลาในการหว่านส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนิยมหว่านข้าวกันช่วงเช้าตั้งแต่ หกนาฬิกาเป็นต้นไป ทั้งนี้เพื่อไม่ให้หน่อข้าวเหี่ยวแห้งเพราะแสงแดด ก่อนหว่านชาวบางตาเถรบางคนก็นิยมไหว้เจ้าที่เจ้าทางเสียก่อนโดยกล่าวว่า “ขอให้ช่วยดูแลต้นข้าว ให้ข้าวงอกงาม เก็บได้ข้าวไร่ละเกวียน” เป็นต้น

5.1.2.3 การบำรุงและดูแลต้นข้าว

หลังจากที่ผ่านขั้นตอนการหว่านมาได้ระยะหนึ่งต้นข้าวก็เริ่มเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับ สิ่งสำคัญที่ชาวบ้านจะต้องดูแลก็คือ เรื่องน้ำ สภาพที่นาตำบลบางตาเถรท้องนามีน้ำมาก ดังนั้นชาวบ้านจะต้องคอยถ่ายน้ำออกไม่ให้น้ำท่วมหน่อข้าว ถ้าปล่อยให้ท่วมหน่อข้าว นาจะล่ม คือ ต้นข้าวจะเน่าแล้วจะไม่ได้ผลผลิต วิธีการบริหารจัดการน้ำในนาตามภูมิปัญญาดั้งเดิมคือ ชาวนาจะให้ น้ำไหลผ่านจากแปลงนาหนึ่งไปสู่แปลงนาหนึ่งทางร่องน้ำที่ขุดไว้ที่คันนา ในขณะเดียวกัน หากชาวนาเห็นว่าน้ำเริ่มแห้งไม่จมน้ำโคนข้าวแล้วจะต้องวิดน้ำเข้ามา หรือต้องปิดช่องทางที่น้ำจะไหลออกเสียก่อนเพื่อรักษาระดับน้ำในนา

ส่วนในเรื่องการใส่ปุ๋ยนั้น ชาวพันธุ์พื้นเมืองในสมัยก่อนไม่ค่อยต้องการปุ๋ยมากนัก ชาวนาบอกว่าถ้าใส่ปุ๋ยมาก ๆ ก็จะมีงาแต่ต้นและใบ แต่จะไม่ได้ข้าว อย่างดีที่สุดชาวนาก็จะใช้ปุ๋ยคอกที่เกิดจากวัวควายบ้าง เอาขี้สับของข้าวใส่ลงไปใต้น้ำบ้าง และที่เป็นปุ๋ยคอกที่ดีที่สุดสำหรับต้นข้าวในนาคือ คอข้าวหรือขังข้าว ซึ่งหลังจากเก็บเกี่ยวแล้วชาวนาจะเผาเพื่อให้เถาถ่านที่เหลือกลายเป็นปุ๋ยใต้นาต่อไป

ส่วนในเรื่องการกำจัดวัชพืชในนาข้าวนั้น ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ในอดีตจะมีการกำจัดวัชพืช 2 หน คือ ครั้งแรกตอนไถ การไถ การคราด ก็เป็นการกำจัดวัชพืชอย่างหนึ่ง ครั้งที่ 2 เมื่อข้าวเจริญเติบโตขึ้นมา ก็อาศัยแรงงานคนถอนกันอีกครั้งหนึ่ง ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า หญ้าที่กำจัดกันยากและขึ้นมากในสมัยก่อนคือ หญ้าขน หญ้าปล้อง หญ้าไซ พวกนี้จะถูกกำจัดไปพร้อมกับ การไถครั้งแรก แต่ถ้ากำจัดไม่หมด ก็คอยถอนเอาถอนข้าวขึ้น ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า หญ้าที่กำจัดยากที่สุด คือ หญ้าประเภทมีหัว คือต้นตายกลับ ตอนทำนาใหม่ ๆ ก็ดูว่า ทำลายไปหมดแล้ว แต่พอข้าวขึ้น ฝนตก ก็กลับฟื้นขึ้นมาอีก ชาวนาจึงเรียกว่า ต้นตายกลับ อีกประเภทหนึ่งที่กำจัดยากคือ หญ้าแดง เป็นหญ้าที่คล้ายต้นข้าวมาก บางที่ทำให้ชาวนาเข้าใจผิดว่าเป็นต้นข้าว เวลาหน้าฝน รากของหญ้าแดงจะออกตามข้อ แล้วจะไปพันต้นข้าวให้เสียหาย ต้องใช้วิธีการถอนมาให้วัวควายกิน ต่อมาที่มาก ๆ ก็คือ หญ้าแพรก ซึ่งมีประโยชน์ในวันครุ นักเรียนจะเอาหญ้าแพรกไปไหว้ครู วัชพืช บางอย่างเมื่อกำจัดแล้วก็เอามาทำยาได้ เช่น หญ้าไซ เป็นต้น และยังมีศัตรูข้าวอีกชนิดหนึ่งคือพวกแมลง เช่น ตัวมอด ตัวแมง ตัวเพลี้ย เป็นต้น แต่เดิมไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องแมลงที่เป็นศัตรูพืชมากนัก ชาวบ้านจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการที่ต้องกำจัดศัตรูข้าวเหล่านั้น อย่างดีที่สุดถ้าเกิดปัญหาเกี่ยว

กับแมลงศัตรูข้าว ชาวบ้านก็จะใช้วิธีการทางไสยศาสตร์ เช่น ใช้ผ้ายันต์ทำเป็นธงมาปักไว้ที่กลางนาบ้าง ใช้น้ำมันคัมภีร์มาพรมต้นข้าวในนาบ้าง ส่วนอีกจำพวกหนึ่งที่เป็นศัตรูข้าว คือ พวกหนูนา วิธีการกำจัดของชาวบ้าน บางครั้งก็คือจับเอามาบริโภค บางครั้งก็ใช้วิธีการทางธรรมชาติ คือ ไปหาหนู โดยเฉพาะงูสิงมาปล่อยในนา งูสิงเป็นงูไม่มีพิษจะไม่ทำร้ายชาวนา แต่จะชอบกินหนู ก็ทำให้หนูหมดจากนาไปได้ แต่จะไม่มีการใช้สารเคมีเหมือนสมัยนี้

5.1.2.4 การเก็บเกี่ยว

การเก็บเกี่ยวข้าวของชาวนาคำบลาบางคาถา อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ในอดีตจะเริ่มต้นตั้งแต่เดือนธันวาคม ซึ่งตรงกับช่วงฤดูหนาว การเกี่ยวข้าวสมัยก่อนจะใช้แรงงานคนทั้งหมด โดยชาวนาจะใช้แรงงานในครอบครัวที่มีมาเก็บเกี่ยว แต่ถ้าครอบครัวใดมีที่นามาก และแรงงานในครอบครัวมีไม่พอ ชาวนาก็จะใช้วิธีการลงแขกเกี่ยวข้าว หรือการขอแรงจากญาติพี่น้องหรือคนในหมู่บ้าน ผู้ที่มาลงแขกเกี่ยวข้าวเรียกว่า แขกเกี่ยวข้าว ต่างคนต่างมาโดยไม่หวังผลตอบแทนจากการลงแรงไปแต่ประการใด แต่รู้กันในหมู่ชาวนาว่าเมื่อคนบ้านนี้ไปช่วยคนบ้านโน้นแล้ว ครั้งต่อไปคนบ้านโน้นก็ต้องมาช่วยคนบ้านนี้คืน เป็นการตอบแทนกันด้านแรงงาน การขอแรงจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านนั้น ชาวนาจะต้องบอกล่วงหน้าก่อน 2-3 วันเพื่อให้แขกทั้งหลายได้เตรียมตัวคือทำตนเองให้ว่าง เมื่อถึงเวลาเช้าของวันเกี่ยวข้าวซึ่งชาวบางคาถาถือว่า ต้องไม่ใช้วันพระ ชาวบ้านที่ถูกขอแรงไว้ แต่ละคนก็จะถือเคียวกันมาคนละอัน มาสู่ที่นาที่จะเกี่ยว จากนั้นทุกคนก็จะลงไปยืนเรียงหน้ากระดานกันไถนา ใช้มือข้างใดข้างหนึ่งที่ถนัดจับเคียวอีกข้างหนึ่งก็มาลงรวบต้นข้าวขึ้นมาแล้วใช้เคียวตัดต้นข้าว ได้กำหนึ่งก็มัด หรืออาจจะหอบไว้ก่อนแล้วได้ 3-4 กำจึงค่อยมัด แล้วนำไปกองไว้ในที่แห้ง แต่ละคนก็เดินเกี่ยวไปในแนวของตนเรื่อย ๆ จนถึงคันทันจึงค่อยหยุดพัก ถ้าคนอื่นยังเกี่ยวไม่เสร็จก็หยุดรอเขาไปด้วย

วิธีการเกี่ยวข้าวที่ชาวนาบอกไว้ว่า ต้องเกี่ยวตามแนวคกของรวงข้าว กล่าวคือ รวงข้างโน้นไปทางทิศไหนก็ให้หันหน้าเกี่ยวไปทางทิศนั้น เกี่ยวไปเรื่อย ๆ จนได้ยืนกลองเพลจึงค่อยพักรับประทานอาหาร เจ้าของนาจะเตรียมอาหารคาวหวานไว้รองรับแขกทุกคนที่มาช่วยกันเกี่ยวข้าว โดยจะมีข้าวหม้อ แกงหม้อ เสียบเป็นส่วนใหญ่ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าของนาด้วยว่าฐานะเป็นอย่างไร ส่วนของหวานส่วนใหญ่ในสมัยก่อนก็จะมีลอดช่อง และเมล็ดแมงลักที่ใช้เลี้ยงกัน หลังจากพักรับประทานอาหารเสร็จแล้ว พักพอข้าวเรียงเม็ด ชาวนาก็เริ่มเกี่ยวต่อ จนไปถึง 5-6 โมงเย็นจึงเลิก ในช่วงที่เกี่ยวนั้นชาวนาคำบลาบางคาถาก็จะมีการละเล่นพื้นบ้านกันเพื่อความสนุกสนาน ที่พบเห็นที่บางคาถา คือ

การร้องเพลงเกี่ยวข้าว เป็นการร้องตอบโต้กันระหว่างชายหญิง เท่าที่ผู้วิจัยฟังจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า เพลงเกี่ยวข้าวเป็นเพลงที่ใช้กันอย่างแพร่หลายเป็นแบบเดียวกัน ซึ่งเนื้อหาก็คือ

“เกี่ยวเออะนะพ่อเกี่ยว
อย่าทำซะเง้แลเหลียว

เกี่ยวเออะนะพ่อเกี่ยว
เดี๋ยวเกี่ยวจะบาดมือเออ”

การร้องเพลงพวงมาลัย ครูทองปอนเล่าว่า เป็นการละเล่นพื้นบ้านเพื่อความสนุกสนานในการเกี่ยวข้าว ซึ่งร้องกันทั้งชายและหญิง เนื้อหาของเพลงไม่มีรูปแบบชัดเจน จะอาศัยการค้นสด

เพลงพวงมาลัย ที่ร้องในการเกี่ยวข้าว มีเนื้อความดังนี้

“เอ้อละเหย ลอยมา ลอยมาก็ลอยไป (ลูกคู่ข้า) มาเถิดนะแม่มา แม่คุณจะข้าวอยู่ทำไม
ตั้งวงไว้เพื่อ ปู่เสื่อไว้ท่า จะให้วังพิลาแม่ครรลัย พวงเออมาลัย แม่มาไว ๆ เถิดเออ (ลูกคู่ข้า) พวง
เออ พวงเออ มาลัยแม่มาไว ๆ เถิดเออ

เอ้อละเหย ลอยมา ลอยมาแต่บนสวรรค์ มารับเอาฉันไปด้วยซักคน เอ้าเอ้อ เฮ้ย”

ในช่วงเกี่ยวข้าว เสียงเพลงเหล่านี้จะดังลั่นทุ่งไปหมด ทำให้การเกี่ยวข้าวไม่เหนื่อย การร้องเพลงอีแซว เป็นเพลงที่หนุ่มสาว หญิงชายชานากร้องเกี่ยวกันไปเกี่ยวกันมา โดยเนื้อเพลงไม่ได้เกี่ยวกับข้าว หรือการทำนาแต่ประการใด ซึ่งเนื้อหาที่ร้องกันนั้นจะมีว่า

สวัสดีผู้ดูอยากจะฟังเพลงดี

พากันมานี้ไม่ว่าไหนต่อไหน

หากผมว่าแนมเหน็บว่าเจ็บเข้าไปนิด

คำพูดบอกผิดผมขกมืออกภัย

บทกลอนข้อนนอกได้โปรดบอกฉบับ

ไม่ถูกรอยตำหรับโปรดอย่าว่าเหลวไหล

ไม่อ่อนสอนขันเสียงไม่หวานวังเวง

เสียงไม่เพราะทางเพลงอาจมีผลอไผล

ไม่ดัง ไม่โคงเหมือนวงแม่ดวง

ท้องกลอนเขามันกลวงถึงได้ดังไกล

เพลงดีมีหัวขอออกคิ้วเสียดก่อน

กระแเสียงอักษรยังไม่แจ่มไม่ใส

หักหาญปัญหาไม่เคยว่ากัหน

เข้าชะตาจนเลขก็ค้องจำใจ

เข้าภาพไปหาเป็นเวลากระชั้น

กำหนดนักวันเป็นเวลาเร็วไว

กลัวจะสู้ไม่ไหวเล่นเอาใจหวั่นๆ

หมดเสียงยื่นสั้นให้กระสับกระส่าย

คำด้อยด้อยดับ ใ้เพลงศัพท์กลอนสด

ขึ้นหันหัวหคแทบจะนั่งร้องไห้

เหลือบเห็น ไม่ฮักยืนนีกนีกแพ้น้ำ

ขึ้นงหน้าแห่งสู้หรือยังใจ

เนื้อเพลงอำพราง โปรดอย่างขว่างด้วยพลอง

ว่าเพลงบกพร่องยังไม่มืเม็ดพราย

ผลอไผลพลาดเพลงมิใช่แกลิ่งพูดกล่าว

ผิดครั้งบางคราวโปรดอย่าเพ็งคลีคลาย

ยังไม่เคยเคลียคลออักษรกลอเพลงกล้า

ยังไม่คล่องนีกกร้ามยังไม่อยากสู้ใคร

กลัวไม่ครือมือเขายัง โง่เขลาขาดแคลน

กลัวไม่ปรุควมแปลนในข้ออภิปราย

ไม่ปราดเปรื่องปรุโปร่งเหมือนยังองศ์นักปราชญ์ เหมือนนักเกรงเพลงกราคที่เขาเล่นใกล้ไกล

ความกลัวเต็มกล้น ไม่ใช่กลิ่นแก๊สกลอน
 คลองล่องกลิ้งแม่ปลับปลิงไหมพรม
 เปิดปล่องข่อเปล่ามารับเพลารือนพลู
 นิสัยเป็นเพลงไม่ต้องอมเพลง
 จะให้เสียทีชวณแต่งสำนวนเรียกนาง
 เราเคยเคาะเพลงเคี้ยวชาญเคี้ยวชาญ
 แถวแถบปฐมมีคนถามถึง
 วันนี้วัดนัดใจไม่จักยื่นงัน
 ผู้คนคับคั่งอยู่ทางหลังขึ้นแล
 ขึ้นกันดูแกเขานั่งแลดูหล่อน
 ตัวจ้านเสียงจ้าใจว่างทำยื่นถ่อ
 เปิดโพลรับเพลงแม่นักเกรงเสียงกลอง
 วันนี้ได้เค้ามาจากเขาโจษขาน
 จะมีคู่สักคนก็ต้องทนท่องเที่ยว
 ถึงฤดูปลายเดือนฟ้าก็เดือนฝนตก
 เดือนสี่เดือนห้าฝนฟ้าก็แห้ง
 ยามตรุษสงกรานต์ทุกหมู่บ้านทำบุญ
 เรามันหนุ่มยังว่าตั้งแต่หน้าเล่นว่าว
 ยามนี้ถึงน้องลงแต่หนอเล่นน้ำ
 หลึงไม่มีคู่ใครต้องการไหมขา
 พุดถึงเรื่องเที่ยวกูเคยไปมาทั่ว
 เคยเที่ยวตามกรอกมาหลายซอกหลายช่อง
 วันนี้เจอหน้าจะไปไหนวลง
 เรามันหนุ่มโสดนุ่งกางเกงขาสั้นๆ
 ยิ่งสวมซ้าคัทชูเป็นเจ้าชู้หยาบช้า
 แต่งพอเหมาะเหมาะเรามันคนสามัญ
 นุ่งม่วงค้ำเอาผ้าชะม้าผืนเก่า
 ผงใช้ประจำคือผงอิถิเจ
 สาวเห็นชอบนีกสาวก็ชอบนีก

ไม่ใช่โยกให้คลอนไม่แหวะใครๆ
 ลูกมาเย้ยคารมบ้างจะเป็นไร
 อมเงื่อนหัวงูกันอยู่ยังงใจ
 นิ่งเฉยอมเชิงลูกมาตอบคำชาย
 คนดีชื่อดังน้องอย่านิ่งดูคาย
 ลืมทั่วสถานในประเทศไทย
 เล่นไหนที่หนึ่งไม่ว่าเล่นที่ไหน
 ปากคมขึ้นคานจะไม่นั่งรอใคร
 คนเก่าคนแก่เด็กเล็กเกลื่อนกลาย
 เพลงจริงสัตย์จรใจแม่นั่งดูใจ
 อมเพลงขึ้นผลอเป็นลูกน้ำมันพราย
 จะให้กล่อยหัวกลองเลยพี่มาไกล
 คิคคิครำคาญไม่ได้คุยกับใคร
 จะคั้นคั้นคนเดียวมันก็เดินไม่ได้
 เดือนห้าเดือนหกฝนก็แล้งแห้งหาย
 มีแต่ลมฝนแล้งไม่ได้ทำนาทำไร่
 จิตใจว่าวันแทบจะทนไม่ไหว
 เลยเป็นหนุ่มนอนหนาวไม่ได้นวดที่ไหน
 หายคิกรอบค้ำแล้วไม่คิดเล่นใคร
 เที่ยวกันโว้ยไอ้ทาสาเป็นมัทไทย
 ไกลไกลไม่กลัวแต่ไม่เคยกล้ากลาย
 กูขี้เกียจลากน้องเลยไม่ได้ไปไหน
 สาวมีชอบมองเคี้ยวกูแต่งตัวใหม่
 ใส่เสื้อเบาะคอบานเคี้ยวจะเป็นบ้าใช้
 แต่งหนักเกินหน้าก็ไม่ใช้เจ้านาย
 แต่งเกินต้องการก็ไม่สมร่างกาย
 ใส่เสื้ออวดสาวผัดหน้าให้แจ่มใส
 บิดหน้าเป็นเสน่ห์ลงนระภายใน
 อีคนไหนไม่รักขอให้เขี้ยวมันไหลๆ

ความกลัวเต็มกลิ่นไม่ใช่กลิ่นแก๊สกลอน
 คลองคลองคลึงแม่ปลับปลิงไหมพรม
 เปิดปล่องข่อเปล่ามารับเพลารือนพลู
 นิสัยเป็นเพลงไม่ต้องอมเพลง
 จะให้เสียที่ชวนแค้นสำนวนเรียกนาง
 เราเคยเคาะเพลงเดี่ยวชาญเดี่ยวชาญ
 แถวแถบปฐมมีคนถามถึง
 วันนี้วัดนัดใจไม่จ้ดขิ้นจัน
 ผู้คนคับคั่งอยู่ทางหลังขิ้นแล
 ขิ้นกันดูแกเขานั่งแลดูหล่อน
 ตัวจ้านเสียงจ้ำใจว่างทำขิ้นเล่อ
 เปิดโพลงรับเพลงแม่นักเกรงเสียงกลอง
 วันนี้ได้เต้ามาจากเขาโจษขาน
 จะมีคู่สักคนก็ต้องทนท่องเที่ยว
 ถึงฤดูปลายเดือนฟ้าก็เดือนฝนตก
 เดือนสี่เดือนห้าฝนฟ้าก็แห้ง
 ยามตรุษสงกรานต์ทุกหมู่บ้านทำบุญ
 เรามันหนุ่มยังว่าตั้งแต่หน้าเล่นว่าว
 ขามนีกถึงน้องลงแต่หนอเล่นน้ำ
 หลิงไม่มีคู่ใครต้องการไหมขา
 พุดถึงเรื่องเที่ยวกุเคยไปมาทั่ว
 เคยเที่ยวตามกรอกมาหลายซอกหลายช่อง
 วันนี้เจอหน้าจะไปหานวลน้อง
 เรามันหนุ่มโสดนุ่งกางเกงขาสั้นๆ
 ยิ่งสวมซ้าคัทชูเป็นเจ้าชู้หยาบซ้า
 แต่งพอเหมาะเหมาะเรามันคนสามัญ
 นุ่งม่วงดิก้าเอาผ้าชะม้าผืนเก่า
 ผงใช้ประจำคือผงอิติเจ
 สาวเห็นชอบนีกสาวก็ชอบนีก

ไม่ใช่โยกให้กลอนไม่แหวะใครๆ
 ลูกมาเอ่ยคารมบ้างจะเป็นไร
 อดเงื่อนหัวงูกันอยู่ยังง
 นิ่งเลขอมเชิงลูกมาตอบคำชาย
 คนดีชื่อดังน้องอย่านิ่งดูคาย
 ลืมทั่วสถานในประเทศไทย
 เล่นไหนที่หนึ่งไม่ว่าเล่นที่ไหน
 ปากคมขิ้นคานจะไม่นั่งรอใคร
 คนเก่าคนแก่เด็กเล็กเคลื่อนกลาย
 เพลงจริงสัตย์จรใจแม่นิ่งดูใจ
 อดเพลงขิ้นผลอเป็นถูกน้ำมันพราย
 จะให้กล่อยหัวกล้องเลขพีมาไกล
 คิดคิดรำคาญไม่ได้คุยกับใคร
 จะคั้นคั้นคนเดียวมันก็เดินไม่ได้
 เดือนห้าเดือนหกฝนก็แล้งแห้งหาย
 มีแต่ลมฝนแล้งไม่ได้ทำนาทำไร่
 จิตใจว่าวุ่นแทบจะทนไม่ไหว
 เลยเป็นหนุ่มนอนหนาวไม่ได้นวดที่ไหน
 หายคิดรอบค้ำแล้วไม่คิดเล่นใคร
 เที่ยวกันไว้ย ไอ้ทาเฮาเป็นบักไทย
 ไกลไกลไม่กลัวแต่ไม่เคยกล้ากลาย
 กูก็เกียจลากน้องเลขไม่ได้ไปไหน
 สาวมิชอบมองเดี่ยวกูแต่งตัวใหม่
 ใส่เสื้อเบาะคอบานเดี่ยวจะเป็นบ้าใบ้
 แต่งหนักเกินหน้าก็ไม่ใช่เจ้านาย
 แต่งเกินต้องการก็ไม่สมร่างกาย
 ใส่เสื้ออวดสาวผัดหน้าให้แจ่มใส
 ปิดหน้าเป็นเสน่ห์ลงนระภายใน
 อีคนไหนไม่รักขอให้เขี้ยวมันไหลๆ

ส่วนแรงงานที่ใช้ในการเกี่ยวนั้นไม่มีการแยกแยะว่าต้องเป็นหญิงหรือชาย เพราะงานเกี่ยวข้าวเป็นงานเบาสามารถทำได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย หลังจากที่เลิกเกี่ยวในช่วงเย็นแล้ว ก็อาจจะมี การเลี้ยงแบบคอนเที่ยงกันอีกครั้งหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่ แต่จะมีเหล่ายาปลาปิ้งเสริมเข้ามา

ในบางช่วงบางโอกาสที่มีน้ำมาก ชาวนาดำปลางคาเถรจะต้องใช้เรือเป็นพาหนะเกี่ยวข้าว โดยเรือที่ใช้ ชาวบ้านเรียกว่า เรืออีโป๊ะ หรือเรืออีเป๊ะ เป็นเรือกว้างประมาณ 3 วา ใช้คนนั่งเกี่ยว 1 คน ชาวนาจึงจะเกี่ยวข้าวใส่เรือ จากนั้นนำมามัดเป็นฟ่อน แล้วเอาไปตาก โดยชาวนาจึงจะสร้างราวสำหรับตากข้าวไว้ ลักษณะของราวตากข้าวก็คือ ชาวนาจึงจะตัด โคนไม้ไผ่ยาวประมาณ 1.50 เมตร โดยปลายของไม้ไผ่จะต้องติดกิ่ง จากนั้นจึงตัดกิ่งไผ่ออกให้เหลือประมาณ 1 คืบ ไม้ไผ่ก็จะกลายเป็นไม้ง่าม ชาวบ้านเรียกว่ากระทู้ แล้วเอากระทู้ไปปักเรียงกัน 3 ต้น จากนั้นจึงเอาไม้ลำ ซึ่งก็คือส่วนที่เหลือจากที่เอาโคนมาทำไม้กระทู้ พาดไปบนง่ามทั้ง 3 ของกระทู้ก็จะได้ราวสำหรับตากข้าว ชาวนาจึงจะเอาข้าวที่มัดเป็นฟ่อนด้วยดอก(ไม้ไผ่อ่อน ๆ) มาตากบนราวตากข้าวได้ซัก 2-3 แดด จึงค่อยเก็บไปนวด

5.1.2.5 การนวด และการฝัด

สำหรับการนวดข้าวของชาวบางคาเถร จะคล้ายคลึงกับการนวดข้าวของชาวนาภาคอื่น ๆ คือต้องใช้ทั้งแรงงานคนและแรงงานสัตว์ โดยขั้นตอนของการนวดนี้ชาวบ้านบางคาเถรได้ให้ความสำคัญมากทั้งในด้านของวิธีการนวด และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ โดยการนวดจะมีขั้นตอนดังนี้

1) การทำลานนวดข้าว

การทำลานนวดข้าวตามแบบภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวนาดำปลางคาเถรมีวิธีการดังนี้ ก่อนที่จะมีการเกี่ยวข้าวชาวนาที่มีที่นามากก็จะเตรียมสถานที่ใช้สำหรับนวดข้าว (การนวดข้าว คือ กระบวนการที่ทำให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวงหรือระแงงข้าว) ที่เราเรียกว่า ลานนวดข้าว โดยชาวนาจึงจะใช้วัวหรือควายเหยียบย่ำพื้นดินให้เรียบ หลังจากนั้นชาวนาจะใช้มูลวัวหรือมูลควายละลายน้ำพอและ ๆ แล้วทาลงไปบนพื้นลานที่วัวหรือควายเหยียบเสร็จแล้ว คล้าย ๆ กับการลาดพื้นโดยใช้ปูนในสมัยนี้ จากนั้นเมื่อมูลวัวควายที่ฉาบหน้าลานแห้งแล้วถ้าเห็นว่า หน้าลานบางมากไปก็ฉาบด้วยมูลวัวควายละลายน้ำอีกรอบ ปล่อยให้แห้งก็เป็นอันใช้ได้

2) การนวดข้าว

หลังจากที่เตรียมลานเสร็จสิ้นแล้ว ชาวนาก็จะขนข้าวขึ้นลาน พาหนะที่ใช้ในการขนข้าวขึ้นลานส่วนใหญ่ก็จะเป็น เลื่อนกับกระทะ ในการนวดข้าวที่ดำปลางคาเถรชาวนาจึงใช้แรงงานสัตว์นวดเป็นส่วนใหญ่เนื่องใช้เวลาได้รวดเร็ว การนวดข้าวมักจะเริ่มกันตั้งแต่เช้าเพราะแดดยังไม่ร้อน หรือบางทีก็เริ่มเย็น ในการนวดข้าวนี้จะมี 2 กระบวนการด้วยกัน คือ การนวด กับ การลูข้าว(การนำฟางออกจากข้าว) วิธีการนวดข้าวโดยใช้แรงงานสัตว์จะเริ่มตั้งแต่การที่ชาวนานำ

ฟ่อนข้าวมาเรียงเป็นวงกลมในลานนวด การตั้งเรียงฟ่อนข้าวจะตั้งให้เอารวงข้าวขึ้นข้างบน หลังจากนั้นชาวนา ก็จะผูกวัวหรือควายเป็นพวง ชาวนาจะถือเชือกที่ผูกติดอยู่กับควแรกที่อยู่รอบนอกวัวตัวอื่น ๆ และเดินตามไปข้างหลังวัวพร้อมกับไล่วัวให้เดินหมุนวนไปเรื่อย ๆ ทางด้านซ้ายมือ เมื่อวัวควายเดินย่อ กองข้าวที่กองไว้ก็จะค่อย ๆ ทลายลง เมล็ดข้าวก็จะเริ่มหลุดออกจากรวงข้าวแล้วหลุดลงไปอยู่ข้างล่างฟาง ชาวนาจะสังเกตเห็นว่า เมล็ดข้าวข้างบนออกหมดแล้ว วัวควายย่อไปก็กองย่ำแค่เฉพาะฟางเปล่า ๆ ก็จะหยุดพักวัวควายไว้ก่อน ขั้นตอนต่อไปจึงเป็นหน้าที่ของคนที่ จะเข้ามาลูข้าวหรือสงฟาง ในขั้นตอนนี้ ถ้าบ้านใดมีข้าวมากก็จะมี การลงแขกกันในการสงฟาง ซึ่งการลงแขกก็จะมีกิจกรรมการเลี้ยงและการละเล่นคล้ายคลึงกับการเกี่ยวข้าว คือมีการร้องเพลงสงฟางและพานฟางกัน ในขณะที่มีการสงฟาง และพานฟาง ซึ่งเนื้อหาของเพลงสงฟาง และพานฟางมีดังนี้

เพลงสงฟาง

(ชาย) สงเถิดหนาแม่สง แม่ก็วัดต่อคอรระหง ขอเชิญแม่สงฟางเอย

(รับ) เอิงเอยฟางเอย แม่ก็วัดต่อคอรระหง ขอเชิญแม่สงฟางเอย

เพลงพานฟาง

(ชาย) พานเถิดหนาแม่พานอ้วน ม่อต้อเหมือนคอกหม้อตาล

มาช่วยกันพานฟางเอย

(หญิง) พานเถิดหนาพ่อพาน มานั่งรอบขอบลาน มาช่วยกันพานฟางเอย

คนที่ทำหน้าที่ลูฟาง และพานฟางก็จะร้องรำทำเพลงไปด้วยอย่างสนุกสนาน ในการสงฟางและพานฟางนั้นจะต้องใช้แรงงานคน ดังนั้น แรงงานคนก็จะมาทำหน้าที่ลูฟางหรือสงฟาง คือทำให้เมล็ดข้าวร่วงหล่นออกจากฟางข้าว และมีการพานฟาง คือการนำเอาฟางออกไปกองไว้ด้านข้างของกองข้าว อุปกรณ์ที่ใช้ในการลูหรือสงฟางก็คือ คันฉาบ ใช้สำหรับตักฟางข้าวขึ้นมา ถ้ามีเมล็ดข้าวยังติดอยู่ที่ฟางก็จะมี การนวดกันต่อ พอเห็นว่าเมล็ดข้าวหลุดออกจากรวงหมดแล้ว จึงพานเอาฟางออกให้หมด ต่อจากนั้นก็จะเหลือแต่เมล็ดข้าวกับเศษใบข้าวเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เรียกว่า ขี้ตำพรวน ชาวนาจะใช้พลั่วสาดข้าว ตักข้าวสาดแล้วขี้ตำพรวนเหล่านั้นก็จะออกมาจากเมล็ดข้าว แล้วก็ใช้ไม้กวาดที่ชาวนาเรียกว่า ไม้กวาดเลี้ยงลูกช้าง (ไม้กวาดเลี้ยงลูกช้าง ทำจากหญ้าแฉมซึ่งหาได้ในชุมชน เอามามัดรวมกันเป็นกำใหญ่ แล้วผูกติดกับด้ามซึ่งทำจากไม้ไผ่ยาวประมาณ 2.50 เมตร ใช้สำหรับกวาดเมล็ดข้าวลึบ และกวาดขี้ตำพรวน) กวาดขี้ตำพรวนออก เสร็จสิ้นขั้นตอนนี้แล้ว จึงใช้ สัดทาลากข้าว หรือกระดานลากข้าว ซึ่งทำจากแผ่นไม้กระดานยาวประมาณ 1 วา กว้าง 1 ฟุต ตรงกลางคาบด้วยกระบอกไม้ไผ่เป็นคันจับบังคับ สูงประมาณ 1 วา ปลายกระดานผูกเชือกยาวสำหรับดึงจากเมล็ดข้าวที่แผ่กระจาย ต้องใช้แรงงานคนอย่างน้อย 3 คน คือมีหน้าที่ดึงเชือกซ้าย ขวา และจับคันบังคับ 1 คน แล้วลากข้าวไปกองไว้ในที่เดียวกัน ถ้าหากว่ามีข้าวที่ไม่สามารถติดไปกับ

กระดานลากข้าวได้ชาวบ้านก็จะเอาไม้กวาดกวาดข้าวไปรวมกับกอง สำหรับข้าวที่ผ่านกระบวนการนวดแล้วชาวบ้านก็จะกองตากไว้ในลานก่อน เพื่อที่จะทำความสะอาด หรือคัดแยกเมล็ดข้าวดีกับลีบออกจากกัน

3) การฝัดข้าว

การฝัดข้าวเพื่อทำความสะอาดเมล็ดข้าว ชาวนาบางตาเดรส่วนใหญ่จะให้ข้อมูลที่ตรงกันในเรื่องของการใช้สีฝัด ชาวนายอมรับว่าเครื่องสีฝัดเป็นเครื่องมือสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นมาแล้วโดยในสมัยก่อน เครื่องสีฝัดข้าวจะใช้งานโดยการหมุนของแรงงานคน ต่อมามีการติดมอเตอร์ไฟฟ้า แต่รูปทรงเครื่องสีฝัดข้าวก็ยังเหมือนเดิม ลักษณะโดยทั่วไปของเครื่องสีฝัดข้าว คือ เป็นเครื่องมือที่แยกเอาเมล็ดข้าวที่ดีออกจากเมล็ดข้าวที่ลีบ เศษฟาง และระแง้ข้าว เป็นเครื่องมือที่เข้าใจกันว่านำเข้ามาจากประเทศจีน ตัวเครื่องทำด้วยไม้สัก ไปด้วยสังกะสี มีใบพัดหมุนเป่าลม จำนวน 4 ใบ มีไม้สำหรับหมุน ด้านหลังเครื่องมีดั่งสำหรับใส่ข้าวที่ยังไม่ได้ทำการคัดแยก เมื่อหมุนใบพัด ปล่อยข้าวลงมาข้าวเมล็ดดี จะไหลลงมาข้างล่างด้านหน้า ส่วนขี้ลีบ เศษฟาง และระแง้ข้าว จะโดนลมเป่าพัดออกไปด้านหลัง และที่บริเวณท้ายเครื่องจะมีกระพ้อคอยรับเมล็ดข้าวที่ดีที่อาจจะปลิวติดไปทางด้านหลัง แล้วนำส่วนนี้มาเข้าเครื่องฝัดใหม่ การหมุนใบพัดที่โมเต สมัยก่อนใช้แรงงานคนหมุน แต่สมัยต่อมาได้มีการเปลี่ยนไปใช้มอเตอร์ไฟฟ้า หรือเครื่องยนต์เล็กที่ใช้สำหรับกำเนิดไฟฟ้า ติดสายพานกับเครื่องสีฝัด ซึ่งสามารถลดความเหน็ดเหนื่อยให้กับคนได้

5.1.2.6 การเก็บรักษา

การเก็บรักษาเมล็ดข้าวที่ได้จากการทำความสะอาดโดยการแยกเมล็ดดีออกจากเมล็ดเสียกับเศษฟางข้าว ชาวนาบางตาเดรส่วนจะแบ่งส่วนหนึ่งเพื่อเก็บไว้บริโภค อีกส่วนหนึ่งไว้จำหน่ายทั้งจำหน่ายข้าวโดยตรง กับการแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่จำเป็นในบ้าน อีกส่วนหนึ่งคือคัดไว้สำหรับเป็นพันธุ์ข้าวที่จะใช้ปลูกในปีต่อไป สถานที่ที่ใช้เก็บรักษาข้าวดังกล่าวทั้งหมดก็คือ บุงข้าว หรือฉางข้าว ซึ่งชาวบ้านได้ปลูกไว้เป็นโรงเรือนเพื่อเอาไว้เก็บข้าวโดยเฉพาะ สำหรับฉางข้าวนั้นชาวบ้านจะทำไว้ อย่างถาวร กรูล้อมรอบด้วยไม้แผ่น หรือปะรำ หรือเสื่อลำแพน ซึ่งยาดด้วยมูลวัวมูลควาย

5.1.2.7 แปรรูปข้าว

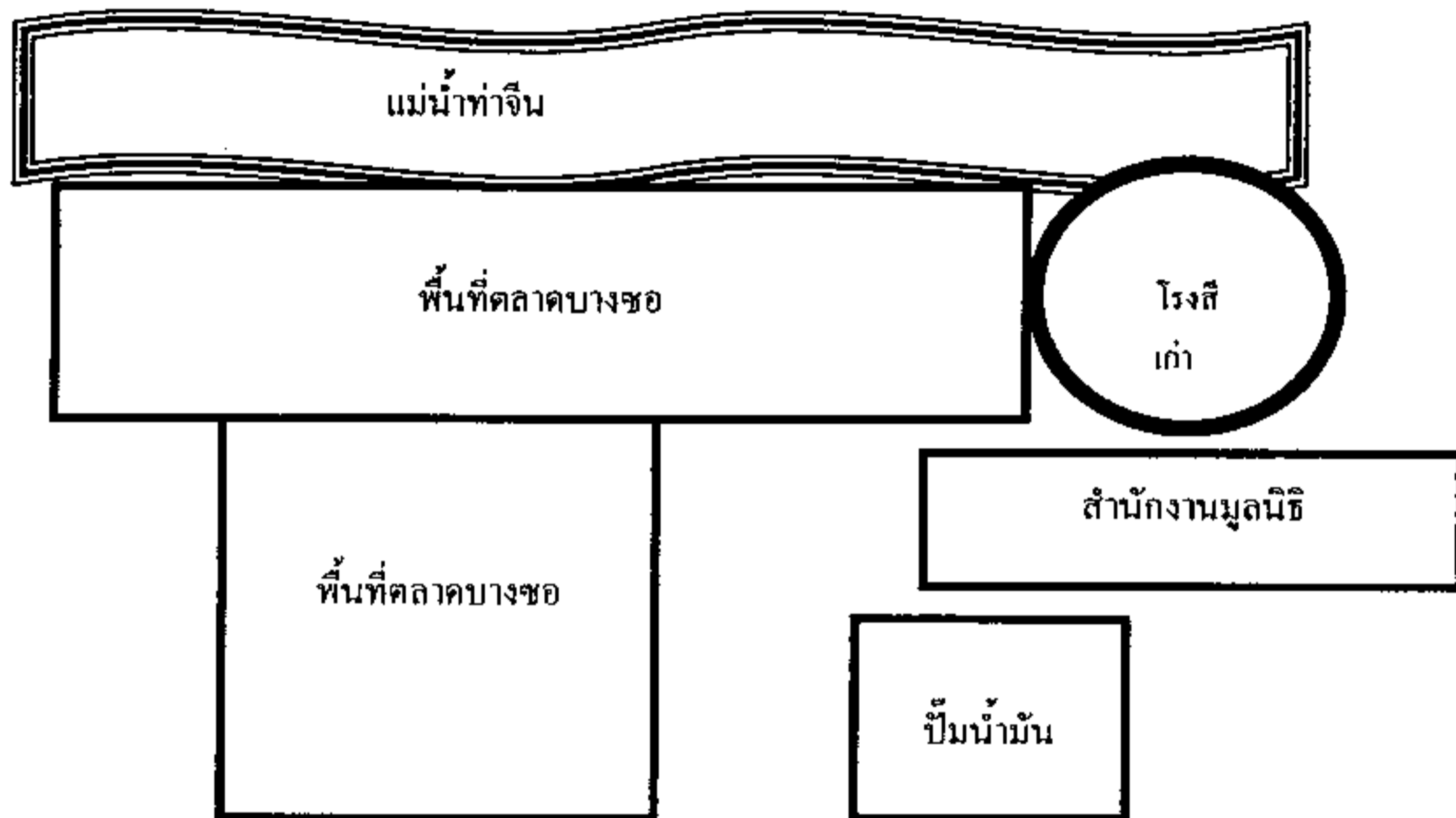
การแปรรูปเมล็ดข้าวจากข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร นั้นในสมัยก่อน ชาวบ้านบางตาเดรส่วนจะนิยมใช้ 2 วิธีคือการตำข้าวโดยใช้เครื่องมือพื้นบ้านที่ชาวบ้านทำกันเอง ใช้กันเองนั่นคือ ครกตำข้าว กับการสีข้าวโดยโรงสี

1) การตำข้าว ในแต่ละครัวเรือนก็จะมีครกสำหรับตำข้าวกันแทบทุกบ้าน เพื่อเอาไว้ตำข้าวไว้บริโภค ชาวนามักจะตำข้าวกันตอนเย็น เพราะการตำข้าวต้องใช้แรงมาก โดยเฉพาะการใช้ครกกระเดื่องในการตำ ซึ่งเป็นท่อนไม้เนื้อแข็งขนาดใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณฟุตครึ่ง ขุดลึกลงไปข้างในประมาณเกือบ 1 ฟุต ความสูงประมาณ 80 เซนติเมตร ไว้สำหรับใส่ข้าวเพื่อตำ เมื่อชาว

นาเอาข้าวใส่ลงไปนึ่งแล้วก็จะใช้สากที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง ยาวประมาณ 1.50 เมตร ตรงกลางของสากจะทำให้เล็กลงเพื่อไว้จับ ส่วนปลายทั้ง 2 ข้างทำให้ใหญ่เพื่อเอาไว้ตำข้าว การตำข้าวนั้นอาจจะตำคนเดียวหรือ 2 คนก็ได้ ถ้าตำ 2 คนจะต้องให้จังหวะในการขึ้นลงของสากเพื่อไม่ให้ขึ้นลงพร้อมกันถ้าคนหนึ่งปล่อยสากลง อีกคนหนึ่งต้องยกสากขึ้น เมื่อตำเสร็จแล้วก็จะใช้ตะแกรงหรือกระด้งฝัดให้เศษแกลบและรำข้าวออกไป เหลือแต่ข้าวสารไว้ในกระด้ง ส่วนถ้ายังมีข้าวเปลือกติดอยู่ในข้าวสารชวานาก็จะใช้คนคัดออกเพื่อตำใหม่พร้อมกับครกต่อไป ส่วนการตำด้วยครกกระเดื่องก็จะช่วยทุ่นแรงชาวบ้าน เพราะใช้วิธีการเหยียบกระเดื่องเพื่อให้สากขึ้นลง

2) การสีข้าว ในตำบลบางตาเถรสมัยก่อนมีโรงสีของชุมชนอยู่ 1 โรงที่มีกำลังการสีสูงอยู่ 1 โรง เจ้าของโรงสีคือ ชุนขันธ์ อยู่ท้ายตลาดบางซอ ปัจจุบันได้เลิกกิจการโรงสีไปแล้ว พื้นที่โรงสีเก่าจึงกลายเป็นศาลาทำน้ำที่ปลูกดอกไม้ประดับประดา ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า โรงสีนี้ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำท่าจีนแต่เดิม ในบางตาเถรไม่มีถนนตัดผ่าน ดังนั้นการสัญจรจึงต้องใช้เรือเป็นพาหนะ โดยเฉพาะในช่วงที่เกี่ยวข้าวเสร็จเอาข้าวไปสีนั้น ชวานาก็จะเอาข้าวลงเรือแล้วไปขึ้นตรงท่าของโรงสี ซึ่งโรงสีก็จะมีทางเดินลาดขึ้นไปจากคดิ่งของแม่น้ำท่าจีน ชวานาบางส่วนที่ไม่ประสงค์จะตำข้าวก็จะเอาข้าวไปสีที่นั่น การคิดค่าสีสมัยนั้นมีวิธีการคิดคือ ถังละ 5 สตางค์ แต่ปลายข้าวแกลบ รำ เป็นของโรงสีหมด ถ้าใครจะเอารำข้าวไปเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ก็ต้องมาซื้อเอาไปเป็นกิโลกรัม

ระหว่างการสีด้วยโรงสีกับการตำข้าว ชวานาบอกว่ามีข้อดีข้อเสีย กล่าวคือ การตำข้าวมันเหนียว แต่มันได้ทุกอย่าง ทั้งข้าวสาร แกลบ รำ ปลายข้าว แต่ถ้าไปสีที่โรงสี ชาวบ้านบอกว่า มันเร็ว แต่เราจะได้แต่ข้าวสารอย่างเดียว อย่างอื่นเป็นของโรงสีหมด

แผนภูมิที่ 5.1 แสดงพื้นที่ที่เคยเป็นที่ตั้งโรงสีของชุมชน

5.2 วัฒนธรรมข้าวด้านการบริโภคแบบดั้งเดิม

ในอดีตชาวบ้านบางตาเถรจะมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย โดยเฉพาะการบริโภคอาหารก็จะจัดหาอาหารที่เกิดจากแหล่งธรรมชาติเป็นหลัก มีซื้อกิน หรือเอาข้าวไปแลกมาบ้างตามสมควรเฉพาะสิ่งซึ่งไม่สามารถผลิตเองหรือหาได้ตามธรรมชาติ แต่ส่วนใหญ่ก็ยังชีพอยู่กับธรรมชาติ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ซึ่งอยู่ติดกับแม่น้ำท่าจีน การหาปลารับประทานจึงเป็นสิ่งที่ไม่ยากนักสำหรับชาวบางตาเถร การบริโภคปลาจึงก่อกำเนิดเป็น เครื่องมือในการจับปลาจำนวนมากที่ผลิตขึ้นจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ช้างแม่น้ำท่าจีนก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ที่สามารถมาแปรรูปเป็นอาหารการกินได้เกือบทุกชนิด วิธีการบริโภคของชาวบางตาเถรจึงไม่ซับซ้อน และไม่ต้องลงทุนมาก

5.2.1 การได้มาซึ่งอาหาร

การได้มาซึ่งอาหารของชาวบางคาเตรในอดีตจะได้มาจาก 2 ทางด้วยกัน คือ

5.2.1.1 เก็บตามธรรมชาติ ชาวบ้านบางคาเตรอาศัยพืชผักจากธรรมชาติมาเป็นส่วนประกอบในการปรุงอาหารเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแหล่งที่อยู่ของพืชผักเหล่านั้น ก็เช่น ข้างแม่น้ำท่าจีน ตามบึงหรือสระในชุมชน ตามคันนา ส่วนพืชผักที่ชาวบ้านมักจะไปเก็บมาปรุงอาหาร เช่น สายบัว ผักบุ้ง ผักกระเฉด ผักแว่น หน่อไม้ซึ่งที่บางคาเตรมีมากแถวข้างแม่น้ำท่าจีน

5.2.1.2 ปลูกไว้กินเอง สำหรับพืชผักที่ชาวบ้านมักนิยมปลูกไว้กินเองภายในครัวเรือน ส่วนใหญ่จะเป็นพืชล้มลุก ซึ่งใช้พื้นที่บริเวณบ้านเป็นสถานที่ปลูก ส่วนใหญ่จะเป็นผักสวนครัว เช่น กระเพรา โหระพา พริก ตะไคร้ มะเขือ ถั่ว ซึ่งผักเหล่านี้ชาวบ้านที่มีพื้นที่ว่างภายในบ้านเกือบทุกบ้านจะมีปลูกเอาไว้ แต่บางบ้านก็จะมีไม้ผลขนาดใหญ่ปลูกไว้ด้วยเช่น มะพร้าว มะม่วง สะเดา เป็นต้น ชาวบ้านให้ความเห็นว่า การที่เราปลูกพืชผักเหล่านี้ไว้กับบ้านจะทำให้สะดวกในการทำอาหาร และประหยัดไม่ต้องไปซื้อหาให้เสียเงินเสียทอง

5.2.2 การได้มาซึ่งเนื้อสัตว์

เนื้อสัตว์ส่วนใหญ่ที่ชาวนาบรีโลกสมัยก่อน ก็มีทั้งสัตว์บก และสัตว์น้ำที่พอจะล่ามารับประทานได้ สัตว์บกที่ชาวนานำมารับประทาน ส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์ที่ชาวนาเลี้ยงไว้บริโภคเอง เช่น เป็ด ไก่ และหมู เป็นต้น ซึ่งสัตว์เหล่านี้สำหรับ เป็ด และไก่ ชาวนาจะบริโภคทั้งเนื้อและไข่ และบางครั้งนำไปแลกกับสิ่งของอย่างอื่นที่จำเป็นได้ด้วย สำหรับ วัว และควาย เป็นสัตว์ที่ชาวนาเห็นว่ามีบุญคุณจึงไม่ค่อยนิยมบริโภคมากนัก นอกเสียจากว่ามีเทศกาล ชาวนาก็อาจจะมีการลัมวัว เป็นอาหาร ส่วนเนื้อสัตว์อีกประเภทหนึ่งที่ชาวนานำมาบริโภค คือ สัตว์ที่เป็นศัตรูข้าว เช่น หนู นก เป็นต้น ซึ่งวิธีการที่จะได้มา ชาวนาจะต้องใช้เครื่องมือที่เรียกว่า ค้างหนู ซึ่งเป็นเครื่องมือในการดักหนูในฤดูหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่หนูขยายพันธุ์มากที่สุด และจะกัดกินข้าวให้เสียหาย

ค้างหนู เป็นอุปกรณ์ที่ทำด้วยไม้ไผ่ กระจบอกร้างจะใช้กระจบอกร้างไม้ไผ่หนึ่งปล้องซึ่งคัดให้ติดข้อไว้ อาจจะทำขนาดให้แตกต่างกันตามความใหญ่ของค้างหนู เหล่าซี่ไม้ไผ่เป็นคันแร้วเรียวยาวประมาณ 1 เมตร โคนคันแร้วเสียบกับกระจบอกร้างที่ตัน คือข้างที่ติดกับข้อ ผูกเส้นเชือกที่ปลายคันแร้ว เจาะรูปากกระจบอกร้างเพื่อร้อยเส้นเชือกไว้เป็นห่วงรัดค้างหนู ระหว่างรูที่ทั้งสองจะร้อยเชือกสั้นทำเป็นห่วงร้อยรัดกับปิ่นขัด มัดปิ่นเกือบกึ่งกลางเส้นเชือกแล้วนำไปขัดกับไม้เสียบอาหาร ไม้ขัดหรือไม้สั้นพาดปากกระจบอกร้างนี้จะทำหน้าที่เหมือนไก้อยู่ภายใน ส่วนวิธีดัก ชาวนาจะเลือกบริเวณคันนาข้างรูหนูหรือทางเดินของหนู โดยวางปากกระจบอกร้างค้างขวางทางไว้ในแนวตั้งหรือแนวนอนก็ได้ เสียบอาหารประเภทเนื้อมะพร้าว ปลาเค็ม หรือไส้เม็ล็ดข้าวไว้ก่อนค้าง ค้างเส้นเชือกที่ผูกปิ่นไว้ให้ตึง คันแร้วจะโค้งตามค้าง ใช้ปลายปิ่นข้างหนึ่งไปขัดกับป่าไม้ซึ่งใช้เสียบเหยื่อ อีกข้างหนึ่งเสียบ

กับห้วงตรงกลาง เมื่อซัดปิ่นกับไม้เสียบอาหาร เส้นเชือกข้างล่างจะหย่อน ปลายปากกระบอกล้วนใน
แฉะร่องไว้เป็นรางราวเชือก เมื่อหนูได้กลิ่นเหยื่อจึงเข้าไปในกระบอก ไปคืบหรือไปเหยียบอาหารที่
ซัดกับปิ่นไว้ ไม้ซัดจะหลุด คันทันจะถันขึ้นโดยเร็ว ห่วงที่หนูกร่อมอยู่จะรัดตัวทันที

ส่วนเครื่องมือคั่นกสมัยก่อน ชาววานิชมใช้ พะเนียด

เนื้อสัตว์ที่ชาววานิชมบริโภคอีกชนิดหนึ่งก็คือ สัตว์น้ำ คือ กุ้ง หอย ปู ปลา แต่จะมีปลาเป็น
หลักที่ถูกจับมาทำเป็นอาหารบริโภค หรือแปรรูปอาหารไว้กินนาน ๆ

เครื่องมือที่ชาววานิชมใช้จับปลา คือ ไซ ลอบ เบ็ดตกปลา ข้องใส่ปลา กระชังขังปลา

ส่วนปลาที่จับมารับประทาน ก็จะอยู่ตามแม่น้ำท่าจีน ในนา ตามบึงต่าง ๆ ซึ่งชาววานิชมเล่าว่า
แถวบางตาเถรสมัยก่อนจะมีปลาชุกชุมมาก เช่น พวกปลาดุก ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาแขยง ซึ่งชา
วานิชมจะหาในช่วงหน้าแล้ง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ว่างจากการทำนา เมื่อหาได้มาก เหลือกิน ก็จะแปรร
รูปด้วยวิธีการตากแห้งบ้าง ทำเป็นปลาร้า ปลาเค็ม น้ำปลา กะปิบ้าง นอกจากสัตว์น้ำแล้ว ชาววาน
ิชมยังนิยมจับ กบ เขียด แมงดา มารับประทานหรือมาประกอบอาหารอีกด้วย ทำให้อาหารในสมัยก่อน
มีความอุดมสมบูรณ์และไม่ต้องไปซื้อหา

5.2.3 การประกอบอาหาร

การประกอบอาหารของชาวบางตาเถร ส่วนใหญ่ผู้ประกอบอาหารจะเป็นแม่บ้าน โดยจะ
เลือกจัดสรรอาหารในแต่ละมื้อตามความพร้อมของวัตถุดิบที่จะประกอบอาหาร ในสมัยก่อนการ
กำหนดเมนูอาหารจึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่ทำหน้าที่ปรุงอาหาร การปรุงรสอาหารสมัยก่อนไม่ค่อยจะ
แตกต่างกับสมัยนี้นัก เช่น การปรุงรสอาหารให้มีรสหวาน ส่วนใหญ่ก็มักจะใช้น้ำตาล ส่วน
น้ำตาลที่ใช้สมัยก่อนก็จะเป็นน้ำตาลปีบ และน้ำอ้อย การปรุงรสอาหารให้มีรสเค็ม ชาวบ้านก็จะใช้
เกลือ กับน้ำปลา น้ำปลาที่ใช้บางบ้านก็ต้องไปซื้อหา หรือเอาข้าวไปแลกเปลี่ยนมา แต่บางบ้านก็
สามารถผลิตใช้เอง การปรุงรสให้เปรี้ยว ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้ผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว เช่น มะนาว
มะขามเปียก ซึ่งผลไม้เหล่านี้จะให้รสชาติเปรี้ยวต่างกันเล็กน้อยแตกต่างกัน ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับภูมิปัญญา
ชาวบ้านที่จะเลือกสรรผลไม้ชนิดไหนไปประกอบอาหารอะไร การปรุงรสอาหารให้มีรสเค็ม ชาว
บ้านจะปรุงรสด้วยพริกสด พริกแห้งตามแต่ประเภทของอาหาร

ที่กล่าวมาทั้งหมด คือการสะท้อนภูมิปัญญาของชาวบ้านตำบลบางตาเถรในการเลือกสรร
วัตถุดิบมาประกอบอาหารเพื่อให้ได้รสชาติที่แตกต่างกันตามความต้องการที่จะบริโภคในแต่ละมื้อ
ชาวบางตาเถรนิยมบริโภคอาหาร 3 มื้อต่อวัน ดังนั้นจึงต้องประกอบอาหาร 2-3 ครั้งต่อวัน บางวัน
ชาววานิชมจะประกอบอาหารเช้าแล้วเผื่อแผ่ไปรับประทานตอนเที่ยงด้วยก็มี

ในส่วนของรสชาติของอาหาร ชาววานิชมตำบลบางตาเถรนิยมรับประทานอาหารที่มีรสชาติ
ครบทั้ง 4 คือ เค็ม เปรี้ยว หวาน เค็ม แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับประเภทของอาหาร แต่ที่ขาดไม่ได้

ชาวนาบอกว่า น้ำพริกถือว่าเป็นเมนูที่เป็นสุดยอดของอาหาร ถ้าไม่มีอะไร มีแค่น้ำพริกก็สามารถกินข้าวได้แล้ว

5.2.4 การถนอมอาหาร

ในอดีตการถนอมอาหารของชาวบางตาเถรจะนิยมการถนอมแบบใช้แสงแดดเป็นหลัก เนื่องจากบางตาเถรเป็นทำเลที่อยู่ติดกับแม่น้ำท่าจีน ดังนั้นในช่วงที่ว่างจากการทำนา ชาวนาบางคนก็จะออกหาปลา เมื่อได้มาก ๆ ไม่สามารถบริโภคให้หมดภายในมือเดียวหรือสองมือได้ จึงมีวิธีการที่จะทำให้อาหารที่ได้มาสามารถกินได้นานที่สุด ในสมัยที่ยังไม่มีตู้เย็น ชาวนาจึงจำเป็นต้องใช้แสงแดดแทน การถนอมอาหารโดยใช้แสงแดดที่ชาวบางตาเถรทำ เช่น การทำปลาแห้ง การทำปลาเค็ม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นปลาที่จับได้มาเหลือเพื่อดองแล้ว ชาวนาจะเอาปลาที่จับได้มาขูดเกล็ดออก (ในกรณีที่เป็นปลามีเกล็ด) แล้วผ่าท้องเอาเครื่องในของปลาออก ใส่ในกระด้งตากแดด บางบ้านจะอาศัยหลังคาตากบ้าง บางบ้านก็ทำนั่งร้านขึ้นมาเพื่อตากปลา เวลาในการตากปลาชาวนาก็จะตากไปเรื่อย ๆ ไม่แน่นอน ในกรณีที่ทำปลาเค็ม ชาวนาก็จะเอาปลาไปคลุกกับเกลือก่อนเอาไปตากแดด ปลาที่ชาวบางตาเถรนำมาทำการถนอมอาหารส่วนใหญ่ก็จะเป็น ปลาช่อน ปลาดุก เป็นต้นซึ่งหาได้ง่าย

การถนอมอาหารอีกอย่างหนึ่งที่ชาวบางตาเถรทำกันก็คือ การทำปลาร้า การทำปลาร้าของชาวบางตาเถรมีกรรมวิธีไม่แตกต่างจากปลาร้าในแถบอีสานมากนัก ชาวบ้านจะเอาปลาที่จับได้มาผ่านกรรมวิธีเช่นเดียวกับการตากแห้ง จากนั้นจึงเอาปลาใส่ลงในไหซึ่งมีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ แตกต่างกันไป จากนั้นจึงเอาน้ำข้าวข้าวใส่ลงไปพอปรึมตัวปลา ใส่เกลือและข้าวคั่วบด ปิดฝาให้แน่นหนา หมักไว้ซักระยะหนึ่งประมาณ 1 เดือนก็สามารถนำมาบริโภคเป็นอาหารได้

ส่วนในด้านของผลไม้ ชาวบางตาเถรนิยมเอามาดอง กวนหรือเชื่อมเพื่อให้สามารถอยู่ได้นาน เช่น มะขมดอง มะม่วงดอง มะดันดอง มะตูมเชื่อม สับปะรดกวน เป็นต้น หรือจะเอาของป่าที่หาได้ตามชุมชน เช่น หน่อไม้ ผักเสี้ยนดอง เป็นต้น

5.2.5 อาหารตามเทศกาล

5.2.5.1 การทำข้าวยาทุ ข้าวยาทุเป็นอาหารที่มีความเป็นมายาวนาน และผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนาเนื่องมาเรื่องเล่าว่า ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก่อนหน้านั้นพระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา เพื่อทรมานร่างกายให้ตนเองพบกับโมกขธรรม แต่ไม่สามารถที่จะบรรลุได้ตามประสงค์ จึงทรงเลิกวิธีการอย่างนั้น หันมาบำเพ็ญตนตามทางสาย ก่อนวันที่จะตรัสรู้วันเดียว นางสุชาดาได้นำเอาข้าวยาทุ ไปถวาย ครั้งทรงเสวยแล้ว เจ้าครูของวันรุ่งขึ้นจึงทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเชื่อกันว่าข้าวยาทุเป็นอาหารศักดิ์สิทธิ์ ชาวบางตาเถรนิยมทำ

ข้าวขาคูกันช่วงเดือน 12 ในระยะที่เมล็ดข้าวเป็นน้ำนม โดยชาวนาจะเกี่ยวมาทั้งรวง เด็ดรวงออก แล้วล้างน้ำให้สะอาด นำมาแช่น้ำแล้วนำไปโขลกกับครกหิน ถิ่นด้วยผ้าขาวบางเอาน้ำนมออกมา นำมาใส่หม้อแล้วคนให้สุก ใส่น้ำตาลทรายเคี้ยวจนข้น แล้วจึงใส่กะทิสด สุกแล้วจึงนำมารับประทานได้ แต่ที่ชาวบ้านนิยมทำกันก็คือ หลังจากที่ทำเสร็จแล้วก็เอาไปใส่บาตรพระให้พระท่านฉันเสียก่อน

5.2.5.2 การทำกระยาสารท ขนมกระยาสารทเป็นขนมประจำวันสารทซึ่งชาวบางดาเถรในอดีตจะทำเพื่อใส่บาตรในวันสารทไทยซึ่งตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 โดยเชื่อว่า ญาติผู้ล่วงลับก็จะได้รับบุญส่วนกุศลที่กระทำในวันนั้น ขนมกระยาสารทมีส่วนประกอบ คือ ข้าวดอก ข้าวเม่า ถั่ว งา และน้ำตาล นำทั้งหมดมาควนเข้าด้วยกัน เมื่อสุกแล้วจึงนำมาปั้นเป็นก้อนกลม หรือจะตัดเป็นแผ่นก็ได้

คติความเชื่อเรื่องวันสารท

วันสารท เป็นวันที่ถือเป็นคนดีและเชื่อสืบกันมาว่า ญาติที่ล่วงลับไปแล้วจะมีโอกาสได้กลับมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้น จึงมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติในวันนี้และเชื่อว่า หากทำบุญในวันนี้ไปให้ญาติแล้วญาติจะได้รับส่วนบุญได้เต็มที่และมีโอกาสหมดหนี้กรรมและได้ไปเกิดหรือมีความสุข

อีกประการหนึ่งสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำนาเป็นอาชีพหลักในช่วงเดือน 10 นี้ เมื่อข้าวสุก จึงมีเวลาว่างพอที่จะทำบุญเพื่อเลี้ยงตอบแทน และขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือแม่พระโพสพ หรือผีไร่ ฝึนา ที่ช่วยรักษาข้าวกล้าในนาให้เจริญงอกงามดี และออกรวงจนสุกให้เก็บเกี่ยวได้ผลผลิตมาก

กรรมวิธีในการทำกระยาสารทของชาวบางดาเถร

การทำกระยาสารทของชาวบางดาเถร จะทำกันในช่วงขึ้นเดือน 10 ทุกปี ซึ่งเป็นวันสารทไทย ชาวบ้านจะเอาถั่ว งา ข้าวดอก เอามาคนกับน้ำตาล ก็จะได้กระยาสารท โดยข้าวที่ใช้ในการทำกระยาสารทนั้นเป็นข้าวเหนียว ซึ่งในอดีตชาวบางดาเถรก็มีการปลูกข้าวเหนียว เอาข้าวเหนียวระยะที่ทำข้าวเม่ามาแช่น้ำ จากนั้นก็เอามาควั่นพอแตก แล้วเอาถั่วลิสง งา เอามาควนใส่น้ำตาล ในอดีตจะทำกันเกือบทุกบ้าน ทำเสร็จก็เอาไปทำบุญ หลังจากนั้นแจกกันกิน

5.2.5.3 การทำข้าวเม่า ลักษณะของข้าวเม่า คือ ข้าวจะเริ่มมีน้ำนมจากเมล็ดที่ปลายสุดของรวงข้าวที่ชาวนาเอามาทำข้าวขาคูก พอรวงข้าวโตมีน้ำหนัก เพราะมีน้ำนมเต่งตึงมาก ทำให้ปลายรวงค้อมต่ำลง ขณะที่ข้าวทุกเมล็ดเต่งตึงเต็มที่ ก็เริ่มแข็งตัวเป็นข้าวสารอ่อน ๆ และต่อมาเปลือกเมล็ดเริ่มมีสีเหลืองทั่วท้องทุ่งจะมีสีเหลืองอร่ามดุจดัง "ทุ่งรวงทอง" วันที่ข้าวสารอ่อนก็คือข้าวเม่า ชาวบางดาเถรในอดีตจะเก็บเกี่ยวส่วนหนึ่งมาตำในครกกระเดื่องได้เป็น ข้าวเม่า นุ่ม ๆ นำ

ไปถวายพระภิกษุสงฆ์ พร้อมกับกล้วยไข่สุก อุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษผู้เคยทำนามาก่อนถือว่าเป็นผู้ที่มีส่วนให้กำเนิดข้าว

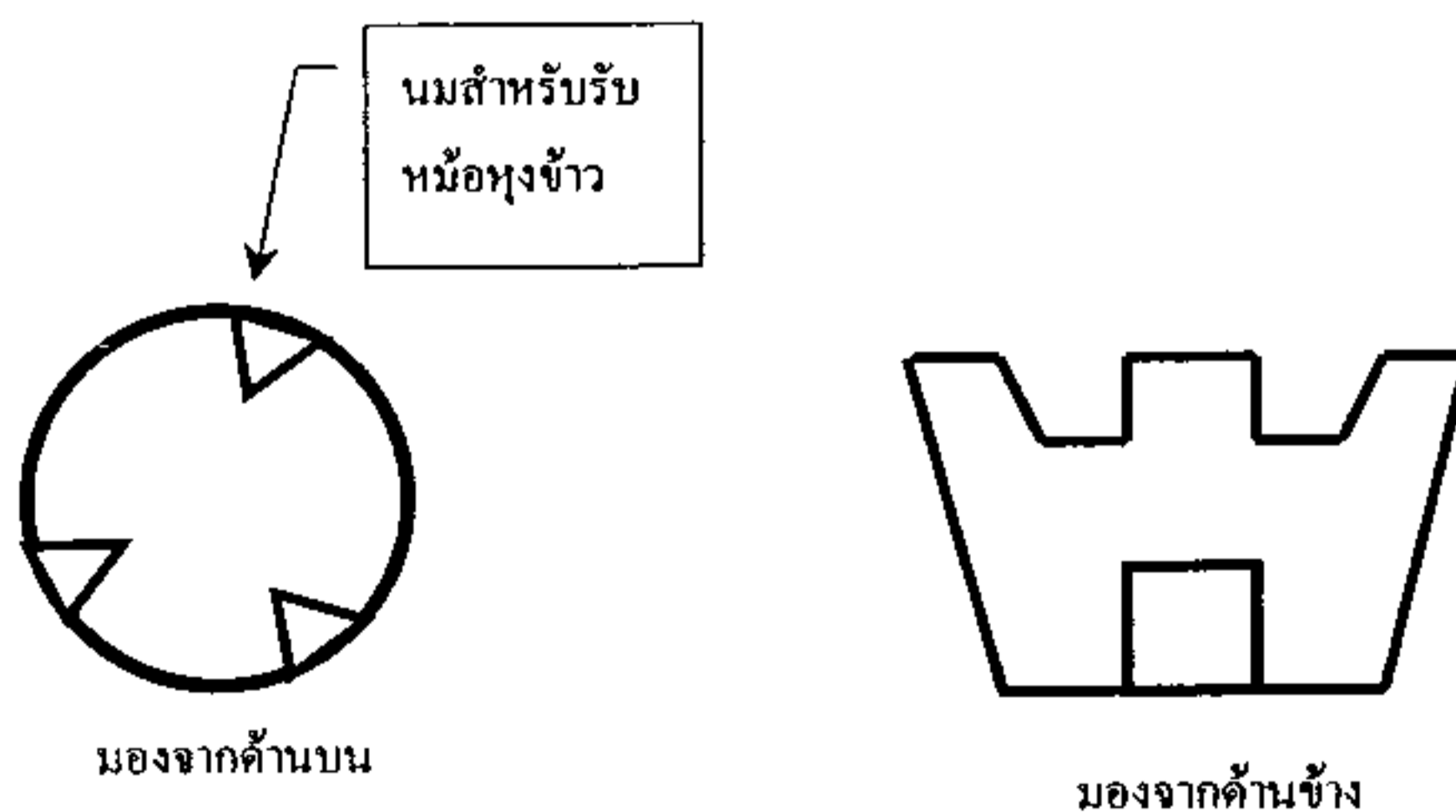
5.2.5.4 พิธีกวนข้าวทิพย์

พิธีกวนข้าวทิพย์ จัดว่าเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ นิยมทำกันในช่วงกลางเดือนหก ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา โดยชาวบ้านจะเอาข้าวดอก ถั่ว งา ข้าวเม่า น้ำตาล น้ำอ้อย มาเคี่ยวเข้าด้วยกัน สำหรับผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยว หรือ กวนข้าวทิพย์ โบราณถือว่า ต้องเอาหญิงพรหมจรรย์เป็นผู้กวน ในขณะที่เคี่ยวกันผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านก็จะแต่งตัวเป็นเทวดา คอยบอกว่า อะไรใส่ก่อนใส่หลัง หลังจากกวนเสร็จก็นำไปถวายพระ

5.2.6 เครื่องใช้ในครัวเรือน

5.2.6.1 หม้อหุงข้าวและทำอาหาร ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ในอดีต หม้อหุงข้าวส่วนใหญ่จะใช้หม้อดิน จะเป็นการหุง การต้ม หรือทำอะไรก็ตามก็จะมีหม้อดินเป็นภาชนะในการปรุง สำหรับหม้ออลูมิเนียมนั้นก็จะมีมานานแล้วเหมือนกัน แต่จะมีในบ้านของผู้มีอันจะกิน ส่วนถ้าเป็นชาวมอญ ส่วนใหญ่ชาวบ้านทั่วไปก็จะใช้กะลามะพร้าว เอามาขูด และเกลาให้เกลี้ยง ทำได้ทั้งชามและกระบอกคั้นน้ำ แต่ถ้าเป็นบ้านคนมีฐานะก็จะมีชามตราไก่ใช้กัน ส่วนบ้านคนจนๆ บางบ้านก็มีเหมือนกัน แต่มีกันบ้านละลูก ทั้งนี้ก็เอาไว้ใส่ข้าวต้กบาตรพระตอนเช้า ซึ่งชามข้าวสำหรับต้กบาตรพระนั้นชาวบ้านจะไม่ให้ปนกับชามอย่างอื่นที่คนในครอบครัวใช้สอย

5.2.6.2 เตา ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า เตานั้นถ้าบ้านไหนไม่มีเงินซื้อเตาอั้งโล่ ก็จะทำเตาขึ้นใช้เอง โดยใช้ดินเหนียวมาก่อเป็นเตา ซึ่งลักษณะของเตาจะมีดังภาพ

ภาพที่ 5.1 แสดงเตาที่ใช้สำหรับปรุงอาหารในอดีต

5.2.6.3 เชื้อเพลิงในการทำอาหาร เชื้อเพลิงในการทำอาหารสมัยก่อน ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ฟืน ดังนั้นสมัยก่อน เวลาผ่านไปบ้านไหนมองไปที่ชาน เราจะเห็นไม้ฟืนกองอยู่จำนวนมาก โดยจะมีซังข้าว หรือ วัสดุกันฝนมาปิดไว้ ส่วนบ้านคนมีฐานะก็จะใช้ถ่าน ซึ่งสมัยก่อนก็จะเผาถ่านใช้กันเอง

5.2.7 บรรยากาศการรับประทานอาหาร

สำหรับบรรยากาศในการรับประทานอาหารในอดีต ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ทั้งครอบครัวก็จะมาร่วมรับประทานอาหารพร้อมกันทั้งหมด สมัยก่อนไม่มีช้อน ก็จะใช้มือล้างน้ำแล้วมาเปิบกินกัน ในขณะที่รับประทานผู้ใหญ่จะสั่งสอนบุตรหลานของตนเองไปด้วย วงข้าวจึงมักเป็นสถานที่สำหรับการถ่ายทอดความดีงาม และวิธีประพฤติปฏิบัติตัวจากพ่อแม่สู่ลูกเสมอ ๆ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ในอดีต พ่อต้นเช้าขึ้นมาก็จะได้ยินเสียงครกตำกันลั่นทุ้งไปหมด ตั้งแต่ตี 4 ตี 5 ทั้งนี้แม่บ้านก็จะลุกขึ้นมาเตรียมอาหาร เพื่อเตรียมใส่บาตร และเตรียมให้สามีในช่วงฤดูกาลทำนา โดยจะเอาไปส่งให้สามีที่อยู่ในนา

5.3 วัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิตแบบดั้งเดิม

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ในอดีตคนในชุมชนบางตาแตรมีอาชีพหลักคือ การทำนาเกือบทุกครัวเรือน และชาวนาก็จะเก็บข้าวไว้กิน โดยชาวนาทุกบ้านจะมีขังข้าว แต่ละบ้านก็จะมีข้าวเก็บไว้ในขัง ถึงยามที่ชาวนาคคนไหนขาดแคลนของกิน ถ้าไม่มีเงิน ก็จะเอาข้าวที่เก็บไว้ในขัง มาแลกกับของกินเหล่านั้น ส่วนใหญ่แล้วจะแลกกับของกิน เช่น พริก เกลือ กุ้งฝอย มะพร้าว น้ำตาล เป็นต้น สำหรับการแลกนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าแล้ง น้ำในคลองต่าง ๆ ที่ไหลผ่านตำบลบางตาแตรลดลง แม่ค้ำก็สามารถนำเรือเข้ามาในคลองได้ แม่ค้ำ หรือพ่อค้ำเหล่านั้น ซึ่งมีทั้งคนไทยและคนจีน ก็จะเอาของกินที่กล่าวไปแล้วนั้น ใส่เรืออูเป๊ะ แล้วพายเรือลัดเลาะไปตามลำคลอง ใครที่ไม่มีเงินซื้อก็จะเอาข้าวมาวางไว้แลกกับสิ่งของ

สำหรับการแลกข้าวกับสิ่งของที่จำเป็นนั้น ชาวนาจะมีวิธีการคิดอัตราการแลกกันโดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า กระพ้อ ซึ่งเป็นภาชนะสำหรับตวงข้าวใส่ถัง ในยามที่ซื้อขายข้าว คล้ายกระบุงสานด้วยดอกไม้ไผ่ บางลายขัดทำขอบในตัว ขนาดบรรจุประมาณ 10 ลิตร ที่กระพ้อจะมีขีดแสดงปริมาณไว้ 4 ขีด เรียกว่า 4 กระพิก ซึ่งชาวบ้านจะใช้ปูนแดงขีดเอาไว้ ชาวบ้านจะนิยมนำมาโขยข้าว

แลกของ ในยามที่แลก สมมติว่า ชาวนาจะแลกข้าวกับกล้วย 1 หวี ก็จะคิดราคากันว่า กล้วยหนึ่งหวี จะได้ข้าวที่ตรงกระพิกไหนด ถ้าได้สามกระพิก ก็จะควงข้าวให้อยู่ระดับเส้นที่ 3 ของกระพ้อ

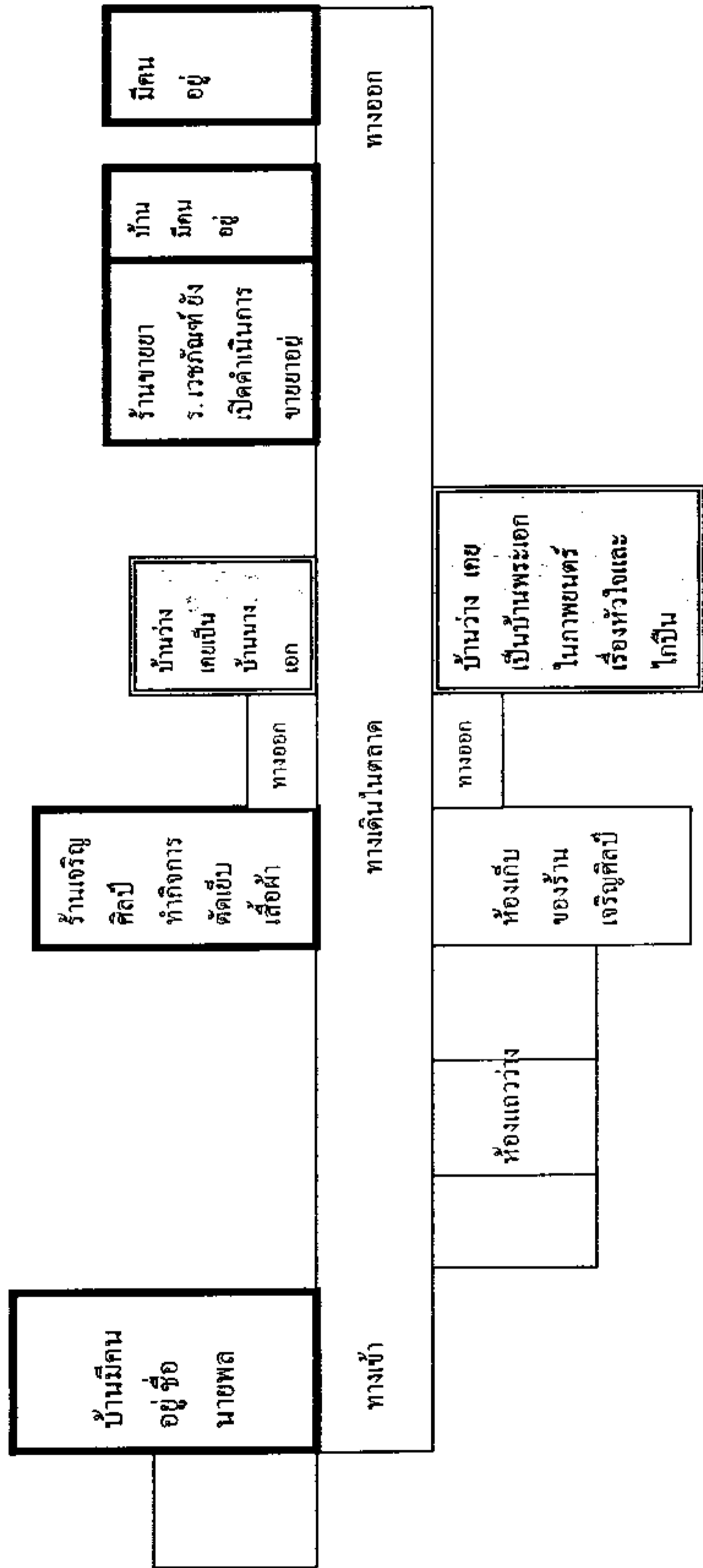
ลักษณะการแลกเปลี่ยนข้างต้นเป็นการแลกข้าวกับของ ซึ่งก็จะเป็นของกินเป็นหลัก ไม่ปรากฏว่า ชาวนาคนไหนจะเอาข้าวมาแลกกับจอบ หรือเสียม

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวว่า การแลกเปลี่ยนแบบนี้มีทั้งส่วนดี และส่วนเสีย ส่วนดีก็คือ ชาวบ้านขาดเหลืออะไรก็ไม่จำเป็นต้องไปซื้อหา แต่ใช้ข้าวซึ่งชาวบ้านมีกันทุกบ้านอยู่แล้วมาแลก ทำให้สะดวกแก่ชาวบ้านเอง แต่ก็มีเสียก็คือ พ่อค้ามักจะเอาเปรียบชาวนา ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบอกว่า “พ่อค้าจีนหลายคนรวมกันไปตาม ๆ กันก็เพราะแลกเปลี่ยนนี้แหละ เอามาก แต่ให้น้อย”

ส่วนการซื้อขายข้าวในในอดีต ที่ตำบลบางตาเถรจะมีรถ หรือเกวียนที่บางซอกคอยรับซื้อข้าวจากชาวบ้าน รถและเกวียนนี้ เจ้าของชื่อว่า เจ๊กฮ้วย ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ในช่วงนั้นรถบ้าง เกวียนบ้างจะวิ่งเข้าไปที่บ้านของชาวนาหลังจากที่นวดเสร็จ หลังจากที่ขนข้าวขึ้นรถขึ้นเกวียนจนเต็มแล้ว ก็จะเอาข้าวไปถ่ายลงเรือ โดยสถานที่ถ่ายข้าวลงเรือ ตอนหลัง ขุนขยันกิจการ ได้ไปสร้างตลาด ซึ่งลักษณะ ก็เป็นตลาดทั่วไป คือมีการซื้อขายของกินของใช้ ตลาดนั้น เรียกว่า ตลาดขุนขยัน ตรงที่ตลาดขุนขยันตั้งอยู่นั้น ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า มีคลองชื่อ อีบัว ขุดไปทะเลตรง ไม้ชา และคลองจรเข้คลื่น ที่นี้พ่อรถขนข้าวไปถึงตลาดก็วิ่งต่อไปไม่ได้ เพราะเจอคลอง จึงต้องขนข้าวลงเรือที่นั่น ปัจจุบันตลาดขุนขยันได้เลิกกิจการไปแล้ว เหลือไว้แค่ร่องรอยของความเป็นตลาด ซึ่งลักษณะก็คล้ายตลาดบางซอ แต่ไม่ได้อยู่ติดแม่น้ำ สภาพทั่วไปของตลาดขุนขยันในปัจจุบัน หลังคามุงสังกะสี บ้านในตลาดทำด้วยไม้ ตรงกลางตลาดเป็นทางเดินโดย 2 ข้างทางเดินจะเป็นร้านค้า ซึ่งจะมาอาศัยเช่าอยู่ในอดีต คิดค่าเช่า 6 บาท หลังจากในตลาดได้เลิกกิจการมาประมาณ 40 ปี ร้านค้าต่าง ๆ ก็ปิดกิจการย้ายไปอยู่ที่อื่น มีการรื้อบ้านจนเหลือบ้านในปัจจุบันเป็นหย่อม ๆ

แต่ถึงอย่างไรก็ตามในปัจจุบันก็ยังมีคนอาศัยอยู่ในตลาด 5 ครอบครัวด้วยกัน โดยอาศัยเช่าอยู่ในราคา 80 บาท ต่อเดือน ผู้ที่อาศัยอยู่ในปัจจุบันที่ไม่ยอมย้ายไปไหน บางคนก็บอกว่าบรรยากาศดี บางคนก็ไม่มีที่ไปเพราะอยู่ที่นี้มานาน และลูกหลานก็ไม่เอาไปอยู่ด้วย ผู้ที่อยู่ในตลาดขุนขยันในปัจจุบัน คือบ้านนายพล (ไม่ทราบนามสกุล) อาศัยอยู่กับภรรยา อยู่กันตามลำพังสองตายาย ไม่ได้ประกอบกิจการอะไร อาศัยลูกหลานส่งเงินให้ บ้านที่สอง เป็นร้านเจริญศิลป์ ทำกิจการตัดเย็บเสื้อผ้า และให้เช่าเครื่องไฟฟ้า อาศัยอยู่ทั้งครอบครัว บ้านที่สาม เป็นบ้านหมอลีเล็ก ชื่อ ร. เวชภัณฑ์ ทำกิจการขายยาทั้งแผนปัจจุบันและแผนโบราณ บ้านที่ 4 และห้า ไม่ทราบชื่อ เนื่องจากช่วงที่ผู้วิจัยเดินทางไปไม่มีคนอยู่บ้าน แต่เท่าที่ทราบก็ไม่ประกอบกิจการอะไรเช่นกัน

จุดเด่นของตลาดขุนขັນประการหนึ่งก็คือ เคยเป็นสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง หัวใจและ ไก่ปิ้ง ซึ่งสมมติเป็นบ้านพระเอกกับบ้านนางเอก โดยบ้านพระเอกจะอยู่ตรงกันข้ามกับบ้านนางเอก สภาพที่ตั้งของตลาดขุนขັນที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันดูจากภาพข้างล่างนี้

แผนภูมิที่ 5.2 แสดงพื้นที่ที่ยังคงเหลือของตลาดชุมชน

5.4 วัฒนธรรมข้าวด้านคติความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนาแบบดั้งเดิม

5.4.1 คติความเชื่อ

5.4.1.1 ความเชื่อเรื่องแม่โพสพ

เรื่องความเชื่อของชาวนาดำบลบางคาแตรในอดีตก็จะเป็นเรื่อง แม่โพสพ โดยชาวนาในตำบลบางคาแตรทุกคนในอดีตจะเห็นว่า แม่โพสพเป็น เทวดาผู้หญิงที่สิงสถิตย์อยู่ที่ต้นข้าว คอยดูแลเลี้ยงดูมนุษย์ไม่ให้หอดอยาก ดังนั้นมนุษย์จะต้องขอขมาลาโทษแม่โพสพทุกช่วงอายุของข้าว

5.4.1.2 ความเชื่อเรื่องเจ้าที่เจ้าทางในนา

โดยชาวนาในอดีตเชื่อว่า ในนาที่ทำนาอยู่นั้นจะมีเจ้าที่เจ้าทางสิงสถิตย์อยู่ ดังนั้นก่อนที่จะทำนาจึงจะต้องขอขมาเสียก่อน ในอดีตก่อนการทำนา ชาวนามักจะทำศาลเจ้าที่นา เพื่อให้เจ้าที่นาสิงสถิตย์อยู่ และไม่ให้โทษแก่คนและควายในขณะที่ทำนา

5.4.1.3 เชื่อเรื่องฤกษ์ยาม

ชาวนาในอดีตมักเชื่อเรื่องฤกษ์ยามยามดี เชื่อเรื่องวัน เช่นวันศุกร์มักจะเป็นวันดี เพราะมีคำว่า ศุกร์ ที่พ้องเสียงกับคำว่า สุข หมายถึง มีความสุข ถ้าทำนาวันศุกร์จะทำให้ทำมาหากินขึ้น ดังนั้นเวลาชาวนาจะทำพิธีรับท้องข้าวก็ดี ทำพิธีเอาข้าวขึ้นยุ้งก็ดี ก็จะใช้วันศุกร์ แต่ถ้าเป็นการขายข้าว ชาวนาจะไม่ขายวันศุกร์เพราะเชื่อว่าจะตัดความสุขขายไป

5.4.2 พิธีกรรม

5.4.2.1 พิธีรับท้องข้าว

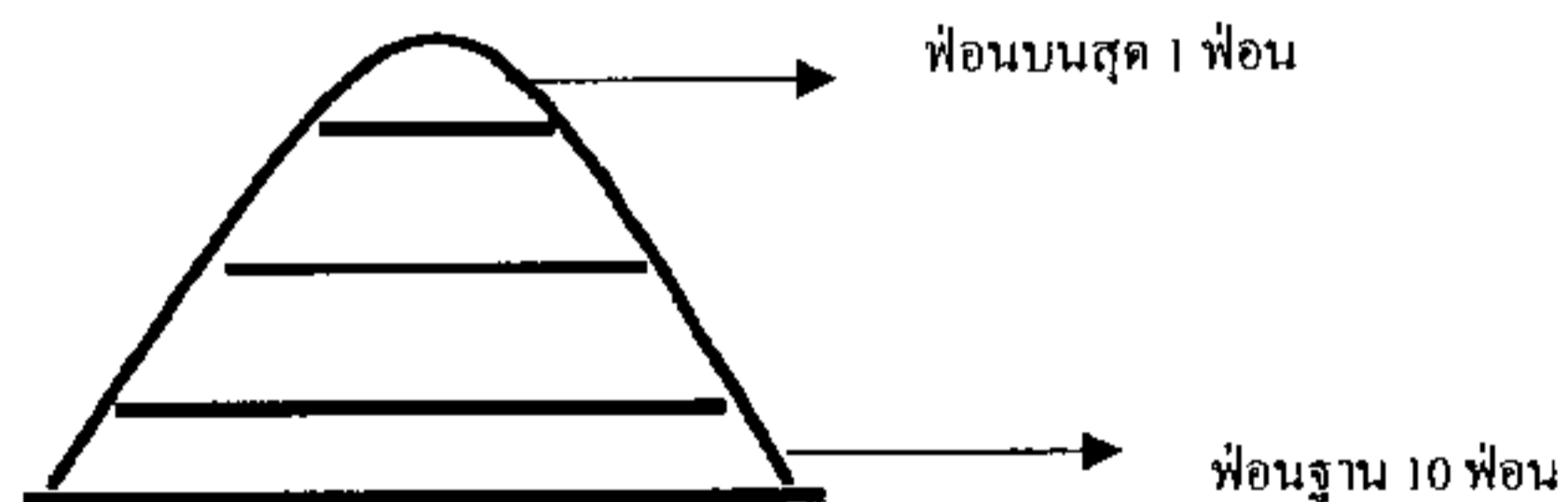
ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวถึงวิธีทำพิธีรับท้องข้าวว่า พิธีรับท้องข้าวจะทำเมื่อข้าวเริ่มตั้งท้อง หรือที่เรียกว่า ข้าวกลัดหางปลาทุ โดยชาวนาเห็นว่าข้าวเริ่มตั้งท้องแล้ว และอีก 2 วันจะถึงวันศุกร์ ชาวนาก็เริ่มसानเฉลว (เฉลว เป็นอุปกรณ์ประกอบสำหรับทำพิธีกรรม รับขวัญข้าวกลางทุ่งนาในระยะที่ข้าวตั้งท้อง จะสานด้วยดอกร เป็นรูปดาชะลอม เป็นรูปห้าเหลี่ยม เหลี่ยมแหลมอยู่ด้านบน เหลี่ยมป้านอยู่ด้านล่าง ใช้ดอกรจำนวน 20 เส้น เวลาใช้งานจะมีหลักปัก และผูกชะลอมที่จุดกลางของเฉลว และปักธงสีสามเหลี่ยมตรงเหลี่ยมแหลมด้านบน) พอถึงวันศุกร์คอนเย็น ผู้ที่ทำพิธีซึ่งต้องเป็นผู้หญิงจะแต่งตัวอย่างสวยงาม ไปที่นาพร้อมเครื่องสังเวทซึ่งประกอบด้วย ของเปรี้ยว เช่น มะยม มะม่วง มะขาม ส้ม 3 กลีบ ซึ่งผลไม้เปรี้ยวเหล่านี้ถือว่า เป็นของชอบของคนที่กำลังท้อง นอกจากนั้นก็ยังมีเครื่องสังเวทอื่น คือ กล้วย ขนมห้วงา ขนมหอง โดยจะตัดออกเป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วใส่ลงในชะลอม นอกจากนั้นก็จะมีหวี และน้ำหอมที่ต้องนำติดไปด้วย เมื่อไปถึงผู้ประกอบ

พิธีก็จะรวบข้าวที่ล้น ๆ ขึ้นมา กำใหญ่ จากนั้นจัดแจงเครื่องสังเวท เอาเฉลวปัก เอาทรงรูปสามเหลี่ยมปักที่เฉลว จัดแยกเครื่องสังเวทใส่ลงไป ในชะลอมที่เตรียมมา แล้วบอกเล่าแก่สิบแม่โพสพซึ่งมักจะพูดกันว่า “เวลานี้แม่โพสพท้องแล้ว จึงนำเครื่องสังเวทมาให้ และแต่งตัวให้ ขอให้เคิบโคงออกมาอย่ามีภยันตรายมาเบียดเบียน” ในขณะที่เดียวกันผู้ประกอบการพิธีก็จะประพรมน้ำหอม และหวีผมให้ โดยประพรมและหวีไปที่กำข้าวที่รวบไว้ และกล่าวว่า “แม่โพสพแพ้ท้อง ก็ขอให้มากินของเปรี้ยวที่จัดไว้ให้ ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข” หลังจากที่เสร็จพิธีในนาแล้ว ผู้ประกอบการพิธีก็จะกลับบ้าน โดยในขณะที่กลับมาก็จะถือเป็นธรรมเนียมว่าจะไม่พูดกับใคร ไม่ว่าใครจะถามก็ตาม

5.4.2.2 พิธีทำบุญลาน

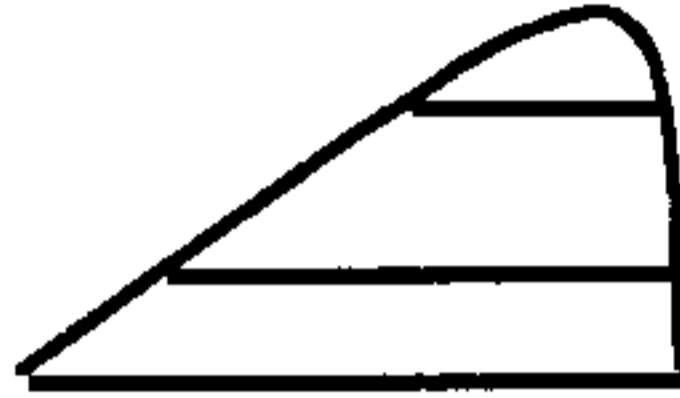
พิธีทำบุญลาน เป็นพิธีที่บางท่านเรียกว่า พิธีรับขวัญข้าวขึ้นลาน โดยจะทำกันเมื่อชาวนาเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว และขนข้าวมากองไว้ที่ลาน สำหรับในที่นี้จะสอดแทรกประเด็นการกองข้าวที่ลานเพิ่มเติมไว้ก่อน ขณะที่ชาวนาเกี่ยวข้านั้นจะมัดข้าวที่เกี่ยวได้เป็นฟ่อน ๆ และเมื่อเกี่ยวเสร็จก็ต้องขนข้าวขึ้นลานเพื่อกันฝนจะตกใส่ข้าว ข้าวที่ถูกขนขึ้นบนลานนั้นจะกอง 2 วิธีด้วยกันคือ

1) กองพะ คือกองรูป 3 เหลี่ยมตรง ๆ ขึ้นไป คล้ายเจดีย์ โดยฐานของกอง จะกำหนดประมาณ 10 ฟ่อน ชั้นบนก็เรียงลำดับเป็น 9 ฟ่อน 8,7,6,5,4,3,2,1 ตามลำดับ หลังจากทีกองเสร็จแล้ว 1 กอง ก็เอาซังข้าวที่เกี่ยวมาซึ่งซังข้าวสมัยก่อนจะยาวเป็นวา หรือ 2 วา มาปิดไว้ข้างบน พอฝนตกน้ำฝนก็ไม่เปียกข้าว จะไหลลงข้าง ๆ ไปหมด ดังรูป

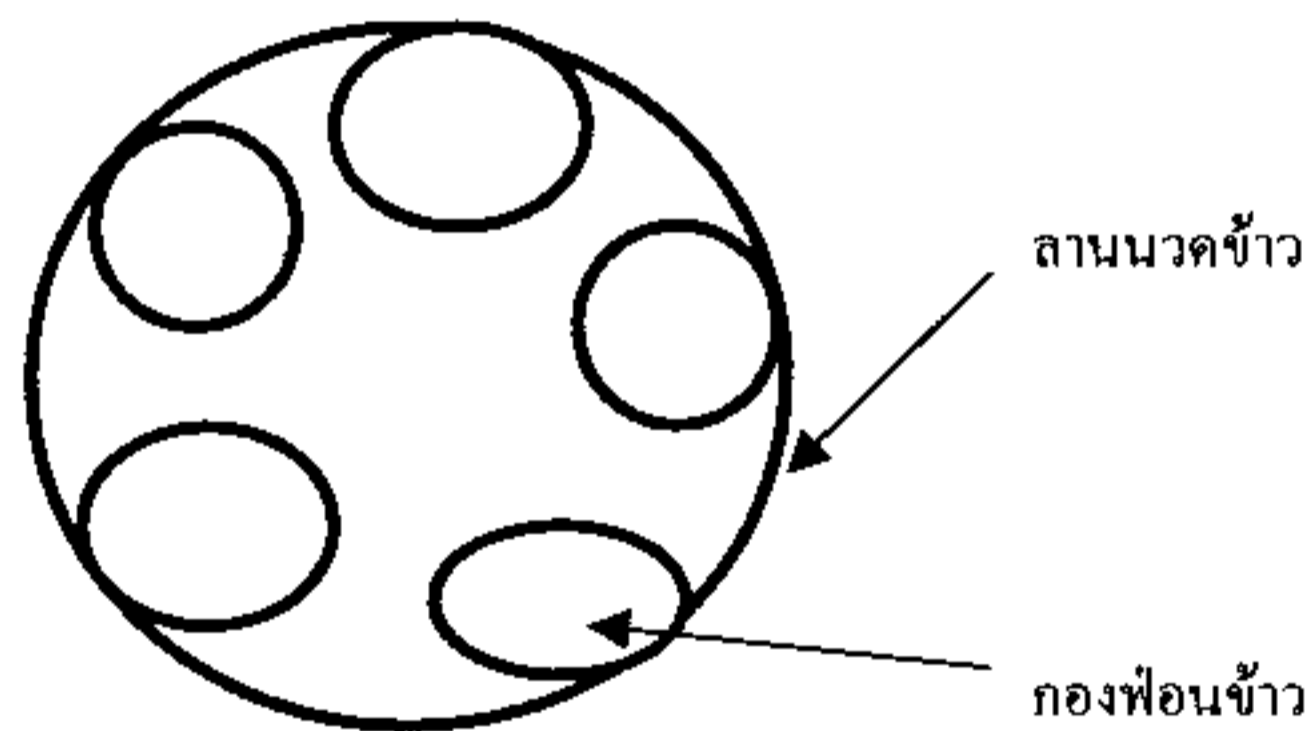
ภาพที่ 5.2 แสดงการกองข้าวแบบพะ

2) กองลูกข้าง คือกองรูปสามเหลี่ยมลาดไป 1 ข้าง ซึ่งเป็นการกองเพื่อหลบฝน เวลาฝนตกไม่เปียกเช่นกัน โดยกองเสร็จ ก็จะเอาซังข้าวมาปิดเช่นกัน วิธีการกองฟ่อนข้าวแบบลูกข้างนี้ก็เช่นเดียวกับวิธีการกองแบบพะ คือจากมากไปหาน้อย วิธีการกองดังรูป

ภาพที่ 5.3 แสดงการกองข้าวแบบลูกข้าง

ส่วนการกองข้าวในลานนั้น เมื่อชาวนาขนข้าวมาเสร็จแล้วจะต้องกองไว้รอบ ๆ ลานข้าว เว้นทางสำหรับเดินข้าวออกไว้พอสมควรก่อนที่จะได้ทำบุญในโอกาสต่อไป

ภาพที่ 5.4 แสดงการกองข้าวในลานนวด

พอเตรียมทุกอย่างจบสิ้น ชาวนาก็จะไปนิมนต์พระจากวัดใกล้บ้านมา 3 รูป บ้าง 5 รูปบ้างเพื่อเจริญพระพุทธมนต์ โดยกำหนดเอาวันศุกร์ โดยก่อนหน้าที่พระสงฆ์จะมา ก็จะมีการตั้งเครื่องสังเวทแม่โพสพก่อน เครื่องสังเวทที่ต้องใช้ ประกอบไปด้วย ขนมัดมัดแดง คัมข้าว อย่างละครึ่งทง กล้วยน้ำว่า 1 หวี ไข่ต้ม 1 ฟอง ข้าวปากหม้อ 1 ปั้น ผ้าถุงใหม่ 1 ผืน นำไปที่ลานนวด จากนั้นก็เอาสายสิญจน์พันรอบฟ่อนข้าว โยงไปให้พระสงฆ์ที่มาเจริญพระพุทธมนต์ได้จับ หลังจากพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เสร็จแล้ว ก็ถวายเพล หลังจากเสร็จพิธีสงฆ์ เจ้าภาพรับประทาน

อาหารเสร็จแล้ว ก็เชิญหม่อมขวัญมาทำพิธีเชิญขวัญแม่โพสพซึ่งเนื้อหาในการเชิญขวัญผู้วิจัยจะคัด
ตอนเอามาจากบทที่ 2 มีใจความว่า

“ศรี ศรี วันนี้เป็นวันดีอันเลิศล้น ข้าพเจ้าจะขอยกเอาคุณแม่พระโพสพขึ้นมา
รำพัน จะรำร้องเป็นทำนองทำขวัญตามโบราณ ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญเทวดาในสถานทั่วทุกทิศ ทั้ง
เจ้าฟ่องเจ้าท้าวราฤทธิมีศักดิ์ อีกทั้งปู่เจ้าในเหวผาภูเขาดิน ซึ่งสถิตอยู่ในไตรภพรอกชอกเนินแลถ้ำ
ธาร อนึ่งจะขออัญเชิญพระจอมมัจฉานอีกทั้งชั้นพรหมและนางอัปสรสาวสนมในชั้นฟ้า นางพระ
ธรณี พระคงคา ท้าวนาคนินทร์ ข้าจะขออัญเชิญให้หมดสิ้นคามประสงค์ อนึ่งจะขออัญเชิญองค์พระ
สุริย์ ทั้งเทพดาในราศีทุกถ้วนหน้า ขออัญเชิญเสด็จลงมาสู่ปริมณฑลรับเครื่องตั้งสังเวชนที่บวง
สรวง แล้วเทพดาทั้งปวงจะได้ช่วยกันอวยชัย วันนี้เป็นวันดีมีลาภใหญ่เป็นอนเนกนन्द ข้าพเจ้าจะ
ขอกล่าวอนุสนธิ์โดยปรารภถึงกำเนิดที่จะเกิดแม่พระโพสพแต่เดิมมา โดยเป็นคำปรัมปราสืบมาช้านาน
เริ่มแรกปฐมกาลเป็นมูลเหตุ ถ้ายี่ผู้วิเศษนามมหาปโลยโกฏิ อยู่ในอรัญสถานโดยแต่ผู้เดียวคายน
บำเพ็ญศรัทธาด้วยมุ่งหมายสวรรค์ ตั้งแต่ศาสนาของพระจอมธรรมยังว่างอยู่ปราศจากผู้รู้โพธิญาณ
มีแต่ศาสตราจารย์อยู่หลายหลาก บ้างก็เลี้ยงกล่อมหม่อมศิษย์ไว้ได้มากเพื่อประกาศตน ครั้งหนึ่งเกิดเหตุ
ชอบกลแปลกพิลึก ด้วยคืนฟ้าอีกทีก็เป็นโกลาหลเพ็ชรหึงพัดตั้งลั่นสนั่นมาโดยทันที เกิดวิบัติพิศ
เล็ดข้าวสารกระจายจร ตกอยู่หน้าอาศรมบทอันบรรณิมสระศรีเหนือท่อนไม้บันไดกุฎีพระดาบส
ข้าวนั้นถึงอกจนหมดคองามสล้างเป็นดินเป็นกอช่อใบในระหว่างแถบกุฎี ส่วนดาบสนั้นก็มีความ
อัศจรรย์ใจได้ตกแต่รักษาไว้เป็นอย่างดี พอถึงฤดูข้าวสารก็ระบัด พระมุนีมีความโสมนัสทุกเวลา
ว่าผลไม้มีรสโอชาหอมคลบแม้เราเองก็เพิ่งเคยพบในครั้งนี้ ท่านแสนจะยินดีรำพึงอยู่แต่ในใจ
ครั้งจะเสพรไชรก็กลัวจะเป็นยาพิษอันร้ายแรง จำเราจะเฉยอยู่ คุอบายของปีักษาสกุนีแลสกุนีมา
พบแล้ว โผผินค่างก็พากันบินกินผลอาหาร ถ้านกกินได้ไม่วายปราณแน่จะนั่นพวกเราคงบริโภคน
ได้สบาย หม่อมมนุษย์ทั้งหลายคงเป็นสุข ด้วยบัดนี้ยังเป็นทุกข์เรื่องอาหาร นับจำเดิมตั้งแต่กาลนั้น
มาสกุนีปีักษาสกุนีแลสกุนีก็พากันโผผินลงคาบเมล็ดข้าวนั้น ค่างก็จิกกินจนสำราญแล้วจึงบิน
ไป พระดาบสเห็นดังนั้นไชรก็เริ่มบำรุงรักษา แล้วก็เอามาไว้ยังอาศรมแห่งตน นี่เป็นข้อความตาม
ยุบลแห่งคำหรับโบราณ ด้วยว่าธัญญาหารอันแอมโอชถ้าพระฤทธิท่านไม่โปรดแก่พวกเรา ชะรอยว่า
พันธุ์ดินข้าวรกคงจะไปกินหมดสิ้นแล้ว พวกเราก็จะได้พันธุ์ที่ไหนดมาปลูกกินจนถึงกาลทุกวันนี้
ขอให้พวกเรานึกถึงคุณพระมุนีผู้ประทานธัญญาหาร ดังสังวรณาการกล่าวมาในเบื้องต้น พอได้
ฤกษ์อันเป็นมงคลสมัย ขอให้พร้อมใจกันโห่ร้องขึ้นสามลา ถันม้องอวยชัย ฯ

ศรี ศรี วันนี้ก็เป็นวันดีอันเลิศล้น ข้าจะขออัญเชิญขวัญแม่พระโพสพอย่าระคาย
คาง ขอเชิญมาสู่ข่วงในเพลาววันนี้ อันขวัญแม่อย่าหนีไปทางไหน ยามเมื่อลมพัดสะบัดใบล้ม
เกะกะ ขอเชิญแม่อย่าเลอะเทียวสัตตจักร อย่าบุกป่าฝ่าดงคอนเทียวคั่นดิน ขวัญแม่อย่าอย่าไปเพิก
กับกินนรกินรี เทียวสิงสู่อยู่ตามโขดเขินเนินภูผา ขวัญแม่อย่าเทียวไปให้ไกลดางจะว่าแห้ว อีกทั้งบึง

บางหว่งทะเลเมื่อย่าไป ถึงแม่สระชลาลัยโนนาคาก็ไม่ควรผัดผัน ขอขวัญเมื่อย่าเที่ยวไปให้ไกล
 เขตขวัญเมื่อย่าเตร็ดเตร่เนรเทศสัญจร ไปเลื่อย่าหลงเข้าพงไพรชมสิงสัตว์ เพราะเสื่อสิงห์หมี
 สารพัดโคถึกมฤคา อีกทั้งชะนีผีปาร้องโคงคัง ขวัญเมื่อย่ามัวหลงฟ้าจนเนิ่นนาน ขอเชิญขวัญแม่
 มาสู่สถานระการหา หากจะมีผู้ซื้อหาหรือก็ให้ได้ง่าย ๆ หากจะมีผู้ขายหรือก็ให้ได้มีราคา ข้าจะ
 ขอประกาศไว้ในศาสนาเพื่อแผ่ผล จะได้เป็นอาณัติประโชชน์คนในภายหลัง และจะตั้งใจกรวดน้ำ
 ตามโบราณคดี ขอขวัญอย่าพลันหนีไปห่างไกล ขวัญเมื่อย่าคกใจให้ฉุนเฉียว เมื่อเวลาเที่ยงลง
 เที่ยงเที่ยงครหวัด แล้วมัดควบรวบรัดทำเป็นกำ เมื่อทำได้มากตากไว้ในนาไปเกี่ยวเอาซึ่งมามัดเป็น
 ฟ่อน ขวัญแม่อ่อนอย่าคกใจให้ระเวงเราจะเอาคันทลาวแทงหาบใส่เกวียนลากเข้ามา ขวัญแม่เอ๋ย
 อย่าเลยลาห่างสถาน ขวัญเมื่อย่าคกใจเมื่อใส่สานโคกระบืออย่าแล้วเก็บกวาดมาร้อนทำให้สะอาด สู้
 อุดสำหัดักขึ้นสาดแล้วโบกกระพือ แมแต่ฟางสักนิกก็มีให้คึดมือเข้าแปดปน แล้วก็เอาน้ำมันจันทน์
 อันระคนน้ำอบปรุงกระแจะ พร้อมหอมฟุ้งไปด้วยกลิ่นจันทน์ ขอเชิญขวัญแม่จรจรมาสู่ที่ ขอ
 ขวัญเมื่อย่าหลงรีไปตามลม ขอขวัญแม่จงมาชมบานศรีอันแพรวพราว แต่ล้วนวิจิตรเครื่องประดับ
 หลากหลายแลวิไลวรรณ จัดเป็นห้าชั้นงามเฉิดฉาย ชั้นที่หนึ่งมีลวดลายนำพิศดูล้วนแต่กินริมบิน
 เป็นหมู่แวววาว มีวรรณขาวเหลืองเครื่องประดับสกรนัยกาย กินนรนางเรียงรายต่างรำฟ้อน ล้วนแต่
 แต่งกายอันบรรณำพิศวง ชั้นที่สองทองเบญจรงค์ลายกนก มีหมู่ปักษากณานกเที่ยวโผผินแผ่ปีกหาง
 กางบินลงชายหาด มยุรหงส์เหมราชคะนองร้องอึงมี ลงเล่นน้ำในสระศรีโนนาคล้วนด้วยสฤณชาติ
 อยู่มากมี ชั้นที่สามงามขจีเขียวสด ล้วนแล้วไปด้วยแก้วมรกตดวงจินดา แล้ววิจิตรรูปทิพยาฤทธิ์
 ดวงราวีเข้าแข่งผกานารือลหม่าน ชั้นที่สี่มีธารทะเลลึก แลคุคลั่นก็ร้อนครึกเป็นระลอก น้ำเปี่ยมดัง
 กระฉอกขึ้นกลางหาว รูปสุบรรณคาบนาคราชแล้วบินไป ชั้นที่ห้าเป็นมัลลย์กรองด้วยแก้ว เหลือง
 ขาววาวแดงระยิบ ที่เขียวแม้ปีกแมลงทับไม่เปรียบได้ ขอแม่จงมาเนาในสถานนี้ท่านเจ้าของในท้อง
 ที่ก็ให้สุขสวัสดิ์มีทรัพย์สินโสมนัสแสนภริมย์ อีกแก้วแหวนเงินทองให้กองอุดมจนมากพูน ความ
 เจ็บไข้หายสูญทั้งอันคราย มีบุตรหญิงก็ให้ลือสาข มีบุตรชายก็ให้สืบพระศาสนา ให้มีข้าคนช่างม้า
 โโคกระบือชาวนาชาวไร่ก็นับถืออย่างจีจาง จะนิกสิ่งไรให้ได้ทุกอย่างประสงค์ ขอให้ทรัพย์สินคงอยู่
 ทุกเวลา ถ้าท่านจะทำนาก็ขอให้ได้ร้อยเกวียนถ้วน ถ้าท่านจะทำสวนก็ขอให้ได้ผลไม่มากมาย ถ้า
 ท่านจะทำราชการก็ให้เป็นใหญ่ถึงนายกรัฐมนตรี ขอให้ท่านมีบุตรนาคาแต่ดี ๆ เพื่อสืบสกุล ขอให้
 ท่านมากด้วยกุศลผลบุญทุกทีพาราตรี ให้ลั่นฆ้องขึ้นสามทีให้ร้องเออชัย ฯ” (งามพิศ สัตย์สงวน,
 2541 : 105-108)

5.4.2.3 พิธีรับขวัญข้าวขึ้นยุ้ง

พิธีรับขวัญข้าวขึ้นยุ้งจะกระทำหลังจากที่มีการนวด และฝัดข้าวเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว พร้อมที่จะเอาข้าวไปเก็บ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ชาวนาจะตระเตรียม ขนบดัมแดง ขนบดัมขาว เป็นเครื่องสังเวช นิยมทำกันในเย็นวันศุกร์ เพราะถือว่าเหมือนนำเอาความสุขเข้าบ้าน ผู้กระทำพิธีสามารถทำได้ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ชาวนาจะบรรจุข้าวไว้ในกระบุง แล้วตั้งเครื่องสังเวช แล้วบอกเล่าแก่สืบบกับแม่โพสพว่า “ขอเชิญแม่โพสพมาอยู่เลี้ยงลูกข้างลูกม้า เลี้ยงลูกให้ตลอดทุกปี ๆ ไปอยู่ในยุ้งในฉาง ก็ขอให้เต็มยุ้งเต็มฉางตลอดไป” หลังจากทักกล่าวจบก็ช่วยกันขนกระบุงข้าวขึ้นยุ้ง ในขณะที่ขนก็นับจำนวนกระบุงด้วยว่า ได้ข้าวกี่กระบุง หลังจากขนเสร็จจึงปิดประตูยุ้ง พอดกเย็นเอาควายเข้าคอกก็ต้องเอาจำนวนข้าวที่กระบุงนั้นไปบอกกับควายด้วยว่า “ไอ้ทุย(สมมติ) ปีนี้ทำนาได้ข้าว 100 กระบุง” ก็เป็นอันเสร็จพิธี

5.4.2.4 พิธีเปิดยุ้ง

พิธีเปิดยุ้งจะกระทำกันในช่วงที่ชาวนาจะขายข้าว เป็นพิธีกรรมเดียวที่ชาวนาไม่นิยมทำวันศุกร์ เนื่องจากเชื่อว่าจะขายความสุขไปโดยยี่คิดือ คำที่ว่า “วันศุกร์เอาเข้า วันเสาร์เอาออก” โดยปกติจะทำพิธีประมาณเดือนหก ที่จะมีการขายข้าว ผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นผู้ที่เกิดในปีนักษัตรที่ไม่กินข้าว เวลาตักจะใช้ทัพพีตักใส่ขัน พร้อมกับกล่าวขอแม่โพสพ ขออนุญาตขายข้าวและขอให้ตักดวงข้าวได้จำนวนมาก ๆ เช่น “ตักอย่ารูด กออย่ารู้พร่อง ให้เต็มยุ้ง ให้เต็มฉาง” พร้อมกับกล่าว “ชาติหน้าฟ้าใหม่ ขอให้แม่โพสพมาอยู่ในยุ้งฉางนี้ใหม่” เวลาตักจะถือเค็ลจะตักใส่กระบุง 3 ขัน แล้วตักคืนจากกระบุง 4 ขัน ที่เหลือนำเก็บไว้ที่แท่นบูชา หรือถวายวัด หรือนำไปซ้อมเป็นข้าวสารนำไปถวายพระ หรือนำไปเป็นทานให้กับนกไก่ หลังจากเปิดยุ้งแล้วชาวนาจึงจะขายข้าวได้

5.4.2.5 พิธีแห่นางแมว

ประเพณีแห่นางแมวที่ตำบลบางตาเถร ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวว่า เห็นที่ทำการครั้งสุดท้ายประมาณ 40 ปีที่แล้ว จากนั้นพอชลประทานเข้ามาก็เงียบหายไปหมด ไม่มีใครเดือดร้อนเรื่องน้ำกัน เขาก็เลยไม่ทำ ที่นี้ในเรื่องวิธีทำ ผู้ให้ข้อมูลคนดังกล่าว เล่าว่า โบราณเชื่อว่า แมวเป็นตัวแล้ง และเป็นสัตว์กลัวน้ำ ดังนั้นจึงต้องเอาแมวมาอาบน้ำฝนจะได้ตกลงมา พิธีนี้จะกระทำกันประมาณเดือน 7 ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวนาหว่านข้าวแล้ว และอย่างเข้าหน้าฝน แต่ฝนไม่ตกตามฤดูกาล จึงต้องแห่นางแมวขอฝน ผู้กระทำพิธีจะรวมกลุ่มกัน ประมาณ 20 คน ส่วนใหญ่จะใช้คนหนุ่มที่ทะเล่สิ่งน้อย แต่งกายตามสะดวก แล้วนำแมวมาใส่ตะข้องที่ใช้ใส่ปลา แล้วเริ่มขบวนแห่ โดยการแห่จะเริ่มจากบ้านคนที่มีฐานะก่อน เช่น บ้านผู้ใหญ่บ้าน แล้วค่อยเดินไปตามบ้านต่าง ๆ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ในขณะที่แห่นางแมวนั้นจะมีการทำทะเล่สิ่งน้อย โดยชาวบ้านจะเหลาไม้ขนาดเท่าแขน ยาวประมาณ 3 ศอกเป็นปลัดขิก ทาหัวปลัดขิกให้แดงด้วยปูน ขณะที่ขบวนแห่เคลื่อนไปถึง

บ้านใคร ก็เอาปลัดขิกแทงรั้วบ้าง นอกชานบ้าง ขณะที่แทงไปนั้นก็มีการร้องเพลงไปด้วยว่า “นางแมว นางมัว ขอฟ้า ขอฝน ขอน้ำมนต์รดหัวแมวหวังว” จากนั้นเจ้าของบ้านก็จะเอาน้ำมารดแมวที่อยู่ในตะข้อง ชาวบ้านในขบวนที่ถือไม้ปลัดขิก ก็จะเอาไม้เหยยไปที่กันของเจ้าของบ้านบ้าง ที่หลังบ้าง แต่ชาวบ้านก็จะไม่ถือกัน เพราะรู้ว่าเป็นธรรมเนียม เป็นการทะเล้งให้ฝนตก หลังจากเสร็จพิธีแห่ นางแมว ถাঁรอีก 2-3 วันฝนยังไม่ตกก็ต้องทำพิธีขอฝนต่อไป

5.4.2.6 พิธีขอฝน

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า พิธีขอฝนจะกระทำกันหลังจากที่แห่ นางแมว แล้วฝนไม่ตกลงมา ดังนั้น ต้องใช้พระมาทำพิธีโดยให้พระสวดเจริญพุทธมนต์คาถาขอฝน บทสวดโค ซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้

(สวดตามกำลังวัน)

สฤโต จ มหาเถโร	มหากาโย มโหฺทโร
นึลวณฺโณ มหาตฺโษ	ปวสฺสณฺตุ วลาหกา
อภิตฺถณฺยํ ปชุนฺน	นิธิ กากสฺส นาสย
กํกํ โสกาช รนฺเรหิ	มจฺเจ โสกา ปโมจย ฯ

แบบที่ 2

สฤโต จ มหาเถโร	มหากาโย มโหฺทโร
นึลวณฺโณ มหาตฺโษ	ปวสฺสณฺตุ วลาหกา
ฉนฺนา เม กุฎฺฐิกา สุขา นึวตา	
วสฺส เทว ขถาสฺสุ	
จิตฺตํ เม สฺสมาหิตํ วิมุตฺตํ	
อาตาปี วิหรามิ วสฺส เทวาติ ฯ	

ในพิธีการสวดนั้นชาวบ้านก็จะปลูกประรำขึ้นมา แล้วทำอ่าง โดยทำจากดินเหนียวปั้นเป็นรูปอ่าง แล้วปั้นสัตว์น้ำ เช่น กบ ปลา ตะพาบ เป็นต้น ใส่ไว้ในอ่าง โดยไม่ต้องเติมน้ำลงไป ในอ่าง ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวว่า บางครั้งก็สวด 3 วัน บางครั้งก็สวด 7 วัน

บทที่ 6

วัฒนธรรมข้าวแบบสมัยใหม่ของตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

สาระสำคัญในบทที่ 6 ผู้วิจัยจะนำเสนอลักษณะของวัฒนธรรมข้าวแบบสมัยใหม่ของชุมชนชาวนาตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ใน 4 ด้านด้วยกัน คือ ด้านการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนผลผลิต และคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องอยู่กับการทำนาของชาวนาตำบลบางตาเถร

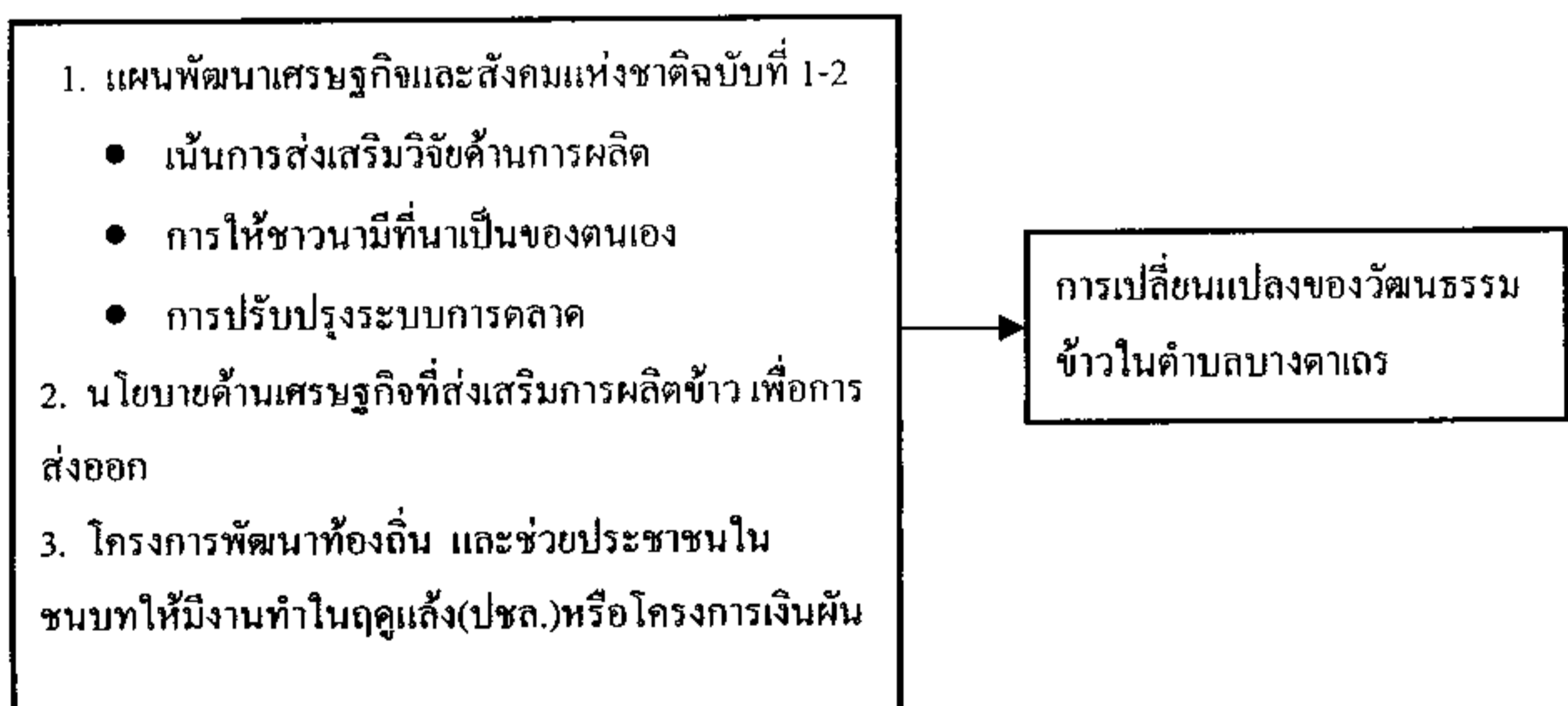
การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวที่เห็นเด่นชัดมากที่สุด คือ ในยุคที่เรียกว่า การปฏิวัติเขียว ซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลก ก่อกำเนิดระบบเกษตรกรรมแผนใหม่และได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนและวิธีการผลิตอย่างชัดเจน เกษตรกรรมพื้นบ้านได้ถูกแทนที่ด้วยเกษตรกรรมแผนใหม่ที่มีเป้าหมายเพื่อการค้าและการส่งออก และที่ตำบลบางตาเถรสภาพของวัฒนธรรมข้าวดั้งเดิมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-2 ออกมา ซึ่งแผนพัฒนาฯ ทั้ง 2 ฉบับนั้นมุ่งที่จะพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ โดยเนื้อหาที่เกี่ยวกับข้าวก็คือ เน้นการส่งเสริมวิจัยด้านการผลิต การให้ชาวนามีที่นาเป็นของตนเอง การปรับปรุงระบบการตลาด รวมทั้งนโยบายด้านเศรษฐกิจของรัฐบาล ที่ส่งเสริมการผลิตข้าว เพื่อการส่งออก แต่การเปลี่ยนแปลงในช่วงนั้นยังเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม กับวัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่ ชาวนาส่วนใหญ่ยังคงแบบแผนการทำนาแบบดั้งเดิมอยู่ แต่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัด เมื่อรัฐบาลโดยการนำของนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เข้ารับหน้าที่ในการบริหารประเทศ ในปี พ.ศ. 2518 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 ก็ได้แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรในประเด็นการบรรเทาความทุกข์ยากเฉพาะหน้าเกี่ยวกับแผนปฏิบัติการสำหรับเขตชนบทว่า

“... เป็นที่ทราบกันอยู่แล้ว ชาวไร่วนาของเราส่วนใหญ่กำลังทุกข์ยากด้วยเหตุที่การเพาะปลูกได้ผลน้อย เพราะขาดน้ำบ้าง เพราะน้ำท่วมบ้าง ศัตรูพืชก็รังควาญมาก ยิ่งหนีสินด้วยแล้ว ส่วนมากก็ท่วมทันสิ้นตัวทีเดียว แผนปฏิบัติการริบควนของรัฐบาลชุดนี้จึงอยู่ที่ช่วยให้มีรายได้เพิ่มขึ้นทันที เพื่อจะไปบรรเทาความทุกข์ยากของชาวไร่

ชาวนา ลงอย่างฉับพลัน กล่าวคือ จะจัดสรรเงินงบประมาณมอบหมายให้สภาตำบลใช้จ้างแรงงานท้องถิ่นขุดคูคลอง ทำฝายเก็บน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้โดยกำหนดจุดหมายไว้ว่า บริเวณซึ่งกำลังเดือดร้อน เพราะถูกภัยธรรมชาติ เช่น เขตอีสาน ภาคใต้ และที่ราบภาคกลาง จะเป็นเขตที่ได้รับการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์พิเศษ งบประมาณที่รัฐบาลจะจัดสรรให้เพื่อการนี้ จะไม่น้อยกว่า 2.5 พันล้านบาท และจะจัดสรรให้ทันทีเพื่อให้ทันใช้ในช่วงเวลาก่อนที่จะถึงฤดูกาลทำไร่ทำนา ซึ่งเป็นระยะที่ชาวนาไร้อาหารกำลังว่างงาน.....” (ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2544 : ภาคผนวก)

หลังจากนั้นได้ประกาศใช้ โครงการพัฒนาท้องถิ่น และช่วยประชาชนในชนบทให้มั่งคั่งในฤดูแล้ง (ปชล.) พ.ศ. 2518 หรือที่รู้จักกันในนาม โครงการผันเงิน ทำให้เม็ดเงินลงไปสู่สภาตำบล เริ่มมีการปรับปรุงพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกได้ถูกปรับปรุงให้เป็นคลองชลประทาน สามารถส่งน้ำเข้าไปยังพื้นที่ของตำบลบางตาเถรเกือบทุกหมู่บ้าน การทำนาเริ่มสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ชาวนาเริ่มปรับเปลี่ยนจากการทำนาปีที่ทำได้ปีละ 1 ครั้งมาเป็นการทำนาปรัง ซึ่งขยับมาทำได้ปีละ 2-3 ครั้ง การพบเห็นตำบลใกล้เคียงใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการทำนา และได้ผลผลิตมากขึ้น ย่นระยะเวลาการทำนาให้สั้นลง จึงถูกนำมาปรับใช้ในกระบวนการทำนาในตำบลบางตาเถร จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่ยืนยันตรงกันว่า “การเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาในตำบลบางตาเถรเกิดขึ้นเด่นชัดในปีที่รัฐ ได้ผันเงินมาให้กับชาวนา”

ดังนั้น ก่อนที่จะนำเสนอรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปของวัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถร ผู้วิจัยขอนำเสนอปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาตำบลบางตาเถรไว้ก่อนดังแผนผังที่ 6.1 ดังนี้

แผนผังที่ 6.1 แสดงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาตำบลบางตาเถร

หลังจากที่รัฐบาลได้นำเอาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และโครงการเงินผันมาใช้อย่างจริงจัง ลักษณะเด่น ๆ ของวัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิมของตำบลบางคาเถรจึงเริ่มสูญหายไป วัฒนธรรมข้าวแบบใหม่ก็เข้ามาแทนที่ โดยลักษณะเด่นของวัฒนธรรมข้าวแบบใหม่ที่พบในตำบลบางคาเถร สอดคล้องกับวัฒนธรรมข้าวแบบใหม่ที่พบที่ตำบลบ้านนา อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ศึกษาโดย รองศาสตราจารย์ ดร. งามพิศ สัตย์สงวน ในเรื่อง “วัฒนธรรมข้าว : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง” ซึ่งลักษณะเด่นของวัฒนธรรมข้าวแบบสมัยใหม่มีดังต่อไปนี้ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545 : 295-296)

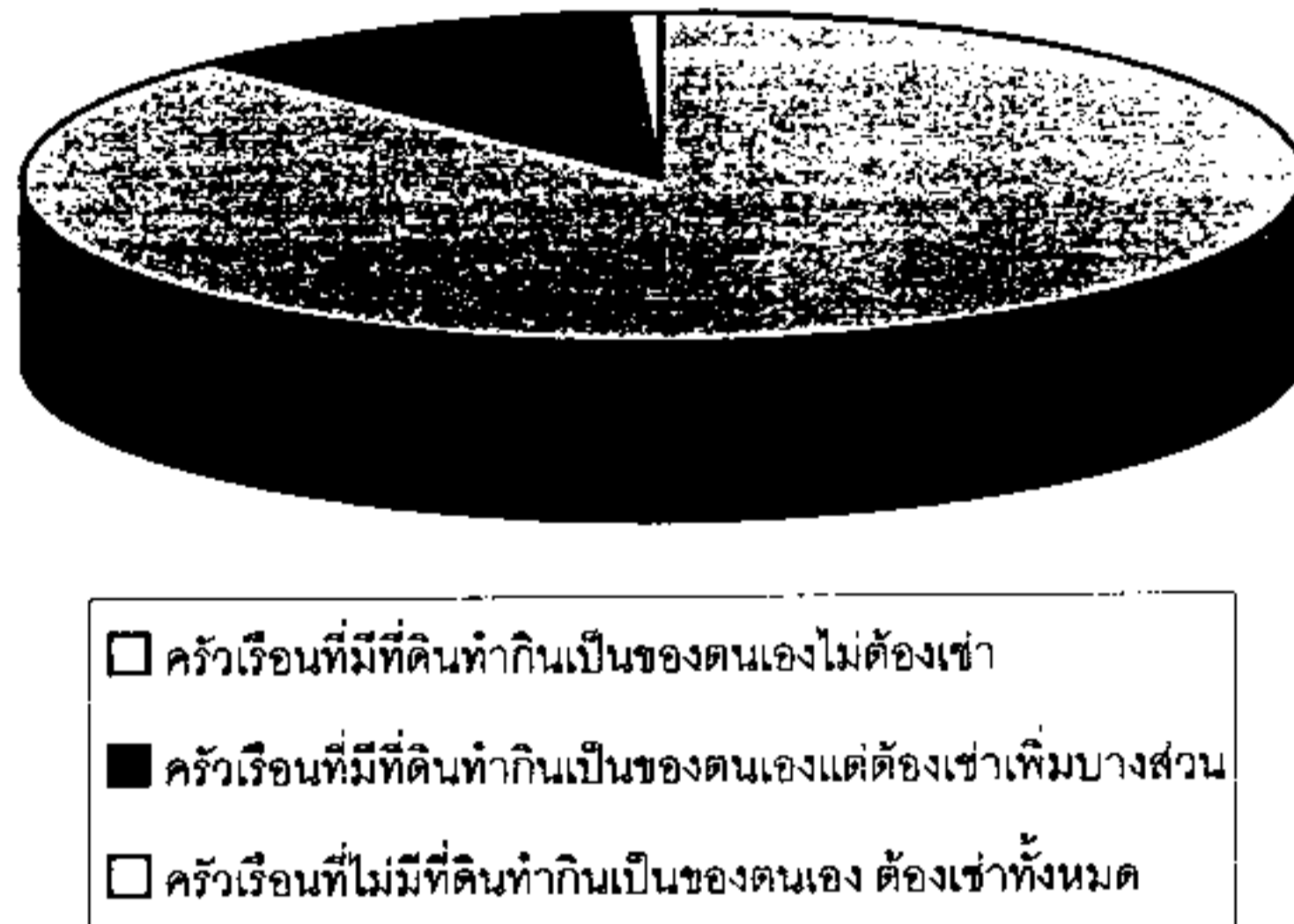
1. เป็นการผลิตข้าวเพื่อการค้าหรือเพื่อขาย
2. ใช้น้ำจากระบบชลประทาน
3. ทำแต่นาปรัง
4. ไม่มีที่คินก็จะเช่าที่คิน และที่มีที่คินแล้วก็จะเช่าเพิ่มเติม
5. จ้างแรงงานในการผลิต
6. ปลุกข้าวนาหว่านน้ำคม
7. ปลุกแค่ข้าวข้าว
8. ใช้พันธุ์ข้าวส่งเสริม
9. ใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการเกษตร
10. ใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์
11. มีพิธีกรรมน้อยลง
12. ไม่มีขุ้งฉางเพื่อเก็บรักษาผลผลิต
13. กู้เงินเพื่อลงทุนในการผลิตข้าว
14. รัฐบาลเข้ามาสนับสนุนผลผลิตทางการเกษตร
15. ต้องพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญทางการเกษตร
16. การทำนาเป็นเรื่องของปัจเจกชน
17. ควบคุมการค้าข้าวไม่ได้
18. มีหนี้สินเพิ่มขึ้นเรื่อย
19. ชาวนามีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกัน
20. มีระบบอุปถัมภ์

6.1 วัฒนธรรมข้าวด้านการผลิตแบบสมัยใหม่

6.1.1 ปัจจัยในการผลิต

6.1.1.1 ที่ดิน

1) ภาวะ การถือครองที่ดิน ชาวบ้านตำบลบางตาเถรยังถือว่าที่ดินมีความสำคัญต่อระบบการดำรงชีพ คนบางตาเถรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ที่ดินจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดการถือครองที่ดินของชาวบ้านบางตาเถรหากพิจารณาจากตัวเลขการถือครองนับได้ว่าอยู่ในเกณฑ์ดี เนื่องจากครัวเรือนในบางตาเถรส่วนใหญ่จะมีที่นาเป็นกรรมสิทธิ์ของมากน้อยแตกต่างกันออกไป ที่ดินส่วนใหญ่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ส่วนผู้ที่ต้องเช่าที่นาเพื่อการทำนาจะเป็นกลุ่มที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ในบางตาเถร ไม่ใช่กลุ่มคนซึ่งมีบรรพบุรุษเคยมาจับจองที่ทางอยู่ก่อน

กราฟที่ 6.1 แสดงสิทธิในที่ดินทำกินของราษฎรตำบลบางตาเถร

แหล่งที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน, 2544

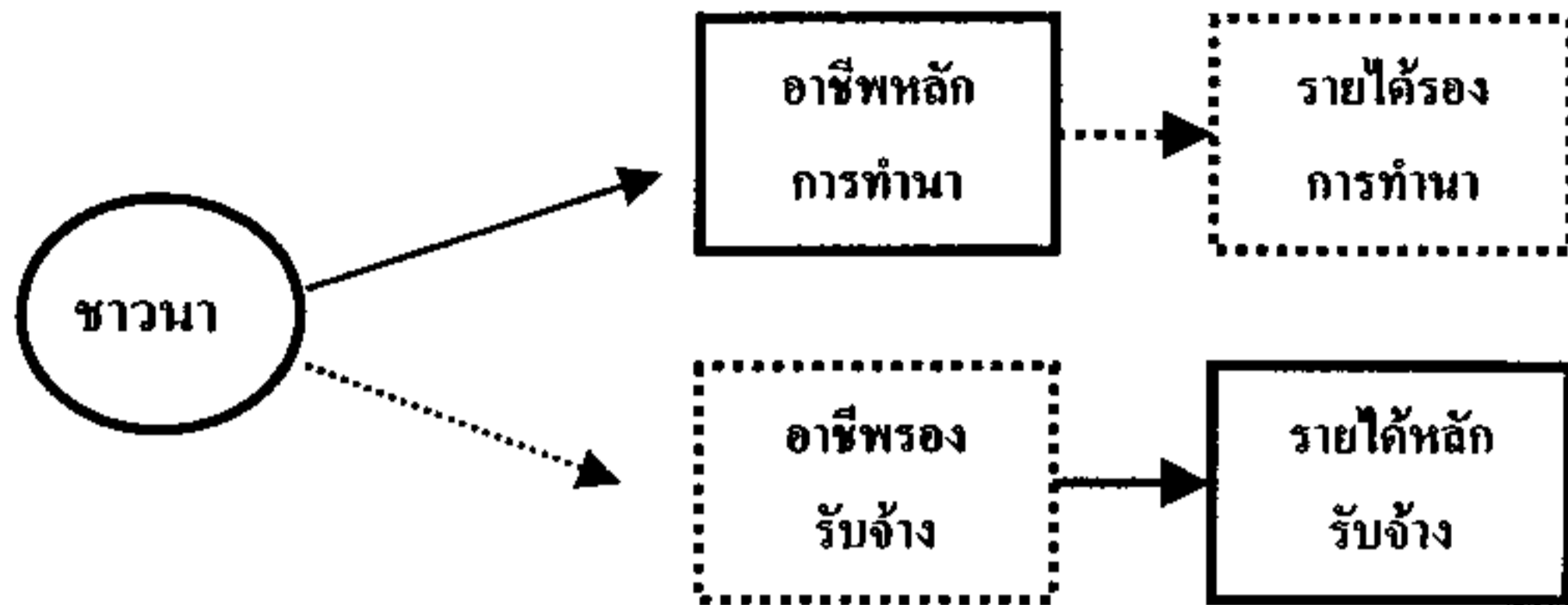
จากแผนภูมิข้างต้นจะเห็นได้ว่า ร้อยละ 87 ของครัวเรือนในตำบลบางตาเถรเป็นกลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเอง ร้อยละ 12 เป็นครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเอง และต้องเช่าเพิ่มเติม มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 1 เท่านั้นที่ไม่มีที่ดินอยู่เลย โดยกลุ่มสุดท้ายนี้จะเช่าที่ดินทำนาหรือไม่ก็รับจ้าง

จากการให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า ชาวนาจะเข้านาจากผู้มีอันจะกินในชุมชนของคน โดยเจ้าของที่นาจะคิดค่าเช่าเป็นข้าวเปลือก ไร่ละ 15 ถัง

2) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่การทำนา แต่เดิมเมื่อมีการทำนาปี ชาวนาบางตาเถรจะทำนาได้ปีละครั้ง หลังจากว่างจากฤดูกาลทำนา ชาวนาก็จะหางานอื่นทำเพื่อทดแทนช่วงเวลาที่ว่าง เช่น การหาปลา การทำเครื่องจักรสาน เป็นต้น เมื่อทำนาปรังทำให้ช่วงเวลาที่ว่างนั้นหายไป เวลาส่วนใหญ่ในรอบ 1 ปีของชาวนาจึงอยู่กับทุ่งนา แต่เมื่อเวลาผ่านไปการทำนายังไม่อาจจะทำให้ชาวนามีอยู่มีกินอย่างมีความสุขได้ ชาวนายังประสบกับความยากจน บางคนจึงหันเหไปประกอบอาชีพอื่นเพื่อเสริมการทำนา และบางคนก็เลิกอาชีพการทำนาเพื่อประกอบอาชีพอย่างอื่นไปเลย

จากการสังเกตและสอบถามจากชาวบ้านทั่วไป พบว่า ถึงแม้ว่าชาวบางตาเถร จะมีที่ดินเป็นของตัวเองกันเกือบทุกครัวเรือน แต่ที่ดินของชาวนาส่วนใหญ่ก็มีกันไม่มาก ชาวนาส่วนหนึ่งจึงไม่อยากทำนาต่อ แต่กลับไปหาอาชีพรับจ้าง ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวว่า ทำนาก็เป็นหนี้ ผู้รับจ้างไม่ได้ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญท่านเดียวกันได้กล่าวว่า เดิมนี่ถ้าใครมีที่นา 20 ไร่ ให้เขาเช่าดีกว่า แล้วไปหาอาชีพรับจ้างเอา โดยกล่าวคือว่า สมมติที่บ้านมีผู้หญิง 3 คน วันหนึ่งถ้าไปรับจ้าง อย่างต่ำก็ได้ 400 บาท เดือนหนึ่งได้ตั้ง 12,000 บาทซึ่งดีกว่าการทำนามาก ดังนั้นช่วงที่ว่างจากการทำนาเราจะเห็นรถกระบะขนคนวิ่งเข้าออกในบางตาเถรเต็มไปหมด แสดงว่ามีคนติดต่อให้ไปทำงานรับจ้างกัน เดิมนี่มีไปทำถึง นครปฐม กาญจนบุรี อ่างทอง โดยนายจ้างจะติดต่อมาที่นายหน้า นายหน้าซึ่งมีรถก็จะมีการรวบรวมคนไว้ในกลุ่มของคนประมาณ 10 คน เมื่อมีการติดต่องานมา ก็จะมีการรวมพลไปกัน บางทีก็ไปค้าง บางทีก็ไปเข้าเย็นกลับ

ดังนั้นถ้าพูดถึงรายได้ที่เอามาเป็นค่าใช้จ่ายในกิจการต่าง ๆ ของชาวบางตาเถรส่วนใหญ่จะเป็นรายได้จากการรับจ้างเป็นหลัก ส่วนการทำนาก็ยังทำอยู่แต่ทำไปตามที่สามารถจะทำได้ เพราะคนมีอาชีพทำนา และไม่รู้จะเอาที่นาไปทำอะไร จะปล่อยให้ว่างก็เสียค่าย แต่ยิ่งทำก็ยิ่งเป็นหนี้ไปเรื่อย ๆ ในที่นี้ผู้วิจัยจะเสนอตัวแบบถึงสภาพของรายได้ของชาวบางตาเถร

แผนภูมิที่ 6.2 แสดงรูปแบบของรายได้ของชานาบางคาเถรส่วนใหญ่

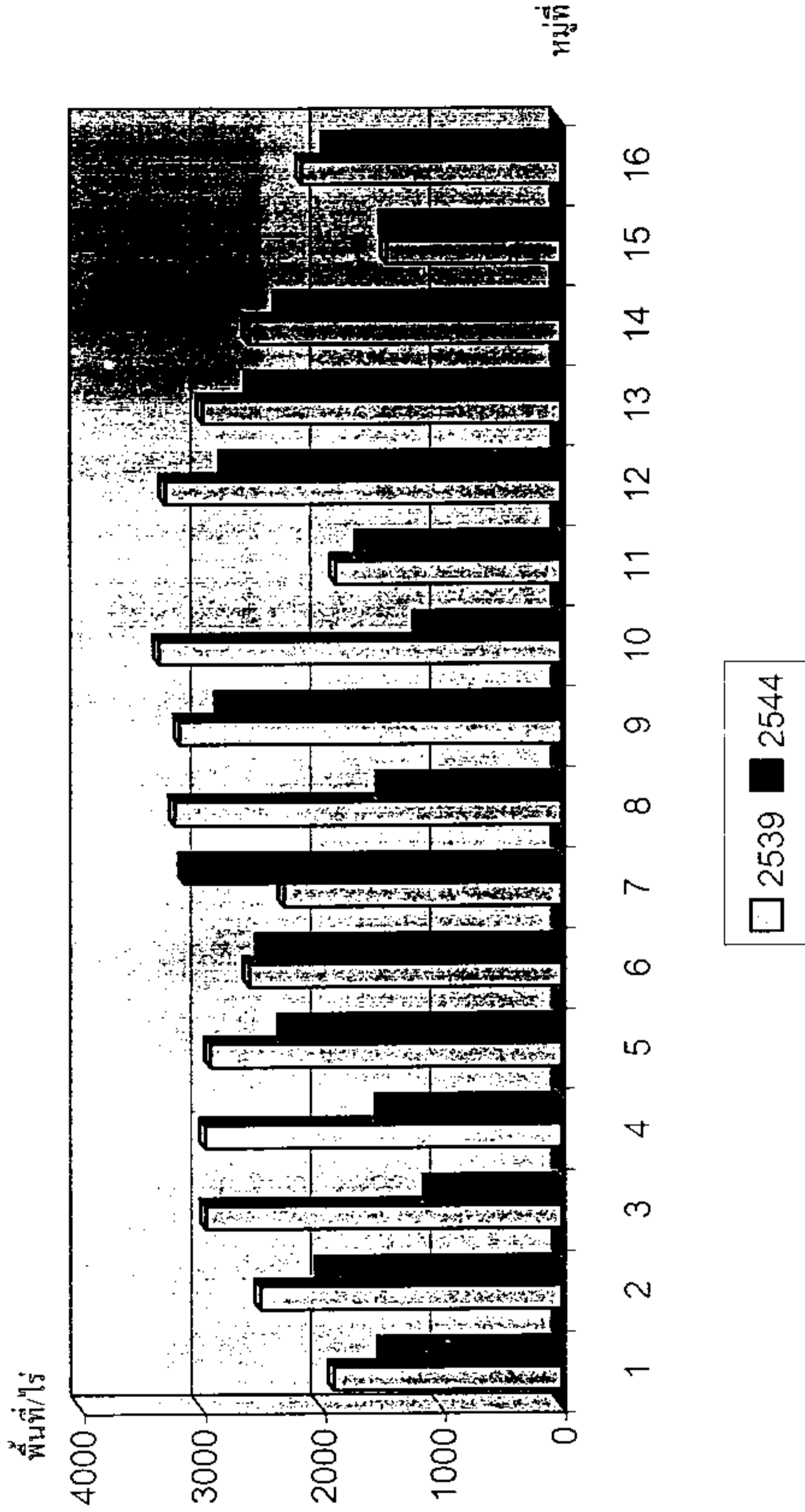
จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านพบว่า เมื่อเปรียบเทียบการใช้สอยพื้นที่ในการทำนาระหว่างปี 2539 กับ ปี 2544 จะเห็นได้ว่า ชานาบางคาเถรได้ลดพื้นที่การทำนาหันไปทำอาชีพอย่างอื่นมากขึ้น มีเพียง 2 หมู่บ้านเท่านั้น คือ หมู่ที่ 7 กับหมู่ที่ 15 ที่มีการเพิ่มพื้นที่การทำนา (ดูกราฟที่ 6.2)

3) การใช้ประโยชน์จากที่ดิน สภาพของการใช้ประโยชน์จากที่ดินในตำบลบางคาเถรปัจจุบัน พื้นที่ส่วนใหญ่จะถูกจัดสรรเป็นพื้นที่สำหรับการเกษตร ในจำนวนของพื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ทำนา มีการทำการเกษตรบางอย่างเสริมเข้ามามากขึ้นในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา เริ่มตั้งแต่มีการจัดสรรพื้นที่สำหรับ ปลูกพืชทางการเกษตรบางชนิด เช่น ถั่ว ผักยาว ผักคะน้า มะเขือเทศ พริก และประมาณ ปี พ.ศ. 2537 เริ่มมีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ นาข้าวส่วนหนึ่งจึงถูกแปรเปลี่ยนเป็นนากุ้ง และเริ่มขยายพื้นที่ออกไปเรื่อย ๆ ในส่วนของชานาเองก็เริ่มมีการปรับตัวต่อสภาพความต้องการของตลาด ชานาบางคนได้ริเริ่มปลูกผักบุงในนาข้าว โดยแบ่งที่นาออกส่วนหนึ่งเพื่อการปลูกผักบุง ในช่วงที่ปลูกผักบุงเสริมเข้ามานั้นก็เนื่องจากชานาเห็นว่า ผักบุงมีราคาดี ชานาหลายคนบอกว่า ในสภาพที่เป็นอยู่ขณะนี้ ถ้าพืชผักอะไรที่ปลูกแล้วราคาดี ก็ต้องปลูกเอาไว้ก่อน ชานาบางคนก็บอกว่า มีหนี้มีสินมาก จำเป็นต้องดิ้นรนทำหลายอย่างในเวลาเดียวกันเพื่อให้อยู่รอด

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2544 พบว่า ร้อยละ 85 ของพื้นที่ทั้งหมดของตำบลบางคาเถรเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการทำการเกษตร (ดูกราฟที่ 6.3) ที่เหลือจากการทำการเกษตรเป็นพื้นที่สำหรับการอยู่อาศัยและพื้นที่สาธารณะประโยชน์ สภาพที่อยู่อาศัยของชานาบางคาเถรในปัจจุบันเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมเก่า และวัฒนธรรมตะวันตก สังเกตได้จากบ้านเรือนในปัจจุบันมีทั้งบ้านเรือนยกพื้นสูง บ้านเรือนแบบไม่ยกพื้น เป็น

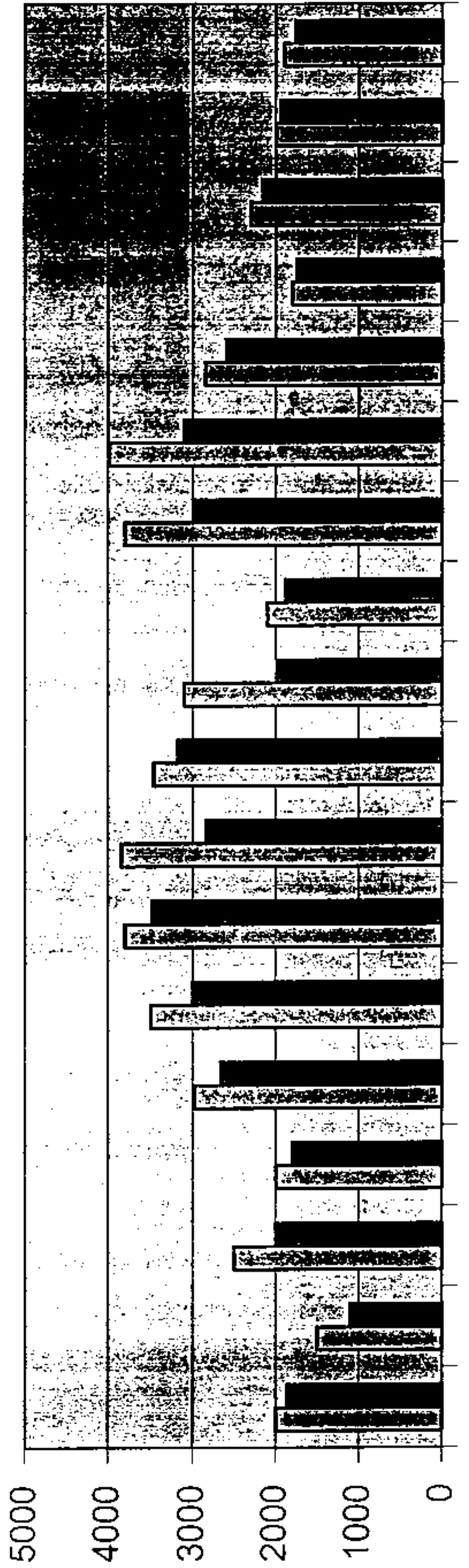
แบบห้องแถว และบ้านแบบตะวันตก สภาพที่ไปของที่อยู่อาศัยดูแล้วแห้งแล้ง ขาดความร่มรื่น เนื่องจากต้นไม้ และพื้นที่ป่าในตำบลบางตาเถรมีน้อยมาก

4) ความอุดมสมบูรณ์ของที่ดิน ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวว่า ดินที่บางตาเถรปัจจุบัน ไม่สมบูรณ์เท่าเมื่อก่อน เนื่องจาก เราฉีดทั้งยาไล่ทั้งปุ๋ย ดินเลยเปรี้ยว ปัญหาที่ชาวบ้านเจอมากที่สุดในปัจจุบัน คือ ปัญหาดินเปรี้ยว เมื่อดินเปรี้ยวปุ๋ยในดินก็ไม่มี เราต้องใช้ปุ๋ยหนักเข้าการลงทุนก็แพงขึ้น แต่ผลผลิตก็ยังได้เท่าเดิม คนที่มีเงินทุนมาก เขาก็เลิกทำนาไปทำอย่างอื่น พวกที่รู้เรื่องกึ่งก็เลี้ยงกึ่ง พวกที่รู้เรื่องปลูกผักก็ปลูกผัก

กราฟที่ 6.2 เปรียบเทียบปริมาณพื้นที่เพาะปลูกข้าวนปี 2539 กับ ปี 2544
แหล่งที่มา : กรมการพัฒนามูลฐาน, 2544

จำนวนพื้นที่

พื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ทำการเกษตร

กราฟที่ 6.3 เปรียบเทียบปริมาณพื้นที่ทั้งหมดกับพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตร

แหล่งที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน, 2544

ตารางที่ 6.1 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องที่ดิน

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
<p><u>ภาวะการถือครอง</u></p> <p>อาศัยการจับจองพื้นที่เท่าที่ตนเองพอจะทำนาเพื่อเลี้ยงชีพได้ไม่มีการเช่าที่ดินเพื่อการทำการใช้ประโยชน์จากพื้นที่</p> <p>จัดสรรพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกและการอยู่อาศัย โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกข้าว</p> <p>ไม่มีการจัดสรรพื้นที่เพื่อทำการเกษตรที่มีเป้าหมายเพื่อการค้า อย่างอื่น เช่น ถั่ว มะเขือเทศ เสริมเข้ามา แต่มีเพียงเล็กน้อยในบริเวณบ้านเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน</p>	<p>พื้นที่ทำนาต้องมีกรรมสิทธิ์ มีการเช่าพื้นที่เพื่อการทำนา</p> <p>จัดสรรพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกและการอยู่อาศัย โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก แต่มีการทำการเกษตรโดยการปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างอื่นมาเสริม เช่น ปลูกถั่ว มะเขือเทศ ผักคะน้า และได้มีการเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นพื้นที่สำหรับทำนาถั่ว และมีแนวโน้มว่าจะขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากความต้องการของตลาดมีสูง ชาวนาส่วนใหญ่ก็เป็นเจ้าของพื้นที่ของตนเอง</p>
<p><u>คุณภาพของดิน</u></p> <p>ดินอุดมสมบูรณ์ด้วยปุ๋ยธรรมชาติ</p>	<p>ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ กลายเป็นดินเปรี้ยว ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของชาวบางตาเถรในปัจจุบัน</p>

6.1.1.2 แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำในตำบลบางตาเถรที่นำมาใช้ประโยชน์ในทำนายังคงเป็นแม่น้ำท่าจีน โดยได้มีการสร้างระบบส่งน้ำชลประทานของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพระยาบรรลือ สร้างมาตั้งแต่ปี 2522 โดยประโยชน์ที่เกิดขึ้นเด่นชัดจากโครงการดังกล่าวคือ การผันน้ำจากแม่น้ำท่าจีนเข้าไปยังที่ทำการเกษตรของเกษตรกรในตำบลบางตาเถร สร้างขึ้นภายใต้งบประมาณแผ่นดิน โดยมีหมู่บ้านในตำบลบางตาเถรที่ได้รับรับผลประโยชน์จากโครงการนี้ทุกหมู่บ้าน

นอกจากโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพระยาบรรลือที่ให้ประโยชน์ในด้านการเพาะปลูกในตำบลบางตาเถร จากข้อมูลของกรมชลประทานพบว่า ในตำบลบางตาเถรยังมีคลองชลประทานทั้งใหญ่และเล็กจำนวนมาก ดังนี้ (ดูแผนที่ที่ 6.1 ประกอบ)

คลองจรเข้ครีน คลองบางซอ คลองโคกหัวทราย คลองพุดพัฒนา คลองรางหวาย คลองบางปลาร้า คลองสระกลาง คลองศพเพลิง คลองปลานา-บ้านโคก คลองสามเหลี่ยม คลองย่านซื่อ คลองโชน 19 คลองโชน 20 คลองบ้านโคก คลองหมู่ 8

ลำรางกลาง ลำรางสิงหล ลำรางสามแก้ว ลำรางบางตาเถร ลำรางตาไม้ ลำรางตาเขียน ลำรางลาดตาจันทร์ ลำรางกระสา ลำรางหนองแดน ลำรางตาเมฆ ลำรางลาดสาหร่าย ลำรางลาดบัว ลำรางหนองกระโห้ ลำรางบัวกลาง ลำรางเล็ก ลำรางจามจรี ลำรางบ้านดอน ลำรางผักชี ลำรางคูใหญ่แผนเหนือ

นับได้ว่า ตำบลบางตาเถรมีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องน้ำเพื่อการเกษตรกรรม จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ พบว่า ในสมัยก่อนบางตาเถรจะทำนาได้ปีละครั้ง เรียกว่า การทำนาปี เพราะการทำนาในตำบลบางตาเถรต้องพึ่งพาน้ำฝน บางปีก็ฝนตกดี บางปีก็แห้งแล้ง บางครั้งไถ และหว่านข้าวไปแล้ว ฝนไม่ตกลงมาจึงทำให้ข้าวที่หว่านไปเสียหายหมด บางปีน้ำก็ท่วมมากจนเก็บเกี่ยวผลผลิตไม่ได้เต็มที่ แต่ปัจจุบันชาวนาไม่ต้องอาศัยน้ำฝนก็สามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง บางคนก็ทำปีละ 3 ครั้ง นั่นเป็นข้อดีของระบบชลประทาน ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า สมัยก่อนเคยมีการแห่นางแมวเพราะฝนไม่ตก แต่เดี๋ยวนี้พอระบบชลประทานเข้ามา ประเพณีแห่นางแมวก็หายไป ถึงฝนไม่ตกชาวนาก็ไม่เดือดร้อน ชาวนาบางคนกลัวฝนตกด้วยซ้ำ เพราะกลัวฝนตกแล้วน้ำจะท่วม

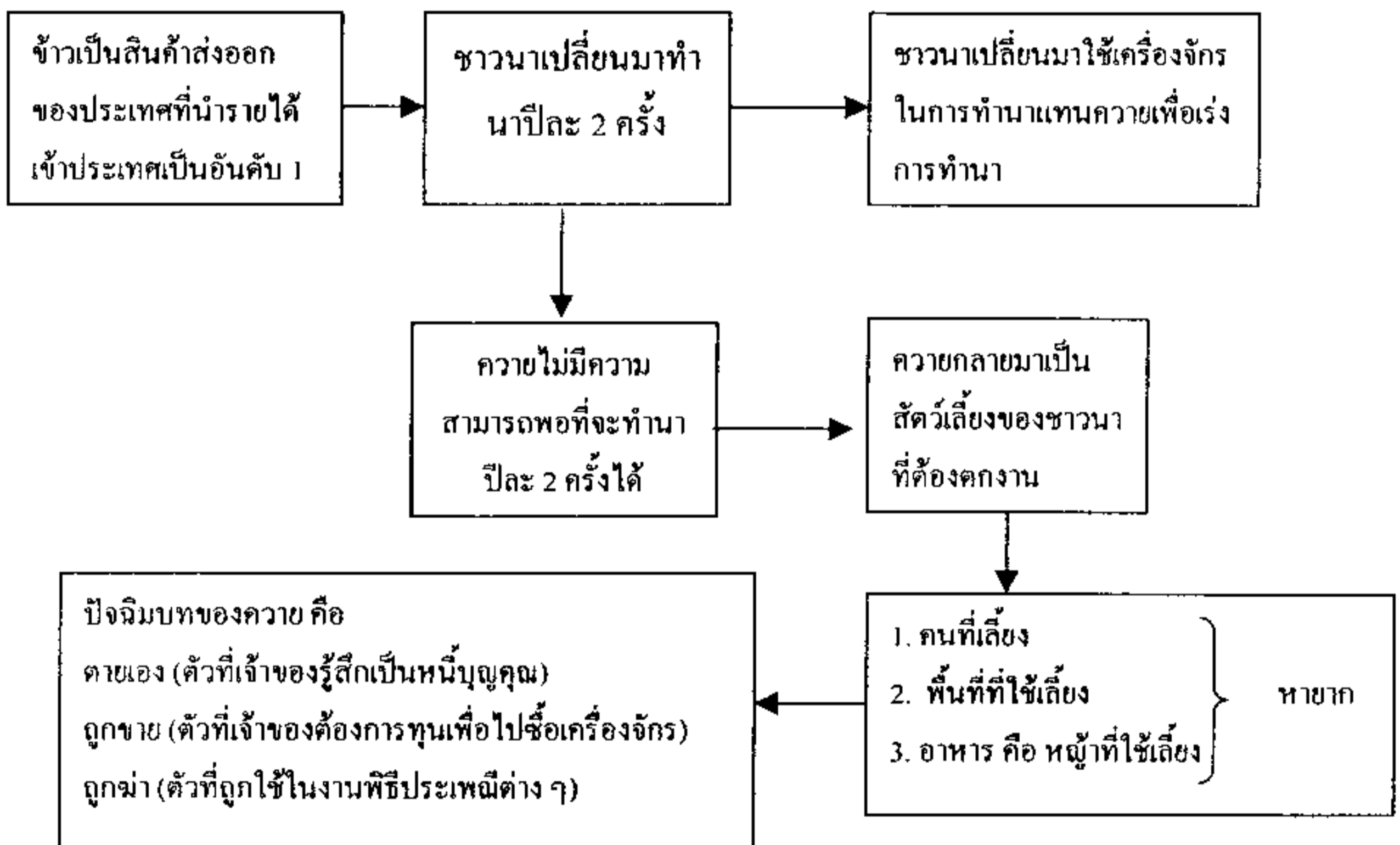
ตารางที่ 6.2 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องแหล่งน้ำ

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
แหล่งน้ำต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ อันได้แก่น้ำฝน และอาศัยน้ำจากแม่น้ำท่าจีน โดยใช้ระบบวิดน้ำเข้านาแบบเก่าที่ใช้ระหัดวิดน้ำ ระหัดชกมวย เป็นต้น ชาวนาจึงต้องทำนาแต่นาปีอย่างเดียว	ชาวนาสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง โดยใช้น้ำจากแหล่งน้ำของระบบชลประทานซึ่งมีจำนวนมากในปัจจุบัน

6.1.1.3 แรงงาน

เดิมทีเดียวการทำนาในตำบลบางตาเถรจะมีแรงงานอยู่ 2 ประเภทคือ แรงงานคน และ แรงงานสัตว์ แรงงานคนจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แรงงานภายในครอบครัว และแรงงานภายนอกครอบครัว ส่วนแรงงานสัตว์ก็ได้แก่ สัตว์ที่ใช้ในการทำนา เช่น ควาย วัว เป็นต้น สภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันของแรงงานทั้ง 2 ประเภทได้เปลี่ยนแปลงไปมาก

1) แรงงานสัตว์ คือ พวกวัว และควาย ปัจจุบันในตำบลบางตาเถรไม่มีการใช้แรงงานสัตว์อีกเลย และที่สำคัญประชากรวัว และควายในตำบลบางตาเถรไม่มีเหลือให้เห็นอีกแล้ว โดยการใช้แรงงานควายได้สิ้นสุดลงเมื่อประมาณปี 20 ปีที่แล้ว เหตุที่แรงงานสัตว์ได้ลดลง และสูญหายไปจากชุมชนตำบลบางตาเถร ก็เพราะชาวนาได้ยอมรับนวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในกระบวนการทำนาเกือบทุกขั้นตอน ทำให้ควายหมดความสำคัญลงไป

แผนภูมิที่ 6.3 แสดงการเปลี่ยนแปลงเพื่อไปสู่การสูญหายของแรงงานควายในตำบลบางตาเถร

2) แรงงานคน สำหรับแรงงานคนที่ใช้ในการทำนาในปัจจุบันจะมีอยู่ 2 ประเภท คือ แรงงานคนภายในครอบครัว และภายนอกครอบครัว

แรงงานคนภายในครอบครัว ส่วนใหญ่ผู้ที่ทำนาอยู่ในปัจจุบันจะมีอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป ทำเองบ้างในส่วนที่สามารถทำได้ และจ้างแรงงานข้างนอกมาทำบ้าง โดยจะจ่ายเป็นค่าแรงงานหรือไม่ก็เป็นจ่ายเป็นข้าวไป จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ได้ข้อมูลว่า ชาวนาดำบบางคาถรส่วนใหญ่จะไม่อยากให้บุตรหลานของตนเองสืบทอดอาชีพการทำนา แต่ประสงค์จะให้บุตรหลานของตนเองได้เรียนหนังสือสูง เพราะการทำนาเป็นอาชีพที่เหนื่อย จึงไม่อยากให้บุตรหลานต้องมาเหน็ดเหนื่อยอย่างตนเอง ถ้าเรียนจบสูง ๆ แล้วจะมีกิจการงานที่ดีทำ ซึ่งทัศนคติของชาวนาดังกล่าวนั้นได้ไปสอดคล้องกับทัศนคติของเด็ก ๆ ชาวชนที่เป็นบุตรหลานชาวนาในปัจจุบัน ซึ่งจากการสอบถามพบว่า บุตรหลานชาวนาส่วนใหญ่ไม่ต้องการสืบทอดอาชีพการทำนาของบรรพบุรุษ แต่อยากจะเรียนต่อให้สูง ๆ เพื่อที่จะบอกออกมาจะได้มีกิจการงานดี ๆ ทำ และจะได้เลี้ยงดูพ่อแม่ของตนในโอกาสต่อไป

จากการสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติของบุตรหลานชาวนาต่อการสืบทอดอาชีพการทำนาในตำบลบางคาถรจำนวน 40 คน พบว่า บุตรหลานชาวนาส่วนใหญ่ร้อยละ 62.5 ไม่ต้องการสืบทอดอาชีพการทำนาจากบรรพบุรุษ จากตัวเลขในตารางที่ 6.3 ถึงแม้ว่ามีเด็กจำนวนถึง ร้อยละ 37.5 ที่ยังปรารถนาที่จะทำนาต่อจากพ่อแม่ แต่เมื่อสืบสาวถึกลงไปก็พบว่า หลังจากที่ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามให้กับทางโรงเรียนไปแล้ว ผู้ที่ทำหน้าที่แทนผู้วิจัยคืออาจารย์ที่โรงเรียนสองพี่น้องวิทยา ได้บอกกับเด็กนักเรียนว่า ถ้าเขียนดี ๆ จะมีรางวัลให้ จึงทำให้เด็กนักเรียนเน้นเขียนทัศนคติของตนเองออกไปในเชิงอุดมการณ์มากกว่าการเขียนไปตามความรู้สึกที่เป็นจริง ซึ่งแตกต่างไปจากช่วงที่ผู้วิจัยได้เข้าไปพูดคุยกับเด็ก ๆ ด้วยตนเองที่เด็กเกือบร้อยละ 99 ตอบตรงกันว่าไม่อยากทำนาต่อจากพ่อแม่ ทั้งนี้เพราะมองว่าอาชีพการทำนาเป็นอาชีพที่เหนื่อย อยากจะเรียนต่อมากกว่า

ตารางที่ 6.3 แสดงทัศนคติของบุตรหลานชาวนาต่อการสืบทอดอาชีพการทำนา

ทัศนคติของบุตรหลานชาวนาต่อการสืบทอดอาชีพการทำนา	จำนวน	ร้อยละ
อยากทำนาต่อจากพ่อแม่	15	37.5
ไม่อยากทำนาต่อจากพ่อแม่	25	62.5
รวม	40	100

ผู้วิจัยได้ขอให้ทางโรงเรียนสองพี่น้องวิทยาช่วยให้เด็กนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้เขียนเรียงความเรื่อง “ความคิดเห็นต่ออาชีพการทำนาของข้าพเจ้า” โดยเลือกเอาเฉพาะ

นักเรียนที่มีพ่อแม่ทำนา และอยู่ในตำบลบางคาเถร พบว่า เด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่ จะมีทัศนคติเป็นลบ ต่ออาชีพการทำนา

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 คนหนึ่งเขียนว่า

“.....การทำนาเป็นอาชีพที่มีความยากลำบาก ขั้นตอนการทำแต่ละขั้นตอนต้องทำอย่างละเอียดตั้งแต่ทำ การไถ การคราด และปักดิน จนถึงการหว่านต้นกล้าต้นเล็ก ๆ ลงไป ข้าพเจ้าเห็นพ่อแม่ทำนามาตั้งแต่เด็ก ๆ พ่อกับแม่ต้องทำงานกลางแดดเกือบตลอดทั้งวันจะได้พักก็เพียงตอนพักกินข้าวกลางวันเท่านั้น การที่เราจะได้ผลผลิตมาแต่ละครั้งต้องใช้เวลา 3-4 เดือน ถึงจะได้ผลผลิตออกมา ในส่วนพ่อกับแม่ก็จะต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนก่อน พอได้ผลผลิตถึงจะเอามาหักใช้หนี้ที่ขืมมา เหลือเงินไม่มากเท่าไรก็เอามาใช้จ่ายภายในครอบครัว ข้าพเจ้าเห็นพ่อกับแม่ทำงานเช่นนี้ มาตั้งแต่เด็กก็ไม่เห็นจะได้มีเงินเก็บ แต่ก็มีเงินพอหมุนในแต่ละวันถ้าทำงานเพียงแต่อาชีพการทำนาเพียงอย่างเดียวก็คงไม่มีเงินพอที่จะใช้จ่าย ก็ต้องทำงานรับจ้างเสริมไปด้วยถึงจะพอใช้จ่ายในแต่ละวัน บางคนอาจมองเห็นว่าอาชีพการทำนาเป็นอาชีพที่ลำบากเพราะราคาข้าวในแต่ละครั้งก็ไม่แน่นอน บางครั้งก็ถูกมากจนต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาเพิ่มทำให้เป็นหนี้มากขึ้น”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 คนหนึ่งเขียนว่า

“..... อาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักที่มีมาช้านานโดยไม่อาจรู้ว่าใครเป็นผู้คิดค้นการทำนาต้องใช้ระยะเวลาหลายเดือนต้องทำหลายขั้นตอน และต้องใช้หยาดเหงื่อแรงงานของคนหลายคน กว่าจะได้ข้าวแต่ละเม็ด ถึงแม้ในสมัยนี้จะมีเทคโนโลยีต่าง ๆ มาช่วยในการทำนามากมายก็ตามแต่ก็ต้องเหน็ดเหนื่อยอยู่ดี นับจากอดีตจนถึงปัจจุบันการทำนาได้เปลี่ยนแปลงไปมาก จากการใช้ควายไถนา มาเป็นรถไถนาแทน จากการใช้แรงงานคนก็เปลี่ยนมาเป็นใช้รถเกี่ยวแทน แต่ถึงแม้การทำนาจะสบายขึ้นกว่าอดีตก็ตาม แต่วัยรุ่นสมัยนี้ก็ไม่นิยมทำนาอยู่ดี เพราะต้องตากแดด ตากฝน สู้อายุไปทำงานในโรงงาน ในบริษัทไม่ได้” อาชีพในสมัยนี้มีต่าง ๆ มากมายให้เลือกทุกคนหวังที่จะเรียนสูง ๆ เพื่อจะได้ทำงานในที่ดี ๆ ไม่อยากที่จะทำนา”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 อีกคนหนึ่งเขียนว่า

“..... การทำนาบางคนคิดว่าง่าย แต่ไม่ใช่เลย การทำนานั้นลำบาก และต้องคอยดูว่า ศัตรูพืชมารบกวนข้าวของเราหรือเปล่าถ้ามีก็ต้องฉีดยา ข้าวไม่งามก็ต้องใส่ปุ๋ย ใส่น้ำ เพื่อให้ข้าวงอกงามได้ผลผลิตที่ดี และช่วงนี้ราคาข้าวตกต่ำ แต่ชาวนาก็ยังทำเพราะมันเป็นอาชีพของเขา.....”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 อีกคนหนึ่งเขียนว่า

“..... สำหรับข้าพเจ้าแล้ว อาชีพการทำนานั้นมีความสำคัญยิ่งนัก เพราะที่บ้านของข้าพเจ้าประกอบอาชีพทำนา ปู่ย่า ตายาย และบรรพบุรุษ ก็ประกอบอาชีพทำนาเช่นกัน ข้าพเจ้าถูกปลูกฝังตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ เสมอว่า ต้องกินข้าวให้หมดจานเพราะว่าข้าวในจานทุกเม็ดนั้นกว่า

จะได้มาต้องแลกกับหยาดเหงื่อและแรงกายของชาวนาทั้งสิ้น เราจึงต้องรับประทานให้คุ้มค่าที่สุด และสิ่งที่ถูกปลูกฝังอีกอย่างหนึ่งก็คือ ห้ามเหยียบข้าวสุก เพราะมันเป็นบาปเหมือนลบหลู่ข้าวซึ่งมีบุญคุณกับเรา ในความคิดของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็น “ลูกชาวนา” เพราะนาทำให้ข้าพเจ้าได้มีการศึกษา กล่าวคือ พ่อแม่ของข้าพเจ้าใช้เงินที่ได้จากการทำนาส่งให้ข้าพเจ้าและพี่ชายได้เรียนหนังสือ ถ้าไม่มีนาก็ไม่รู้เหมือนกันว่าข้าพเจ้าจะได้เรียนต่อหรือเปล่า มีอยู่ครั้งหนึ่ง ปีนั้นครอบครัวของข้าพเจ้าขาดแคลนเงินเป็นอย่างมาก พุดได้ว่าแทบไม่มีเงินคิดบ้านไว้เลยก็ว่าได้ แล้วก็ถึงช่วงลงทำนาพอดี พ่อของข้าพเจ้าก็ต้องไปกู้เงินจากเจ้าแก้วเพื่อนำมาลงทุน เบ็ดเสร็จประมาณ 6,000 บาท แต่เงิน 6,000 บาทของชาวนานั้นมันมากเหลือเกิน เมื่อหว่านข้าวได้ประมาณ 2 สัปดาห์เท่านั้น สิ่งที่ไม่คาดคิดก็ได้เกิดขึ้น นั่นก็คือน้ำได้ทะลักไหลท่วมทุ่งนานองเต็มทุ่งไปหมด ความรู้สึกในตอนนั้นมันบอกไม่ถูกเลย รู้สึกอย่างเดียวกับว่า “เสียดายเงิน” ที่ได้ลงทุนไปทั้งหมด มันเป็นเงินกู้เราก็ต้องเสียดอกเบี้ย และอาชีพทำนาอย่างเราก็ต้องเป็นหนี้เป็นสินอยู่วันยังค่ำอย่างนี้อีกนานเท่าไร...”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 อีกคนหนึ่งเขียนว่า

“ครอบครัวข้าพเจ้ามีอาชีพการทำนา แต่ความคิดของข้าพเจ้าว่าข้าพเจ้าภูมิใจใหม่ที่ข้าพเจ้าเกิดมาเป็นลูกชาวนา ข้าพเจ้าบอกตรง ๆ เลยว่า ภูมิใจ เพราะชาวนาเป็นสันหลังของชาติ และข้าพเจ้าเคยช่วยพ่อแม่ทำนาเวลาโรงเรียนปิด เช่น เสาร์ อาทิตย์ ข้าพเจ้าก็ออกช่วยทำนาบ้าง ข้าพเจ้าคิดว่า ทำนาเหนื่อยที่สุดถ้าเปรียบเทียบกับอาชีพอื่น แต่พ่อแม่ก็ยังทำนาเพราะเป็นอาชีพที่ท่านได้มาจากปู่ตาอายุที่ท่านให้ไว้ และบางครั้งข้าพเจ้าเคยถามพ่อกับแม่ว่าเหนื่อยไหม ท่านตอบว่า เหนื่อยสายเอ็นแทบขาด บางวันต้องทนตากแดด ตากลม จนเหงื่อออกหยดแล้วหยดอีก ท่านก็ยังไม่ท้อ เพราะท่านบอกว่าท่านรักอาชีพนี้ บางครั้งพ่อกับแม่ทำงานกันจนไม่ได้กินข้าวกลางวัน เพราะท่านห่วงงานกลัวงานจะเสร็จไม่ทันก่อนถึงกำหนด ข้าพเจ้าเห็นแล้วก็สงสารท่าน แต่ก็ช่วยผ่อนแรงให้ท่านได้ นิด ๆ หน่อย ๆ ให้เขาแรงท่าน เช่น ทำตัวให้ดี ขยันเรียนหนังสือเพื่อจะได้หางานดี ๆ เพื่อเลี้ยงพ่อแม่ ก็คงช่วยท่านได้เท่านี้ ท่านก็คงเบาแรงลงไปอีกนิด บางทีข้าพเจ้าเห็นเข็นแล้วท่านก็ยังไม่กลับ กลับที่แทบใกล้มืด บางทีกลับมาอาบน้ำเสร็จก็ออกไปดูนาอีก บางวันไม่ค่อยสบายท่านก็ยังออกเพราะกลัวข้าวจะขึ้นไม่ดี.....”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 คนหนึ่งเขียนว่า

“..... ครอบครัวข้าพเจ้าเป็นชาวนากันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แม้แต่พ่อและแม่ของข้าพเจ้าเองก็เช่นกัน ข้าพเจ้าได้เห็นถึงความยากลำบากของการทำนาแม่เหน็ดเหนื่อยและทุ้มเทแรงกายแรงใจกับมันเช่นไร เมื่อถึงฤดูทำนา พ่อจะต้องรีบซ่อมเครื่องมือเครื่องมือที่จำเป็นต้องใช้ จากนั้นพ่อและแม่จึงออกไปย่ำนา และด้วยที่นา มี 3 แห่ง และห่างไกลจากบ้าน พ่อและแม่จึงต้องขยับรถไถลกว่าจะถึงนา และต้องไถนากลางแดดที่ร้อน บางครั้งเครื่องยนต์ก็เกิดขัดข้อง การไถนาจึงต้องหยุดชะงักทำให้งานต้องล่าช้าออกไปอีก เมื่อถึงเวลาต้องหว่านข้าวพ่อและแม่จะหว่านข้าวกันเพียง 2

คน ต้องออกจึดยาม่าหญ้า ม่าแมลง พอกลับถึงบ้านแต่ละครั้งทั้งสองท่านก็เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า บางครั้งแม่ก็ล้มป่วยเพราะเพลียเกินไป ครั้นถึงเวลาเก็บเกี่ยวก็ต้องจ้างรถเกี่ยวพร้อมคนงาน ถึงจะสบายพ่อแม่แต่ก็ต้องใช้เงิน แต่จะดีกว่าเมื่อก่อนที่ต้องออกไปช่วยเพื่อนบ้านซึ่งแม่จะเป็นคนเก็บ กระสอบ พ่อจะขนข้าวขึ้นรถกระแทะ และต้องไปใช้แรงหลายราย กว่าเสร็จแต่ละรายพอกับแม่ ก็แทบจะหมดแรง

ปัญหาใหญ่ปัญหาหนึ่งก็คือเรื่องทุนทรัพย์ในการซื้อปุ๋ย ซื้อยาซื้อน้ำมัน เครื่องยนต์ ซึ่งต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ต้องไปกู้ ธกส. และยังเป็นหนี้อยู่

ข้าพเจ้าเห็นว่าการทำงานเป็นอาชีพที่สำคัญ แต่ข้าพเจ้าเองคงไม่มีความอดทนพอที่จะทำ ทั้งพ่อแม่ และปู่ย่าเองก็ไม่สนับสนุนให้ข้าพเจ้าทำนาอีกด้วย เพราะการทำงานนั้นทั้งลำบาก และยากมาก ข้าพเจ้าเคยช่วยพ่อแม่และแม่ในงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ตากข้าวปลูก ฯลฯ แค่นี้ข้าพเจ้าก็เหนื่อย และไม่อยากทำนาแล้ว”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 คนหนึ่งเขียนว่า

“ การทำนาคือเป็นอาชีพที่เหนื่อย ขั้นตอนการทำงานคือ ต้องไถนา แล้วย่นา ทำจนได้ที่แล้วจึงแช่ข้าว 1 คืน แล้วนำข้าวขึ้นมาจากน้ำค้างไว้ให้แห้งอีกหนึ่งคืน แล้วข้าวจะงอกออกมาจึงนำไปหว่านได้ หว่านเสร็จก็ต้องฉีดยากุมข้าว พอเวลาข้าวเจริญเติบโตก็มีผลกระทบด้านโรคเพลี้ยไฟ ทำให้ข้าวเสียหายต้องทำการซื้อยามาฉีด ให้ถูกชนิดของโรคที่ข้าวกำลังเป็นอยู่ คอยใส่ปุ๋ย พอข้าวครบ 90 วันก็ถึงฤดูเก็บเกี่ยว แต่ก็มีผลกระทบอีกคือข้าวล้มทำให้ข้าวขึ้น ทำให้ขายได้ราคาที่ไม่ดี บางครั้งขายข้าวได้ราคาต่ำกว่าเกณฑ์ที่ต้องการจึงทำให้ขาดทุนตาม ๆ กันไป ทำให้ชาวนาเดือดร้อนทั่วไป แต่บางครั้งอาจได้ราคาดีก็ไม่ทำให้ขาดทุนก็พอดีพอตัว.....”

จากเรียงความของนักเรียนที่ได้นำเสนอไว้นี้ จะเห็นได้ว่านักเรียนเหล่านี้จะเริ่มมีทัศนคติที่เป็นลบต่ออาชีพการทำนา ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อการสืบทอดวัฒนธรรมข้าวของชาวนา คำบลงดาเถรต่อไปในอนาคตแน่นอน ในขณะที่เดียวกันเมื่อผสมกับเหตุผลของการที่นักเรียนไม่ยอมสืบทอดอาชีพการทำนาจากบรรพบุรุษก็ยิ่งชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เมื่อผู้วิจัยถามว่า “เพราะเหตุไรนักเรียนจึงไม่ยอมสืบทอดอาชีพการทำนาต่อจากพ่อแม่”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 คนหนึ่งตอบว่า

“เพราะอาชีพการทำนาเป็นอาชีพที่ต้องทนแดด ทนฝน ทนต่อความยากลำบาก ข้าพเจ้าอยากมีอาชีพที่สบายกว่านี้ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเพื่อจะได้มีอาชีพที่ตัวเองฝันใฝ่ไว้”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อีกคนหนึ่งตอบว่า

“ข้าพเจ้าต้องการที่จะศึกษาต่อและทำอาชีพเกี่ยวกับสายวิชาชีพที่ข้าพเจ้าเรียนมา ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าจะมีรายได้ดีกว่า และข้าพเจ้าสามารถเลี้ยงพ่อแม่ข้าพเจ้าให้สุขสบายและพ่อแม่ของข้าพเจ้าก็เช่าที่นาเขาทำนา ไม่มีที่นาเป็นของตัวเอง”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อีกคนหนึ่งตอบว่า

“เพราะอยากมีงานดี ๆ ทำ ไม่อยากทำงานหนัก เพราะตัวของข้าพเจ้าเล็ก ทำอะไรก็ไม่ค่อยไหว จึงไม่อยากทำนา อยากทำงานที่ดีและสบายกว่าอาชีพทำนານี้”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อีกคนหนึ่งตอบว่า

“เพราะเนื่องจากที่ดินที่พ่อแม่ของข้าพเจ้าทำนาอยู่นั้น ล้วนแต่ไม่ใช่ที่ดินของตัวเอง เป็นที่ดินเช่าเขาทั้งสิ้น อาจจะถูกเรียกคืนเมื่อไหร่ก็ได้ และพ่อกับแม่ของข้าพเจ้าก็หวังอยากให้ข้าพเจ้าเรียนจบถึงชั้นปริญญาตรี และมีงานอื่นทำ มีอาชีพที่มั่นคงต่อไป เพราะถ้าทำนาค่อจากพ่อแม่อาจจะไม่มั่นคงเพียงพอ”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 คนหนึ่งตอบว่า

“ความใฝ่ฝันของผม ผมต้องการรับราชการทหาร หรือตำรวจ เพื่อให้พ่อแม่ของ ผมจะได้ไม่ต้องลำบากอีกต่อไปในการทำนา เพราะนาที่ผมทำไม่รู้ว่าจะถูกเอาคืนเมื่อไหร่ ผมจึงอยากมีอาชีพที่สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ชั่ว ๆ ดีกว่า”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 คนหนึ่งตอบว่า

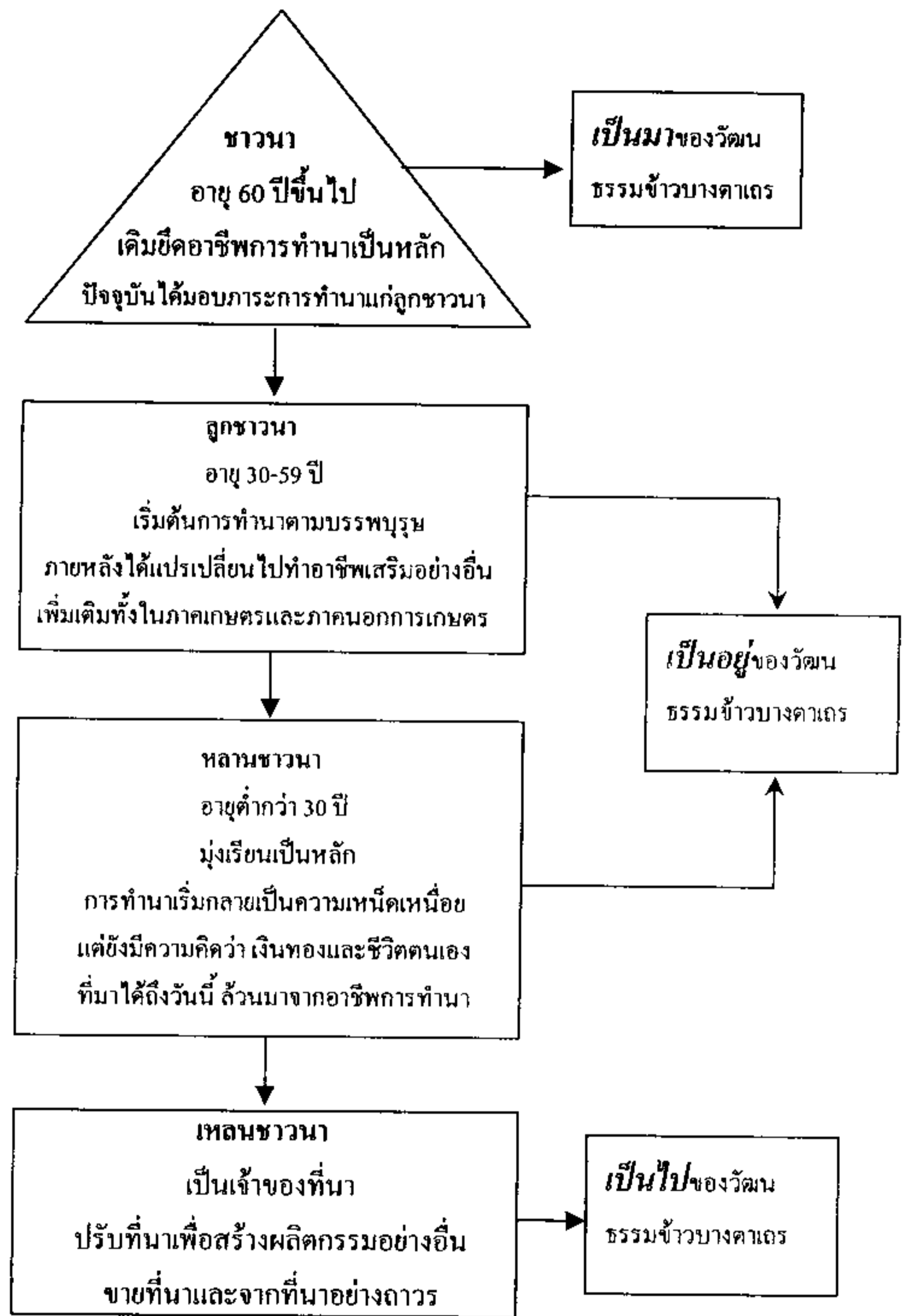
“ เพราะมันเป็นอาชีพที่เหนื่อยมาก และลงทุนไม่คุ้มกับเงินที่ได้มาหลังเก็บเกี่ยว แต่ดิฉันก็ตั้งใจที่พ่อแม่ดิฉันได้ทำอาชีพนี้ การลงทุนต้นทุนสูงไม่ค่อยได้กำไรและต้องดูแลเป็นอย่างดีจนเก็บเกี่ยว ดิฉันจึงไม่อยากทำอาชีพทำนาค่อจากพ่อแม่”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 คนหนึ่งตอบว่า

“เพราะฉันคิดว่า ฉันคงทำไม่ไหว เพราะมันต้องตากแดดมันร้อนขนาดฉันเลยออกไปช่วยพ่อแม่ทำนาเพียงแค่นี้คนเดียวก็เหนื่อย แต่ถ้าพ่อแม่ให้ฉันก็จะไม่ขาย แต่จะให้คนอื่นเช่าฉันจะไม่ขาย”

จากการตอบคำถามเรื่องการสืบทอดอาชีพการทำนาของบุตรหลานชาวนา สามารถมองเห็นวิถีคิดของเด็กซึ่งเป็นลูกหลานชาวนา และเป็นกำลังที่สำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมข้าวของชาวนาบางคาถาค่อไปถึงความไม่ประสงค์จะสืบทอดอาชีพการทำนาผสมกับวิถีคิดของชาวนาที่ไม่ประสงค์ให้ลูกหลานสืบทอดอาชีพการทำนาของตนต่อ และวิธีปฏิบัติของชาวนาที่ส่งบุตรหลานของคนเรียนต่อในระดับสูง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกำลังสะท้อนอนาคตของวัฒนธรรมข้าวของชาวนาค่าบบางคาถาค่อได้เด่นชัดในประเด็นแรงงาน และในประเด็นการคงอยู่ของวัฒนธรรมข้าว เพราะชาวนาเริ่มกันแรงงานภายในครอบครัวให้ออกไปอยู่นอกระบบการทำงาน และได้วางทิศทางใหม่ไว้ให้กับบุตรหลานชาวนา โดยการยกระดับทางสังคมผ่านกระบวนการทางการศึกษา

รูปภาพข้างล่างนี้ ผู้วิจัยพยายามจะนำเสนอรูปแบบวิวัฒนาการของการใช้แรงงานในครอบครัวในการทำนาของชาวนาดำบลบางตาเถร โดยได้เรียงลำดับจากสภาพของชาวนาที่มีชีวิตอยู่จริงในปัจจุบันว่า ชาวนาใน 1 ครอบครัวที่มีที่นาเป็นของตนเอง โดยได้นำเสนอว่า ชาวนาที่มีอายุอยู่ประมาณ 60 ปีเป็นอย่างต่ำในปัจจุบันที่ยังประกอบอาชีพการทำนาอยู่ เดิมนั้นเป็นผู้ที่ทำนาอย่างเดียวและใช้วิธีการทำนาแบบวัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม เมื่อมาถึงจุดที่ต้องเปลี่ยนมือการทำนาจากชาวนามาสู่ลูกชาวนา ซึ่งอายุเฉลี่ยประมาณ 40 ปี ก็เริ่มมีการเปลี่ยนจากการทำนาอย่างเดียวนั้นไปประกอบอาชีพอย่างอื่นเสริม ซึ่งเป็นสภาพที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันในตำบลบางตาเถร ยุคนี้เป็นยุคของวัฒนธรรมข้าวแบบสมัยใหม่ และเมื่อมาถึงชาวนาในยุคปัจจุบัน อายุเฉลี่ยประมาณ 20 ปี กลุ่มนี้จะถูกเรียกว่า หลานชาวนา และจะถูก สนับสนุนจากบรรพบุรุษให้ศึกษาเล่าเรียน จนถึงยุคของเหลนชาวนา ซึ่งเป็นการมองทิศทางในอนาคตว่า คนรุ่นนี้ถึงแม้ว่าจะมีบรรพบุรุษเป็นชาวนา แต่ก็จะไม่สืบทอดอาชีพการทำนา ในทางกลับกัน จะเปลี่ยนที่นาเพื่อไปเป็นผลิตรวมอย่างอื่นที่ให้ผลประโยชน์ที่ดีกว่า หรือไม่ก็ขายที่นา และจากที่นาไปอย่างถาวร

แผนภูมิที่ 6.4 ลำดับภาพการวิวัฒนาการของแรงงานในครอบครัว

แรงงานจากภายนอกซึ่งไม่ใช่คนในครอบครัว ซึ่งมีทั้งที่มาจากภายในตำบลบางคา
 เถร และภายนอกตำบล การทำนาในตำบลบางคาเถรในปัจจุบันเกือบทุกชั้นตอน จะต้องมีการจ้าง
 แรงงาน โดยถ้างานน้อยชาวนาก็จะจ้างชาวนาด้วยตนเองที่รู้จักและพร้อมที่จะทำนาให้ ส่วนถ้างาน
 มาก โดยเฉพาะชาวนาที่มีพื้นที่การทำนามาก ก็จะจ้างนายหน้า ซึ่งนายหน้าแต่ละคนก็จะมีแรงงานอยู่
 ในสังกัดแล้วประมาณ 10 คน พอได้งานเสร็จนายหน้าเหล่านี้ก็จะไปรับแรงงานของคนจากที่ต่าง ๆ
 ไปที่ทำงาน ส่วนแรงงานที่อยู่ภายนอกตำบล ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ส่วนใหญ่จะอยู่ตำบลใกล้เคียง
 เช่น แรงงานจากตำบลบางเลน แรงงานจากตำบลบางตะเคียน เป็นต้น ซึ่งจะติดต่อกันทางโทรศัพท์
 พอถึงวันทำงาน ก็จะเห็นรถกระบะขนคนมาที่บางคาเถร เข้าออก อยู่ตลอดเวลา

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่า บางคาเถรจะเปลี่ยนรูปแบบแรงงานไปมาก จากเดิมที่อาศัย
 การแลกเปลี่ยนแรงงานด้วยวิธีการลงแขก มาเป็นแบบนายจ้างกับลูกจ้าง แต่ก็ยังมีการแลกเปลี่ยน
 แรงงานในบางงานที่เกี่ยวกับข้าวเหมือนกัน นั่นคือการเอาแรง ซึ่งส่วนใหญ่จะเอาแรงกันช่วงขนข้าว
 ที่เรียกว่า ขนข้าวลูก (คือการขนข้าวที่บรรจุกระสอบเรียบร้อยแล้ว ไปใส่รถเพื่อนำไปขาย) ไม่เอา
 เงินเอาทองกัน บ้านไหนมาช่วยขน อีกฝ่ายที่ได้รับการช่วยเหลือก็ต้องส่งแรงงานในบ้านกลับไป
 ช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มาช่วย การเอาแรงแบบนี้ยังพอมิให้เห็นในตำบลบางคาเถร

ตารางที่ 6.4 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องแรงงาน

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
1. ใช้ทั้งแรงงานคน และแรงงานสัตว์	1. ใช้แรงงานคนกับแรงงานเครื่องจักร
2. แรงงานคนไม่ต้องจ้าง แต่จะอาศัยแรงงานคน ภายในครอบครัว และลงแขก	2. ไม่มีแรงงานคนภายในครอบครัวให้ใช้ แต่ จ้างแรงงานคน และแรงงานเครื่องจักรแทน
3. ระบบความสัมพันธ์ของแรงงาน เป็นไปใน ลักษณะที่พึ่งพาอาศัย เอื้อเพื่อเอื้องาน แลก เปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน	3. ระบบความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะที่เป็น นายจ้างกับลูกจ้าง ยังมีการแลกเปลี่ยนแรงงาน กันอยู่บ้างแต่ก็ประปราย ไม่เป็นทางการเหมือน สมัยก่อน

6.1.1.4 ทุน

การทำนาในแบบวัฒนธรรมข้าวดั้งเดิมชาวนาจะไม่มีต้นทุนที่เกี่ยวกับการทำนาโดย
 ตรง แต่อาจจะมีบ้างในยามที่มีการลงแขกเกี่ยวข้าวที่ต้องซื้อเหล้ายาปลาปิ้ง มาเลี้ยงแขก ดังนั้นการ

ทำนาในอดีต ถ้าพูดถึงต้นทุนที่เป็นเงิน อาจจะเรียกได้ว่า ต้นทุนเป็นศูนย์ ดังนั้นผลผลิตทั้งหมดที่เกิดจากการทำนาของชาวนาค่าบอบบางตาเถรในสมัยก่อนจึงเป็นกำไรที่เกิดจากการลงแรงทำนา

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนวิธีการทำนาตามแนววัฒนธรรมข้าวแบบสมัยใหม่ ปัจจัยในการผลิต และกระบวนการผลิตส่วนใหญ่ ต้องแลกเปลี่ยนมาด้วยเงิน เริ่มตั้งแต่ที่ดินการทำนา ชาวนาบางส่วนในตำบลบางตาเถรต้องเช่าที่ดินทำนา ค่าจ้างไถนา โดยการไถด้วยรถไถ ค่าจ้างเกี่ยว ค่าจ้างนวด ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลงและยากำจัดศัตรูพืช ค่าน้ำมัน ค่าจ้างฉีดยา (รายละเอียดของค่าใช้จ่ายอยู่ในตารางที่ 6.5)

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้ขยายความเกี่ยวกับต้นทุนการทำนาให้ผู้วิจัยฟังว่า ที่มาของต้นทุนในการทำนาแต่ละครั้งจะได้จาก

1. กู้เงินจากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ โดยกู้จาก ธกส. และคนที่มีเงินในท้องถิ่น
2. ทุนส่วนตัวที่เก็บเอาไว้เพื่อทำนา

ในส่วนของชาวนาที่กู้เงินเพื่อทำนา จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่าชาวนาในตำบลบางตาเถรส่วนใหญ่จะกู้เงินทำนา ที่จะใช้ทุนของตนเองนั้นมีน้อย โดยแหล่งเงินกู้ที่ชาวนานิยมไปกู้กันเป็นส่วนใหญ่ ก็คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ หรือ ธกส. และกู้จากคนมีเงินในท้องถิ่น หรือจากญาติพี่น้องของตนเอง

การที่ชาวนานิยมไปกู้เงินจาก ธกส. ก็เนื่องจากจากชาวนาเห็นว่ากู้ได้มาก และคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญคนหนึ่งบอกว่า ตนเองต้องกู้เงิน ธกส. ทำนามาตลอด โดยกู้ครั้งละ 50,000 บาท ธกส. จะคิดดอกเบี้ย 9% ต่อปี โดยจะเริ่มกู้ตอนใกล้ทำนา คือช่วงปีใหม่ แล้วไปส่งเอาเดือน กันยายน กู้ประมาณ 10 เดือน ซึ่งก็เป็นเวลาที่ทำนาครั้งที่สองเสร็จแล้ว และขายผลผลิตได้แล้ว ตนเองไม่เคยผิคนักธนาคารเลย และเท่าที่รู้ชาวนาในตำบลบางตาเถรน้อยมากที่จะผิคนักธนาคาร สำหรับทุนที่กู้มานั้นนอกจากจะนำมาใช้ลงทุนในการทำนาแล้ว ชาวนาเล่าว่า ยังเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันด้วย รวมทั้งเป็นทุนในการส่งลูกเรียน

สำหรับการกู้จากแหล่งเงินกู้อื่น คือ ชาวบ้านบางตาเถรจะนิยมกู้จากคนมีเงินในท้องถิ่น หรือเรียกว่า สินเชื่อนอกระบบนั้น เหตุที่เลือกกู้จากตนเองฐานะไม่ดี ถ้าจะไปกู้ในระบบก็จะต้องถูกสัมภาษณ์และต้องใช้เวลามากกว่าจะได้เงินมา นอกจากนั้นการไปกู้จากผู้มีเงินในท้องถิ่น พวกกันเข้าใจว่า เนื่องจากรู้จักมักคุ้นกันอยู่

ต่อคำถามที่ว่า “ทำไมชาวนาไม่ลดต้นทุนในการดำรงชีวิตโดยการเก็บข้าวที่ตนเองผลิตได้ไว้กินเอง” ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้ตอบตรงกันว่า “ที่ไม่เก็บข้าวไว้กินเองก็เพราะว่า เปอร์เซ็นต์ข้าวของบางตาเถรมันเป็นแป้ง พอหุงแล้วจะไม่ออกมาเป็นเม็ดข้าวสาร เพราะเปอร์เซ็นต์ข้าวแค่เพียง 15% เท่านั้น หุงแล้วจะออกมาละกินไม่ได้ เขาเอาไปทำเป็นแป้ง หรือส่งเอาไปแลกกับข้าว 100

เปอร์เซ็นต์ อีกทีหนึ่ง หรือที่รู้จักกันมาเขาส่งออกไปขายประเทศที่ยากจน ถ้าให้คนไทยกินจะกินไม่ได้ ดังนั้นชาวนาจึงต้องขายข้าวถูกและซื้อข้าวสารแพงกิน”

สำหรับพันธุ์ข้าวที่ชาวนากล่าวถึงในเมืองต้นนั้น ก็คือ พันธุ์ข้าวพวงทอง ซึ่งเป็นข้าวที่มีอายุการเก็บเกี่ยวแค่ 3 เดือนซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อให้สามารถทำนาได้ 2 ครั้งต่อปี

ตารางที่ 6.5 แสดงประมาณการต้นทุนในการใช้จ่ายของชาวนาค่าบลงคาเถรต่อการทำนา 1 ครั้ง

ค่าใช้จ่าย		ราคา/ไร่
ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ	ค่าเช่าที่ดินทำนา(คิดเป็นข้าว)	15 ถัง/1 ไร่
ปัจจัยการผลิตในการ	ค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว(ถังละ 75 บาท)	3 ถัง / 1 ไร่
ทำนา	ค่าปุ๋ยเคมี(ถังละ 400 บาท)	1.5 ถัง / 1 ไร่
	ค่าขี้น้ำแมลงและยากำจัดวัชพืช	700-800/ 1 ไร่
	ค่าน้ำมัน(ขึ้นลงตามราคาน้ำมันในท้องตลาด)	10 ลิตร / 1 วัน(ลิตรละ 45 บาท)
	ค่าซ่อมแซมเครื่องมือ(ในกรณีที่มีเครื่องมือเป็นของตนเอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความชำรุดทรุดโทรมของเครื่องมือชนิดนั้น ๆ)	ปีไหนที่ชำรุดมากก็ซ่อมเป็น 10,000บาท
ค่าแรงในการทำนา		
	ค่าจ้างรถไถนา	230 บาท / 1 ไร่
	ค่าจ้างหว่าน	40 บาท / 1 ไร่
	ค่าจ้างเกี่ยว/ค่าจ้างนวด (ตั้งแต่เกี่ยวจนถึงเป็นเมล็ดจนขายได้)	400 บาท / 1 ไร่
	ค่าจ้างฉีดยา	50 บาท / 1 ไร่
	รวมประมาณการค่าใช้จ่ายต่อการทำนา 1 ครั้ง(ไม่คิดรวมค่าซ่อมเครื่องมือ)	ไม่ต่ำกว่า 2,500 บาท / 1 ไร่ (จากคำบอกเล่าของชาวนาบางคาเถร)
ผลผลิต	ได้ข้าว 80 ถัง / 1 ไร่	ราคาถึงละประมาณ 43 บาท เท่ากับราคาข้าวไร่ละ 3,440 บาท

ตารางที่ 6.6 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องต้นทุน

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
ไม่มีต้นทุนในรูปของเงิน เพราะชาวนาใช้ปัจจัยการผลิตแบบพื้นบ้าน ที่ทำเองใช้เอง เมื่อไม่มีการใช้ทุนที่เป็นเงินชาวนาจึงไม่มีการกู้เงินทำนา ในขณะที่เดียวกันชาวนาผลิตเพื่อยังชีพ ดังนั้นจึงไม่ต้องซื้อข้าวมาบริโภค ต้นทุนในการซื้อข้าวสารมาบริโภคจึงไม่มี	ชาวนาต้องใช้ต้นทุนมาก เพราะปัจจัยการผลิตและกระบวนการผลิตเกือบทุกอย่างและทุกขั้นตอน ต้องเสียค่าใช้จ่าย เพราะต้องใช้ต้นทุนมาก ชาวนาจึงต้องกู้เงิน และในขณะที่เดียวกันชาวนาก็ต้องเพิ่มต้นทุนด้านการบริโภคเนื่องจากชาวนาต้องซื้อข้าวกิน

6.1.1.5 ปุ๋ย

วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมของชาวนาดำบลบางตาเถร จะไม่นิยมการใส่ปุ๋ย เนื่องจากปุ๋ยเกิดเองตามธรรมชาติ เช่น ในดินก็มีปุ๋ยอยู่แล้ว แม่น้ำท่าจีนก็พัดพาเอาปุ๋ยเข้าไปในนา และหลังจากเก็บเกี่ยว ชาวนาก็จะเผาฟางข้าวในนาก็จะทำให้เกิดปุ๋ย ในขณะที่ไถนาโดยใช้ควาย ควายก็มีการถ่ายมูลออกมา ก็กลายเป็นปุ๋ยในนาไปเองตามธรรมชาติ ถ้าหากจะมีการใส่ปุ๋ยกันจริง ๆ จัง ๆ ก็จะเป็นปุ๋ยคอก เนื่องจากหาได้ง่าย และไม่มีต้นทุนที่จะต้องใช้จ่าย และที่สำคัญพันธุ์ข้าวแบบพื้นเมืองในสมัยก่อนจะเติบโตเองโดยธรรมชาติ โดยไม่ต้องการปุ๋ยมากนัก ถ้าชาวนาเอาปุ๋ยไปใส่จะทำให้ใบงาม แต่จะไม่ได้เมล็ดข้าว ดังนั้นชาวนาจึงไม่นิยมใส่

การใช้ปุ๋ยเคมีในตำบลบางตาเถรมาเกิดขึ้นจริง ๆ ในราว พ.ศ. 2526 - 2527 เป็นช่วงที่ชาวนาเริ่มเปลี่ยนมาทำนาปีละ 2 ครั้ง และต้องใช้พันธุ์ข้าวแบบใหม่ เช่น ข้าวพันธุ์ กข. ซึ่งมีลักษณะเด่นตรงที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง แต่มีข้อเสียคือทำให้เกิดโรคหรือแมลงระบาดมาก วัตถุประสงค์ในการใช้ปุ๋ยในเบื้องต้น ชาวนาบอกว่า ก็เพื่อให้ผลผลิตมันได้เยอะ ๆ โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐในสมัยนั้นแนะนำให้ใช้ และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกมาเรื่อย ๆ ชาวนาก็เริ่มรู้สึก ว่า หากไม่มีปุ๋ยแล้วก็จะไม่ได้ข้าวตามที่ต้องการ ก็เลยต้องใส่ปุ๋ยมาตลอด และต้องซื้อปุ๋ยที่แพงขึ้นเรื่อย ๆ มาตลอดทุกปีจนถึงปัจจุบัน ปุ๋ยที่ชาวนาบางตาเถรนิยมใช้ในปัจจุบันคือ ปุ๋ยสูตร 16-20-0 ตรากระด่าย ชาวนาหาซื้อจากร้านค้าปลีกขายปลีกทั่วไปซึ่งในตำบลบางตาเถรก็มีตั้งอยู่ที่ตลาดบางซอ โดยชาวนาซื้อในราคาตันละ 6,300 บาท ชาวนาจะหว่านไปลงในนาเมื่อข้าวอายุได้ประมาณ 1 เดือน และไปหว่านอีกทีก็ตอนที่ข้าวเริ่มตั้งท้อง

ในส่วนของปริมาณการใส่ปุ๋ยนั้น ชาวนาบอกว่า ในกรณีที่ข้าวงามอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องใส่มาก ประมาณ 1-1.5 กระสอบ ต่อไร่ แต่ถ้าข้าวไม่ค่อยงามก็ใส่ประมาณ 2 กระสอบต่อไร่

ตารางที่ 6.7 เปรียบเทียบเรื่องการใช้ปุ๋ย

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี มีการใส่ปุ๋ยบ้าง แต่จะเป็นปุ๋ยคอก ขณะเดียวกันก็อาศัยปุ๋ยที่เกิดจากธรรมชาติ ซึ่งไม่มีการซื้อขาย	ต้องใช้ปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพงขึ้นทุกปี ในการปลูกข้าวแต่ละครั้งต้องใช้ปุ๋ยอย่างต่ำ 2 ครั้ง และต้องซื้อปุ๋ยจากร้านค้า ที่ถูกคั่งราคาโดยเจ้าของร้านค้า
ทัศนคติของชาวนา จะมีปุ๋ยก็ได้ ไม่มีปุ๋ยก็ได้ไม่เป็นไร	ทัศนคติของชาวนา การทำนาจะขาดปุ๋ยไม่ได้

6.1.1.6 สารเคมี

การใช้สารเคมีของชาวนาบางคาแตรมี 2 ประเภท คือ ใช้เพื่อการกำจัดวัชพืช และใช้เพื่อการกำจัดศัตรูพืช

การกำจัดวัชพืช เท่าที่ได้สังเกตทุ่งนาของชาวนาบางคาแตร และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า วัชพืชในนาที่ตำบลบางคาแตรนั้นไม่ค่อยจะมีมากนัก เนื่องจากการทำนาที่ต่อเนื่องทำให้หญ้าพันธุ์ต่าง ๆ ในนา ได้ถูกถอนรากถอนโคนไปหมด ไม่มีโอกาสเจริญเติบโต หญ้าที่จัดว่าเป็นวัชพืชในนาในปัจจุบันที่ยังทนทานต่อการทำนาแบบนี้ก็มี เช่น หญ้าลิเก ที่ชื่อว่าหญ้าลิเก เพราะดอกของหญ้านี้เหมือนเครื่องประดับศีรษะลิเก หญ้าประเภทนี้ทนทานต่อการกำจัดมาก ชาวนาบอกว่ากำจัดยากมาก หญ้าอีกอย่างหนึ่งที่กำจัดยาก คือ หญ้าปลาไหล เลื้อยอยู่ในนา แต่ละชนิดต่างก็พยายามจะแย่งอาหารหรือปุ๋ยจากต้นข้าว เพราะฉะนั้นชาวนาจะต้องกำจัดวัชพืชให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การปราบวัชพืชทำได้โดยวิธีการใช้มือถอนหรือใช้ยามาวัชพืชก็ได้ ยาที่ใช้ก็มีทั้งรูปที่เป็นน้ำเหลวหรือเป็นเม็ดคั่วหว่านลงไปโดยตรง แต่ปัจจุบันชาวนาบางคาแตรนิยมใช้ชนิดพ่น โดยชาวนามักจะพ่นยาในแปลงนาเมื่อหว่านข้าวได้ประมาณ 3 วัน ยาที่ใช้ส่วนใหญ่คือ พูระคาน หมาแดง กรั่มม็อกโซน ซึ่งราคาประมาณ 200-300 บาท ต่อ 1 ไร่ ชาวนาบางคาแตรจะไปหาซื้อยากำจัดวัชพืชจากตลาดบางซอ หรือที่ร้านค้าเครื่องมือทางการเกษตร

การกำจัดศัตรูพืช ศัตรูพืชในนาข้าวของชาวนาบางคาแตรที่ประสบพบเจอมาตลอดก็คือ เพลี้ยไฟ ไรแดง หนอนบนใบ เพลี้ยจักจั่น เชื้อรา แมลงหวี่ ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังทำวิจัยอยู่นี้(พ.ศ. 2546) ชาวนาบางคาแตรกำลังประสบกับปัญหาหนอนบนใบระบาด และยังหาทางแก้ไขไม่ได้ ศัตรูพืชดังกล่าวได้ทำลายผลผลิตข้าวของชาวนาในตำบลบางคาแตรมามากมาย ชาวนาจึงจำ

เป็นจะต้องอาศัยสารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืชเหล่านี้ ปัจจุบันชาวนาใช้สารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืช 5 ครั้ง ต่อการทำนา 1 ครั้ง โดยแบ่งระยะเวลาการใช้สารเคมีดังนี้

1. ช่วงข้าวเล็กประมาณ 15-20 วัน ใช้เพื่อกำจัด เพลี้ยไฟ ไรแดง
2. ช่วง 45 วัน(ข้าวรับท้อง) ใช้เพื่อกำจัดหนอน และแมลงหวี่
3. ช่วงข้าวท้อง ใช้เพื่อกำจัดแมลงผีเสื้อและเพลี้ยจักจั่น
4. ช่วงข้าวออกรวง ใช้เพื่อกำจัดหนอนบนใบ และเพลี้ยจักจั่น
5. ช่วงข้าวออกสีดอกกระดิงา ใช้เพื่อกำจัดเชื้อรา และเพลี้ยจักจั่น

วิธีการใช้ยา คือการใส่ยาละลายลงในน้ำแล้วพ่น ชาวนาบางคนก็พ่นเอง บางคนที่จ้างพ่นไร่ละ 50 บาท ยาที่ชาวนาใช้ปัจจุบันยี่ห้อ ตราหมาแดง โดยจะซื้อจากตลาดบางซอบ้าง ที่ร้านค้าจำหน่ายยาประเภทนี้ซึ่งในบางตาเถรมีหลายร้าน เช่น ที่หน้าวัดไฟโรงวัว ก็มีขายอยู่หลายร้าน

ผลข้างเคียงจากการใช้ยาปราบวัชพืช และยากำจัดศัตรูพืช ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพูดตรงกันว่า ยาทุกชนิดที่ใช้มีผลข้างเคียงต่อผู้ใช้ทั้งสิ้น โดยอาการที่แสดงออก เช่น มีนหัว ปวดศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน แสบตา ปวดแสบปวดร้อนตามเนื้อตามตัว ซึ่งอาการเหล่านี้ชาวนามักจะไม่ค่อยไปหาหมอ เพราะจะค่อย ๆ หายไปเอง นอกเสียจากชาวนาบางคนที่มีอาการหนักมากจึงต้องไปหาหมอ ส่วนการป้องกันพิษของชาวนาที่ทำอยู่ก็คือ การเอาผ้าปิดปากปิดจมูกในขณะที่พ่นยา เพื่อกันไม่ให้ยาเข้าจมูกและปาก

ตารางที่ 6.8 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการใช้สารเคมี

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
<u>การกำจัดวัชพืช</u>	การกำจัดวัชพืช และศัตรูพืช ถ้วนแล้วแต่ใช้
ในอดีตการกำจัดวัชพืชของชาวนาอาศัยแรงงานคนในการถอน ไม่มีการใช้สารเคมี	สารเคมีที่มีราคาแพง และมีโทษต่อร่างกายและสิ่งแวดล้อม เช่น แหล่งน้ำ และศัตรูชนิดที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์
<u>การกำจัดศัตรูพืช</u>	ประ โยชน์ต่อมนุษย์
จับมากิน(ในกรณีที่ยากินได้ เช่น นก หนู)	
ใช้วิธีการทางไสยศาสตร์ เช่น เอน้ำมันต์	
ประพรมข้าว เป็นคั้น ไม่มีผลกระทบต่อร่างกาย	

6.1.1.7 เมล็ดพันธุ์ข้าว

เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ชาวนาตำบลบางตาเถรนิยมปลูกในปัจจุบันคือ พันธุ์พวงทอง และ สุพรรณ 60 โดยมีลักษณะพิเศษคือคันตี้ย ไม่ค่อยล้ม อายุการเก็บเกี่ยว 3 เดือน ซึ่งเป็นผลดีต่อการทำนาปรัง

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้บอกถึงการได้มาซึ่งเมล็ดพันธุ์ข้าวในปัจจุบัน มี 2 วิธี คือ

1. เก็บมาจากการทำนาปีที่ผ่านๆ มา โดยชาวนาจะเก็บส่วนหนึ่งมาวนเองโดยใช้แรงงานคน ทำความสะอาด และคัดเอาเมล็ดที่เป็นขี้ต๊ิบทิ้ง ระยะห่างจากการเก็บเมล็ดข้าวครั้งแรกเพื่อการทำนาครั้งที่สองนั้นไม่ห่างกันมาก เพราะเมื่อชาวนาเกี่ยวด้วยรถเกี่ยวเสร็จ ก็จะรีบเผาฟางปล่อยน้ำเข้านา ลงมือเตรียมดิน และเอาเมล็ดพันธุ์แช่น้ำประมาณ 12 ชั่วโมงก็หว่านได้อีก การทำนาในสภาพนาปรังที่ทำนาปีละ 2 ครั้ง การเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวจึงไม่ต้องสร้างยุ้งฉางเพื่อเก็บ เพราะใช้เวลาเก็บแค่ประมาณ 2 อาทิตย์ก็คือนำไปใช้อีกแล้ว

2. ได้มาจากการซื้อ ซึ่งชาวนาบางตาเถรบางคนซื้อจากชาวนาด้วยกันเอง โดยคำนึงถึงว่า บ้านใครมีพันธุ์ข้าวขายบ้างก็จะไปซื้อ แต่ทั้งนี้ชาวนาบอกว่า ก็ต้องคำนึงถึงว่า การทำนาครั้งที่ผ่านๆ มาของใครได้ผลผลิตดี ก็จะเน้นไปซื้อกับคนนั้น แหล่งที่สองที่ชาวนาบางตาเถรไปซื้อหาเมล็ดพันธุ์ก็คือ จากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์อำเภอสองพี่น้อง ซึ่งที่นี้ก็จะจะมีเมล็ดพันธุ์ที่ชาวนาต้องการขายในราคาประมาณถึงละ 75 บาท

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้บอกถึงสาเหตุที่ชาวนาจะต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวในการทำนาแต่ละครั้งก็เนื่องจาก

1. หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วชาวนาจะขายข้าวจนหมดเพื่อให้ได้เงินมาชำระหนี้ให้มากที่สุด แล้วค่อยไปกู้หนี้ใหม่เพื่อซื้อเมล็ดพันธุ์ และการทำนาในครั้งต่อไป

2. ขั้นตอนในการจัดการกับเมล็ดพันธุ์ข้าวก่อนที่จะนำไปหว่านในครั้งต่อไปเป็นเรื่องยุ่งยาก ถ้าซื้อแล้วจะสะดวกมากกว่า

3. ผลผลิตในนาของคนไม่ค่อยได้ผลดี ทำให้ไม่เชื่อมั่นในข้าวของคนที่จะนำไปทำพันธุ์ในครั้งต่อไป ถ้าซื้อจากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์น่าจะได้ผลดีกว่า

ปริมาณในการหว่านไม่แตกต่างจากอดีตมากนัก อยู่ระหว่างไร่ละ 1-2 ถัง ส่วนการเจริญเติบโตของพันธุ์ข้าวพวงทอง และสุพรรณ 60 ที่ชาวบางตาเถรนิยมปลูกกันในปัจจุบันประมาณ 3 เดือนก็จะเก็บเกี่ยวได้

ตารางที่ 6.9 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องพันธุ์ข้าว

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
<u>ลักษณะพิเศษ</u>	
เป็นพันธุ์ข้าวหนัก ทนทานต่อโรคจึงไม่ต้องใช้ยาฆ่าแมลง ใช้ระยะเวลาประมาณ 5 เดือนจึงเก็บเกี่ยวได้ ต้นสูง ถ้าฝนตกก็สามารถเก็บเกี่ยวได้โดยใช้เรือ ทำให้ชาวนาไม่สูญเสียผลผลิต	เป็นพันธุ์ข้าวเบา อ่อนไหวต่อโรค จึงต้องลงทุนในเรื่องยาฆ่า แมลง ใช้เวลาประมาณ 3 เดือนจึงเก็บเกี่ยวได้ จึงมีผลดีต่อการทำนาปรัง ต้นเตี้ย เมื่อฝนตกน้ำท่วมจึงไม่สามารถเก็บเกี่ยว ได้ เช่น ปี 2538-2539 บางคาบตมน้ำท่วมหนัก ชาวนาต้องสูญเสียผลผลิตข้าวกันอย่างหนัก บาง คนไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้เลย
<u>ปริมาณการใช้</u>	
ไร่ละ 1-2 ถัง	ไร่ละ 1-2 ถัง แต่บางครั้งต้องหว่านเพิ่มเนื่องจาก ต้องหว่านกันเสีย เพราะดินขาดความอุดม สมบูรณ์ไม่เหมือนสมัยก่อนที่ดินอุดมสมบูรณ์
<u>แหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์</u>	
เก็บจากการทำนาในปีก่อน	เก็บจากการทำนาในปีก่อน และซื้อจากแหล่ง ขายเมล็ดพันธุ์
<u>ประโยชน์ที่ได้รับจากข้าว</u>	
ผลผลิตเก็บไว้บริโภคเอง จัดแบ่งส่วนหนึ่งที่ เหลือจากการบริโภคไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่ จำเป็นอย่างอื่น เช่น มะพร้าว น้ำตาลปึก เป็นต้น	ผลผลิตไม่สามารถบริโภคได้ ชาวนาจึงต้องขาย ทั้งหมด แล้วไปซื้อข้าวสารแพง ๆ มากิน

6.1.1.8 เครื่องมือในการทำนา

เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนาแบบสมัยใหม่ เริ่มมีใช้ในตำบลบางตาเถรประมาณ พ.ศ. 2517 โดยผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ชาวนาบางตาเถรบางคนได้เดินทางไปดูการทำนาที่ตำบลบางเลน จังหวัดนครปฐมซึ่งอยู่ติดกับตำบลบางตาเถร แล้วไปเห็นชาวนาที่นั่นใช้รถไถนาเดินตาม หรือ

ควายเหล็ก และสามารถทำนาได้รวดเร็ว คนมีฐานะในตำบลบางคาเดาก็เริ่มนำมาใช้ในการทำนา เมื่อชาวนาจำนวนมากเห็นดีด้วย ก็เริ่มมีการใช้กันมากขึ้น และชาวนาที่ไม่ค่อยมีฐานะก็กู้เงินไปซื้อบ้าง ขายควายเพื่อซื้อควายเหล็กบ้าง ซึ่งมีทั้งคนซื้อเงินสด และซื้อเงินผ่อน

เครื่องมือที่ใช้ในการทำนาแบบสมัยใหม่ในปัจจุบัน จะไม่เน้นความหลากหลายของเครื่องมือ แต่จะเน้นประโยชน์การใช้งานให้มากอย่างเข้าไว้ ยกตัวอย่างเช่น รถไถนาเดินตามสามารถใช้ไถนาได้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถประกอบเป็นยานพาหนะก็ได้ รถเกี่ยวข้าวก็สามารถเกี่ยวข้าวไปจนถึงทำให้ข้าวเป็นเมล็ดและบรรจุกระสอบได้เลย

เครื่องมือในการทำนาแบบสมัยใหม่ที่สำคัญที่ใช้อยู่อย่างหลากหลายในตำบลบางคาเดรปัจจุบัน คือ

1) เครื่องสูบน้ำ ซึ่งมีความสำคัญต่อชาวนาตำบลบางคาเดรมาก เนื่องจากชาวนาทำนาปรัง ต้องอาศัยการสูบน้ำจากคลองส่งน้ำ ปัจจุบันเครื่องสูบน้ำที่ชาวบ้านบางคาเดรนิยมใช้เป็นเครื่องสูบน้ำที่สามารถประกอบกับเครื่องยนต์ของรถไถนาเดินตามได้ โดยออกแบบเป็นท่อเหล็ก ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6-8 นิ้ว ยาวประมาณ 10 เมตร ติดเพลาล้อหมุนก้านและกลไกสัมพันธ์ ซึ่งสามารถใช้สายพานร่วมกับเครื่องยนต์ของรถไถนา หมุนก้านวิดน้ำเข้าสู่แปลงนาของตนเองได้

2) รถไถนาเดินตาม ชาวบ้านจะเรียกว่า ควายเหล็ก เป็นเครื่องมือที่พบเห็นกันโดยทั่วไปที่ตำบลบางคาเดร เป็นเครื่องมือในการเตรียมดินทำนา และยังคงดัดแปลงไปใช้เป็นพาหนะในการบรรทุกสิ่งของได้ด้วย

ลักษณะของรถไถนาเดินตามมี 2 ล้อ แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ

1. เครื่องยนต์ ส่วนใหญ่เป็นเครื่องยนต์ดีเซล สามารถถอดเก็บหรือถอดไปใช้งานอย่างอื่น เช่น ไปใช้กับเครื่องสูบน้ำ เครื่องนวดข้าว เป็นต้น เวลาซื้อสามารถแยกซื้อเฉพาะเครื่องยนต์ก็ได้

2. ค้าง ซึ่งประกอบด้วยที่วางเครื่องยนต์ มือถือ และหางสำหรับต่อหัวไถ หรือคราดสำหรับมือถือมีกลไกในการควบคุมการใช้งานรถติดอยู่ มีล้อ 2 ล้อ อยู่ 2 ข้างของค้างทำด้วยเหล็ก สำหรับคราด และหัวหมูถ้าไม่ได้ใช้งานในการเตรียมดิน ก็สามารถถอดเก็บได้

3. หัวหมูและคราด ซึ่งทำด้วยเหล็ก สามารถถอดออกมาเปลี่ยนการใช้งานได้ตามต้องการ สำหรับหัวหมูก็มีตั้ง 1-3 ผาด ลักษณะการทำหัวหมูและคราดก็ยังคงเลียนแบบภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านสมัยก่อน แตกต่างกันตรงวัสดุที่ใช้ในการนำมาผลิตจากไม้มาเป็นเหล็ก

สำหรับประโยชน์ในการใช้งานนั้นเหมาะสมกับผู้มีที่นาจำนวนมาก ๆ เนื่องจากต้องการเทคโนโลยีที่สามารถเตรียมดินทำนาได้รวดเร็ว และคุ้มค่า แต่ถ้าใช้กับผู้มีที่นาล้นน้อยประมาณ 5-10 ไร่ มีแต่จะขาดทุน เนื่องจากต้องใช้จ่ายต้นทุนที่เป็นน้ำมันสูงไม่คุ้มกับผลที่จะได้รับ หลังในการผลิตของรถไถนาเดินตาม ไถได้อย่างน้อยที่สุดวันละ 4 ไร่ และอย่างมาก 6 ไร่ ทั้งนี้การ

ไถได้มากหรือน้อยนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับรถไถมากนัก แต่ขึ้นอยู่กับกำลังของผู้ไถ และสภาพดินที่นา ต้องใช้น้ำมันประมาณวันละ 5-6 ลิตร โดยราคารถไถนาเดินตามปัจจุบันอยู่ที่คันละ 30,000 บาท อายุการใช้งานประมาณ 8-10 ปี ในระยะเวลาของการใช้งานก็ต้องซ่อมเครื่องยนต์เป็นระยะ ๆ ชาวนาตำบลบางตาเถรนิยมใช้ยี่ห้อ กูโบต้า ยันม่า ชาวนาส่วนใหญ่ไม่ได้มีเป็นของตนเอง ต้องจ้างคนที่มีมาไถให้

ผู้วิจัยพยายามเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างในปัจจัยการผลิตบางอย่างที่ ถ้าหากชาวนายังใช้ปัจจัยการผลิตแบบดั้งเดิม ชาวนาจะสามารถลดต้นทุนในการผลิตได้มากทีเดียว โดยในที่นี้จะเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างควาย ซึ่งเป็นเครื่องจักรในการผลิตในยุคของวัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิม กับควายเหล็ก หรือที่รู้จักในว่า รถไถเดินตาม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งการทำนาในวัฒนธรรมข้าวแบบสมัยใหม่ (คูตารางที่ 6.10)

ประเด็นที่รับรู้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับข้อจำกัดที่ไม่สามารถใช้ควายในการไถนาได้อีก คือ

1. ควายได้สูญหายไปหมดแล้ว
2. การเป็นหนี้ย่ำแย่คั่งค้าง จึงไม่อาจจะกลับไปผลิตอย่างเดิมได้ ถ้าหากกลับไปผลิตแบบเดิม จะไม่มีเงินใช้หนี้
3. ทำนาไม่ทัน เหตุที่ทำนาไม่ทันเพราะต้องทำนา 2 ครั้ง ซึ่งกำลังของควายไม่สามารถทำได้

ตารางที่ 6.10 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างควายเนื้อกับควายเหล็ก

ประเด็นเปรียบเทียบ	ควายเหล็ก	ควายเนื้อ
1. ราคา	ประมาณ 30,000 บาท	ประมาณ 10,000 บาท
2. อายุการใช้งาน	ตัวรถ 5-7 ปี เครื่องยนต์ 8-10 ปี	25-30 ปี
3. ค่าใช้จ่ายระหว่างการใ้ งาน	ค่าน้ำมัน	ไม่มี
4. ชั่วโมงการทำงาน	8-10 ชม. /วัน	4-6 ชม. / วัน
5. ประสิทธิภาพในการไถนา	3-5 ไร่ / วัน	0.5-1 ไร่/วัน
6. รายได้จากการรับจ้างไถนา	230 บาท / ไร่	ไม่มีข้อมูล
7. เมื่อหมดอายุการใช้งาน	เสีย ขายเป็นเศษเหล็ก	ตายขายเป็นเนื้อ เอาไปรับ ประทาน
8. ขนาดที่ดินที่ควรใช้	เหมาะสมกับเกษตรกรที่มีที่นาตั้งแต่ 20 ไร่ขึ้นไป	เหมาะกับเกษตรกรรายย่อย 3- 10 ไร่
9. ผล - เมื่อไม่ใช้ไถนา	ไถรถเพื่อเป็นพาหนะ	เทียมล้อ
- ผลลัพธ์	เสื่อมลงเรื่อย ๆ ต้องจ่ายมากในการ	ให้ลูกได้
- ผลระหว่างการทำงาน	ซ่อม ไม่ให้ปุ๋ย น้ำมันเครื่องทำให้ปุ๋ย ปราดตาย ไถดินละเอียดเกินไป เวลาไถดิน จะแข็งมาก	ให้ปุ๋ยคอกทำให้ลดต้นทุนการ ผลิต รักษาระบบนิเวศ รักษาดิน เวลาไถดินจะร่วนพอ สมควร สัตว์เล็ก ๆ เช่น แมลง หรือไส้เดือนที่เป็นประ โยชน์ ไม่ตาย

3) เครื่องนวดข้าว สมัยก่อนนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในตำบลบางตาเถร แต่ปัจจุบันเริ่มหายากเพราะมีรถเกี่ยวข้าวเข้ามาทดแทน มีลักษณะเป็นเครื่องยนต์ดีเซลติดกลไกปั่นเอาเมล็ดข้าวออกจากรวง เมล็ดข้าวจะถูกแยกออกไปบรรจุในกระสอบป่าน ส่วนฟางก็จะถูกฟ่อนออกไป ราคาเครื่องประมาณ 5,000-30,000 บาท มีกำลังนวด 3-10 เกวียนต่อวัน อายุการใช้งานประมาณ 8-10 ปี การนวดข้าวโดยใช้เครื่องนวดจะสะดวกกว่าการนวดข้าวสมัยก่อนเพราะไม่ต้องเตรียมลานนวด สำหรับชาวนาบางตาเถร จะไม่มีเครื่องนวดข้าวนี้เป็นของตนเอง แต่จะจ้างผู้ประกอบการโดยคิดค่าบริการถึงละ 1 บาท

4) รถเกี่ยวข้าว เป็นที่นิยมใช้กันในตำบลบางตาเถรมากเนื่องจากลงทุนครั้งเดียวก็ขายได้แล้ว เพราะเกี่ยวข้าวสามารถเกี่ยวข้าว แล้วนวดจนเหลือแต่ข้าวเปลือกที่เป็นเมล็ดได้แล้ว แต่ชาวนาบางตาเถรจะไม่มีรถชนิดนี้เป็นของตนเอง ต้องอาศัยการจ้างผู้ประกอบการมาเกี่ยวให้ โดยจ่ายค่าบริการไร่ละ 400 บาท ลักษณะของรถเกี่ยวข้าวคล้ายเครื่องนวดข้าวแต่ติดกลไกเครื่องเกี่ยวข้าวไว้ด้วยกัน

ตารางที่ 6.11 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องเครื่องมือการทำงาน

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
ใช้เครื่องมือในการทำงานแบบพื้นบ้านที่ชาวนาสามารถผลิตขึ้นใช้เอง โดยใช้ต้นทุนน้อยมาก ส่วนใหญ่วัตถุดิบจะอยู่ในธรรมชาติ เช่น ป่าใกล้บ้าน และถ้าหากซำรูดก็สามารถซ่อมเอง โดยไม่ต้องพึ่งพิงผู้ชำนาญในด้านการซ่อม	ใช้เครื่องจักรในการผลิตที่มีราคาแพง ชาวนาจนทั่วไปไม่สามารถจะเป็นเจ้าของได้ ต้องอาศัยการจ้างและการเช่า ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีต้นทุนแอบแฝงตามมา คือค่าน้ำมัน และค่าซ่อมแซมในยามที่เกิดซำรูด ซึ่งส่วนใหญ่ต้องใช้ช่างที่มีความชำนาญในการซ่อม
กำลังการผลิตต่อวันน้อย ซึ่งเหมาะสมกับการทำงานแบบดั้งเดิมที่มีเป้าหมายเพื่อการยังชีพ	กำลังการผลิตต่อวันสูง เหมาะสมกับการทำนาปรังแบบสมัยใหม่ที่ต้องการทำงานเพื่อการค้า
สนับสนุนให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทำนา เช่น การทำลานนวดข้าว ก็จะทำให้เกิดพิธีทำบุญลาน การลงแขกเพื่อเกี่ยวข้าว	ตัดรอนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาออกไป เนื่องจากการทำลานนวดข้าวเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น การเกี่ยวข้าวก็ไม่ต้องอาศัยแรงงานคน

6.1.2 กระบวนการผลิต

6.1.2.1 การเตรียมดินทำนา

ในการเตรียมดินทำนาของชาวนาบางตาเถรในปัจจุบัน เป็นกระบวนการที่ไม่แตกต่างจากวัฒนธรรมข้าวดั้งเดิมมากนัก ซึ่งมีการไถตะ การไถแปร และการคราด เปลี่ยนแปลงแต่เครื่องมือที่ใช้ในการไถนาจากเดิมใช้แรงงานสัตว์มาเป็นแรงงานเครื่องจักร ที่เรียกว่า ควายเหล็ก หรือรถไถเดินตาม พื้นที่นาหว่านน้ำตมนี้มีคันนาแบ่งกันออกเป็นแปลงเล็ก ๆ ขนาดแปลงละ 1 ไร่ หรือเล็กกว่านี้ คันนามีไว้สำหรับกักเก็บน้ำปล่อยน้ำทิ้งจากแปลงนา นาหว่านน้ำตมจึงมีการบังคับน้ำในนาได้บ้างพอสมควร ก่อนที่จะทำการไถจะต้องรอให้ดินมีความชื้นพอที่จะไถได้เสียก่อน ปกติจะต้องรอให้ฝนตกจนมีน้ำขังในคันนาหรือไขน้ำเข้าไปในนาเพื่อทำให้ดินเปียก การไถตะ หมายถึงการไถครั้งแรกเพื่อทำลายวัชพืชในนาและพลิกกลับหน้าดิน แล้วปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 1 สัปดาห์จึงทำการไถแปร ซึ่งหมายถึงการไถเพื่อตัดกับรอยไถตะ ทำให้รอยไถตะแตกออกเป็นก้อนเล็ก ๆ จนวัชพืชหลุดออกจากดิน การไถแปรอาจไถมากกว่าหนึ่งครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับน้ำในนาตลอดจนถึงชนิดและปริมาณของวัชพืช เมื่อไถแปรแล้วก็ทำการคราดได้ทันที การคราดก็คือการคราดเอาวัชพืชออกจาก คันนา และปรับพื้นที่นาให้ได้ระดับเป็นที่ราบเสมอกันด้วย นาที่มีระดับเป็นที่ราบจะทำให้ต้นข้าวได้รับน้ำเท่า ๆ กัน และสะดวกแก่การไขน้ำเข้าออก

ตารางที่ 6.12 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการเตรียมดินทำนา

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
ไถตะ ไถแปร และคราด โดยใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ เช่น วัว ควาย และอุปกรณ์การไถพื้นบ้านที่สามารถทำขึ้นใช้ได้เอง	ไถตะ ไถแปร และคราด โดยใช้แรงงานคนและแรงงานเครื่องจักร คือ รถไถเดินตาม

6.1.2.2 การหว่าน

หลังจากที่มีการเตรียมดินเสร็จแล้ว ชาวนาบางตาเถรจะปล่อยทิ้งให้ดินในที่นาตกตะกอน เห็นว่าน้ำใสจึงเอาเมล็ดพันธุ์จำนวน 1-2 ถังต่อไร่ แช่น้ำไว้ประมาณ 12 ชั่วโมงเพาะให้งอกแล้วหว่านลงไป แล้วไขน้ำออก เมล็ดก็จะเจริญเติบโตเป็นต้น ในการหว่านนั่นก็ใช้แรงงานคน โดยชาวนาจะเอาข้าวใส่ถังพลาสติก ที่มีสายสะพาย เอาถังเมล็ดพันธุ์ข้าวสะพายบ่า แล้วเอามือที่ถนัดกำเอาเมล็ดพันธุ์ขึ้นมา แล้วเหวี่ยงอย่างแรงเพื่อให้เมล็ดพันธุ์ข้าวได้กระจายไปอย่างทั่วถึง ชาวนาบางคนบอกว่า ขณะที่หว่านไปนั้นก็จะนึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าที่เจ้าทาง หลวงพ่อขอม วัดไร่โรงวัว และ

พระพุทธโคดม ได้ช่วยปกป้องรักษาต้นข้าวให้เติบโตขึ้นมา แล้วได้ผลผลิตมาก ๆ ช่วงเวลาที่ชาวนานิยมหว่านข้าวคือช่วงเวลาตอนเช้าที่แดดยังไม่แรงมากนักทั้งนี้เพื่อให้เมล็ดข้าวไม่ถูกแดดเผาให้เฉาเสียก่อน

ตารางที่ 6.13 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการหว่าน

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
อุปกรณ์ที่ใช้ในการใส่เมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อ ใช้หว่านคือ กระจบที่ทำจากไม้ไผ่ซึ่งเป็นภูมิ ปัญญาพื้นบ้าน	อุปกรณ์ที่ใช้ในการใส่เมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อ ใช้หว่านคือ ถังพลาสติกที่ซื้อมาใช้

6.1.2.3 การดูแลรักษา

ในระหว่างการเจริญเติบโตของต้นข้าว ตั้งแต่ การหว่านเมล็ด ข้าวต้องการน้ำและปุ๋ย สำหรับการเจริญเติบโต ในระยะนี้ต้นข้าวอาจถูกโรคและแมลงศัตรูข้าวหลายชนิด เช่น เพลี้ยไฟ ไรแดง หนอนบนใบ เพลี้ยจักจั่น รบกวนและทำลายต้นข้าว โดยทำให้ต้นข้าวแห้งตาย หรือผลผลิตต่ำ และคุณภาพเมล็ดไม่ได้มาตรฐาน ชาวนาบางตาเถรจึงต้องดูแลรักษาต้นข้าวที่หว่านไป โดยการพ่นยาฆ่าแมลง ยกกำจัดวัชพืช ในการจัดการน้ำ เมื่อข้าวออกรวงระยะปลับปลิง ถ้าอากาศร้อนก็ปล่อยน้ำออก ส่วนหน้าฝนชาวนาจะปล่อยน้ำออกรเรื่อย ๆ ตั้งแต่ข้าวโตขึ้น ทั้งนี้เพราะน้ำฝนจะลงมาทดแทนน้ำในนา

ตารางที่ 6.14 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการดูแลรักษา

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
ดูแลรักษาโดยการใส่ปุ๋ยคอก กำจัดวัชพืช ด้วยแรงงานคน ใช้วิธีทางไสยศาสตร์ เช่น เอา น้ำมันคัมภีร์ต้นข้าว เพื่อป้องกันแมลงศัตรูพืช	ดูแลรักษาโดยการใส่ปุ๋ยเคมี กำจัดวัชพืช ด้วยแรงงานคนและยากำจัดวัชพืช ใช้สารเคมี เพื่อกำจัดศัตรูพืช

6.1.2.4 การเก็บเกี่ยว

ข้าวที่ชาวนาบางคาถาตรนิยมปลูกในปัจจุบันเป็นพันธุ์พวงทอง ซึ่งใช้เวลาการเจริญเติบโตตั้งแต่หว่านไปจนถึงเก็บเกี่ยวประมาณ 3 เดือน ดังนั้นเมื่อครบ 3 เดือน ชาวนาก็จะเริ่มว่าจ้างรถเกี่ยวข้าวจากผู้ประกอบการมาเกี่ยว ซึ่งส่วนใหญ่ชาวนาบอกว่า จะเป็นเจ้าประจำที่เคยเกี่ยวให้มาตลอด ในการเก็บเกี่ยวนั้นชาวนาก็ได้แต่ยืนมองดูการเกี่ยว เพราะปัจจุบันไม่มีการใช้แรงงานคนหน้า ที่ในการเกี่ยวเป็นหน้าที่ของรถเกี่ยวข้าวทั้งหมด จนไปถึงขั้นตอนของข้าวที่เป็นเมล็ดจนชาวนาสามารถขายข้าวได้เลย

ตารางที่ 6.15 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการเก็บเกี่ยว

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
การแปรรูปข้าวจากท้องนาไปเป็นเมล็ดข้าวเปลือก จะต้องผ่านขั้นตอน การเก็บเกี่ยว การขนข้าว การนวดข้าว เสียก่อน และแต่ละขั้นตอนก็จะมีพิธีกรรมความเชื่อผสมผสานอยู่ด้วย เช่น ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว การทำบุญทาน ในขณะที่เดียวกัน ก็จะใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์เพื่อจัดการกับขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้	เพียงรถเกี่ยวคันเดียวก็สามารถแปรรูปจากข้าวที่อยู่ในนามาเป็นเมล็ดข้าวเปลือกได้เลย โดยไม่ต้องผ่านขั้นตอนมากมาย และไม่ต้องอาศัยการระดมแรงงานจากที่ไหน ไม่ต้องทำพิธีกรรม

จากการเรียงลำดับเนื้อหาตามขั้นตอนของวัฒนธรรมในการผลิตข้าวทั้งในส่วนของวัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิมและวัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่ของชาวนาบางคาถา จึงสามารถสรุปเปรียบเทียบขั้นตอนการทำงานของ 2 ช่วงวัฒนธรรมดังกล่าวได้ดังนี้

ตารางที่ 6.16 เปรียบเทียบขั้นตอนการทำงานหว่านในตำบลบางคาถา

ขั้นตอน	วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
ขั้นตอนที่ 1 การไถนา	เครื่องมือที่ใช้ : ควาย คันไถ พร้อม เครื่องมือไถ ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสีย : ไม่มี ระยะเวลา : ประมาณ 04.00-10.00 น. พิธีกรรม : พิธีแรกนา(มีเป็นบางบ้าน)	เครื่องมือที่ใช้ : รถไถเดินตาม ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสีย : ค่าน้ำมัน (ค่าจ้าง) ระยะเวลา : ตลอดทั้งวัน พิธีกรรม : ไม่มี

ตารางที่ 6.16 (ต่อ)

ขั้นตอน	วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
ขั้นตอนที่ 2 การหว่าน	แรงงาน : แรงงานคนในครอบครัว และลงแขก ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสีย : ไม่มี ระยะเวลา : ช่วงเวลาเช้าขณะที่แดดยังไม่แรง พักหรือหยุดในช่วงพระเพล พิธีกรรม : ประเพณีการลงแขก	แรงงาน: แรงงานคน แรงงานรับจ้าง ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสีย : ค่าจ้างแรงงานไร่ละ 40 บาท ระยะเวลา : ส่วนใหญ่จะเน้นหว่านช่วงเช้า แต่ถ้าไม่เสร็จก็หว่านตลอดทั้งวัน พิธีกรรม : ไม่มี
ขั้นตอนที่ 3 การบำรุงดูแลรักษาต้นข้าว	สิ่งที่ใช้บำรุงดูแล รักษาต้นข้าว : ปุ๋ยคอก ปุ๋ยธรรมชาติ ไสยศาสตร์ เครื่องมือพื้นบ้าน เช่น เผลวหน้าวัว ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสีย : ไม่มี ระยะเวลา : ตลอดทั้งฤดูกาลทำนา พิธีกรรม : พิธีรับท้องข้าว	สิ่งที่ใช้บำรุงดูแล รักษาต้นข้าว : ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสีย : ค่ายากำจัดศัตรูพืช ค่าปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ค่าสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ค่าจ้างพ่นยา ประมาณ 1,450 บาทต่อไร่ ระยะเวลา : ตลอดทั้งฤดูกาลทำนา พิธีกรรม : ไม่มี
ขั้นตอนที่ 4 การเก็บเกี่ยว	แรงงาน : แรงงานคนในครอบครัว และลงแขก ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสีย : ไม่มี ระยะเวลา : ตลอดทั้งวัน พิธีกรรม : การลงแขกเกี่ยวข้าว	แรงงาน : แรงงานเครื่องจักร คือรถเกี่ยวและนวดไปพร้อมกัน ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสีย : ค่าจ้างรถเกี่ยว ประมาณ 400 บาทต่อ 1 ไร่ ระยะเวลา : ตลอดทั้งวัน พิธีกรรม : ไม่มี
ขั้นตอนที่ 5 การนวดข้าว	แรงงาน : แรงงานคนในครอบครัว และลงแขก รวมถึงแรงงานสัตว์ ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสีย : ไม่มี ระยะเวลา : ตอนเย็น หรือ เช้ามืดของอีกวันหนึ่ง พิธีกรรม : ประเพณีการลงแขก พิธีทำบุญลาน	ถูกรวมเข้าไปในขั้นตอนการเกี่ยวแล้ว

6.2 วัฒนธรรมข้าวด้านการบริโภคแบบสมัยใหม่

ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจที่บีบคั้นชาวนา ทำให้ต้องเร่งรีบเพื่อทำนา และทำงานอื่น ๆ เพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัว และใช้หนี้จากการลงทุนในการทำนาไป ทำให้ชาวนาบางตาเถรในปัจจุบันต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภคจากเดิมที่เป็นอยู่อย่างเรียบง่ายจากอาหารที่หามาได้อย่างเรียบง่ายมาเป็นการเป็นอยู่ที่ทุกอย่างต้องลงทุนหาซื้อด้วยเงิน เพราะไม่มีเวลาไปหาวัตถุดิบ หรือไม่มีเวลาเพื่อการเพาะปลูกวัตถุดิบในการทำอาหารเพื่อใช้บริโภคภายในครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวอย่างประชดประชันว่า “อย่าว่าแต่ กุ้ง หอย ปู ปลาเลย ขนาดข้าวสารยังซื้อเขากินเลย” คำพูดของชาวนาผู้เฒ่าท่านนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีการบริโภคของชาวบ้านบางตาเถรอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

6.2.1 การได้มาซึ่งอาหาร

การได้มาซึ่งอาหารของชาวนาคำบลาบางตาเถรในปัจจุบัน สำหรับชาวนาที่ทำอาหารกินเอง ต้องซื้อทุกอย่าง นับตั้งแต่ เนื้อสัตว์ เช่น ปลา เป็ด ไก่ หมู และเนื้อ ชาวนาจะต้องหาซื้อจากตลาดสองพี่น้อง หรือ ตลาดหน้าวัดไผ่โรงวัว ส่วนชาวนาที่ไม่ปรุงอาหารกินเอง ก็อาศัยหุงข้าวที่บ้าน คดข้าวใส่ปิ่นโต แล้วไปซื้อแกงเอาที่สี่แยกบางซอ เพราะตรงนั้นมีร้านขายข้าวแกงอยู่ 2-3 ร้าน หรือไม่อย่างนั้นก็อาศัยซื้อกิน มีโต๊ะประมาณ 25-30 บาท วิถีชีวิตของชาวนาบางตาเถรปัจจุบัน จะมีลักษณะคล้ายคลึงกันแบบนี้

ส่วนมือที่รับประทานอาหาร ปัจจุบันชาวนาจะไม่ให้ความสำคัญว่า จะบริโภคอาหารกันวันละกี่มื้อ แต่ว่างตอนไหนก็จะกินกันตอนนั้น บางครั้งลงไปไหนกลับมาม่ายสามโมง ชาวนาก็จะทานอาหารมื้อเที่ยงประมาณกันม่ายสามโมง ขณะที่ผู้วิจัยเดินทางไปยังบ้านของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเป็นเวลาประมาณ 15.30 น. ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกับภรรยาเพิ่งจะอาบน้ำเพื่อเตรียมรับประทานอาหารเช้า ผู้วิจัยถามผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญว่า “รับประทานอาหารเช้าเย็นหรือ” ได้รับคำตอบว่า “กำลังจะกินมือเช้ากับมือเที่ยงรวมกัน” จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านนิยมรับประทานอาหารกันตามเวลาที่สะดวกของตนเอง

สำหรับบรรยากาศในการรับประทานอาหารเช้าในครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวว่า จะหาบ้านที่รับประทานอาหารเช้าพร้อมกันทั้งครอบครัวยากเต็มที่ เนื่องจาก คนในครอบครัว ไม่ว่าจะ เป็น พ่อแม่ และลูก ล้วนแต่มีภาระกิจที่ต้องทำของตนเองทั้งสิ้น เดิมทีเคยการร่วมกันรับประทานอาหารเช้าเป็นโอกาสที่พ่อแม่ จะได้มีโอกาสพูดคุย อบรม สั่งสอนลูก ๆ แต่ปัจจุบันโอกาสแบบนั้นได้เลือนหายไปแล้ว พ่อแม่ก็เลยไม่มีช่องว่างพอที่จะอบรมสั่งสอนลูก ปัญหาเยาวชนในคำบลาบางตาเถรจึงเริ่มมีให้เห็นเด่นชัดขึ้นทุกที เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาทางเพศ ผู้เฒ่าคนหนึ่งบ่นให้ผู้วิจัย

ฟังว่า “ตอนนี้โรงเรียนปิดเทอม คอนเปิดเทอมท่านคอยดูแลเด็กมันจะเข้าเรียนไม่ครบหรอก เพราะมันต้องเข้าเรียนไม่ได้”

สำหรับการประกอบอาหารของชาวบางดาเดรในปัจจุบัน ยังคงไม่แตกต่างจากในอดีตทั้งในด้านของรสชาติอาหาร และวิธีการประกอบอาหาร แต่ในเรื่องที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนคือ ภาชนะสำหรับประกอบอาหารของชาวบางดาเดร ปัจจุบันชาวบางดาเดรมีไฟฟ้าใช้ทั่วครัวเรือน ดังนั้น ภาชนะการประกอบอาหารของชาวบางดาเดรในปัจจุบันจึงเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้าเกือบทุกบ้าน ทั้งหม้อหุงข้าว กระทะไฟฟ้า เป็นต้น ส่วนบางบ้านก็ใช้เตาแก๊สในการปรุงอาหาร แต่ก็เป็นส่วนน้อย

สำหรับการถนอมอาหารนั้น ถ้าเป็นพวกปลาเค็ม ปลาแดดเดียว หรือปลาแห้ง ชาวบ้านจะซื้อมารับประทาน แต่ที่ชาวบ้านยังทำอยู่ก็คือ ปลาร้า ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตตามบ้านผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญก็ยังเห็นไหปลาร้าเล็ก ๆ วางเรียงรายกันอยู่หลายไห แต่จะมีเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่เท่านั้นที่ทำ และรับประทาน สำหรับอาหารสดที่ชาวบ้านซื้อมาเพื่อปรุงอาหาร เช่น เนื้อสัตว์ ผักสด ผลไม้ ถ้าหากจัดทำเป็นอาหารไม่หมด ชาวบ้านก็จะแช่ตู้เย็นซึ่งมีกันเกือบทุกบ้านเช่นกัน

ในด้านวัฒนธรรมการบริโภคของเยาวชนในตำบลบางดาเดรในปัจจุบัน เยาวชนจะหันมาสนใจบริโภคอาหารตามที่โฆษณาในโทรทัศน์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะขนมก๊อบแก๊บ และอาหารแบบตะวันตก ซึ่งมีขายอยู่ในโรงเรียนสองที่น้องวิทยา

6.2.2 อาหารตามเทศกาล

หากจะกล่าวถึงอาหารตามเทศกาลในตำบลบางดาเดร ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบอกว่า เดี่ยวนี้ชาวบ้านไม่นิยมทำกินกันหรอก อาศัยซื้อกินเพราะมีคนทำขาย เช่น ข้าวเม่า กระจ่างสารท ข้าวยาสูบ โดยเฉพาะข้าวยาสูบเดี๋ยวนี้มีการทำบรรจุกล่องขายตามร้านค้าต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ชาวบ้านเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีใครรู้วิธีการทำอาหารตามเทศกาลเหล่านี้กันแล้ว เนื่องจากไม่ค่อยได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และคิดว่า ไม่มีเวลาที่จะทำของอย่างนั้น

แต่ที่มีทำกันอยู่บ้างก็คือ ขนมเทียน ขนมต้มลูกโยน ทำเพื่อใช้ในเทศกาลดักบาตรวันออกพรรษาบ้าง ทำแค้นบ้าง เพราะชาวบ้านบางคนมักจะไปบนตามที่ที่ตนคิดว่าศักดิ์สิทธิ์ที่ต่าง ๆ เช่น บนหลวงพ่อขอมให้ท่านทำได้เท่านั้นเท่านี้ แล้วจะเอาข้าวต้มลูกโยนมาถวาย 200 ลูก เป็นต้น

นอกจากนี้ก็ยังมีการมีข้าวเม่า แต่วิธีการทำจะแตกต่างจากอดีต คือ สมัยก่อนใช้ข้าวในระยะพลับปลิงมาตำเป็นข้าวเม่า แต่เดี๋ยวนี้ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า ใช้ข้าวที่สุกเต็มที่แล้วนี้แหละมาแช่น้ำ แล้วเอาไปตำ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญคนเดิมกล่าวต่อไปว่า เมื่อเราเอาข้าวที่สุกเต็มที่แล้วมาแช่น้ำแล้วตำ จะทำให้รสชาติของข้าวเม่าเสียไป เดี่ยวนี้กินข้าวเม่าก็เหมือนกินน้ำ เพราะมันพองน้ำ

ตารางที่ 6.17 เปรียบความแตกต่างเรื่องวัฒนธรรมการบริโภค

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
<p>ในด้านการบริโภค มีการบริโภคกันอย่างเรียบง่าย วัตถุประสงค์ในการทำอาหารมาจากธรรมชาติ ไม่ต้องลงทุนไปซื้อ โดยชาวนาในอดีตจะให้ความสำคัญกับมืออาหารต้อง 3 มือ และมีโอกาสที่ต้องรับประทานร่วมกัน เพื่อจะได้พูดคุยในกันในหมู่พ่อแม่ ลูก</p> <p>จะมีอาหารประจำเทศกาลต่าง ๆ ทุกเทศกาล ทั้งนี้เพื่อแปรรูปข้าวที่ได้มาไปทำบุญให้เกิดสิริมงคลแก่ข้าว และตนเอง</p>	<p>ในด้านการบริโภค ถ้าประกอบอาหารเอง ก็ไปซื้อวัตถุดิบมาทำ แต่ส่วนใหญ่ในช่วงทำนา มือเข้ามือเที่ยงคือมือเดียวกัน อาศัยดักข้าวใส่ปิ่นโดแล้วไปหาซื้อกับข้าวเอาข้างหน้า</p> <p>อาหารตามเทศกาล อาศัยการซื้อหาเอาจากคนที่เขาทำขาย</p>

6.3 วัฒนธรรมข้าวด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิตแบบสมัยใหม่

6.3.1 รูปแบบการแลกเปลี่ยน

รูปแบบการแลกเปลี่ยนของชาวนาดำบลบางตาเถรในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง แต่เดิมการแลกเปลี่ยนเป็นไปในลักษณะที่ช่วยเหลือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน แบ่งกันกิน แบ่งกันใช้ ใครขาดเหลืออะไรถ้าไม่มีเงินก็สามารถเอาข้าวไปแลกมาได้ แต่รูปแบบการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ชาวนาต้องเอาข้าวที่เป็นผลผลิตจากการทำนาทั้งหมดไปแลกกับเงิน นั่นคือชาวนาได้ผลผลิตเท่าไรก็ขายพ่อค้าหมด แล้วเอาเงินที่จากการขายข้าวนั้นไปซื้อข้าวสารมากิน

สำหรับรูปแบบการขายนั้น ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบอกว่ามี 2 แบบ คือ

1. ถ้าไม่มีทุนไปเอาทุนเขามา ก็ขายให้คนนั้น
2. ถ้าเป็นทุนตัวเอง หรือทุนกู้ ธกส. มาได้ เราก็ขายตามใจเรา

6.3.2 วิธีการแลกเปลี่ยน

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเล่าว่า พอถึงเวลาเกี่ยวข้าวชาวนาบางตาเถรก็จะนัดรถเกี่ยวเพื่อมาเกี่ยวข้าว ในขณะที่เดียวกันก็นัดรถขนข้าวที่จะรับซื้อข้าวมา หรือบางคนก็ไปขายที่รับซื้อข้าวเอง ข้อดี

ของการไปขายข้าวถึงแหล่งซื้อข้าวก็อาจจะได้ราคาดีขึ้นอีกเล็กน้อย เนื่องจากผู้รับซื้อข้าวไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแก่รถขนข้าว โดยการขายนั้นชาวนาจะขายแหล่งต่าง ๆ เหล่านี้คือ โรงสี ลาน ธกส. และพ่อค้าคนกลาง แล้วแต่ใครจะถนัดขายแบบไหน แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ จะคำนึงถึงราคา ถ้าที่ไหนให้ราคาดีกว่าก็จะไปที่นั่น โดยส่วนใหญ่แล้วจะขายพ่อค้าคนกลาง เนื่องจากให้ราคาดี เพราะพวกพ่อค้ามีมากก็จะตัดราคาตัวเอง

สำหรับการกำหนดราคาข้าวที่พ่อค้าจะเป็นผู้กำหนด ทั้งนี้พ่อค้าจะดูว่า มาตรฐานของข้าวที่ขายเป็นอย่างไร ถ้าของใครข้าวมีความชื้นสูง ราคาข้าวก็จะต่ำ สำหรับข้าวที่มีความชื้นสูงหรือไม่นั้นชาวนาบอกว่า ขึ้นอยู่กับว่า เมื่อข้าวสุกจนเกี่ยวได้นั้น ต้นข้าวล้มหรือไม่ ถ้าข้าวล้มข้าวก็จะมี ความชื้นสูงและเกี่ยวยาก แต่ชาวนาบางคนบอกว่า ราคาข้าวบางครั้งก็ต่อรองกับพ่อค้าได้บ้าง เหมือนกัน 50-100 บาท เขาก็ให้ได้

ตารางที่ 6.18 เปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องการแลกเปลี่ยน

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
ถ้าใครไม่มีเงิน แต่มีความจำเป็นต้องใช้ของก็ สามารถเอาข้าวแลกของได้ ของที่แลกก็เป็นของที่จำเป็นในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ อาศัยการไว้เนื้อเชื่อใจกันเป็นหลัก	การแลกเปลี่ยนเป็นการค้า เอาข้าวแลกเงิน โดยต่างฝ่ายต่างมุ่งหวังผลกำไรจากกันและกัน แต่ส่วนใหญ่ชาวนาจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบเนื่องจากไม่สามารถตั้งราคาข้าวเองได้

6.4 วัฒนธรรมข้าวด้านคติความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา

ในปัจจุบันพิธีกรรมของชาวนาบางตาเถรได้สูญหายไปหมดแล้ว เท่าที่สำรวจและสอบถามชาวนาทุกหมู่บ้าน โดยเฉพาะหมู่บ้านที่ทำนาเป็นหลัก เช่น หมู่ 12 บ้านบางคันชั่ง ซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้านศิลปินแห่งชาติ ครูแจ้ง คล้ายสีทอง และที่ตั้งของวัดโบสถ์คอนลำแพนซึ่งเล่าลือกันว่า โบสถ์เขียนหน้าได้นั้น ปรากฏว่า จะหาผู้ที่ทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาอยากเต็มที ชาวนาบอกว่า สมัยก่อนการแห่นางแมวเราก็เคยเห็น แต่ตอนหลังนี้พอหลวงมาขูดคลองให้ ถึงมันจะแห่เลี้ยงฝนไม่ตก แต่ก็ทำนาได้ เพราะเอาน้ำจากคลองชลประทานมาทำนา

ในด้านของความเชื่อ ก็ยังมีชาวนาไม่มากนักที่ยังแสดงออกทางความเชื่อเรื่องแม่โพสพอยู่บ้าง จนถึงขั้นไปสอนลูกสอนหลานให้เคารพแม่โพสพ เช่น สอนว่า ให้กินข้าวหมดจาน ห้ามเดินเหยียบหรือข้ามข้าวสุก เพราะข้าวเป็นแม่โพสพที่มีบุญคุณกับเรา เป็นต้น ในระหว่างการทำนา เช่น ช่วงการหว่าน ชาวนาบางคนก็มีการบนบานสานกล่าวต่อหลวงพ่อบรม ซึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดไร่โรงวัว เป็นพระสงฆ์ที่ชาวนาบางคนเคารพนับถืออย่างมาก ว่า ขอให้ได้ข้าวมาก ๆ อย่าให้มีอะไรมาทำลายข้าว ถ้าได้ข้าวตามที่ตั้งใจไว้จะทำขนมลูกโยนไปแก่นบน 200 ลูก เป็นต้น

ข้อจำกัดของการสอบถามเรื่องพิธีกรรมกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่ตำบลบางตาเถร ก็คือ คนที่มีอายุ 60-70 ปี ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าจะให้ข้อมูลด้านนี้ได้ เพราะเชื่อว่าจะต้องผ่านพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนามาบ้าง กลับพบว่า ท่านเหล่านั้นพูดไปในการทำงาน แต่ละท่านก็เคยเห็นพิธีกรรมเหล่านั้นเหมือนกัน แต่ตอนนั้นยังเด็กอยู่เลยไม่ค่อยสนใจว่าเขาทำอะไรกันบ้าง แต่พอถึงตอนที่ตนเองลงไปทำนาเองอย่างจริงจัง พิธีกรรมเหล่านั้นก็เริ่มเลือนหายไปแทบจะหมดแล้ว ไม่ค่อยมีคนทำกัน จะมีเห็นอยู่บ้างก็คือ ทำบุญลาน และรับท้องข้าว ประเพณีแห่นางแมว ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญบางท่าน ยังได้ให้คำแนะนำผู้วิจัยได้ไปค้นหาเอกสารที่บ้านครูแจ้ง คล้ายสีทอง เพราะการทำพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำนาก็คล้ายคลึงกันทุกที่ เพราะหัวใจของเรื่องพิธีกรรมเหล่านั้นอยู่ที่แม่โพสพ

ตารางที่ 6.19 เปรียบเทียบความแตกต่างด้านคติความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา

วัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม	วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่
เชื่อเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้คือ	ยังมีการเชื่อเรื่องแม่โพสพอยู่บ้าง แต่ไม่มีการปฏิบัติทางความเชื่อผ่านพิธีกรรม นอกจากนี้จะเชื่ออิทธิฤทธิ์ของหลวงพ่อบรมศักดิ์สิทธิ์ คือ หลวงพ่อบรม วัดโบสถ์คอนล้าแพน หลวงพ่อบรม และสมเด็จพระพุทธโคดม วัดไร่โรงวัว
1. เชื่อเรื่องแม่โพสพ	
2. เชื่อเรื่องเจ้าที่เจ้าทาง	
3. เชื่อเรื่องพระธรณี	
4. เชื่อเรื่องพระพิรุณ	
และมีการปฏิบัติเพื่อแสดงออกซึ่งความเคารพผ่านพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา เช่น พิธีรับท้องข้าว พิธีทำบุญลาน ประเพณีขอฝน ประเพณีการลงแขก	

บทที่ 7

บทสรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

สำหรับในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบทสรุปเนื้อหาของงานวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” พร้อมกันนั้นก็แนะนำเสนอการอภิปรายผลการวิจัยโดยใช้แนวคิด ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้ในเสนอไว้ในบทที่ 2 เป็นเครื่องมือในการมองการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี และในช่วงสุดท้ายจะนำเสนอข้อเสนอแนะทั้งในเชิงวิชาการ และเชิงนโยบาย

สำหรับการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ดังนี้

1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชาวบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

2 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ใน 4 ด้าน คือ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนผลผลิต และคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 18 ท่าน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม หลังจากที่ได้ข้อมูลแล้วผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยจัดแบ่งข้อมูลเรียงลำดับตามวัตถุประสงค์ และนำข้อมูลเหล่านั้นไปตรวจสอบกับแหล่งข้อมูลที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง

7.1 บทสรุป

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี ในตำบลบางคา เทร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีหมู่บ้านเป้าหมายจำนวน 18 หมู่บ้านประกอบด้วย บางกร้อ บางคาเทร บางซอ บางปลาร้า ไร่คาไม้ สามเหลี่ยม จระเข้ครั้น ผักสัก รางมคคาน้อย โทก เจ็ดลูก ไร่โรงวัว บางคันชั่ง ท่าข้าม สิงหล คันคลอง รางหวาย ไร่ล้อม หมู่ใหม่ โดยสภาพภูมิประเทศของตำบลบางคาเทรเป็นที่ราบลุ่ม ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำท่าจีน หรือแม่น้ำสุพรรณบุรี มีพื้นที่ 59,375 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งคิดเป็น ร้อยละ 71 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม 4 ประเภท คือ แม่น้ำท่าจีน ระบบคลองส่งน้ำพระยาบรรลือ คลองชลประทาน และบ่อน้ำบาดาล

ในด้านประชากรมีครัวเรือนจำนวน 3,560 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากรชายจำนวน 7,718 คน ประชากรหญิง จำนวน 7,965 รวมเป็นประชากรจำนวน 15,683 คน

ในด้านเศรษฐกิจ ประชากรประมาณร้อยละ 80 ของตำบลบางคาเทร ประกอบอาชีพทำนา เอกลักษณะการทำนาดำคล้ายคลึงกับการทำนาของชาวนาภาคกลางทั่วไป ชาวนาทั้งหมด ทำนาปรัง คือ ทำนาปีละ 2 ครั้ง ชนิดของนาที่ทำคือ นาหว่านน้ำดำ ขณะที่รายได้ของชาวนาบางคาเทรจากอาชีพการทำนา 1 ครั้งเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 28,000 บาท ต่อครัวเรือน ทั้งนี้ชาวนาบางคาเทรจะมีรายได้เพิ่มเติมจากการทำงานรับจ้างเฉลี่ยประมาณ 30,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

ในด้านสังคม ครอบครัวของชาวนาบางคาเทรส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว แต่ละครอบครัวจะมีสมาชิกเฉลี่ยประมาณ 3-4 คน โดยเด็กในตำบลบางคาเทร ร้อยละ 83 จบการศึกษาภาคบังคับแล้วเรียนต่อ ส่วนที่เหลือจะได้รับการฝึกอาชีพทุกคน ประชากรในตำบลบางคาเทร ร้อยละ 99 อ่านออกเขียนได้ ในขณะที่เดียวกันวิถีชีวิตของชาวนาบางคาเทรจะผูกพันอยู่ 2 เรื่อง คือ หน้าที่การงาน นั่นคือ การทำนา และอีกด้านหนึ่งของชีวิต คือ การผูกคิอยู่กับประเพณีพิธีกรรมที่ประเพณีปฏิบัติกันมาในรอบปี

สำหรับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าวของชาวนาตำบลบางคาเทรนั้น ผู้วิจัย ได้ศึกษา 2 ช่วง และ 4 ด้าน กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ศึกษาวัฒนธรรมข้าว 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงเวลาของวัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิม โดยกำหนดระยะเวลาก่อนการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นเกณฑ์ และช่วงเวลาของวัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่ที่กำหนดเอาเวลาหลังการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดย 2 ช่วงของวัฒนธรรมข้าว นั้น จะประกอบไปด้วยวัฒนธรรมข้าว 4 ด้าน คือ

1. วัฒนธรรมข้าวในด้านการผลิต

2. วัฒนธรรมข้าวในด้านการบริโภค
3. วัฒนธรรมข้าวในด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต
4. วัฒนธรรมข้าวในด้านคติความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา

จากการศึกษาได้พบรูปแบบการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถร ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวในด้านการผลิต ประกอบไปด้วย

1.1 ปัจจัยในการผลิต

1.1.1 ที่ดิน มองในมิติของภาวะการถือครองที่ดิน พบว่า แต่เดิมชาวนาอาศัยการจับจองที่ดิน แล้วบุกเบิกทำนา โดยไม่มีการใช้เอกสารกรรมสิทธิ์ในที่ดิน แต่เมื่อมีคนใดคนหนึ่งจับจองแล้ว คนอื่น ๆ ก็จะไปหาที่ดินที่อื่นเพื่อจับจองทำนาต่อไป ที่ดินในยุคก่อนชาวนาไม่ต้องเช่า เนื่องจากการทำนาในสมัยก่อนมีวัตถุประสงค์เพื่อยังชีพ ดังนั้นชาวนาจะทำนาเพื่อเพียงพอแก่การยังชีพปีต่อปี หากเหลือจากนั้นก็เอาไปแลกเปลี่ยนกับของที่จำเป็นที่ต้องใช้กับคนอื่น แต่ในสมัยปัจจุบัน การถือครองที่ดินจะต้องมีเอกสารที่แสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ใครที่ไม่มีที่ดินก็ต้องเช่าจากคนอื่น นอกจากนี้ถึงจะมีที่ดิน แต่หากไม่เพียงพอต่อการทำนา ก็ต้องไปเช่าเพิ่มเติม ทั้งนี้เป็นเพราะการทำนาในสมัยนี้เป็นการทำนาเพื่อการค้าขาย จึงจำเป็นจะต้องทำให้ได้มากที่สุด

มองในมิติของสภาพพื้นดินในการทำนา พบว่า สภาพพื้นที่ดินในการทำนาในอดีตกับสมัยก่อนแตกต่างกันมาก แต่เดิม ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของที่ดินในการทำนา เวลาชาวนาปลูกข้าวจึงไม่จำเป็นจะต้องใส่ปุ๋ย ข้าวก็สามารถเจริญเติบโต และให้ผลผลิตที่ดีได้ แต่สภาพที่ดินในปัจจุบัน พบว่า ชาวนาทุกคนจะบ่นตรงกันว่า ดินเดี๋ยวนี้มันเปรี้ยว ปลูกข้าวก็ต้องใช้ปุ๋ยมาก ถ้าไม่ใส่ปุ๋ยก็จะไม่ได้ข้าว เพราะในดินไม่มีปุ๋ยที่จะให้ข้าวได้ดูดซับเพื่อเลี้ยงลำต้นได้อีกแล้ว

มองในมิติของการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ไม่ค่อยแตกต่างกันมากทั้งในอดีตและปัจจุบัน ก็คือที่ดินส่วนใหญ่จะเป็นทุ่งนา ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่ทำการเกษตรอย่างอื่นบ้าง แต่ก็ยังเป็นทุ่งนาเสียส่วนใหญ่ ส่วนน้อยของที่ดินที่ชาวนามีอยู่จะเป็นที่พักอาศัย

1.1.2 แหล่งน้ำ แหล่งน้ำที่ใช้ในการทำนาของชาวนาบางตาเถรมีอยู่ 2 แหล่ง คือน้ำฝน กับ แม่น้ำท่าจีน ในสมัยก่อนชาวนาทำนาปี น้ำฝนจึงเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ ส่วนแม่น้ำท่าจีนก็มีการนำมาใช้บ้างสำหรับหมู่บ้านที่อยู่ไม่ไกลจากแม่น้ำมากนัก เมื่อชาวนาอาศัยน้ำฝนเป็นหลักในการทำนา ก็ทำให้ประสบปัญหาฝนไม่ตกตามฤดูกาลบ้าง ปัญหาน้ำท่วมบ้าง จึงสร้างความยากลำบากให้ชาวนาพอสมควร แต่ในปัจจุบันเมื่อมีการสร้างคลองชลประทาน ปัญหาเรื่องน้ำจึงไม่ค่อยเกิดกับชาวบ้าน แต่บางปีก็อาจจะมีปัญหาน้ำท่วมบ้าง แต่ชาวนาก็ยังเชื่อว่าเรื่องแหล่งน้ำยังดีกว่าสมัยก่อนมาก

1.1.3 แรงงาน แรงงานในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันมาก ในอดีตในการทำนา ชาวนาจะใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ในการทำนา แรงงานคนนั้น จะมาจากแรงงานภายในครอบครัว และแรงงานจากการระดมแรงงานผ่านกระบวนการลงแขกในขั้นตอนต่าง ๆ ของการทำนา เช่น เกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นต้น การระดม และแลกเปลี่ยนแรงงานแบบฉันทช่วยเหลือแล้ว คุณก็มาช่วยฉัน ช่วย ทำให้ชาวนาไม่ต้องลงทุนในการทำนา และทำให้การทำนารวดเร็วยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นยังสร้าง พันธทางจิตใจของชุมชนชาวนาให้มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง ซึ่งแตกต่างกับในสมัยปัจจุบันที่แรงงานในครอบครัว จะเหลือช่วยงานในนาเพียงน้อยนิด เพราะต้อง มุ่งมั่นเรียนหนังสือเพื่อติดตัวเองให้ข้ามพ้นจากอาชีพการทำนา ในขณะที่แรงงานลงแขกในสมัย ก่อนกลับกลายมาเป็นแรงงานรับจ้างทำนา ในทุกกระบวนการของการทำนา ความสัมพันธ์ของชาว นา จึงมีฐานะเป็นนายจ้างชาวนา กับลูกจ้างชาวนา

ในขณะที่แรงงานสัตว์ในอดีตที่ชาวนาใช้วัวควายไถนา เทียมเกวียน นวดข้าว ปัจจุบันแรงงานสัตว์เหล่านั้นไม่มีให้เห็นในชุมชนชาวนาดำลบางตาเถรอีกแล้ว เพราะกระบวนการ ทำนาที่ต้องใช้แรงงานสัตว์ทั้งหมดถูกทดแทนโดยเครื่องจักรที่มีวิสัยการทำนาประสิทธิภาพสูง กว่า แรงงานสัตว์หลายเท่า

1.1.4 ทุน คำว่าทุนในที่นี้ผู้วิจัย ให้คำจำกัดความว่า เงินงบประมาณที่ใช้ในการทำ นา ซึ่งถ้าพูดถึงเงินงบประมาณที่ใช้ในการทำนาในอดีตนั้นแทบเรียกได้ว่า งบประมาณเป็นศูนย์ คือ ชาวนาแทบไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ใช้จ่ายในการทำนาแทบทุกอย่างในอดีตชาวนาจะพึ่งพาภูมิ ปัญญาของตนเองในการประดิษฐ์คิดค้น จนนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่การทำนาในปัจจุบัน ชาวนาจะต้องลงทุนเป็นจำนวนมาก ชาวนาบางคนบอกว่า ทำนาแต่ละครั้งกว่าจะขายข้าวได้ต้องลง ทุนเป็นเงิน 30,000 กว่าบาท และเงินที่ใช้ในการลงทุนส่วนใหญ่ก็มาจากการกู้หนี้ยืมสินทั้งในระบบ และนอกระบบ ชาวนาจึงต้องรีบทำนาแล้วขายข้าวที่ได้มาทั้งหมดเพื่อจ่ายหนี้ แล้วกู้หนี้ใหม่เพื่อมา ทำนาอีก วัฏจักรของการใช้ทุนของชาวนาส่วนใหญ่ในบางตาเถรก็วนเวียนอยู่อย่างนี้ จึงไม่แปลกที่ ชาวนาพูดตรงกันว่า ทำนาเท่าไรก็ไม่รวยซักที

1.1.5 ปุ๋ย การใช้ปุ๋ยในการทำนาในอดีตแตกต่างจากปัจจุบันมาก เนื่องจากในอดีต ถึงชาวนาจะไม่ใช้ปุ๋ย ข้าวก็งอกงามได้ และให้ผลผลิตดี เนื่องจากดินที่อุดมสมบูรณ์อยู่เดิม พร้อมทั้งแม่น้ำท่าจีนที่พัดพาเอาปุ๋ยเข้าไปในนาในยามที่ชาวนาวิดน้ำเข้านา แต่ถ้าหากว่าชาวนาสมัยนั้นจะ ใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มความงอกงามให้กับต้นข้าว ปุ๋ยที่ชาวนาเลือกใช้ก็คือ ปุ๋ยคอก ซึ่งหาได้ไม่ยากเนื่องจาก ชาวนาในสมัยนั้นเลี้ยงทั้งวัวและควาย แต่ในปัจจุบัน สภาพของพื้นที่นาที่ดี ชนิดของพันธุ์ข้าวก็ดี ระยะเวลาเพื่อให้ทันกับการเก็บเกี่ยวผลผลิตก็ดี บริบทของการทำนาที่พบเห็นจากชาวนาคนอื่น ๆ ก็ ดี ทศนคติที่ว่า การไม่ใส่ปุ๋ยจะไม่ได้ข้าวก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้ชาวนาบางตาเถร ต้องหันมาใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งการเจริญเติบโตของต้นข้าว ซึ่งมีทั้งคุณและโทษอยู่ในตัวเอง เช่น การ

ใส่ปุ๋ยทำให้ต้นข้าวเจริญเติบโตขึ้นจริง แต่ทำลายคุณภาพของดินให้เสื่อมลงไปด้วย ซึ่งในเวลาต่อไป ชาวนาก็จะต้องเพิ่มปริมาณการใส่ปุ๋ยเข้าไปอีก ส่วนปุ๋ยที่ชาวนานิยมใช้ในปัจจุบัน คือสูตร 16-20-0

1.1.6 สารเคมี สารเคมีเป็นปัจจัยในการผลิตของวัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่ เนื่องจากการทำนาแบบดั้งเดิมจะไม่มีสารเคมี แต่จะอาศัยการดูแลรักษาต้นข้าวด้วยวิธีการแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน การใช้สารเคมี ชาวนาจะใช้ใน 2 เรื่องที่เกี่ยวกับการทำนา คือ

(1) การกำจัดวัชพืช เดิมทีเดียว วัชพืชในนาที่เติบโตขึ้นมาแย่งอาหารของต้นข้าวชาวนาจะกำจัดโดยวิธีการถอนโดยใช้แรงงานคน หลังจากถอนแล้วก็ทิ้งไว้ในนาให้กลายเป็นปุ๋ยในของต้นข้าวต่อไป แต่ภายหลังเมื่อชาวนาทำนาในปริมาณมากขึ้น และแรงงานคนในการทำนาลดน้อยลง เพราะมุ่งเรียนหนังสือ และออกไปทำงานตามโรงงาน ทำให้ชาวนาต้องหันมาพึ่งพาสารเคมีที่ใช้ในการกำจัดศัตรูพืช และเมื่อใช้ครั้งแรกแล้วเห็นว่าดี สามารถลดเวลาในการกำจัดวัชพืชลงได้ จึงยอมรับที่จะใช้ต่อไป

(2) การกำจัดศัตรูพืช แมลงบางชนิดเป็นศัตรูพืชที่ทำลายต้นข้าวของชาวนามาตลอด เช่น พวกเพลี้ยไฟ ไรแดง แมลงจักจั่น หนอนบนใบ เป็นต้น อันที่จริงแมลงเหล่านี้หาใช่เพิ่งมาเกิดขึ้นในสมัยนี้ไม่ หากแต่เกิดขึ้นกับท้องนามานานแล้ว เพียงแต่ในปัจจุบันอนุภาพการทำลายของแมลงเหล่านี้สูงขึ้น แต่เดิมชาวนาปลูกข้าวพันธุ์พื้นบ้านซึ่งต้นข้าวเหล่านี้ไม่เป็นที่ชอบใจของแมลง ทำให้ต้นข้าวสามารถต้านทานแมลงได้ ดังนั้นศัตรูที่แท้จริงของข้าวสมัยก่อน จึงไม่ใช่แมลง แต่เป็น หนูนา ปู หรือนกกระเจาบ ชาวนาจะใช้กรรมวิธีแบบพื้นบ้านในการกำจัดศัตรูเหล่านี้ เช่น จับไปบริโภคน้ำ ทำหุ่นไล่กา หรือใช้วิธีทางไสยศาสตร์ เช่น เอน้ำมนต์จากวัดที่คนเคารพนับถือมาพรม แต่เมื่อชาวนาหันมาทำนาปรัง ใช้พันธุ์ข้าวแบบใหม่ เช่น พันธุ์พวงทอง เป็นต้น ต้นข้าวเหล่านี้ไม่สามารถต้านทานแมลงศัตรูพืชได้ ชาวนาจึงใช้วิธีกำจัดแมลงศัตรูข้าวเหล่านั้นด้วยการ พ่นสารเคมี

1.1.7 เมล็ดพันธุ์ พันธุ์ข้าวที่ชาวนาใช้ปลูกในอดีตแตกต่างจากสมัยนี้มาก ทั้งในด้านของผลผลิตที่ออกมาเป็นข้าวสาร และในด้านของคุณลักษณะพิเศษของข้าว ในอดีตชาวนาที่บางตาเถรทำนาปี คือทำนาปีละครึ่ง และทำนาเพื่อเอาผลผลิตมาเพื่อบริโภค พันธุ์ข้าวที่ชาวนาใช้เป็นพันธุ์พื้นบ้าน เช่น เหลืองประทิว ขาวตาแห้ง ซึ่งผลผลิตที่เป็นข้าวสารจากพันธุ์ข้าวเหล่านี้ ชาวนาสามารถเอาไปหุงเพื่อบริโภคได้ แต่เมื่อชาวนาหันมาปลูกพันธุ์ข้าวแบบส่งเสริม คือ พวงทอง สุพรรณ 60 ปรากฏว่า ผลผลิตที่เป็นข้าวสารชาวนาไม่สามารถนำไปบริโภคได้เนื่องจากเป็นข้าวแข็งเหมาะสำหรับเอาไปทำแป้ง ชาวนาจึงทำนาขายข้าวในราคาถูก และซื้อข้าวสารมากินในราคาแพง ในด้านของคุณลักษณะพิเศษ คือ พันธุ์ข้าวแบบดั้งเดิม เป็นพันธุ์ข้าวที่ทนต่อศัตรูพืชชนิดต่าง ๆ ได้ดี ต้นข้าวสูง น้ำท่วมก็ยังสามารถเก็บเกี่ยวได้ ชาวนาจึงต้องพายเรือเกี่ยวข้าว ไม่ต้องการปุ๋ยมากนัก

อาศัยปุ๋ยธรรมชาติ แต่พันธุ์ข้าวแบบสมัยใหม่อ่อนแอ ด้านทานโรคไม่ได้ ชาวนาจึงต้องเพิ่มต้นทุนในการผลิต เพราะต้องซื้อสารเคมี คั้นเคี้ย หากน้ำท่วมจะเก็บไม่ทัน ต้องการปุ๋ยมาก ชาวนาจึงต้องเพิ่มต้นทุนการผลิตโดยการซื้อปุ๋ย สิ่งเดียวที่ชาวนาได้จากพันธุ์ข้าวแบบใหม่ คือ อายุสั้น ทำให้เก็บเกี่ยวได้เร็ว 3 เดือนก็สามารถเก็บได้ ชาวนาจึงสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง แต่ชาวนาบางคนพูดในเชิงประชดประชันว่า “ข้าวอายุสั้นมันดี แต่ไอ้ที่มันไม่ดีก็คือ มันทำให้คนอายุสั้นไปด้วย”

1.1.8 เครื่องมือในการทำนา สำหรับเครื่องมือในการทำนา เป็นสิ่งที่เห็นเด่นชัดที่สุดของวัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิมกับแบบสมัยใหม่ เครื่องมือในการทำนาแบบดั้งเดิม ข้อดีคือใช้ต้นทุนน้อย เพราะอาศัยต้นทุนที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวนาในการประดิษฐ์คิดค้น เพื่อใช้ในกิจกรรมต่างในการทำนา และวัตถุดิบในการทำก็หาง่าย แต่ข้อด้อยของเครื่องมือเหล่านี้คือ ทำนาได้ช้า หากทำนาในปริมาณมากก็จะทำนาไม่ทัน ในขณะที่เครื่องจักรสมัยใหม่ มีข้อดีคือ มีวิสัยในการทำนาสูง สามารถทำนาได้มากในแต่ละวัน เหมาะกับการทำนามที่มีปริมาณมาก ๆ แต่ข้อด้อยคือ ลงทุนสูง

1.2 กระบวนการผลิต

1.2.1 การเตรียมดินทำนา เป็นกระบวนการแรกในการทำนาทั้งในวัฒนธรรมข้าวดั้งเดิม และวัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่จะต้องทำ หากแต่ 2 ช่วงวัฒนธรรมข้าวนี้ จะแตกต่างกันในการใช้เครื่องมือในการเตรียมดินเท่านั้น การเตรียมดินในการทำนา จะเริ่มจากที่ชาวนาเก็บกักน้ำไว้ในนาคือการทำคันนา ในสมัยก่อนก็เก็บน้ำฝน ในสมัยปัจจุบัน ก็อาศัยการนำน้ำเข้านาจากคลองชลประทาน เมื่อปริมาณของน้ำพอเหมาะ ชาวนาจึงจะเริ่มการไถเคาะ คือการไถครั้งแรกเพื่อพลิกหน้าดินเสร็จแล้วจะไถแปรเพื่อทำขี้ไถที่ผ่านการไถเคาะให้ละเอียด จากนั้นก็คราด เพื่อทำเทือก และขจัดวัชพืชในนา ขั้นตอนการไถต่าง ๆ ดังกล่าว ในอดีตชาวนาจะใช้แรงงานสัตว์คือควาย สำหรับลากคันไถ แต่ในสมัยปัจจุบันชาวนาใช้ควายเหล็ก หรือรถไถเดินตาม โดยเอาส่วนประกอบที่ผลิตขึ้นเป็นผล และคราดซึ่งทำจากโลหะประกอบเข้าก็ใช้งานได้เลย

1.2.2 การหว่านข้าว ทั้งในอดีตและสมัยปัจจุบันชาวนาบางคาแตรทำนา แบบนาหว่านน้ำตามมาตลอด การหว่านน้ำตาม ก็คือ การหว่านข้าววงอก โดยชาวนาจะเตรียมเมล็ดพันธุ์จากการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์อย่างดี ซึ่งสมัยก่อนจะคัดเมล็ดพันธุ์ข้าวจากการทำนาในปีก่อน ๆ ปัจจุบันชาวนาบางส่วนหันไปนิยมซื้อพันธุ์ข้าวจากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์อำเภอสองพี่น้อง เมื่อได้เมล็ดพันธุ์ข้าวแล้ว ชาวนาจึงจะนำเมล็ดพันธุ์มาแช่น้ำไว้ 1 คืนเพื่อให้ข้าววงอกแล้วจึงนำไปหว่าน สมัยก่อนชาวนาจะเอาข้าวเมล็ดพันธุ์ที่ผ่านการแช่น้ำแล้วใส่กระบุงที่ทำจากไม้ไผ่ที่มีเชือกสะพาย แต่ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นถังพลาสติก จากนั้นก็กำเมล็ดข้าว 1 กำมือ หว่านไปข้างหน้าให้เมล็ดข้าวกระจายอย่างทั่วถึง ไม่ไปกระจุกเป็นหย่อม ๆ

1.2.3 การดูแลรักษาต้นข้าว ในระหว่างการเจริญเติบโตของต้นข้าว ชาวนาจะดูแลต้นข้าวให้ปลอดภัยจากศัตรูพืช และไม่ให้มีวัชพืชมาแย่งอาหาร (ส่วนวิธีการดูแลได้สรุปไว้ในเรื่องปุ๋ย และสารเคมีแล้ว) พร้อมทั้งรักษาระดับน้ำให้พอเหมาะ โดยถ้าเป็นฤดูฝนชาวนาจะถ่ายน้ำออกจากนา เพื่อให้ น้ำฝนลงมาทดแทน ถ้าฤดูแล้งชาวนาก็จะรักษาระดับน้ำให้อยู่ประมาณ 4-5 นิ้ว แต่ต้องไม่ให้ท่วมต้นข้าว ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของการดูแลรักษาต้นข้าว ก็เพื่อให้ข้าวที่ลงทุนหว่านไปนั้น กลับมาเป็นผลผลิตข้าวอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย

1.2.4 การเก็บเกี่ยว เมื่อชาวนาเห็นว่าข้าวในนาสุกเต็มที่แล้ว หากปล่อยให้ข้าวก็อาจจะกลายเป็นอาหารของพวกนกกระจาบได้ จึงต้องเก็บเกี่ยว การเก็บเกี่ยวของชาวนาบางตาเถรในอดีตจะอาศัยแรงงานคน โดยใช้เคียวเป็นเครื่องมือในการเกี่ยว แรงงานที่เกี่ยวข้องนั้นมีทั้งแรงงานในครอบครัว และแรงงานขอแรง หรือลงแขกเกี่ยวข้าว ในขณะที่เกี่ยวก็จะมีการเล่นต่าง ๆ ไปด้วย เช่น การร้องเพลงพวงมาลัย การร้องเพลงเกี่ยวข้าว การร้องเพลงอีแซว เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความบันเทิงใจให้เกิดขึ้นในนา แต่ในสมัยปัจจุบันการเก็บเกี่ยวแบบนี้ได้เปลี่ยนมาเป็นการจ้างรถเกี่ยวมาเกี่ยวแทนคน ด้วยรถเกี่ยวที่มีประสิทธิภาพสูงชาวนาจึงไม่จำเป็นต้องอาศัยประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าวอีกต่อไป และบทเพลงที่ร้องกันตื้นทุ่งนาบางตาเถรในยามเกี่ยวข้าวสมัยก่อนจึงถูกลืมเลือนไปพร้อมกับการเข้ามาของรถเกี่ยวข้าว

1.2.5 การนวดข้าว การนวดข้าวในอดีตก็เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่ชาวนาจะต้องอาศัยแรงงานจากคนและสัตว์ไปพร้อมกัน ก่อนที่จะเก็บเกี่ยวชาวนาก็จะทำลานนวดข้าว หลังจากที่มีการเก็บเกี่ยวเสร็จ ชาวนาก็จะขนข้าวเข้าลาน นิมนต์พระมาสวดมนต์เย็น เสร็จแล้วจึงลงมือนวดข้าวโดยการผูกวัวหรือควายให้เป็นพวง แล้วปล่อยให้เดินย่ำข้าว จนเมล็ดข้าวหลุดจากรวงข้าว ในขณะที่วัวหรือควายกำลังย่ำอยู่นั้น ชาวนาก็จะมีการสงฟาง พานฟาง ไปด้วยโดยเครื่องมือที่ใช้ก็คือ ขอบายหรือคันฉาย ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่มีการลงแขก เรียกว่า การลงแขกนวดข้าว ในขณะที่มีการสงฟาง พานฟางอยู่นั้นก็มีการร้องรำทำเพลง เช่น เพลงสงฟาง เพลงพานฟาง ไปด้วย ทำให้บรรยากาศช่วงดึกครึกครื้นไปด้วยเสียงเพลง และแสงตะเกียงจากลานนวดข้าว บรรยากาศที่กล่าวถึงข้างต้นได้สูญหายไปหมดแล้วในปัจจุบัน จากการเข้ามาของเครื่องนวดข้าว และที่ปัจจุบันที่สุดก็คือ เครื่องที่ใช้เกี่ยวและนวดในเครื่องเดียวกัน ชาวนาไม่ต้องอาศัยแรงงานคน และแรงงานสัตว์ จ้างเกี่ยวและนวดเสร็จสรรพในเวลาเดียวกัน เครื่องมือเครื่องเดียว แปรรูปจากข้าวที่อยู่ในนาเป็นคัน ๆ ให้กลายเป็นข้าวเปลือกที่อยู่ในกระสอบได้เลย

1.2.6 การสีข้าว ในอดีตเท่าที่ชาวนามีชีวิตอยู่ในปัจจุบันจะให้ข้อมูลได้ก็คือ ใช้เครื่องสีฝัด หลังจากทีนวดเสร็จแล้ว ชาวนาก็จะเอาข้าวที่ได้จากการนวดไปใส่เครื่องสีฝัดเพื่อแยกเมล็ดสีกับเมล็ดเสี้ยน หรือขี้ลีบออกจากกัน แต่ปัจจุบันเครื่องสีฝัดเหล่านั้นได้ล้าสมัยไปหมดแล้ว ชาว

นานิยมใช้บริการจากรถเกี่ยวอีกเช่นกัน เพราะเมื่อข้าวเปลือกออกจากรถเกี่ยวก็เข้ากระสอบเพื่อขาย
ขั้นตอนการฝัดข้าวจึงหมดไป

1.2.7 การแปรรูป การแปรรูปในที่นี้ก็คือ การทำให้ข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร มี 2 วิธี
คือ การตำ กับ การสี การตำข้าวเป็นขั้นตอนในอดีตที่ชาวนาบางตาแตรในปัจจุบันบอกว่า ถ้าอายุ 30 -
40 ปีจะไม่ค่อยได้เห็น การตำข้าว ก็คือ การเอาข้าวเปลือกใส่ลงไปในครกที่ทำจากไม้ขนาดใหญ่
หรือไม้ก็ครกกระเดื่อง สำหรับครกตำข้าวนั้น จะใช้แรงงานคนช่วยกันใช้สากตำข้าว ตำจนเปลือก
หลุดจากเมล็ดข้าวทั้งหมด แต่ถ้าเป็นครกกระเดื่องชาวนาจะใช้ทำเหยียบคันสาก เพื่อให้สาก
กะเทาะเปลือกให้หลุดจากเมล็ดข้าว สำหรับการสีข้าวนั้น ในสมัยก่อนที่ตำบลบางตาแตร จะมีโรงสี
ขนาดใหญ่อยู่หนึ่งโรง ชาวนาก็จะเอาข้าวไปสีที่นั่น ราคาสีไม่แพง แต่เจ้าของโรงสีจะได้ผลผลิตจาก
การสีข้าวทั้งหมดนอกจากข้าวสาร นั่นก็คือ ปลายข้าว รำข้าว และแกลบ ซึ่งถ้าหากชาวนาจะใช้
ของเหล่านี้ก็ต้องไปซื้อเอา แต่ในปัจจุบัน ชาวนาขายข้าวเปลือก แล้วซื้อข้าวสารมาบริโภคแทน จึง
ทำให้ขั้นตอนการสีข้าวของชาวนาไม่มีอีกแล้ว

2. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวในด้านการบริโภค

สำหรับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวในด้านการบริโภค แต่เดิมชาวนาจะมีความเป็นอยู่
อย่างเรียบง่าย อาหารการกินส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ การได้มาซึ่งอาหารในอดีต
ชาวนาจะเก็บมาจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นผัก เช่น ผักบุ้ง สายบัว เป็นต้น ส่วนอาหารจำพวกเนื้อ
สัตว์ส่วนใหญ่ก็จะเป็นปลา ซึ่งตำบลบางตาแตรก็อยู่ติดกับแม่น้ำท่าจีน ปลาในสมัยนั้นก็ชุกชุม
ชาวนาใช้เวลาส่วนหนึ่งจากการที่ว่างจากการทำนามาจับปลา หรือหาของป่ามากิน ดังนั้น อาหาร
ส่วนใหญ่ของชาวนาจึงเกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่ถ้าประเภทไหนที่ไม่มีในธรรมชาติ ชาวนาก็จะปลูก
กินเองบ้าง เช่น ตะไคร้ โหระพา ใบกะเพรา เป็นต้น โดยอาหารเหล่านี้ปลอดจากสารพิษต่าง ๆ ใน
ขณะเดียวกัน ชาวนาขาดสิ่งของที่เป็นเครื่องปรุงอาหาร เช่น น้ำตาลปึก น้ำปลา เป็นต้น ก็จะอาศัย
การแลกเปลี่ยนกับข้าวที่เก็บไว้ สำหรับอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ นอกจากปลาที่หามาได้ ชาวนาก็นิยม
เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ไว้เพื่อใช้เป็นอาหารในคราวที่จำเป็นบ้าง อาหารส่วนใหญ่จึงเป็นอาหาร
ที่ชาวนาไม่ต้องลงทุนไปซื้อหา มา ในปัจจุบัน อาหารการกินของชาวนาบางตาแตรก็ไม่ขาดแคลน แม้
น้ำท่าจีนก็ยังเป็นแหล่งที่ชาวนาใช้หาปลาอยู่เช่นเดิม ซึ่งชาวนาบอกว่า ก็ยังพอมีปลาให้หาอยู่ แต่
ด้วยเวลาที่จำกัดจากการทำนา ทำให้ชาวนาไม่ค่อยมีโอกาหาปลามากินเอง หันไปนิยมบริโภคปลา
ทะเล ซึ่งมีขายทั้งในตำบลบางตาแตรเอง และในตัวอำเภอสองพี่น้อง สำหรับผักที่ชาวนาบางตาแตร
บริโภคส่วนใหญ่ก็ปลูกกันอยู่ในตำบล เช่น ผักบุ้ง ผักคะน้า ถั่ว เป็นต้น บ้านไหนไม่ได้ปลูก ก็ไป
ขอแบ่งซื้อบ้านที่เขาปลูกได้ ส่วนประกอบในการทำอาหารในปัจจุบันส่วนใหญ่ชาวนาจะซื้อ โดย
หาซื้อได้ง่ายทั้งในตลาดบางซอ และร้านขายของชำที่มีอยู่ตลอดแนวถนนบางตาแตร

ส่วนการถนอมอาหารนั้น ในอดีต การถนอมอาหารมี 2 วิธี คือ การคอง กับการใช้แสงแดด หรือความร้อนเข้าช่วย การคองที่ชาวบางตาเถรนิยมทำกันในสมัยก่อนก็คือ การคองผลไม้ เช่น มะขม มะม่วง เป็นต้น จะมีผักบ้างเป็นบางชนิด เช่น หน่อไม้ ผักเสี้ยน เป็นต้น ถ้าเป็นปลา ชาวตากีจะเอามาทำปลาร้า ปลาแห้ง ปลาเค็ม ปัจจุบันการทำปลาร้า ปลาแห้ง ปลาเค็ม ยังพอมิให้เห็น อยู่บ้าง แต่จะเป็นบ้านของคนที่ไม่ต้องทำนาอีกแล้ว หรือไม่ก็เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ทำ เนื่องจากพอมิเวลาไม่ ต้องไปทำนา แต่ส่วนใหญ่การถนอมอาหารในปัจจุบันชาวนาแทบทุกบ้านจะมีตู้เย็นเอาไว้แช่อาหาร ที่ต้องการใช้บริโภคนาน ๆ

นอกจากนี้ที่ตำบลบางตาเถรก็มีการนำข้าวมาแปรรูปในลักษณะต่าง ๆ แต่ส่วนใหญ่ก็จะ เกี่ยวพันอยู่กับคติความเชื่อ เช่น การทำกระยาสารท การทำข้าวเม่า การทำข้าวยาสุ ซึ่งกิจกรรม เหล่านี้ปัจจุบันไม่ค่อยมีคนทำ จะอาศัยบริโภคของเหล่านี้ก็ในยามเทศกาลที่มีการทำขาย หรือญาติที่ ไปอยู่ต่างถิ่นนำไปฝาก

สำหรับวัฒนธรรมการบริโภคของเด็กรุ่นใหม่ในตำบลบางตาเถรในปัจจุบัน เด็กจะไม่รู้จัก ขนบแบบดั้งเดิมที่มักมีขายในงานวัด เช่น น้ำตาลเป่า เป็นต้น แต่เด็กสมัยนี้จะหันไปบริโภคอาหาร ประเภทขนมก๊อบแก๊บ และอาหารจำพวกฟาสฟู๊ดมากขึ้น ซึ่งอาหารจำพวกนี้ก็จะมิขายอยู่ใน โรงเรียนสองพี่น้องวิทยา

ในด้านของเครื่องมือเครื่องใช้ คราวเรือน ในสมัยก่อนชาวนาส่วนใหญ่จะใช้เตาถ่าน บาง บ้านก็ใช้ไม้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงในการทำอาหาร ภาชนะที่ใช้ทำอาหาร ในช่วง 40-50 ปีที่แล้วจะเป็น ภาชนะที่ทำจากดิน ที่เรียกว่า เครื่องปั้นดินเผา แต่ถ้าเป็นบ้านคนมีฐานะมีอันจะกินก็จะใช้ภาชนะ อะลูมิเนียม ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบัน ชาวนาแทบทุกบ้านจะมีเครื่องใช้ไฟฟ้า อาทิ หม้อหุงข้าว เตาไฟ ฟ้าอยู่ประจำบ้าน ส่วนที่ยังใช้เชื้อเพลิงก็จะเป็นเตาแก๊ส

3. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต

การแลกเปลี่ยนในการวิจัยนี้ คือ การใช้ข้าวเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนกับสิ่งของ ซึ่ง ฐานะของข้าวในอดีตสามารถ ที่จะไปแลกกับของกินของใช้ที่จำเป็นแก่การดำรงชีพของชาวนา แต่ ข้าวในปัจจุบันมีฐานะเดียว ก็คือ แลกเปลี่ยนกับเงิน ซึ่งก็คือการขายนั่นเอง

ในวัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิม ชาวนาที่ทำนาปลูกข้าวจะไม่สามารถตอบสนองความ ต้องการของคนได้ทุกอย่าง ดังนั้นจึงต้องเอาข้าวไปแลกเปลี่ยนกับคนอื่นที่มีสิ่งของที่ชาวนาต้องการ จากการศึกษพบว่า คนที่ชาวนามักจะไปแลกด้วยก็คือพวกพ่อค้าคนจีนที่พายเรือเอาของมาขายตาม ลำน้ำท่าจีน สิ่งของที่ชาวนามักนิยมแลกกับพวกพ่อค้าคนจีน คือ น้ำตาลปีบ น้ำปลาเกลือ เป็นต้น โดยอัตราการแลกเปลี่ยนสมัยนั้น ชาวนาบอกว่า ชาวนาจะเป็นผู้ตีราคาข้าวเอง ประมาณถึง ละ 5 บาท ดังนั้นเมื่อไปแลกกับอะไรก็ตามก็ดูราคาข้าวเป็นเกณฑ์

4. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวในด้านคติความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำงาน .

การเปลี่ยนแปลงด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมนั้น เกิดขึ้นหลังจากที่ชาวนาได้ยอมรับเอาความเป็นวิทยาศาสตร์เข้าไปสู่ท้องถิ่นมากขึ้น วิทยาศาสตร์เหล่านั้นได้เข้าไปลดขั้นตอน และเติมเต็มความคาดหวังของชาวนาซึ่งแต่เดิม ความคาดหวังเหล่านั้นผูกโยงอยู่กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

การเปลี่ยนแปลงทางด้านคติความเชื่อ และพิธีกรรมนั้น เป็นการเปลี่ยนที่แปลกกว่าวัฒนธรรมข้าวด้านอื่น ๆ คือ วัฒนธรรมข้าวด้านอื่น ๆ ที่กล่าวมาในข้างต้น เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ต่อไป แต่การเปลี่ยนแปลงด้านคติความเชื่อเป็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่การสิ้นสูญ เนื่องจากเมื่อชาวนาไม่ทำพิธีกรรมเหล่านั้น ก็ไม่ยอมถ่ายทอดวัฒนธรรมเหล่านั้นไปสู่รุ่นลูกหลานอีกด้วย

หากมองย้อนกลับไปในอดีตพบว่า ชาวนาบางตาแตรจะมีคติความเชื่อ และพิธีกรรมขึ้นมารองรับกระบวนการทำนาเกือบทุกขั้นตอน และมีพิธีกรรมขึ้นมารองรับเกือบทุกช่วงของชีวิตข้าว

สำหรับคติความเชื่อ ที่เกี่ยวกับข้าวและการทำงานที่พอจะมีผู้ให้ข้อมูลได้ในปัจจุบัน ก็มี เชื่อเรื่องแม่โพสพ เชื่อเรื่องเจ้าที่เจ้าทาง เชื่อเรื่องพระธรณี เชื่อเรื่องพระพิรุณ ในส่วนของพิธีกรรมที่พอจะมีผู้ให้ข้อมูลได้ก็คือ พิธีทำบุญลาน พิธีรับท้องข้าว ประเพณีแห่นางแมว พิธีทำขวัญข้าว

ในปัจจุบันคติความเชื่อ และพิธีกรรมเหล่านั้นได้สูญหายไปหมดแล้ว ตามกฎเกณฑ์ของพุทธศาสนาที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง จะต้องเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ชาวนาบางคนได้เปลี่ยนแปลงความเชื่อแบบดั้งเดิมมาเป็นความเชื่อที่ใกล้ตัว เช่น ก่อนการทำนาก็มีการบนบานต่อหลวงพ่อบอม วัดไร่โรงวัว นึกถึงสมเด็จพระพุทธโคดม นึกถึงหลวงพ่อโสวิราช พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ที่วัดโบสถ์คอนถ้ำแพน เป็นต้น แต่เท่าที่ได้พูดคุยกับชาวนาส่วนใหญ่จะไม่สนใจเรื่องความเชื่อ แต่จะให้ความสำคัญกับการเร่งทำนามากกว่า

7.2 อภิปรายผลการวิจัย

กรอบแนวคิดที่สำคัญในการศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางคาแตร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” ก็คือการมองว่า ระบบวัฒนธรรมข้าวในตำบลบางคาแตรเป็นระบบใหญ่ ประกอบด้วยระบบย่อย ๆ 4

องค์ประกอบ คือ 1. ระบบการผลิต 2. ระบบการบริโภค 3. ระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิต 4. ระบบความเชื่อ

ระบบย่อยของวัฒนธรรมข้าวทั้งหมดจะมีความสัมพันธ์กัน และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยปัจจัยในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น มีจุดเริ่มต้นจากภายนอก คือ การรับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้ามาปรับประยุกต์ใช้ สิ่งที่เด่นชัดในชุมชนบางคาเถร คือ การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต ที่ชาวนารับเอาแนวคิดการทำนา 2 ครั้งต่อปีหรือที่เรียกว่า การทำนาปรัง เข้ามา ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบอื่นทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะระบบที่ถูกกระทบมากที่สุด จนไม่อาจจะปรับตัวอยู่ต่อไปได้ก็คือระบบความเชื่อ การกำเนิดขึ้นมาของคลองชลประทาน ทำให้การแห่นางแมวหายไป การกำเนิดขึ้นมาของรถเกี่ยวข้าว ทำให้ประเพณีลงแขกหายไป การเกิดขึ้นของลานธ.ก.ส. ทำให้ระบบการแลกเปลี่ยนที่เกิดจากการเอื้ออาทรหายไป นี่เป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งของผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต

Ogburn (1922 , อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 62) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรม 2 ประเภทว่า คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ โดยเน้นว่า วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเป็นสาเหตุก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ หากมองการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาในตำบลบางคาเถรภายใต้กรอบคิดของ Ogburn ก็จะพบว่า การเข้ามาของรถไถนา การเข้ามาของรถเกี่ยวข้าว ได้กลายเป็นสาเหตุที่วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ อันได้แก่ ประเพณีและพิธีกรรม รวมทั้งคติความเชื่อ และบทเพลง ที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนาไปได้สูญหายไปจากบางคาเถร และหากมองลึกกลงไปในเรื่องจิตใจของชาวนาปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ขอความเห็นจากครูแจ้ง คล้ายสีทอง ว่า หากพูดถึงเรื่องจิตใจระหว่างคนสมัยนี้กับสมัยก่อนต่างกันมากไหม ครูแจ้งตอบว่า “คนเดี๋ยวนี้ขาดการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เห็นแก่น้ำเงินมากกว่าน้ำใจ ทำอะไรก็เป็นเงินไปหมด จะเป็นเหมือนที่พระเจ้าโกศลฝัน แล้วไปบอกพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ตอบว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในความฝันจะเกิดขึ้นในยุคที่ศีลธรรมคนเริ่มเสื่อม ก็คือสมัยนี้แหละ”

ลักษณะความแตกต่างของวัฒนธรรมข้าวที่เกิดขึ้น 2 ช่วงเวลา คือวัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิม และวัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่ คือปรากฏการณ์การก้าวไปสู่ความทันสมัย ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นภาพพจน์ของสภาพชุมชนบางคาเถรที่ก้าวไปสู่ความทันสมัยในด้านต่าง ๆ

1. การจ้างแรงงาน เป็นภาพพจน์ที่เด่นชัดที่สุดว่า ชุมชนบางคาเถรได้ก้าวไปสู่ความทันสมัย ก่อนปี พ.ศ. 2504 ชาวนาบางคาเถรยังนิยมการลงแขกเกี่ยวข้าวอยู่มาก แต่พอมีการทำนา 2 ครั้งต่อปี การแลกเปลี่ยนแรงงานก็เริ่มหดหายไป การจ้างแรงงานเข้ามาแทนที่ และ ณ ปัจจุบันนี้แนวโน้มการจ้างแรงงานในตำบลบางคาเถรเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

2. การประกอบอาชีพอื่นแทนการทำนา ผลจากระบบเศรษฐกิจแบบการค้า ทำให้ชาวนาบางคาเถรบางคนเริ่มละทิ้งอาชีพการทำนา แล้วหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นมากขึ้น เช่น การเลี้ยง

กึ่งกลางค่า และเริ่มมีการเลี้ยงนกกกระจอกเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนุ่มสาวชาวบางคาแตรที่เริ่มหันหลังให้กับสังคมเกษตรกรรม ไปแสวงหาความสำเร็จความก้าวหน้าโดยการศึกษาในระดับสูง หรือ การเข้าสู่การทำงานในโรงงาน

3. การใช้ประยุกต์วิทยาใหม่ ๆ พบเห็นได้ชัดว่า ความทันสมัยเข้ามาทดแทนการทำนาแบบพื้นบ้านของชาวนาบางคาแตรเกือบหมดทุกขั้นตอนแล้ว ชาวนารู้จักใช้เครื่องมือใหม่ ๆ ในการทำนา เช่น รถไถ รถเกี่ยว เครื่องสูบน้ำ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็รู้จักวิธีควบคุมและกำจัดแมลงโดยใช้ประยุกต์วิทยาสมัยใหม่ เช่น ยาฆ่าแมลง เป็นต้น

4. การเลื่อนฐานะทางสังคม พบว่า ในชุมชนบางคาแตร ชาวนานิยมส่งลูกส่งหลานเข้าเรียน ค่ำถึงร้อยละ 80 และมีอัตราการส่งลูกเรียนต่อเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้ด้วยความเชื่อว่า ฐานะทางสังคมของลูกหลานจะก้าวหน้าได้ก็ด้วยการศึกษา

5. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว พบว่าระบบครอบครัวในตำบลบางคาแตรมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น บทบาทของพ่อแม่ลดลง ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว เยาวชนลดระดับการเชื่อฟังพ่อแม่ลง

6. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในด้านศาสนา พบว่า วัดในตำบลบางคาแตร ซึ่งมีอยู่จำนวน 6 วัด มีพระที่จำพรรษาน้อยมาก คนในบางคาแตรจะเน้นทำมาหากินมากกว่าการบวช ระยะเวลาในการบวชจะเหลือน้อยลง ประมาณ 7 วัน หรือ 15 วัน ความเชื่อ ความรู้ และความเข้าใจในศาสนามีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่เดิมกิจวัตรประจำของชาวนาคือตื่นเช้าขึ้นมาก็เตรียมอาหารใส่บาตร แต่ปัจจุบันกิจวัตรเช่นนั้นก็น้อยลงไป ในขณะที่เดียวกันก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านจริยธรรม การปฏิบัติตามจริยธรรมเดิม ๆ ลดลง ลูกหลานชาวนาเริ่มมีการมั่วสุมคดียาเสพติดก็มี และบางครั้งวัดเองนั้นแหละที่กลายเป็นแหล่งมั่วสุมของพวกคดียา

7. เครื่องอำนวยความสะดวก ผู้วิจัยได้มีโอกาสรับนิมนต์เข้าไปนั่งในบ้านของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญหลายท่าน เมื่อสังเกตไปรอบ ๆ ข้างก็พบว่า ภายในบ้านของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญแทบทุกบ้านจะมีเครื่องอำนวยความสะดวกพร้อมพรั่ง อันได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องฉายซีดี ตู้เย็น โทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวเรือน รถจักรยานยนต์ รถยนต์ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการเข้าไปของไฟฟ้า และถนนหนทางที่สะดวกสบาย โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ได้นำพาเอาความทันสมัยเข้าไปยังบางคาแตร

8. ความเป็นทางการของกลุ่มทางสังคม แต่เดิมความเข้มแข็งของชุมชนบางคาแตร เกิดจากการรวมกลุ่มอย่างหลวม ๆ แบบเครือญาติ อาศัยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นตัวหลอมรวม แต่ปัจจุบันได้มีการรวมกลุ่มทางสังคมในลักษณะที่เป็นทางการมากขึ้น เช่น กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน กลุ่มแม่บ้าน

แปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้จะมีการจัดองค์กรกันอย่างเป็นทางการ มีการแบ่งงานกันทำ มีผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชา

ลักษณะเด่นทั้ง 8 ประการข้างต้นเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงชุมชนบางตาเถรได้ว่า ชุมชนบางตาเถรได้เปลี่ยนผ่านจากสังคมดั้งเดิม ไปเป็นสังคมแบบทันสมัย เพราะวิถีชีวิตที่ชาวนาเข้าไปเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นอาชีพ หรืออุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ รวมไปถึงสภาพแวดล้อมรอบตัวของชาวนาบางตาเถรมีความเป็นวิทยาศาสตร์ มีความเป็นสังคมทันสมัย แต่ในแง่จิตใจ สิ่งที่ชาวบ้านบางตาเถรยอมรับร่วมกัน ก็คือ ความทันสมัยดังกล่าวไม่ได้มาพร้อมกับความสุขความสบายอย่างแท้จริง และเป็นไปอย่างที่เราคาดคิด แต่กลับมากับความทุกข์ยากที่แก้ไขลำบากกว่ายุคเก่า คอคำถามของผู้วิจัยที่ว่า “ท่านยังคงมีความภูมิใจในอาชีพการงานที่เคยได้ชื่อว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติหรือไม่” ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญตอบว่า “สิ่งเดียวที่ยังมีความภูมิใจก็คือ การทำนาเป็นอาชีพอิสระ แต่ถ้าเลือกได้ขอกลับไปทำอย่างเก่าดีกว่า ตอนนี้ส่งลูกเรียนหมดแล้ว ถ้าลูกมันจบหมดเมื่อไหร่ มันคงเลี้ยงพ่อแม่มันได้ ถึงตอนนั้นก็คงไม่ทำนาอีกแล้ว”

สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถร ผู้วิจัยขอสรุปตามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญหลายท่านที่ได้กล่าวไว้ โดยแต่ละท่านจะให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกัน นั่นคือ

ปัจจัยแรกที่มีอิทธิพลในการผลักดันให้วัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถรเปลี่ยนแปลงก็คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยจุดเริ่มต้นตั้งแต่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 และ 2 ที่ให้น้ำหนักในการพัฒนาประเทศไปในด้านเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการทำนา ก็คือ การสร้างเขื่อน และชลประทาน อีกด้านหนึ่งก็เน้นการส่งเสริมวิจัยด้านการผลิต การให้ชาวนามีที่นาเป็นของตนเอง การปรับปรุงระบบการตลาด ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชาวบางตาเถรในยุคนั้นก็คือ การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตข้าวจากเป้าหมายเพื่อการเลี้ยงตัวเอง มาเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการเปลี่ยนแปลงก็เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป วัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 และอย่างเข้าสู่ฉบับที่ 2 ยังคงผสมผสานกันระหว่างดั้งเดิม กับสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงมาทำนาแบบสมัยใหม่ที่ใช้แรงงานเครื่องจักร เกิดขึ้นในหมู่ชาวนารวยที่มีพื้นที่การทำนามาก ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่รถไฟเดินตามแพร์หลายไปถึงอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม กลุ่มชาวนาที่มีฐานะไปเห็นการทำนาแบบใช้ควายเหล็กก็รับเอามาใช้ที่ตำบลบางตาเถรด้วย ส่วนชาวนาระดับกลางและล่างในสมัยนั้นยังคงดำรงวิถีชีวิตการทำนาแบบเก่าที่ใช้แรงงานคนและสัตว์เป็นหลัก

ปัจจัยประการที่สองที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวตรงกันว่า เป็นปัจจัยที่เด่นชัดที่สุดในการผลักดันให้วัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถรเปลี่ยนแปลงไป ก็คือ จัดทำโครงการพัฒนาท้องถิ่น และ

ช่วยประชาชนในชนบทให้มีงานทำในฤดูแล้ง หรือที่รู้จักในนาม โครงการเงินผัน ซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) ภายใต้รัฐบาลโดยการนำของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ นายกรัฐมนตรี โครงการนี้เป็นโครงการที่รัฐได้ผันเงินจากส่วนกลางลงไปสู่ภาคตำบล โดยให้สภาตำบลคิดโครงการขึ้นมาเพื่อพัฒนาตำบลของตน ที่ตำบลบางตาเถร ก็ได้รับอิทธิพลจากเม็ดเงินดังกล่าวเช่นกัน โดยมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลายอย่างที่เอื้อต่อการทำนา เช่น ระบบชลประทาน ถนน ไฟฟ้า ด้วยความสะดวกสบายของโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร ชาวนาในตำบลบางตาเถรจึงหันมาทำนาปรังกันทั้งหมด โดยทำนาปีละ 2 ครั้งบ้าง 3 ครั้งบ้าง ในขณะที่เดียวกันรัฐยังได้มีแผนพัฒนาชนบท คือ การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ช่วยสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมข้าวมากขึ้น สภาพของวัฒนธรรมข้าวช่วงนี้ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกล่าวไว้ว่า “แทบไม่มีบ้านใดเลยที่ใช้ควายไถนา ทุกบ้านจะหันมาใช้ควายเหล็ก ทั้งซื้อเอง ทั้งเช่าเขามาไถ” ในแง่ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตข้าวจากแบบดั้งเดิม มาเป็นแบบสมัยใหม่ ชาวนายอมรับว่ามีความสะดวกสบายมากขึ้นจากเครื่องจักรที่นำเข้ามาสู่กระบวนการทำนา แต่ได้เกิดผลกระทบในด้านลบเช่นเดียวกับชาวนาไทยในท้องถิ่นอื่น ๆ ดังที่ แสวง รัตนมงคลมาส กล่าวไว้ว่า การรับเอาวิธีการทำนาแผนใหม่ที่เต็มไปด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ทำให้ชาวนาด้องเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากระบบการผลิตแบบเลี้ยงตัว (self – sufficient economy) ให้กลายเป็นระบบการผลิตแบบเลี้ยงตลาด (market economy) เปลี่ยนแบบแผนการผลิตเดิมชนิดพึ่งตนเอง (self – reliance) ให้กลายเป็นชนิดพึ่งคนอื่น หรือพึ่งระบบภายนอก (dependence) คือพึ่งทุน พึ่งเทคนิค และพึ่งนโยบาย และเปลี่ยนวิถีชีวิตเดิมของเกษตรกรจากการเป็น “ผู้รู้ทาง” ในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลผลิตและดำเนินชีวิต ให้กลายเป็น “ผู้หลงทาง” ไปกับกระแสความซับซ้อนของกลไกการผลิตและการตลาด (แสวง รัตนมงคลมาส, 2521 : 11) ซึ่งสภาพที่เป็นจริงของชาวนาดำบลบางตาเถรก็ไม่แตกต่างไปจากบทวิเคราะห์ดังกล่าวแต่ประการใด

แนวโน้มวัฒนธรรมข้าวของชุมชนบางตาเถรในอนาคต เป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วง เนื่องจากเมื่อมองบริบทของวัฒนธรรมข้าวที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติของชาวนาดำเนินอาชีพการทำนา ซึ่งชาวนาดำเนินตรงกันว่า ทำเท่าไรก็ไม่รวยซักที ทัศนคติของชาวนาที่ส่งลูกหลานให้เรียนหนังสือเพื่อจะได้สบายในภายภาคหน้า ทัศนคติของบุตรหลานชาวนาดำเนินอาชีพการทำนาที่ไม่อยากสืบทอดอาชีพการทำนาจากบรรพบุรุษ เพราะการทำนาเป็นอาชีพที่เหนื่อย สภาพการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การทำนาที่ลดน้อยลงจากสมัยก่อนเนื่องจากชาวนาหันไปปลูกพืชชนิดอื่น หรือเลี้ยงสัตว์แทน พอจะคาดเดาได้ว่า อีก 30-40 ปีข้างหน้า สภาพวัฒนธรรมข้าวในชุมชนบางตาเถรจะอ่อนล้าลงเต็มที และอาจจะสิ้นสูญไปในที่สุด ดังคำพูดของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญซึ่งเป็นชาวนามาตลอดชีวิตกว่า 70 ปีแล้วว่า “ถึงเราจะไม่ปลูกข้าว อเมริกาเขาก็ปลูก เราก็ซื้อข้าวอเมริกาได้”

7.3 ข้อเสนอแนะ

7.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ผู้วิจัยมีประเด็นที่จะนำเสนอเพื่อการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถร ทั้งนี้ก็เพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนา ให้วัฒนธรรมข้าวเหล่านั้น เกิดขึ้น คงอยู่ และสืบทอดต่อไป

7.3.1.1 ประเด็นกลไกในการเปลี่ยนแปลง งานวิจัยชิ้นนี้ยังไม่ได้ลงลึกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกลไกในการเปลี่ยนแปลงเท่าที่ควร เนื่องจากเวลาที่จำกัด และภาวะที่ผู้วิจัยเองเป็นพระภิกษุขาดความคล่องตัวในการเก็บข้อมูล จึงอยากเห็นการวิจัยครั้งต่อไปจะนำเสนอกฎการเปลี่ยนของวัฒนธรรมข้าวในชุมชนบางตาเถร โดยอาจจะจับเอาระบบใดระบบหนึ่งของวัฒนธรรมข้าวที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ 4 ระบบมาศึกษาอย่างจริงจังในเรื่องที่เกี่ยวกับกลไกการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็น นโยบายของรัฐ การเข้ามาของนายทุน เป็นต้น

7.3.1.2 ประเด็นที่ควรวิจัยเพิ่มเติมในเรื่องที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว คือ การปรับตัวของชาวนาต่อสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของวัฒนธรรมข้าวในตำบลบางตาเถร ประเด็นที่เกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับเครื่องมือสมัยใหม่ของชาวนาดำบลบางตาเถร ประเด็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงอาชีพของชาวนาดำบลบางตาเถรจากที่เคยทำนาไปประกอบอาชีพอย่างอื่น ประเด็นหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบของชาวนาดำบลบางตาเถร

7.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.3.2.1 ควรส่งเสริม และสนับสนุนให้ชาวนาที่มีพื้นที่การทํานาน้อยประมาณ 5-10 ไร่ได้ใช้วิธีการทํานาแบบดั้งเดิม ทั้งนี้เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมข้าวแบบดั้งเดิม และชาวนาได้ลดต้นทุนในการทํานา โดยถือว่าเป็นภารกิจขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ต้องริเริ่มจัดทำเป็นโครงการ

7.3.2.2 ภายใต้ระบบการศึกษาแผนใหม่ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถสร้างหลักสูตรร่วมกับโรงเรียนในชุมชนได้ ควรมีการร่วมนำหลักสูตรเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวสมัยดั้งเดิมมาให้นักเรียนโรงเรียนสองพี่น้องวิทยาได้เรียนทั้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติ รวมทั้งใช้โรงเรียนเป็นแหล่งเก็บรวบรวมเครื่องมือในการทํานาแบบดั้งเดิมในลักษณะของพิพิธภัณฑ์โรงเรียน

7.3.2.3 การแก้ไขปัญหาชาวนาตามโครงการพัฒนาต่าง ๆ ควรคำนึงถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ชาวบ้านมีอยู่ เพราะโครงการบางอย่างที่ลงไปในพื้นที่นั้นอาจจะตีความเข้าใจของรัฐที่ไม่ใช่คนในพื้นที่ แต่อาจจะไปทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมของเขา

7.3.2.4 รัฐต้องหาวิธีที่จะสร้างความภูมิใจในอาชีพการงานของชาวนา สร้างความภูมิใจของเขาวชนจากการที่ได้เกิดเป็นลูกของชาวนา ในขณะที่เดียวกันชุมชนและครอบครัวต้องมีกลยุทธ์เพื่อดึงเขาวชนให้เห็นความสำคัญของอาชีพการงาน เพื่อให้รับช่วงการทำงานต่อไปในอนาคต แต่อาจจะส่งเสริมวิธีการทำงานในรูปแบบของทฤษฎีใหม่

ภาคผนวก ข
คำสั่งลงนโยบายของ
ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมทย์
นายกรัฐมนตรี

ภาคผนวก ข

คำแถลงนโยบายของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

นายกรัฐมนตรี แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร

(วันพุธที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2518)

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช (นายกรัฐมนตรี) :

ท่านประธานสภา และท่านสมาชิกผู้มีเกียรติ

ตามที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรี ตามประกาศพระบรมราชโองการ ลงวันที่ 14 มีนาคม 2518 นั้น ข้าพเจ้าและคณะรัฐมนตรีได้กำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดินโดยคำนึงถึงสถานการณ์ของประเทศอย่างละเอียดและถี่ถ้วนแล้ว จึงขอแถลงเพื่อสภาผู้แทนราษฎรจะได้พิจารณาคัดค้านไปนี้

ในเบื้องต้น จำเป็นต้องแถลงให้ชัดเจนเสียก่อนว่า รัฐบาลซึ่งข้าพเจ้าและคณะรัฐมนตรีได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้นนี้ เป็นรัฐบาลผสมระหว่างพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่ล้วนสำนึกในความรับผิดชอบที่มีต่อประเทศชาติและประชาชน ในอันที่จะจัดตั้งรัฐบาลที่มีเสถียรภาพพอสมควร เพื่อดำเนินการปกครองประเทศตามค้ำลลองของระบบประชาธิปไตยต่อไป

ดังนั้นจึงขอให้เข้าใจด้วยกันว่า การจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นในครั้งนี้ เป็นการร่วมกันในทางการเมืองในเชิงนโยบายที่ใช้แก้ไขปัญหาด่าง ๆ ของประเทศชาติอันเป็นที่รักของเราในขณะนี้ เป็นสำคัญ แกนกลางที่ผ่นึกกำลังของพรรคการเมืองต่าง ๆ ซึ่งร่วมกันเป็นรัฐบาลครั้งนี้ค้นหาไขพรรคหนึ่งพรรคใดไม่ หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใดไม่ แท้ที่จริง แกนกลางคือนโยบายและแผนปฏิบัติการต่าง ๆ ซึ่งรัฐบาลนี้จะได้แถลงให้สภาผู้แทนราษฎรทราบเพื่อขอความไว้วางใจในวันนี้

รัฐบาลผสมชุดนี้ ตระหนักดีถึงปัญหาสำคัญที่ชาติบ้านเมืองของเรากำลังเผชิญอยู่ ขณะนี้สังคมไทยกำลังอยู่ท่ามกลางความตึงเครียด เรากำลังเผชิญกับความแตกแยกซึ่งกำลังเริ่มปรากฏขึ้น เราเริ่มเห็นความเป็น “เรา” เป็น “เขา” มากขึ้นทุกที ทุกวันนี้เราทุกคนได้ยินเสียงที่กล่าวขวัญถึงความแตกต่างและการต่อสู้ระหว่างชนชั้น ตลอดจนการล้มล้างรุนแรงต่าง ๆ เสียงเรียกร้องเหล่านี้หาใช่เป็นเรื่องที่เหลวไหลเสียทีเดียวไม่ เราต้องยอมรับความเป็นจริงว่า ในบ้านเมืองของเราขณะนี้มีความไม่เป็นธรรมมากมายหลายประการ เราต้องยอมรับว่า ความไม่เป็นธรรมที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ เป็นความบกพร่องและความผิดพลาดของการบริหารราชการแผ่นดินในอดีต ซึ่งเราจะต้องรีบแก้ไข จัดปัดเป่าเสียแต่บัดนี้ เพื่อจะได้ไม่สายเกินไป

เราต้องฟังใคร่ครวญให้คิดว่า บ้านเมืองไทยของเราจำเป็นต้องถูกปลดปล่อยให้ผ่านเข้าสู่ กระแสของความรุนแรง ระเบิดปะทะกัน ดังที่บางฝ่ายกำลังเรียกร้องเสียดสอนกันอยู่ด้วยหรือ ทำไมเราจึงไม่พยายามที่จะขจัดความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ด้วยสันติวิธีซึ่งเป็นอุปนิสัยดั้งเดิมของคน ไทยซึ่งรักความสงบ และรู้จักสมานประ โยชน์เพื่อความสามัคคีของบ้านเมืองตลอดมา รัฐบาลผสม ชุดนี้มีความเชื่อว่า กระบวนการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมที่ก่อปรด้วย ความเป็นธรรมนั้น ไม่จำเป็นต้องดำเนินบนวิถีทางแห่งการล้มล้างทำลายชนชั้นใด ๆ ก็มีทางสู่ความ สำเร็จได้อย่างแน่นอน

เป้าหมายทางเศรษฐกิจ

รัฐบาลนี้มีความเชื่อมั่นว่า มนุษย์เราคำรงอยู่มิใช่เพื่อรับใช้รัฐ แต่รัฐต่างหากดำรงเพื่อรับใช้ ประชาชน ฉะนั้นรัฐบาลนี้จึงถือว่า เป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของนโยบายของ รัฐบาล เพราะเรื่องปากท้องของประชาชนนั้นย่อมเป็นเรื่องที่รัฐบาลนี้จะให้ความสำคัญเป็นห่วงใยมาก ที่สุด

กล่าวโดยย่อ เป้าหมายทางเศรษฐกิจตามนโยบายของรัฐบาลนี้ สรุปได้เป็น 3 ประการ คือ

1. ต่อต้านและขจัดความยากจน โดยมุ่งให้ประชาชนที่บรรลุนิติภาวะทุกคนที่ทำงานมีราย ได้อย่างน้อยไม่ต่ำกว่าเดือนละ 1,000 บาท ทั่วทุกคน
2. สร้างงานให้ประชาชนคนไทยในประเทศได้ทำทั่วทุกคน ภายในเวลาไม่เกิน 5 ปี
3. ต่อต้านภาวะเงินเฟ้อ

1. ต่อต้านความยากจน

การต่อต้านความยากจน เป็นงานที่ต้องดำเนินระยะยาว และอันที่จริงการพัฒนาทาง เศรษฐกิจ ก็คือ การขจัดความยากจน หรือในกรณีที่ความยากจนได้หมดสิ้นไปแล้ว การพัฒนานั้นก็ เป็นการยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น และด้วยความเป็นธรรมสำหรับ ประเทศเรา เท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ปัญหาความยากจนจะจางหายไปแน่ หากประชาชนที่บรรลุนิติ ภาวะทุกคนที่ทำงานมีราย ได้อย่างต่ำไม่น้อยกว่าคนละ 1,000 บาทต่อเดือน ดังนั้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายประการนี้ รัฐบาลได้กำหนดแผนปฏิบัติการไว้ดังนี้

แผนปฏิบัติการสำหรับเขตชนบท

ก. บรรเทาความทุกข์ยากเฉพาะหน้า

เป็นที่ทราบกันอยู่ว่า เป็นที่ทราบกันอยู่ว่า ชาวไร่นาของเราส่วนใหญ่กำลังทุกข์ยากด้วย เหตุที่การเพาะปลูกได้ผลน้อย เพราะขาดน้ำบ้าง เพราะน้ำท่วมบ้าง ศัตรูพืชก็รังควาญมาก ยิ่งหนี้สิน ด้วยแล้ว ส่วนมากก็ท่วมทันสิ้นตัวตัวทีเดียว แผนปฏิบัติการริบควนของรัฐบาลชุดนี้จึงอยู่ที่ช่วยให้มี

รายได้เพิ่มขึ้นทันที เพื่อจะไปบรรเทาความทุกข์ยากของชาวไร่ ชาวนา ลงอย่างฉับพลัน กล่าวคือ จะจัดสรรเงินงบประมาณมอบหมายให้สภาตำบล ใช้จ้างแรงงานท้องถิ่นขุดคูคลอง ทำฝายเก็บน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้โดยกำหนดจุดหมายไว้ว่า บริเวณซึ่งกำลังเดือดร้อน เพราะถูกภัยธรรมชาติ เช่น เขตอีสาน ภาคใต้ และที่ราบภาคกลาง จะเป็นเขตที่ได้รับการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์พิเศษ ปริมาณเงินที่รัฐบาลจะจัดสรรให้เพื่อการนี้ จะไม่น้อยกว่า 2.5 พันล้านบาท และจะจัดสรรให้ทันทีเพื่อให้ทันใช้ใน ช่วงเวลาก่อนที่จะถึงฤดูกาลทำไร่ทำนา ซึ่งเป็นระยะที่ชาวไร่ ชาวนากำลังว่างงาน การจัดสรรเงินงบประมาณเพื่อการนี้ จะกระทำโดยส่วนหนึ่งจะคัดรายการรายจ่ายที่เห็นว่าไม่รีบด่วนพอจะรอไว้ก่อน ได้ หรือที่มีความจำเป็นน้อยออกจากงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2518

ข. วางแผนบรรเทาทุกข์ยากช่วงต่อไป

ในระยะ 6 เดือนแรก จะมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติขึ้นใหม่ แผนพัฒนาดังกล่าว นี้ จะยึดถือเอาความต้องการของประชาชนแต่ละตำบลทั่วประเทศ ซึ่งทางรัฐบาลจะดับทราบจากทุก ตำบล เมื่อสภาตำบลได้ใช้เงินก้อนแรกที่รัฐบาลจัดให้ตามความมุ่งหมายที่ระบุไว้ในข้อ ก. ไปแล้ว ทั้งนี้ เพื่อสร้างความหวังใหม่ที่จะได้รับการปรับปรุงภาวะการทำกินและภาวะการเป็นอยู่อย่างแน่นอน ให้เกิดขึ้นในใจประชาชนอย่างถ้วนหน้า

รัฐบาลนี้มีความเชื่อมั่นว่า การวางแผนที่มาจากท้องถิ่น จะช่วยแก้ปัญหาความยากจนและลด อัตราอาชญากรรมให้บรรเทาเบาบางลงได้อย่างแน่นอน เมื่อได้ดำเนินการวางแผนในทำนองนี้แล้ว แต่ละตำบลจะได้รับการจัดสรรงบประมาณเป็นส่วนสัก ครอบคลุมเป็นรายตำบล ซึ่งจะได้ใช้เป็นปัจจัยในการสร้างงานให้แก่ประชาชนภายในตำบลได้เพิ่มขึ้น อนึ่ง การวางแผนระดับท้องถิ่นจะมีมาตรการ กำกับให้กลมกลืนกับแผนรวมของประเทศ เป็นต้น

ค. ผันเงินทุนจากสถาบันการเงินสู่เกษตรกร

ระหว่างฤดูกาลเพาะปลูกปี 2518-2519 รัฐบาลจะใช้มาตรการผันเงินทุนจากสถาบันการเงิน ทุกประเภท โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์ เข้าสู่มือเกษตรกรในชนบทเพิ่มขึ้นจากเดิมจำนวนไม่น้อย กว่า 4 พันล้านบาท และจะกระทำต่อเนื่องกันทุกปีเพื่อให้เงินทุนไหลสู่มือเกษตรกรครบถ้วนตาม ความจำเป็นในการผลิต ซึ่งจะต้องขยายตัวขึ้นเรื่อย ทั้งนี้โดยมุ่งหมายที่จะให้เงินทุนจากสถาบันการ เงินไหลเข้าแทนที่เงินทุนเอกชนซึ่งดอกเบี้ยแพงมาก จนครบ

อนึ่ง เพื่อกันมิให้เงินทุนในภาคเอกชนถูกใช้ไปในทางฟุ่มเฟือย หรือเป็นผลเสียทาง เศรษฐกิจอย่างอิสระปราศจากขอบเขต รัฐบาลจะดำเนินการด้วยการขอความร่วมมือจากสถาบันการ เงิน และจากเอกชนที่มั่งคั่งทั้งหลาย รวมทั้งใช้มาตรการต่าง ๆ ที่มีอยู่และที่จะสร้างขึ้นใหม่ ระงับ การใช้ทุนของประเทศที่มีอยู่อย่างจำกัดมากไปในด้านที่เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนรวมน้อย หรือเป็นไปในทางทำลายทุนให้สูญเสียบ่อยอย่างน่าเสียดายลงด้วย มาตรการดังกล่าวนี้จะมีผลยับยั้ง การลงทุนในกิจการที่ส่งเสริมความฟุ่มเฟือยในเมืองไว้และจะผลักดันให้ทุนไหลสู่ชนบทมากขึ้น

ง. เข้าประกันราคาผลผลิตของเกษตรกร

เพื่อให้เกษตรกรของชาติมีความมั่นใจในรายได้ที่จะได้รับจากการผลิตของตนว่าจะได้ในจำนวนค่าสุดเท่าใด ก่อนที่จะถึงฤดูกาลเพาะปลูกปี 2518-2519 รัฐบาลนี้จะดำเนินการประกันราคาข้าวเปลือก ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ถั่วเหลือง ปอ และพืชอื่น ๆ ที่เกษตรกรปลูกทำกันอย่างแพร่หลาย จนเป็นพืชหลักที่ทำรายได้ให้กับเกษตรกรจำนวนมาก รวมทั้งขจัดอุปสรรคที่ขัดขวางมิให้พืชผลของเกษตรกรเคลื่อนไหวตามราคาตลาดโลกให้หมดสิ้นไปด้วย สำหรับชาวไทยที่มีอาชีพในการทำยางพารานั้น รัฐบาลจะพิจารณาช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ ทั้งในด้านการส่งเสริมและการตลาด เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมอย่างแท้จริง

จ. ส่งเสริมการประมงและเลี้ยงสัตว์

รัฐบาลนี้เห็นว่า อาชีพหลักของชาวไทยทุกประเภท จะต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุนอย่างทั่วถึงกันทั้งในด้านการผลิตและตรวจตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาชีพหลักที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศสูง และมีประชากรที่ประกอบอาชีพเหล่านี้เป็นจำนวนมาก รัฐบาลนี้ จะเข้าอุ้มชูและสนับสนุนด้วยการขจัดอุปสรรคที่ขัดขวางมิให้งานอาชีพนั้นมีรายได้สูงพอจะยึดถือเป็นงานสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัวได้อย่างแท้จริง

แผนปฏิบัติการสำหรับในเมือง

การขจัดความยากจนในเขตเมืองหรือนครใหญ่ ทุกภาคของประเทศนั้น รัฐบาลจะดำเนินการดังต่อไปนี้

ก. จะอาศัยโครงสร้างอาคารสงเคราะห์จำนวน 20,000 หน่วยต่อปี ซึ่งกำหนดหมายไว้เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย และยังคงขาดที่อยู่อาศัย ให้เกิดผลในทางสร้างงานให้ประชาชนทำเพิ่มขึ้นด้วย

ข. จะดำเนินการให้ประชาชนผู้บรรลุนิติภาวะแล้ว และมีรายได้ต่ำกว่า 1,000 บาทต่อเดือน ได้รับการสงเคราะห์ในประการดังต่อไปนี้อย่างครบถ้วน โดยจะดำเนินการให้สำเร็จหลังจากที่เข้าบริหารแล้ว 6 เดือน คือ

(1) ได้รับสิทธิโดยสารรถประจำทางทุกสาย โดยไม่ต้องเสียค่าโดยสารเพื่อให้การสงเคราะห์ประการนี้สำเร็จตามเป้าหมาย จะดำเนินการแก้ไขระบบสัมปทานเดินรถโดยสารเสียใหม่ และจะกำหนดให้ผู้ได้รับสัมปทานเดินรถโดยสาร จัดรถเฉพาะเพื่อให้นักเรียนซึ่งเป็นบุตรของประชาชนผู้มีรายได้น้อยตามเกณฑ์ดังกล่าวโดยสาร โดยไม่ต้องเสียค่าโดยสารด้วยเช่นกัน

(2) ได้รับสิทธิไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ และค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับสำหรับบุตรทุกคน

(3) ได้รับบริการด้านการรักษาความเจ็บป่วย โดยไม่ต้องเสียค่ารักษา

2. สร้างงานให้ประชาชนคนไทยในประเทศได้ทำทั่วทุกคน

รัฐบาลนี้เห็นว่า ประชาชนจะมีรายได้ดีตามที่กำหนดหมายไว้ ก็เมื่อประชาชนมีงานทำอย่างบริบูรณ์ และเมื่อประชาชนมีรายได้ดีแล้ว ประชาชนก็ย่อมมีกำลังซื้อสูง และสูงในวิสัยที่จะใช้จ่ายได้มากขึ้น กำลังซื้อของประชาชนหากสูงมากแล้วบรรยากาศในการลงทุนทางธุรกิจทุกแขนงก็ย่อมจะดี เป็นทางให้งานมีเพิ่มให้ประชาชนทำมากยิ่งขึ้น ฉะนั้น รัฐบาลนี้จึงมีเป้าหมายที่จะสร้างงานให้คนไทยทั้งชาติมีทำอย่างบริบูรณ์ โดยกำหนดหมายไว้ว่า จะให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ภายในเวลา 5 ปีซึ่งแผนปฏิบัติการจะเป็นดังต่อไปนี้

ก. จะจัดตั้งหน่วยงานส่งเสริมสินค้าออกแห่งชาติขึ้น เพื่อทำหน้าที่ประสานงานทุกด้านที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสินค้าออก รวมทั้งติดตามขจัดอุปสรรคและข้อเสียเปรียบในเชิงการแข่งขันในตลาดต่างประเทศ เพื่อให้โอกาสในการส่งเสริมสินค้าที่ผลิตได้ในประเทศทุกชนิดออกไปขายในต่างประเทศมีมากขึ้น ซึ่งย่อมจะมีผลในด้านการสร้างงานให้ประชาชนได้ทำถ้วนหน้ากัน หน่วยงานนี้ในขั้นต้นจะมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้บริหารและรับผิดชอบโดยตรง เพื่อให้การประสานงานด้านเศรษฐกิจทุกแขนงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูง เป็นผลให้มีการขยายการลงทุนด้านการผลิต ทั้งที่เป็นทุนในประเทศ และจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นรวดเร็วทันกับความจำเป็นที่จะต้องได้งานทำของประชาชนซึ่งเพิ่มขึ้นทุกปี หน่วยงานส่งเสริมสินค้าออกแห่งชาตินี้ จะจัดตั้งขึ้นภายในเวลาหนึ่งเดือนหลังจากรัฐบาลชุดนี้ได้รับความไว้วางใจให้เข้าบริหารประเทศ อนึ่ง จุดหมายอีกประการหนึ่งของการดำเนินงานส่งเสริมสินค้าออกแห่งชาติก็คือการลดความเสียเปรียบทางดุลการค้าลง

ข. โครงการจัดสร้างอาคารสงเคราะห์ 20,000 หน่วยนั้น จะทำให้คนมีงานทำโดยตรงจำนวนถึง 100,000 คน และมีงานทางอ้อมด้านต่าง ๆ อีก 250,000 คน

ค. จะดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง เพราะการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างงานให้คนทำได้มากอย่างและหลายแขนง ทั้งนี้ โดยจะยกฐานะและขยายบทบาท ตลอดจนความรับผิดชอบขององค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว ให้เทียบเท่าทบวง และจะกำหนดหน้าที่ให้เน้นหนักไปในทางสร้างงานอาชีพของประชาชนในชนบท โดยมอบหมายให้ดำเนินการปรับปรุงบริการและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในต่างจังหวัด เป้าหมายของการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแนวทางดังกล่าว ไม่เพียงแต่จะเพื่อขยายงานอาชีพของประชาชนเท่านั้น แต่จะมุ่งไปที่การแสวงเงินตราต่างประเทศ เพื่อรักษาดุลการชำระเงินไว้มิให้ต้องเสียเปรียบด้วย

ง. จะส่งเสริมให้คนต่างจังหวัดมีงานทำ อย่างกว้างขวาง โดยจะพยายามให้มีการลงทุนในต่างจังหวัดมากขึ้น ทั้งนี้ จะกระทำได้โดยการยกเว้นภาษีบางอย่างเป็นพิเศษแก่ธุรกิจที่จัดตั้งและดำเนินการในต่างจังหวัด

จ. เพื่อช่วยเสริมให้การลงทุนทางธุรกิจแขนงต่าง ๆ ขยายตัวได้ง่ายขึ้น อันจะเป็นผลให้ประชาชนมีงานทำเพิ่มขึ้น รัฐบาลจะมอบหมายให้ธนาคารแห่งประเทศไทยดำเนินมาตรการให้ปริมาณเงินในตลาดขยายตัวดี มีผลให้ลคอัตราดอกเบี้ยลง

ฉ. จะส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ เฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนที่จะสร้างงานให้คนทำได้จำนวนมาก อย่างไรก็ตามรัฐบาลนี้จะได้กำหนดเงื่อนไขการลงทุนให้เป็นไปในทางที่จะคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชนคนไทย และของประเทศไว้ให้ได้มากที่สุด อีกทั้งเป็นไปในทางที่จะจูงใจฝ่ายลงทุนได้ดีด้วย นอกจากนี้ยังจะกำหนดเงื่อนไขที่มีผลในทางป้องกันพิษภัยที่จะเกิดกับทรัพยากรธรรมชาติแลพสภาพแวดล้อมไว้อย่างรอบคอบอีกด้วย

3. ต่อด้านภาวะเงินเฟ้อ

รัฐบาลนี้ไม่มีเป้าหมายถึงขั้นที่จะขจัดภาวะเงินเฟ้อให้หมดสิ้นไป เพราะความจริงมีอยู่ว่าภาวะเงินเฟ้อนั้นยังไม่อาจจะหยุดยั้งไว้ได้ แต่พอจะผ่อนคลายให้เบาบางและช้าลงไปได้แน่นอน อย่างไรก็ตาม การให้การสงเคราะห์แก่ประชาชนที่มีรายได้น้อยให้เพียงพอเป็นทางที่จะบรรเทาความเดือดร้อนอันเกิดจากภาวะเงินเฟ้อที่ตกหนักอยู่กับประชาชนกลุ่มที่มีรายได้น้อยและทำให้เบาบางลงได้ดีและเร็วที่สุด

มาตรการทางการคลังก็จำเป็นต้องใช้เข้าช่วยบรรเทาความเดือดร้อน อันเกิดจากภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงด้วย ซึ่งรัฐบาลจะดำเนินการทันทีเมื่อเห็นว่าจำเป็น

อนึ่ง ระบบการค้าและการผลิตที่มีลักษณะเป็นการผูกขาดก็เป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ค่าครองชีพของประชาชนสูงขึ้น กิจกรรมที่มีลักษณะเป็นการผูกขาดมีทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน ฉะนั้นเพื่อสกัดกั้นมิให้ค่าครองชีพของประชาชนสูงขึ้นเพราะการผูกขาด รัฐบาลนี้จะจัดตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่ติดตามพิจารณาและตรวจสอบการดำเนินงานทุกประเภทที่มีลักษณะเป็นการผูกขาดขึ้นในสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี โดยนายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้รับผิดชอบควบคุม และสั่งการให้มีการปรับปรุงแก้ไข เพื่อขจัดการดำเนินการที่เอารัดเอาเปรียบประชาชน โดยกิจการกลุ่มนี้อย่างทั่วถึง

เป้าหมายทางสังคม

เป้าหมายทางสังคมของรัฐบาลนี้มีดังต่อไปนี้

1. ลดช่องว่างระหว่างคนมีกับคนจน และจัดสวัสดิการสังคมให้ดีขึ้น
2. จัดระบบการศึกษาให้เป็นธรรมขึ้น
3. เปลี่ยนค่านิยมทางสังคมของสังคมเสียใหม่
4. อำนวยความสะดวกสบายภายในบ้านเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ

1. ลดช่องว่างระหว่างคนมีกับคนจน

รัฐบาลนี้จะดำเนินการลดช่องว่างระหว่างคนมีกับคนจน ด้วยการปรับปรุงวิธีจัดเก็บและระบบภาษีทางตรง เพื่อให้ภาษีทางตรงเป็นรายได้ส่วนสำคัญของรัฐ และในขณะเดียวกันจะได้ผ่อนคลายนโยบายภาษีทางอ้อมลง ทั้งนี้ โดยตั้งเป้าหมายไว้ว่า แต่ละปีจะให้ภาษีทางตรงมีอัตราเป็นส่วนร้อยละของภาษีอากรทั้งหมดของประเทศเพิ่มขึ้นปีละไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 และเพื่อสกัดกั้นการรั่วไหลของภาษีทางตรงให้สำเร็จผลตามความมุ่งหมายได้เร็วขึ้น นอกจากจะปรับปรุงวิธีการจัดเก็บโดยใช้เครื่องจักรสมองกลเข้าช่วยแล้ว จะใช้การลงโทษทางอาญาอย่างหนักเข้าช่วยอีกด้วย

รัฐบาลนี้ให้สัญญาว่า ในช่วง 2 ปีแรก รัฐบาลจะไม่เพิ่มอัตราภาษีเงินได้โดยเด็ดขาด แต่กลับจะช่วยผ่อนคลายนโยบายภาษีให้แก่ผู้มีรายได้น้อย ด้วยการเพิ่มอัตรารลดหย่อนให้อีก หนึ่ง เพื่อช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ และลูกจ้างชั้นผู้น้อยที่กำลังได้รับอยู่เพราะค่าครองชีพสูง รัฐบาลจะดำเนินการให้สวัสดิการแก่ข้าราชการเหล่านี้อย่างจริงจังในด้านที่อยู่อาศัยเป็นพิเศษ

รัฐบาลนี้จะจัดตั้งกองทุนสวัสดิการคนงานขึ้น โดยกำหนดให้ทั้งฝ่ายนายจ้างและลูกจ้างหรือคนงาน จ่ายเงินสมทบให้แก่กองทุนนี้ในอัตราที่เป็นธรรมด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย กองทุนนี้จะจ่ายเงินสงเคราะห์ให้แก่ลูกจ้างหรือคนงานในกรณีที่ว่างงานหรือเมื่อตาย และคนงานหรือลูกจ้างมีสิทธิที่จะกู้ยืมเงินจากกองทุนนี้เพื่อใช้ในกิจการที่จำเป็น เช่น กู้ไปซื้อที่อยู่อาศัย เป็นต้น

เมื่อประชาชนมีโอกาสที่จะได้งานทำกันทั่วหน้าแล้ว ค่าจ้างแรงงานก็จะสูงขึ้น อัตราเงินเดือนก็จะต้องได้รับการปรับปรุงตามขึ้นตลอดไป

เมื่อมีการสนับสนุนการพัฒนาชนบทอย่างจริงจังดังที่ได้แถลงไว้ในเป้าหมายทางเศรษฐกิจแล้ว ชาชนบทก็จะมีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้นด้วย

2. สร้างระบบการศึกษาให้เป็นธรรม

การสร้างระบบการศึกษาให้เป็นธรรมขึ้น โดยดำเนินการให้การศึกษาที่มีพื้นฐานอยู่ที่การให้ความเสมอภาคในด้านการศึกษาและให้ความเสมอภาคในด้าน โอกาสที่จะศึกษาในทุกท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกัน โดยคำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ รัฐบาลมีแผนปฏิบัติการเพื่อการบรรลุเป้าหมายประการนี้ไว้ดังนี้

(1) ขยายการศึกษาภาคบังคับ เป็นการให้เปล่าแก่ประชาชนทุกคนอย่างทั่วถึงทั้งประเทศภายในระยะเวลาไม่เกิน 4 ปี โดยให้การศึกษาภาคบังคับมีคุณภาพทัดเทียมกันทั่วทุกท้องถิ่น

(2) ดำเนินมาตรการประกันความเสมอภาคแห่งโอกาสสำหรับการศึกษาที่มีไขภาคบังคับให้ผู้สำเร็จการศึกษาแต่ละระดับมีโอกาสศึกษาสูงขึ้นตามความต้องการของแต่ละบุคคล โดยการจัด

สถานศึกษาชั้นมัธยมและอุดมศึกษาไว้ให้เพียงพอ และจัดหาทุนการศึกษาไว้สำหรับนักเรียนที่ขาดแคลนแต่เรียนดี

(3) กระจายบริการด้านการศึกษาไปยังท้องที่ในเขตชนบทโดยทั่วถึง และให้เป็นระบบการศึกษาที่สำเร็จประโยชน์ในตัว สามารถเอื้ออำนวยให้ผู้ที่จะจบการศึกษาในแต่ละระดับวิชาชีพพอที่จะนำไปใช้ทำมาหากินเลี้ยงตัวได้ตามอัธยาศัย

(4) ให้อำนาจการบริหารการศึกษาแก่ท้องถิ่นอย่างเต็มที่ ให้จัดรูปการบริหารการศึกษาของท้องถิ่นเสียใหม่ มิให้มีความซ้ำซ้อนกัน และให้หน่วยงานที่รับผิดชอบทางการศึกษาในแต่ละท้องถิ่น สามารถกำหนดเนื้อหาวิชาและวิธีการเรียนรู้บางประการที่จำเป็นให้สอดคล้องกับความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละท้องถิ่น

(5) จัดการศึกษานอกโรงเรียน อันได้แก่การศึกษาผู้ใหญ่ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเน้นวิชาที่สอนให้นักไปในด้านการผลิต การจำหน่าย การจัดการไร่นา รวมทั้งสหกรณ์และการตลาดด้วย

(6) จัดรายการโทรทัศน์และวิทยุเพื่อการศึกษา ความยาวรวมกันวันละไม่น้อยกว่า 2 ชั่วโมง ออกอากาศสัปดาห์ละ 6 วัน ในหัวข้อวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับวิชาการเกษตรและวิชาชีพอื่น ๆ ตลอดจนนอบรมด้านธรรมเนียมและกฎหมาย ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดเรื่อง “มหาวิทยาลัยเปิด” ทั่วประเทศ

3. การเปลี่ยนค่านิยมทางสังคมของสังคมไทย

ค่านิยมทางสังคมบางประการ ที่ยังเป็นตัวถ่วงความเจริญของบ้านเมืองอยู่ในขณะนี้ จะต้องมีการชี้แนะให้เปลี่ยนไป และรัฐบาลนี้ได้กำหนดวิธีการไว้ดังนี้

ก. ใช้สื่อสารมวลชนชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจว่า สิทธิอำนาจต่าง ๆ นั้นมาจากประชาชน ไม่ใช่มาจากผู้ทรงอำนาจที่ไหน

ข. คนไทยจะต้องไม่ยอมรับนับถืออำนาจอันไม่ชอบธรรมและได้มาด้วยการทุจริตเป็นอันขาด

ค. ชักนำให้เกิดความเข้าใจและความเลื่อมใสในศาสนาในทางที่ชอบด้วยเหตุผล และขจัดความเชื่อที่อันงมงายต่าง ๆ ให้หมดไป

ง. สร้างอุปนิสัยประหยัคให้คหกรรม แทนความฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อที่มีอยู่ทั่วไป

4. อำนาจความสุขภายในบ้านเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ

รัฐบาลนี้เชื่อมั่นว่า บ้านเมืองที่สงบสุขจะต้องมีระเบียบวินัย และมีกฎหมายที่ใช้บังคับได้อย่างศักดิ์สิทธิ์ และยุติธรรมเสมอหน้ากันทุกคน ดังนั้น รัฐบาลนี้จะต้องดำเนินการทุกวิถีทาง เพื่ออำนาจความสุขให้เกิดขึ้นในบ้านเมืองของเรา เพื่อให้สุจริตชนทั้งหลายได้รับความปลอดภัย

และอบอุ่นใจทั้งในการทำมาหากินและการดำรงชีวิตของตน จะใช้มาตรการเด็ดขาดในการปราบปรามโจรผู้ร้าย และผู้ประพฤติดนเป็นภัยต่อสังคม โดยจะธำรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายอย่างแท้จริง ในการอำนวยความสะดวกสบายสุขภายในดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ รัฐบาลจึงได้กำหนดเป็นเป้าหมายเร่งด่วนที่จะพิจารณาเพิ่มอัตรากำลังเจ้าหน้าที่รักษาความสงบให้เพียงพอแก่ความจำเป็น และในขณะเดียวกันก็จะจัดตั้งศาลยุติธรรมในชนบทเพิ่มขึ้นในรูปของศาลยุติธรรมประจำถิ่นโดยเร็วที่สุด อนึ่ง ในการรักษาความสงบสุขของบ้านเมืองนั้นหากรัฐบาลมีความจำเป็นต้องใช้มาตรการรุนแรงอย่างใดอย่างหนึ่งไปบ้างก็ตาม รัฐบาลจะกระทำเพื่อส่วนรวมเท่านั้น จะไม่กระทำไปเพื่อกลุ่มอิทธิพลใดอิทธิพลหนึ่งอย่างเด็ดขาด

เป้าหมายทางการบริหาร

รัฐบาลนี้ได้พิจารณาเห็นว่า การปรับปรุงภาวะการทำกิน ภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทซึ่งเป็นปัญหาเร่งด่วนของชาตินั้น จะสำเร็จมิได้เลย ถ้ายังมีได้แก้ไขและปรับปรุงกลไกการบริหาร ในระดับต่าง ๆ เสียใหม่ ฉะนั้น ภารกิจรีบด่วนที่รัฐบาลนี้จะดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแล้วก็คือ การแก้ไขและปรับปรุงการบริหารท้องถิ่น หัวใจของนโยบายการบริหารของรัฐบาลนี้ก็คือ การบริหารประเทศที่จะอำนวยความสะดวกให้ประชาชนมีภาวะในทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ดีขึ้นโดยเร็ว ดังนั้น การปฏิรูปการบริหารของรัฐจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ รัฐบาลนี้จึงได้กำหนดแผนเร่งด่วนที่จะดำเนินการปรับปรุงกลไกการบริหารในขั้นต้นนี้ไว้ 2 ประการ คือ

1. กระจายอำนาจการบริหารไปสู่ท้องถิ่น โดยให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางในการบริหารอย่างแท้จริง
2. ส่งเสริมการบริหารท้องถิ่นโดยสภาตำบล

1. รัฐบาลนี้ได้พิจารณาเห็นว่า ในอดีตนั้นการบริหารของเราเป็นไปในลักษณะรวบอำนาจไว้กับส่วนกลาง หรือกับกระทรวงทบวงกรม รัฐบาลนี้เห็นว่าเป็นอุปสรรคต่อการกระจายความเจริญไปสู่ชนบท และไม่เป็นผลดีต่อประชาชน รัฐบาลนี้จึงได้กำหนดขั้นตอนในการแก้ไขปรับปรุงการบริหารเสียใหม่ดังนี้

ก. กระจายอำนาจการบริหารตามแผนงาน หรือนโยบายทุกประการที่จะต้องดำเนินการในท้องถิ่น จากส่วนกลางของทุกกระทรวงทบวงกรมไปยังจังหวัด และให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นศูนย์กลางรับผิดชอบดำเนินการ ให้บังเกิดผลงานที่กำหนดไว้ในแผนและนโยบายนั้น ๆ ไม่ว่าจะป็นงานของกระทรวง ทบวง กรมใดก็ตามโดยตลอด ทั้งนี้รัฐบาลจะได้พิจารณาแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎกระทรวง หรือ ระเบียบ ตลอดจนคำสั่งต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการกระจายอำนาจให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลาไม่เกิน 6 เดือน

ข. จะดำเนินการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ประชาชน กล่าวคือจะเสนอกฎหมายปรับปรุงท้องถิ่นให้สอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ เพื่อเปิดโอกาสให้การปกครองท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ มีการบริหารตนเองโดยอิสระอย่างแท้จริง เพื่อส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นทุกจุด

2. รัฐบาลนี้ได้พิจารณาเห็นว่า ประชาชนของชาติจำนวนมากไม่น้อยกว่าร้อยละ 85 อาศัยอยู่ในชนบท และทำมาหากินเลี้ยงชีพทางเกษตรกรรม ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมีรายได้ต่ำมาก การที่จะยกฐานะและรายได้ของคนกลุ่มนี้ให้สูงขึ้นได้ รัฐบาลจะต้องมีมาตรการในการดำเนินงานไว้อย่างสมบูรณ์ และรัฐบาลนี้เชื่อว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่จะบรรลุผลตามเป้าหมายได้นั้น จะต้องเป็นแผนที่กำหนดขึ้นจากท้องถิ่น และโดยท้องถิ่นเอง อีกนัยหนึ่งก็คือ การกำหนดแผนพัฒนาจะต้องเริ่มจากตำบลขึ้นมาอำเภอและจังหวัดและประกอบขึ้นเป็นแผนรวมของชาติ มิใช่แผนที่กำหนดไปจากส่วนกลางเช่นในปัจจุบันนี้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เองรัฐบาลนี้จึงได้กำหนดนโยบายส่งเสริมการบริหารท้องถิ่นโดยสภาตำบลไว้เป็นนโยบายเร่งด่วนประการหนึ่ง กล่าวคือรัฐบาลนี้จะดำเนินการให้สภาตำบลเป็นหน่วยงานมูลฐานทางประชาธิปไตย และทางเศรษฐกิจ โดยจะมอบอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการปกครองตนเองอย่างเต็มที่ เช่น

ก. วางแผนพัฒนาตำบลทั้งระยะสั้นและระยะยาวพร้อมทั้งจัดทำงบประมาณและติดตามผลการปฏิบัติงาน

ข. มีอำนาจในการเก็บภาษีที่ดินและภาษีบำรุงท้องที่

ค. บริหารการสาธารณสุขและสถานีนอนามัย

ง. ควบคุมและดำเนินการสำรวจและปักหลักเขตเพื่อการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของเกษตรกร เพื่อให้การออกเอกสารสิทธิในที่ดินกระทำได้ครบถ้วนภายใน 4 ปี ตำบลใดเมื่อได้มีการกำหนดเขตกรรมสิทธิ์ที่ดิน และออกเอกสารสิทธิครบถ้วนแล้ว ก็จะมอบหมายให้ตำบลนั้นดำเนินการปฏิรูปที่ดินตามแผนรวมของราชการส่วนกลางต่อไปทันที

จ. เข้าร่วมในการบริหารการศึกษาของตำบล

ฉ. ดำเนินการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันโจรผู้ร้ายภายในตำบล

รัฐบาลนี้ได้พิจารณาเห็นว่า สภาตำบลเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับปัญหาส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งย่อมจะต้องทราบดีว่า ราษฎรในท้องถิ่นกำลังประสบปัญหาใด หรือต้องการจะใช้วิธีการใดเพื่อแก้ภาวะการทำมาหากินและภาวะความเป็นอยู่ของคน รัฐบาลนี้จึงเห็นว่ากรมมอบหมายให้สภาตำบลเป็นผู้กำหนดแผนพัฒนาของคนขึ้นเป็นสิ่งที่เริ่มต้นที่ถูกต้อง ภาระหน้าที่ของรัฐบาลก็คือจัดสรรเงินงบประมาณให้สภาตำบลทุกแห่งรับไปดำเนินการ ในการจัดสรรงบประมาณนั้น รัฐบาลจะพิจารณาตามความจำเป็นและความเร่งด่วน ซึ่งแต่ละตำบลจะต้องดำเนินการไป เพื่อแก้ปัญหาการทำมาหากินและการดำรงชีพของราษฎรส่วนใหญ่เป็นสำคัญ และเมื่อได้งบประมาณจากส่วนกลาง

ไปแล้ว การสร้างงานในต่างประเทศก็จะเกิดขึ้น ซึ่งก็เป็นทางหนึ่งที่จะช่วยหนุนให้คนท้องถิ่นมีงานทำและมีรายได้มากขึ้น และเป็นการลดแรงงานจากชนบทมิให้ไหลบ่าเข้ามาสู่ส่วนกลางอีกด้วย

เป้าหมายทางการทหาร

รัฐบาลนี้ถือว่าเป็นภาระหน้าที่สำคัญสูงสุดของรัฐบาลที่จะต้องธำรงไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตยของชาติ ให้ปลอดภัยจากการรุกรานของอริราชศัตรูภายนอกทั้งหลายทั้งปวง รัฐบาลนี้จึงกำหนดเป้าหมายทางการทหารไว้เป็นภารกิจที่จะต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. จะจัดกำลังทหารให้เพียงพอแก่ความจำเป็น และให้มีสมรรถภาพสูง ทั้งในด้านกำลังพลและอาวุธยุทโธปกรณ์ พร้อมทั้งจะรับภาระในการพิทักษ์รักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติด้วยสมรรถนะและแสนยานุภาพของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใครอื่นทั้งสิ้น และกำลังทหารต้องเป็นของชาติ ไม่ขึ้นกับบุคคลคณะใด

2. จะส่งเสริมกำลังใจ ขวัญ และสวัสดิการทหาร ให้ทั่วถึงทุกด้าน รวมทั้งจะส่งเสริมให้ทหารเกณฑ์ได้เรียนรู้การประกอบอาชีพเมื่อปลดจากกองประจำการแล้ว

3. จะสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างทหาร ข้าราชการ และประชาชน เพื่อเกิดความสามัคคีอย่างแท้จริงขึ้นในชาติ ในขณะที่เดียวกันก็จะส่งเสริมให้ทหารมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศตามควรแก่กรณีด้วย ทั้งนี้เพื่อสร้างทัศนคติอันถูกต้องขึ้นว่า ทหารก็คือ ประชาชนของชาติ และในขณะที่เดียวกันรัฐบาลนี้ก็สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศมากขึ้น เช่น อาสาสมัครรักษาดินแดน เป็นต้น

เป้าหมายการต่างประเทศ

เป้าหมายนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลนี้ คือการรักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ โดยจะดำเนินการดังต่อไปนี้

รัฐบาลนี้ จะดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างอิสระ โดยจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของชาติตามเป้าหมายทางเศรษฐกิจและความมั่นคงปลอดภัยของประเทศเป็นสำคัญ

รัฐบาลนี้ จะส่งเสริมการค้าอยู่ร่วมกันโดยสันติ โดยยึดหลักการที่จะเป็นมิตรกับทุกประเทศ ที่มีเจตนาดีต่อประเทศไทยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในอุดมการณ์ทางการเมือง และระบอบการปกครอง แต่จะยึดหลักความยุติธรรม และความเสมอภาคเป็นสำคัญทั้งไม่แทรกแซงในกิจการภายในของกันและกัน

เพื่อให้เกิดดุลยภาพในความสัมพันธ์กับประเทศอภิมหาอำนาจ รัฐบาลนี้จะต้องดำเนินการให้มีการรับรองและมีความสัมพันธ์เป็นปกติกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน จะให้มีการถอน

ทหารต่างชาติออกจากประเทศไทยในระยะเวลา 1 ปี โดยคำนึงถึงสถานการณ์ในภูมิภาคนี้ และเจรจាកันอย่างฉันทมิตร

รัฐบาลนี้จะกระชับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน และสนับสนุนความร่วมมือกับกลุ่มประเทศอาเซียนในทุกวิถีทาง ทั้งจะไม่ลดละความพยายามในการหาช่องทางเพื่อให้มีการติดต่อในทางสร้างสรรค์กับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม ในด้านการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศนั้น รัฐบาลนี้จะพิจารณาถึงภาระผูกพันเป็นสำคัญ และจะไม่ยอมให้มีการเสียเปรียบใดๆ ทั้งสิ้น เพราะรัฐบาลประสงค์ที่จะสร้างพื้นฐานการพึ่งตนเองให้มากที่สุด และโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการทหาร

ท่านประธานที่เคารพ ท่านสมาชิกผู้มีเกียรติ ที่กระผมได้กราบเรียนมานี้เป็นนโยบายของรัฐบาล ก็คงจะมีสิ่งอื่นอีกหลายอย่างที่ท่านสมาชิกหรือประชาชนยังข้องใจก็จะใคร่ขอประทานให้ท่านสมาชิกได้ซักถาม รัฐบาลก็จะได้ชี้แจงให้ทราบหรือพยายามแก้ไขข้อข้องใจนั้น มีเรื่องหนึ่งที่กระผมอยากจะเรียน รู้สึกว่าท่านสมาชิกหลายท่านยังสนใจกันอยู่มากก็คือเรื่องพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ อยากจะทราบว่ารัฐบาลนี้มีทรรศนะอย่างไรกับพระราชบัญญัตินี้ กระผมขอกราบเรียนท่านประธานให้ทราบว่า เกี่ยวกับพระราชบัญญัตินี้รัฐบาลจะไม่ขัดข้องถ้าหากว่าท่านสมาชิกจะเสนอร่างพระราชบัญญัติยกเลิกขึ้นมา หรือถ้าท่านสมาชิกไม่ต้องการเช่นนั้นจะขอร้องให้รัฐบาลเป็นผู้เสนอพระราชบัญญัติยกเลิกเสียเอง รัฐบาลก็ยินดีจะกระทำตาม ขอขอบพระคุณครับ

(สมาชิกในที่ประชุมปรบมือ)

ภาคผนวก ก

เรียงความเรื่อง

ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา

ชื่อ น.ส. ธิสสัชช
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 / 1

นามสกุล รูปจำดี
โรงเรียน กิ่งกึ่งเมืองวิทยา

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

..... การทำนาเป็นอาชีพที่มีมาช้านาน และเป็นอาชีพหลักของ คนไทยมาตั้งแต่อดีตถึง
..... ปัจจุบัน ซึ่งในสมัยก่อนการทำนาต้องอาศัยแรงงานจากคนและสัตว์ในการไถนา ตัดนา
..... หว่านข้าว และ เก็บเกี่ยว เป็น เวลามากมายซึ่งแตกต่างไปจากสมัยปัจจุบัน เป็นอย่างมาก เพราะ
..... มีเทคโนโลยีเข้ามาช่วยทำให้การทำงานและการเก็บเกี่ยวเป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้นมาก การทำนา
..... นี้ถือได้ว่าเป็น อาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยทุกคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

..... คิดว่าทว่าชาวนาเป็นกระดูกสันหลังของชาติที่เปรียบเสมือนว่าเป็นอาชีพที่สำคัญมาก
..... แลกว่าคิดว่าชาวนาเป็นคนที่หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน อยู่ตลอดเวลานั้น แสดงให้เห็นว่าการทำนา
..... นั้นต้องอาศัยความอดทน เป็นอย่างมาก..... คนไทยส่วนใหญ่ ในภาคกลางจะมีอาชีพการ
..... ทำนาเป็นส่วนใหญ่ เพราะอาชีพทำนาเป็น อาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชาวนาเป็น อย่าง
..... มากภายในเวลา 1 ปี ซึ่งอาชีพนี้มีส่วนช่วยในการดูแลรักษาต้องเป็นคนที่มีความรู้ใน
..... การทำนามากพอสมควร ถ้าไม่มีความรู้ในการทำงาน เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็จะไม่ได้ผลผลิต
..... ดีเท่าที่ควรและการทำนาที่อาศัยคุณสมบัติหลายด้าน เช่น มีความอดทน ใจเย็น
..... รับผิดชอบ การเอาใจใส่ดูแล สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งสำคัญมากต่ออาชีพการทำนา
..... นอกจากนี้การทำนาจะต้องอาศัย ความสามัคคี อีกอย่างหนึ่งด้วย ถ้ามีคุณสมบัติดีทั้งนี้อาชีพ
..... การทำนาก็จะประสบผลสำเร็จทำให้ชาวนามีคุณภาพและได้ผลผลิตสูงทำให้ชาวนามีรายได้
..... เพิ่มขึ้นตามไปด้วย

..... อาชีพทำนาเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ได้ดีให้กับชาวนาหลายยุคหลายสมัยแล้ว
..... เพราะข้าวเป็นอาหารหลักของคนทั่วโลก ในปัจจุบันนี้ข้าวก็เป็นสินค้าส่งออกทั้งในและ
..... ต่างประเทศได้ก็เช่นเช่นเป็นที่ยอมรับของชาวต่างชาติว่ามีคุณภาพดีและการทำนาซึ่งเป็น
..... อาชีพที่ส่งเสริมให้เป็นคนที่มีคุณธรรมคือ อดทน รับผิดชอบ ใจเย็น และการเอาใจใส่
..... เป็นต้น เพราะฉะนั้นในฐานะที่เรานี้เป็นลูกชาวนาคนหนึ่งก็ควรที่จะช่วยกันเอาใจใส่
..... ดูแลในเรื่องที่จะช่วยเหลือได้มากที่สุดเพื่อที่ครอบครัวอาชีพนี้ไม่ให้สูญหายไปในอนาคต

ชื่อ นายล่าว วิเศษ นามสกุล คำภักดิ์
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 / 1 โรงเรียน สอนโพธิ์วิทยา

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการงาน”

อาชีพการงานเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่สำคัญต่อคนส่วนใหญ่นั่นเอง ในประเทศไทยมีอาชีพการงานมากมาย
ในบริเวณนี้ก็มีมากมายด้วยกัน ทั้งในหมู่คนยากจนและคนจนในสังคมกลางซึ่งมีหน้าที่ ส่วนใหญ่ในทำมาหากิน
สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีอาชีพการงานที่หลากหลายมากมาย การทำมาหากินถือว่าเป็นอาชีพหลักของคนใน
ภาคกลางก็ยังมีอาชีพการงานอย่างมากมาย เช่นอาชีพการงานในชนบท การทำมาหากินต้องมีความเอาใจใส่ในส่วนต่าง
เช่นในอาชีพการงาน เพราะถ้าขาดการดูแล ผลผลิตที่ออกมาจะไม่ดีคุณภาพและได้ราคาต่ำกว่าที่ควรจะเป็นหรือ
อาจขาดทุนจากการทำมา

อาชีพการงานในภาคกลางที่คนส่วนใหญ่นิยมทำกันนั้น เป็นอาชีพการงานที่มั่นคงและเป็นอาชีพที่มั่นคงและมีเกียรติยศเพราะ
สามารถรับเงินค่าจ้างอย่างเต็มที่ “ กระทั่งในอาชีพการงานที่ดี ถ้าหากไม่มีความขยันหมั่นเพียรก็จะต้องล้มเหลว
จากสาเหตุที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นเหตุให้คนส่วนใหญ่นิยมอาชีพการงานที่มั่นคงและสามารถ
เป็นอาชีพ เพราะเมื่อเราทำงานแล้วไปแล้วก็ไม่ได้อะไรมาเลยแม้แต่เงินเพียงเล็กน้อย ผลผลิตที่ได้ก็ต่ำเกินไปจน
เมื่อเราทำงานแล้วไปแล้ว เราก็ต้องดูแลในส่วนที่ขาดหายไปให้เรียบร้อยและดีเยี่ยม และนี่คือที่มาของ
ที่กล่าวมาข้างต้นซึ่งมีอาชีพการงานที่มั่นคงในอาชีพการงานและผลผลิตที่ออกมาดี เมื่อเราได้แต่เพียงอย่างเดียว
เราก็ควรจะเห็นแก่ตัวได้ จึงมีผลผลิตที่ออกมาดี ก็จะมีคุณภาพดี ขายได้ราคาดี และก็จะได้มาซึ่งกำไรที่ดี
เงินจากการทำมา ในภาคกลางส่วนใหญ่นั้น การทำมาหากินจะกระทำกันตั้งแต่ สิบสองชั่วโมง เรียกว่า การทำมาหากิน
อย่างหนัก จะกระทำในช่วงเย็นถึงตอนเช้าตรู่ ถึงตอนเย็นประมาณ สิบสองชั่วโมง การทำมาหากินในอาชีพการงานที่ดี
ผลผลิตที่ออกมาดี เพราะฉะนั้นคนส่วนใหญ่นิยมทำอาชีพการงานที่ดีและมั่นคง จึงเห็นได้ว่าคนส่วนใหญ่นิยมทำมาหากินได้
ดังนั้นจึงถือได้ว่าการทำมาหากินที่ดีนั้นเป็นหัวใจของคนในภาคกลาง

อาชีพการงานในอาชีพการงานที่สำคัญไม่เพียงแต่เพียงอย่างเดียว หรืออาจกล่าวได้ว่า อาชีพการงาน
ที่ดีนั้นเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่นิยมทำกัน เพราะคนส่วนใหญ่นิยมทำอาชีพการงานที่ดีและมั่นคงและต้องเป็น
คนคนหนึ่งที่ทำงานดีและมีความดีในอาชีพการงานที่ดีในอาชีพการงานที่ดี อาชีพการงานที่ดีนั้นเป็นอาชีพการงาน
ที่ดีและมีเกียรติยศและสามารถทำกำไรได้แก่คนส่วนใหญ่นิยมทำอาชีพการงานที่ดีและมั่นคงและต้องเป็น
มาซึ่งผลผลิตที่ดี อาชีพการงานที่ดีนั้นเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่นิยมทำกัน และนี่คือที่มาของ

บันทึกแบบฝึกหัดวิชาพลศึกษาทำมาของพ่อแม่เองคงดีใจไป

ชื่อ ศุภพร
 ชื่อสกุล ศิริศักดิ์
 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 / 1
 โรงเรียน สอนพี่น้องวิทยา

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

การทำนานั้น เป็นอาชีพที่สุจริต และเป็นอาชีพที่ป่อย่างมากมาย ทำกันมา สืบทอดกันมา เป็นอาชีพหลักของคนใน บางตาเถร เงินที่ได้มาจากการทำนั้น ถึงแม้จะเป็นรายได้ต่อปี แต่ก็พอเลี้ยงครอบครัวของบ้านเรา ทำให้ครอบครัว ของข้าพเจ้าอยู่ดีกินดี พยายามหา แรงงานของพวกข้าพเจ้า ที่ปลุกทั่วให้ประสาธน์กินนั้น ดิฉันเห็น พยายามของ มารดา และมือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีมา มารดาของ ข้าพเจ้าทำนากันกับทำนา อย่าง มาก ซึ่งท่านได้ทำมาตั้งแต่ข้าพเจ้ายังเป็นเด็ก จึงทำให้ข้าพเจ้า รัก และ จะรักมา มีนาปลูกซึ่งก็ มารดาและมือทำได้ ทำให้ ข้าพเจ้าได้ศึกษาอยู่ในระดับ มัธยมศึกษา และ เป็นรายได้ของครอบครัว และนาแปลงนี้ ทำให้ครอบครัวของข้าพเจ้า รู้จักที่จะรักษา ทรัพย์สินให้ได้อยู่กับครอบครัวของเรา เพราะมันเป็นสมบัติ ของเราที่เราต้องช่วยกันดูแล

นาของข้าพเจ้า ทำให้ ครอบครัวของข้าพเจ้า รู้จักการอดทน และอดทนพยายามใน การประกอบอาชีพ นาของข้าพเจ้า เป็นอาชีพที่ต้องใช้ แรงกาย แรงใจ ในการ ประกอบ อาชีพ ทำให้คนทุกคนใน ครอบครัว มีคุณสมบัติที่จะช่วยกันทำให้นาของเรา มีข้าวที่ เจริญงอกงามและออกผล และเก็บเกี่ยว เพื่อที่จะได้นำข้าว ไปขาย ทำให้ คนไทยมีข้าวกินกัน

อาชีพทำนานั้น บางคนคิดว่าเป็นอาชีพที่ต่ำ แต่สำหรับดิฉันแล้วอาชีพทำนา นี้ เป็นอาชีพที่มีคุณค่า แม้บางครั้งต้อง ประสบกับน้ำท่วมทำให้ข้าวเสียหาย แต่หากเราไม่ ท้อแท้ แต่หากเราช่วยกันหาวิธีที่จะป้องกัน

แต่อย่างไรก็ดี อาชีพทำนานั้น เป็นอาชีพที่ดี เหมาะแก่การยึดเป็นอาชีพ ไม่ว่าใครจะว่า อาชีพทำนานั้น เป็นอาชีพที่สกปรก และต่ำ และเป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงงาน อย่างมาก แต่ดิฉันคิดว่า อาชีพทำนานั้น เป็นอาชีพ ที่น่า ศรัทธาและชื่นชม ถ้าไม่ มีคนทำ ก็จะไม่มีความรู้ในคนไทยได้กินกัน และถ้าครอบครัวของข้าพเจ้า ไม่ได้ทำนา ครอบครัวของ ข้าพเจ้า ก็จะไม่มีความดี และ คงไม่ได้เรียนต่อ หรือมีงานทำที่ดีๆ

การทำนา

นักเรียนอยากสืบทอดอาชีพการทำนาแก่พ่อแม่เจดงดาบหรือใคร

ชื่อ นางสาว อรุณภา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 / 1

นามสกุล สว่างวัฒนะ
โรงเรียน สอนพิเศษวิฑูรา

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

บุคคลทุกคนต่างก็ล้วนมีภาระดำรงชีวิตที่แตกต่างกันไป ตามแต่อาชีพ ซึ่งการประกอบอาชีพนั้น ก็ต้องขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศของสถานที่นั้นๆ มาพิจารณาด้วย การประกอบอาชีพใด ซึ่งประเทศไทยนั้น มีลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงทำให้ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ มีอาชีพทางด้านเกษตรกรรม และหนึ่งในนั้น ก็คือ อาชีพการทำนา ซึ่งเป็น อาชีพที่ล้ำค่าของชาติ

การทำนา เป็นอาชีพทางสวนเกษตรอาชีพหนึ่ง ที่มีความสำคัญอย่างมากต่อประเทศไทย และถือว่า อาชีพการทำนา เป็น อาชีพที่เกื้อกูลถึงความเป็นไทย คือ ในบางสิ่ง ก็มีการลง แขนงคือ ข้าง ซึ่งจะต้องอาศัยความมีน้ำใจ และความสามัคคี ของผู้ประกอบ อาชีพนี้ด้วย

อาชีพ การทำนา นี้ มี ๒ ประเภท คือ นาปี และ นาปรัง การทำนาปี ก็คือ การทำนาที่สามารถ ทำได้ ๑ ครั้ง ต่อปี ส่วนการทำนาปรัง นี้สามารถ ทำได้ ๒-๓ ครั้ง ต่อปี ขึ้นอยู่กับความลาดชันของน้ำ การทำนาปรัง แต่ละครั้ง จะใช้เวลาประมาณ ๓ เดือน จึงจะสามารถ เก็บเกี่ยวได้

ด้วยเหตุนี้ อาชีพ การทำนา จึงเป็น อาชีพที่ผู้ประกอบ อาชีพนี้ จะต้องใช้ความอดทน และความพยายาม อย่างมาก ในการดูแลเอาใจใส่ถึงผลผลิต ซึ่งบางสิ่ง น่ายกย่อง อาจเคยคิดว่า อาชีพการทำนาเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย แต่ในความที่จริงแล้วกลับตรงกันข้าม เพราะถึงแม้ อาชีพการทำนา จะไม่มีชื่อเสียงตำแหน่ง แต่เราก็ควรที่จะตระหนักว่าบุคคลเหล่านี้ ก็เป็นบุคคลที่ทำงานประโยชน์ ให้สังคม คนทั้งประเทศ ในส่วนของปัจจัย ๔ คือ ในส่วนของอาหารนั้นเอง เพราะเป็นผู้ที่ปลูกข้าวให้ประชากรทั้งโลกได้บริโภคทุกวัน

ดังนั้น เมื่อเราทราบ ถึงภาระสำคัญของอาชีพ การทำนา ที่มีต่อประเทศไทย และ ประชากรของโลก ไม่น่าจะเป็นใน ส่วน ของความ เป็นอยู่ ที่ต้องดิ้นรน ในภาระดำรงชีวิต หรือจะเป็นการ แล้วยอด ซึ่งความ เป็นไทยแล้ว เราไม่ควร ที่จะรังเกียจ ยกย่อง และ คำนึง อาชีพ ที่บรรพบุรุษ ได้ สืบมาขึ้น เพื่อ ยกระดับไว้ถึงความเป็นไทย ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาติ และที่สำคัญ ก็คือ บุคคลที่ประกอบอาชีพการทำนา นี้ ก็ควรได้รับการยกย่องและ ให้ความสำคัญ

ชื่อ น.ส. อังวิสา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 / 3

นามสกุล
โรงเรียน
.....

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

อาชีพแรกแห่ง การดำรงชีวิต อาชีพแรกที่เมื่อลืมตาตื่นมา ก็ได้พบ
ได้สัมผัส เห็น คือ อาชีพการทำนา ซึ่งเริ่มก็เริ่มก็เริ่มกันมาช้านานของ
อาชีพนี้ และไม่มีใครที่จะไม่รู้จักอาชีพนี้

ที่มานการทำนาถือว่าเริ่มอาชีพ นานมาช้านาน และ ลึก กว้างขวาง
ตั้งแต่ยุคก่อนยุค การทำนาจะ เริ่ม ช่วง รัชกาลที่ ๑๐ นี้ แต่ มีพื้นที่มากจึงทำใน
เดือน ๑ ๓๐ นี้ ชาวที่ ข้าราชการ มีมา เหมือนกัน ทั้งๆ ที่ ช่วงก่อนนั้นพื้นที่ทำนา
ของจีน ๑ ได้ มีน แต่ ๒ ไร่ ๓ ไร่ ๔ ไร่ ๕ ไร่ ๖ ไร่ ๗ ไร่ ๘ ไร่ ๙ ไร่ ๑๐ ไร่
และ ๑๑ ไร่ ๑๒ ไร่ ๑๓ ไร่ ๑๔ ไร่ ๑๕ ไร่ ๑๖ ไร่ ๑๗ ไร่ ๑๘ ไร่ ๑๙ ไร่ ๒๐ ไร่

๓๐ นี้ อันแรก : คนที่ มา นานมาก : ๑๐๐ ปี ที่ ชาว ชาวมุสลิมยังไม่
มี กบฏ ๑๑ ไร่ ๑๒ ไร่ ๑๓ ไร่ ๑๔ ไร่ ๑๕ ไร่ ๑๖ ไร่ ๑๗ ไร่ ๑๘ ไร่ ๑๙ ไร่ ๒๐ ไร่
อันแรก ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี
เพราะ จากนี้ เรา ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี
ทั้ง ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

✓ อาชีพการทำนาไม่ใช่ว่า อาชีพที่ง่าย แต่ มันก็ไม่ใช่อาชีพที่ง่าย
เพราะ ๑ ไร่ ๒ ไร่ ๓ ไร่ ๔ ไร่ ๕ ไร่ ๖ ไร่ ๗ ไร่ ๘ ไร่ ๙ ไร่ ๑๐ ไร่ ๑๑ ไร่ ๑๒ ไร่ ๑๓ ไร่ ๑๔ ไร่ ๑๕ ไร่ ๑๖ ไร่ ๑๗ ไร่ ๑๘ ไร่ ๑๙ ไร่ ๒๐ ไร่
รวมแล้ว ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี
ทั้งนี้ มีมาช้านาน เป็น โรงงานอุตสาหกรรมที่ ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี
๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

ทุกปี ชาว ชาวนา มีคนจำนวนมาก ที่เห็น ต้นข้าว ก็ เข้ม ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี
๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี
๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี
๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

ชื่อ น.ส. ชวิศนาถ นามสกุล จันทมาลี
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 / 3 โรงเรียน สองพี่น้องวิทยา

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

การทำนาเป็นอาชีพหลักของคนไทย คนไทยส่วนมากจะประกอบอาชีพทำนา
เป็นหลัก เพราะถ้าไม่มีอาชีพทำนาทุกคนก็ไม่มีข้าวกิน การทำนาเป็นอาชีพที่ลำบาก
แต่กว่าจะได้ข้าว 1 ไร่ เม็ดข้าวใช้เวลาที่ยาวนาน ทั่วทั้งดินสมัยนี้จึงไม่นิยมที่จะปลูก
อาชีพทำนากัน

อาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักที่มีมาช้านานโดยที่พอจำได้ว่าเมื่อปู่คือต้น
การทำนาต้องใช้ระยะเวลาหลายเดือน ต้องทำหลายขั้นตอน และต้องใช้เงินขาดเงินแหว
งาหลายครั้งหลายครา กว่าจะได้ข้าวแต่ละเม็ด ก็เริ่มในสมัยนี้จึงเริ่มเทคโนโลยีต่างๆ
มาช่วยในการทำนามากมายก็ตาม แต่ที่พอเห็นหัวนาอยู่ดี มีผลจากอดีตจนถึง
ปัจจุบัน การทำนาได้เปลี่ยนแปลงไปมาก จากการใช้คนทำนา มาเป็นรถไถนา
แทน จากการใช้แรงงานคนเกี่ยวก็เปลี่ยนมาเป็นใช้รถเกี่ยวแทน แต่ถึงแม้ว่า
✓ การทำนาจะสบายขึ้นกว่าอดีตก็ตามแต่ด้วยดินสมัยนี้ที่ขี้น้ำน้อยยากจะทำนาอยู่ดี
เพราะต้องตากแดด ตากฝน ปลูกทำนาในช่วงเวลาที่เหมาะสมจึงได้ข้าวดี
การทำนาจะลำบาก แต่ก็เป็นอาชีพที่จำเป็น ถ้าไม่มีชาวนาทุกคนก็จะลำบาก อาชีพใน
สมัยนี้มีต่างๆ มากมายนี้เลือกทุกคนว่าที่จะใช้ทำอะไร ก็คงจะดีกว่าอาชีพนี้ที่ดีๆ
หรือยากที่จะทำนา

เพราะเห็นทุกคนลำบาก ดีว่าการทำนาเป็นอาชีพที่ลำบากต้องลงทุน
สูงแรงเยอะถ้ามีเงินหน่อยหนึ่งก็ปลูกสักฤดูกาลขายก็จะได้กำไร ทำนา
ที่ลำบากมีเงินไม่พอกับการทำนา ด้วยเหตุนี้จึงต้องต้องขยันหาเงิน
ส่วนตัวของชาวนาเพราะมีความรักดีกับชีวิตทุกคน

นักเรียนอยากสืบทอดอาชีพการทำนาของพ่อแม่คงสบายใจ

ชื่อ นามสกุล ศรัณวล
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 / 1

นามสกุล ศรัณวล
โรงเรียน ดงพญาผลึก

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

อาชีพการทำนานั้น เป็นอาชีพที่สุจริต เป็นอาชีพที่พอ-แม่ขุดพ่อบางที ก็มาเป็น
เด็กรุ่นแรกๆ ของบ้านที่ไม่ใช่เรื่องที่ย่อย เพราะอาชีพการทำนาคือ เป็นอาชีพที่ขยันขันแข็ง มี
มันคือใช้ใจอย่างมาก และในอาชีพนี้ มันก็ลำบาก ชาวไร่ชาวนามีประมาณ 50 ไร่ พอแล้ว
ขุดพ่อบางที ยึดอาชีพนี้เป็นหลักมาตลอด โดยทำงานหนักกับการทำนา มาเป็นเวลานาน แต่
ส่วนมากแล้ว ไร่ละพันกว่าบาท ความยากลำบากก็พอได้ มันก็ไม่ค่อยมี คนทำนาจะมีได้อีกมาก
ก็มันลำบาก แม่ขุดพ่อบางที จะไม่ยอมให้ ลูกๆ มาทำนาหรอก มันเหนื่อยยิ่งกว่า
มันมันหนัก ไม่ใช่แค่คิดที่จะไม่เลี้ยงดู อาชีพ จากการทำนา ไม่เลี้ยงดู ไม่ทำไร่ ชาวไร่ชาวนา
เมื่อวันดี ฝนตกค้ม เกิดน้ำท่วมขึ้น ไร่ก็ระสับระสว่นน้ำเป็นจำนวนมาก แต่น้ำ มันก็มี
มีอยู่บ้าง จนกว่าจะ 50 ไร่ มันก็เหนื่อยแล้ว ขาดรายได้ด้วยซ้ำ ไม่ค่อยได้
มันพอสบายใจ การทำงานเป็นอาชีพที่เหนื่อยยากมากที่สุด เพราะมันมีเงินได้บ้าง ชาวไร่ชาวนา
เพราะ “ยากจนคือความยาก” มันก็ทำให้เขาเหนื่อย และยิ่งถ้าเขาทำนาทุกภาค ยิ่งเหนื่อยยิ่ง
ในครอบครัวธรรมดา และใน ครอบครัวที่พอๆ กันทำนาเป็นอาชีพหลัก ขาดรายได้ด้วย มันก็ลำบาก
มากเลยด้วยคน ในสมัยก่อนมันทำนาทำนา เป็นไม่พอเลยคนยากคนจน เพราะในสมัยนั้น
ยังไม่ค่อยมีเงิน ไม่สามารถทำอะไรด้วย คนยากคนจนใช้ความอดทน แต่ในสมัยนี้ มีเครื่องใช้
พร้อม ความสะดวกสบาย ใช้เงินเยอะ สถานะที่รวยก็สะดวกกว่าในสมัยก่อน และในครอบครัวที่
สะดวกและสบายมากกว่า เป็นคนขยันพอๆ กัน

✓ สำหรับตัวข้าพเจ้า และครอบครัวที่คิด ที่จะทำอาชีพนี้ เป็นคนชอบทำนา
หรือ ไร่ชาวนาดีใจมาก ที่ได้ทำนาเป็น คนทำนาแล้ว มันก็มีความสุขมาก แต่สำหรับ
ใจที่อยากได้เงินมาเลี้ยงดูครอบครัว ที่ทำให้มันเหนื่อยยากยิ่งๆ แต่สำหรับคนธรรมดา
คนธรรมดาทำนา ได้ทำอยู่ทุกวันนี้ ทุกคนต่างก็มีความยาก เป็นอาชีพที่เหนื่อยยาก แต่
สำหรับ คนที่ ได้ทำนา และ ไร่ ในครอบครัวที่พอ-แม่ขุดพ่อบางที ได้ทำนาจนคนยาก

ชื่อ น.ศ. บุญทิพย์
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 / 3

นามสกุล ท้าวสูงเนิน
โรงเรียน วัดอภัยสิทธิ์วิทยา

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

ในการทำนาเป็นอาชีพของคนส่วนมาก ในตอนที่เห็นเองมาจากการ
ทำนาที่นาตัวเอง กระทั่งไม่ทราบ จนถึงปัจจุบัน ในตอนที่เห็นเองมาจากการ
ส่วนมากแล้ว ผู้ซึ่งเห็นเองในการทำนาได้หลายรูปแบบ เช่น ไม่ไถแต่ฆ่าแล้ว
ก็หว่าน

หรือ ไถแล้วฆ่าแล้วก็หว่าน ในการทำนาซึ่งไม่ไถ่ หรือที่ง่ายที่สุด
คนที่ไม่เคยทำแล้วคิดว่าแค่ฆ่าแล้วหว่านแล้วจะตามแต่คนที่เขาทำมาขนาด
แล้วเขาก็หมด ก็เห็นว่าในการทำนาไม่ไถ่ หรือที่ง่ายแต่ในเรื่องนี้ ผมเห็นว่า
เพราะการทำนาจะลำบากยิ่ง

และในการทำนาดี เราจะต้องสังเกตว่า ถ้าเห็นว่าต้นข้าวสีของ
หรือเมล็ดก็เกิดกับต้นข้าวของเรา หรือเมล็ดที่ถ้าสีเราควรจะได้ มาฆ่าแล้ว
งาก็เกิดกับต้นข้าวของเราเองถึงเวลาเก็บ เก็บแล้วส่วนมาก ในสมัยก่อนเขาจะ
ในการทำนาแล้วสีจะ ได้เมล็ดของข้าวตลอดออกแล้วจะได้ไว้กิน ในตอนที่
เขาไม่สีข้าว ก็หรือ เริ่มทำนาในยามเย็นนั้น นั่นเอง

สรุป

ในการทำนาเป็นอาชีพการปลูกพืชชนิดหนึ่งซึ่งเราต้องควรรู้จัก คือ
ในการปลูกแล้วการสังเกตต้นข้าวก็เกิด และควรระวังกับ เก็บแล้วได้ผลที่ดี
และข้าวที่ได้เป็นสิ่งจำเป็นของคนไทยทุกคน และ ผู้ซึ่งช่วยได้แก่ เกษตกร
ที่ออกดี อีกอย่างหนึ่ง

ชื่อ นาม นุช โชค
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 / 1

นามสกุล คำรณัฐ
โรงเรียน อัสสัมชัญวิทยา

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

ครอบครัวของข้าพเจ้ามีอาชีพทำนา แต่ความคิดของข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าภูมิใจใน
ที่ข้าพเจ้าเกิดมาเป็นลูกชาวนา ข้าพเจ้าชอบทำนา 7 เดือน ไร่ เพราะ ชาวนาเป็นสันหลังของ
ชาติ และข้าพเจ้าเคยช่วยพ่อแม่ทำนา เวลาโรงเรียนปิด เช่น เก็บเกี่ยว ปลูกข้าว ข้าพเจ้ามี
ออกช่วยทำงานนา ข้าพเจ้าคิดว่า ทำนาเป็นงานที่สวดท่ามกลางท้องฟ้ากับธรรมชาติ แต่พ่อแม่ก็
ขี้เกียจ เพราะเป็นอาชีพที่ทำไม่ได้มาจาก ปี ใด ๆ ใด ของ ทำนาในไร่ และบางครั้ง ข้าพเจ้าเคย
ถาม พ่อ แม่ ว่า ในท้องไร่ในนา พ่อแม่บอกว่า ในท้องไร่ในนา เป็นที่ขยันขันแข็ง ชาวนาต้องทำงานหนัก
มากเลย จนเหนื่อยจนอดหลับอดนอนอีกทำงานก็ยังไม่พอ เพราะทำนาต้องทำงานหนักอาชีพนี้ มาด้วยพ่อ
กับแม่ ทำนาจนเหนื่อยไม่ได้กินข้าวก่อนนอน เพราะทำนาต้องทำงานหนักอาชีพนี้ มาด้วยพ่อ
ข้าพเจ้าเป็นเด็กที่รักการทำนาแต่ก็ชอบเล่นเกมในโทรศัพท์มือถือ ๆ ในเวลาว่างทำนา เช่น ทำนา
ในไร่ ของฉันมีเพื่อนรักเพื่อนรักได้มาช่วยกัน เมื่อเลี้ยง พ่อแม่กับแม่ ก็ช่วยพ่อแม่ได้ทำนาที่คิด
เขาจะมาไปอีกนิด บางทีข้าพเจ้าเห็น เห็นแล้วทำนา ก็ยังไม่ค่อย กลับก็ แต่ขี้เกียจ คิดว่า กลับ
มางานหนักก็ออกไปดู นาน ๆ ไม่ค่อยสบายทำนา ก็ยังไม่ค่อย เพราะ กลัวว่าทำนาจะเหนื่อย
แต่ พ่อ แม่ ก็ไม่สนใจข้าพเจ้าก็ไม่สนใจ พ่อแม่ก็ยังไม่สนใจอาชีพนี้ ทำนาจนเสร็จจนกว่าจะทำนา
ทำนาได้ก็นานกว่าก็เหนื่อย ๆ ก็เหนื่อย ๆ ในท้องไร่ในนา แต่พ่อแม่ก็เห็นว่าทำนา ก็เหนื่อยกัน
ในท้องไร่ในนา พ่อแม่ก็เห็นว่าทำนา ก็เหนื่อย ๆ ก็เหนื่อย ๆ ในท้องไร่ในนา แต่พ่อแม่ก็เห็นว่าทำนา ก็เหนื่อยกัน

ชื่อ นางสาวกรรณิศา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 / 2

นามสกุล เสงทองดี
โรงเรียน สองพี่น้องวิทยุ

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

การทำนาเป็นอาชีพที่มีคนทำกันน้อยลงเรื่อยๆ เพราะ
อาหารของพ่อแม่มักซื้อจาก ตลาดหรือห้างสรรพสินค้า และพยายาม
อย่างสูงให้บุตรหลานได้เรียนหนังสือให้ได้มากที่สุดจนมองข้ามอาชีพการทำนา
ด้วย คนชนบทได้รับผลกระทบจาก “กระแสเงินทองของชาติ”

ครอบครัวของข้าพเจ้าเป็นชาวนากันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แม่มีอาชีพเย็บ
ผ้าส่งจากแม่เองก็เช่นกัน ข้าพเจ้าได้เรียนหนังสือมาจนจบมัธยมศึกษา
ต่อแถมเรียนหนังสือและทำมาหากินไปด้วยกันมาตั้งแต่เล็ก เมื่อถึงฤดูเกี่ยวข้าว พ่อจะ
ตัดเงินค่ารถมอเตอร์ไซด์ให้ไปซื้อรถใช้ขี่จากนั้นพ่อจะแบ่งเงินอีก ๑๐๐ บาท และ
ตัดเงินค่าสี ๑๐ บาท และแบ่งเงินไปซื้อข้าวสารกลับบ้าน ต่อมาแม่ก็ซื้อรถไปฝากพ่อที่
นา และต่อให้ลูกสาวกลางแดดที่ร้อน บางครั้งก็ซื้อขนมให้กินที่นา และ
รับเงินค่าสีที่นาอีก ๑๐๐ บาท เมื่อถึงฤดูเกี่ยวข้าว พ่อจะแบ่งเงินค่ารถอีก ๑๐๐ บาท
๑๐๐ บาท หรืออีก ๑๐๐ บาท ค่าแรงของ พ่อกับแม่ก็ได้อีก ๑๐๐ บาทต่อวัน
เหนื่อยเสียเงิน ค่ารถก็แพงเพราะเปลี่ยนไป ดิ้นรนหาเงินเกี่ยวข้าวก็ต่อให้
รถเกี่ยวนวดของนา ถึงจะเหนื่อยพ่อแม่ก็ตัดเงินให้เงิน แต่ระดับที่เกี่ยวข้าวก็ต่อให้
ข้าวเกี่ยวหน้ารถ ซึ่งพ่อแม่เห็นคนเก็บเกี่ยวของ พ่อจะนำข้าวที่สีแล้วมาขาย และต่อให้
แถมของนา ทำอะไรก็แล้วแต่ พ่อกับแม่ก็ได้อีก ๑๐๐ บาท

ข้าพเจ้าเห็นว่าการทำนาเป็นเรื่องที่ยากลำบาก ต่อให้ไปเรียนจบแล้ว
เรียนจบแล้วก็ต่อให้เรียนจบแล้วก็ยากลำบาก ต่อให้ไปเรียนจบแล้ว

ทำนาเป็นอาชีพที่ทำกันน้อยลงเรื่อยๆ แต่ข้าพเจ้าเองมองไม่เห็น
อุปสรรคของอาชีพนี้ ข้าพเจ้าเองมองไม่เห็นอุปสรรคของอาชีพนี้
อีกด้วย เพราะการทำนาเป็นเรื่องที่ยากลำบาก ข้าพเจ้าเองมองไม่เห็นอุปสรรค
อีกด้วย เช่นค่าจ้างที่น้อยเกินไป แต่ข้าพเจ้าก็เห็นว่าพ่อแม่ของข้าพเจ้าทำนา

ชื่อ นางสาว ชวัญญา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖/๑

นามสกุล พรหมม
โรงเรียน สอนพิเศษวิทยา

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทํานา”

อาชีพส่วนมากที่ประชาชนส่วนใหญ่ทำกันก็คืออาชีพการทํานา การทํานานี้สืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนจนถึงปัจจุบันจึงถือได้ว่าอาชีพนี้เป็นกระดูกสันหลังของชาติ ถ้าไม่มีชาวนาชีวิตทุกชีวิตคงจะล้มเหลวตายไป ชาวเมืองชาวเมืองจึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยสี่คนในการดำรงชีวิต

ที่นาของข้าพเจ้ามีอาชีพทำนาซึ่งสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันทุกวันนี้พ่อแม่และแม่ของข้าพเจ้าจะค่อยๆออกไปทำงานทุกวันตั้งแต่เช้าถึงค่ำจะกลับก็เย็นบวมๆทั้งก็กลับมามีความสุขที่ได้ทำแบบนี้เป็นกิจวัตรประจำวันที่ทำก็มีความสุขแม้กับจากที่นาที่ข้าพเจ้าได้ดูแลดูดูแลของดีไว้รอบๆให้สมบูรณ์ที่ได้ออกมาทำงานก็มีความสุขเหมือนที่พ่อแม่พาเราไปทำงานนี้เป็นอาชีพที่ดีของบรรพบุรุษ

พ่อแม่พาเราไปทำงานแต่ข้าพเจ้าก็ไม่เคยดูถูกอาชีพนี้แต่กลับรักและรักที่ได้ออกไปทำงานเพราะได้ทำอะไรก็ได้มากเพราะอาชีพนี้ทุกบาททุกสตางค์พ่อแม่และแม่ของข้าพเจ้าจะไม่ปล่อยให้ขาดตกบกพร่องดีกว่านี้แม่จึงเป็นแรงผลักดันให้ข้าพเจ้าลงตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจะได้ไม่อดอยากถ้าหากเมื่อไหร่พ่อแม่ทำงานจะลำบากแล้วข้าพเจ้าจะได้ช่วยพ่อแม่ทำงานเป็นสิ่ช่วยบวกรวมกันอยู่รอดได้ชีวิตอยู่ได้เพราะถ้าเราไม่ทำงานเราก็จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้ ชาวบ้านเปรียบได้ว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติ เราจึงควรเห็นคุณค่าของแม่ที่ทำงานและแม่ที่ทำงานจะได้มีเงินมาเลี้ยงดูครอบครัวและมีความสุข

ชื่อ นางสาวอรุณี นามสกุล รังนก
 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 / 2 โรงเรียน ทองหล่อวิทยา

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

ในประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม อาชีพที่ประกอบอาชีพได้แก่ การทำไร่
 การทำนา ทำสวน เป็นต้น มีตามอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ข้าพเจ้าจะกล่าว
 ถึงอาชีพการทำนาเป็นหัวข้อเพราะว่าข้าพเจ้าก็มีความรักต่ออาชีพนี้ในอาชีพ
 ทดกของบรรพบุรุษของข้าพเจ้าเองตระกูลข้าพเจ้า ทำไร่ทำนาเราจนได้โดยไม่ต้องไปพัวพัน
 ชาติใดเลย อาชีพการทำนาเป็นอาชีพที่ด้วยทมาทมาซึ่งได้ชื่อว่า เป็น “กระดูกสันหลัง
 ของชาติ” หากหากอดทนอดกลั้นในยามที่พร้อมสร้างประโยชน์ให้กับประเทศชาติ
 สมัยก่อนการทำนาใช้วิธีการที่ง่าย ๆ ใช้สารเคมีในนาซึ่งผลผลิตออกมา
 ปลอดภัย เครื่องมืออุปกรณ์ก็ไม่ทันสมัยแต่สมัยนี้การทำนาเป็นอาชีพที่ทำได้ยาก
 เพราะเรามีเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีสารเคมีแทนความอดทนจึงทำให้มีผลผลิตมากขึ้น
 เต็มใจเหมือนนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าการทำนาไม่ได้เป็นอาชีพที่น่ากลัวและไม่ระมัดระวังในทางตรงกันข้าม
 แล้วเป็นอาชีพที่คนไทยประเทศที่มีความสำคัญมาก เป็นอาชีพที่ควรได้รับการยกย่องและให้เกียรติ
 ซากที่เสียเพราะมักเป็นสาเหตุหลักของมลพิษและเป็นพิษต่อสุขภาพของประเทศทำให้พวกเรา
 ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข เมื่อต้องล้มลุกบอบบางจะตามมา คือ กลางฤดู ฤดู
 ฝนก็มีความเหนื่อยยากทำให้เรากลับมาได้อย่างเรามีประสิทธิผลในการทำในสวนคือเห็นผล
 มาจนสุดท้ายคือเป็นอาชีพที่ได้นอกเหนือจากแต่อดทนอดกลั้นก็ไม่ได้เห็นอะไรดีเยี่ยมขนาด
 ที่คิดได้ การทำนาเราทำกันในทุกครอบครัวไม่ต้องอยู่ใต้น้ำกับใครช่วยเหลือกัน
 อาชีพการทำนาเป็นอาชีพที่ควรยกย่องและชื่นชมของพวกเรา ข้าพเจ้าให้ความ
 เคารพและรักในอาชีพนี้มาก หากวันหนึ่งหากหากหากหากหากไร้เงินส่วนไหนก็ได้มา
 จากการทำนาแล้วพ่อแม่แก่เฒ่าในแต่ครั้งก็กินกินจากผลผลิตที่ตนทำหนึ่งเห็นได้
 ข้าพเจ้าได้ศึกษาแล้วเริ่มมีความหวังเองท่านทำไร่เพียงว่า ปลูกได้มีอาชีพที่ดีกว่านี้ไม่ได้
 ต้องหนักมากแน่นอนอีก ข้าพเจ้าคิดว่าอาชีพการทำนาเป็นอาชีพที่ดีเพราะ ความสำเร็จ
 จึงมีความดีพร้อมด้วยกันในครอบครัวด้วย ฉะนั้น การทำนาก็มีความดีเต็มหมื่นหมื่น

ชื่อ นางสาว ชมพรภา

นามสกุล คงเวียง

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 / 3

โรงเรียน สอนพิเศษวิทยา

เรียงความเรื่อง

“ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

อาชีพทำนาเป็นอาชีพที่สำคัญในประเทศไทย มีมาตั้งแต่
สมัยโบราณ เป็นอาชีพที่สุจริต ที่ทุกคนสามารถทำได้
ที่มีต้นทุนต่ำ และมีความรู้เกี่ยวกับการทำนา

อาชีพทำนาล้วนมากจะทำในภาคกลาง ที่ราบลุ่ม
ดินเหนียว การทำนามีทั้งนามี และนามั่ว การทำนาต้องอาศัย
ความอดทน เริ่มตั้งแต่การไถนา จนถึงการเกี่ยวข้าว และต้อง
ดูแลเอาใจใส่ คัดยา ไล่แมลง จนกว่าต้นข้าวจะผลิรวงมา
ให้มาเก็บเกี่ยว ระยะเวลาประมาณประมาณ ๓ เดือน ถึง ๕ เดือน

บุคคลที่ทำนาค้นคว้าถึงความรู้ ความขยัน สอดคล้องกับอาชีพที่สำคัญ
เพราะคนไทยส่วนใหญ่ รับประทานข้าวเป็นอาหารหลักประจำวัน
และยังเป็นสินค้าส่งออกประเทศไทยอีกด้วย การทำนามากที่สุดได้แก่ไร
นาที่กึ่งชาตชน เพราะราคาข้าวต่ำกว่าต้นทุน มีอยู่ ๒๑ มีราคาสูง

มีศัตรูที่มารบกวน เช่น เพลี้ย หนอน หอยเชอรี่ เป็นต้น
ทำให้ข้าวไม่สมบูรณ์ สู้แมลงศัตรู น้หนักไม่ถี่ ทำให้ขายไม่ได้ราคา
แต่ในขณะนี้มีธนาคารเพื่อการเกษตร มีผู้มีใจเข้ามาช่วยเหลือชาวนา ทำให้ข้าวขาย
ได้ราคา มีกำไรมากขึ้น ไม่โดนพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบ

อาชีพทำนาเป็นอาชีพที่ทุกคนควรยกย่อง เพราะเป็น
อาชีพที่สุจริต และควรให้ค่าตอบแทนแก่อาชีพทำนา เพราะเป็นอาชีพ
ที่สำคัญของประเทศไทยอีกอาชีพหนึ่ง

ชื่อ น.ศ. วิชาเอก นามสกุล อ. น. น. น. น.
 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ / ๕ โรงเรียน สอนที่ ๑๑ / ๑๑ / ๑๑

เรียงความเรื่อง
 “ความคิดเห็นของข้าพเจ้าต่ออาชีพการทำนา”

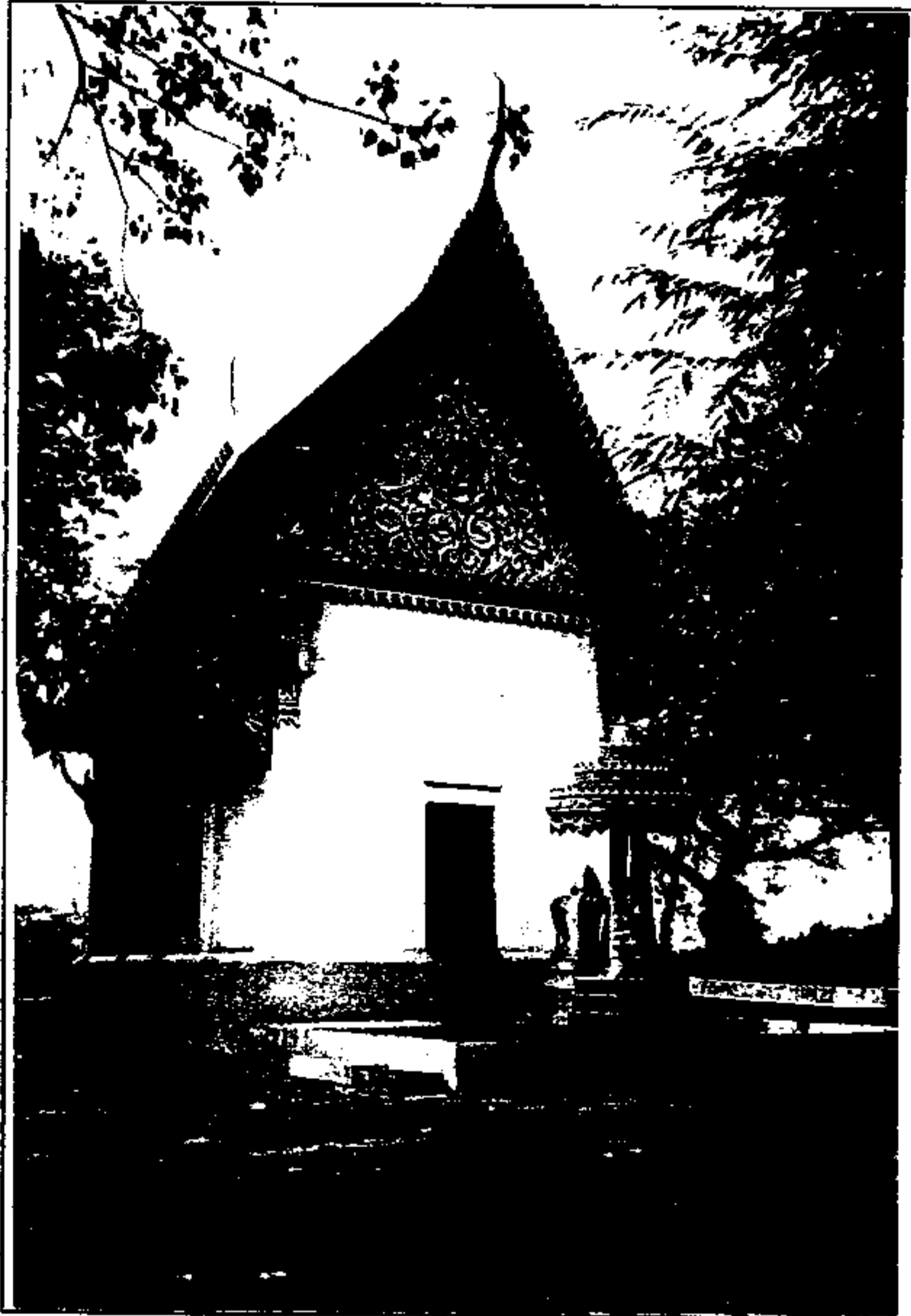
อาชีพทำนา เป็นอาชีพที่เก่าแก่ของชนชาติไทยมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน
 และ เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับคนไทยทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร
 ที่ทำนาในชนบท “คนปลูกข้าวมีเงินทองเหลือ” และ เป็นอาชีพที่สำคัญมากใน
 ชีวิตวิถีของชนบท
 อาชีพที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง และ ครู อาจารย์ ยกย่องและชื่นชมมากที่สุด คือ อาชีพ
 ทำนา เพราะ เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้คนไทยทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร
 ที่ทำนาในชนบท “คนปลูกข้าวมีเงินทองเหลือ” และ เป็นอาชีพที่สำคัญมากใน
 ชีวิตวิถีของชนบท
 อาชีพที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง และ ครู อาจารย์ ยกย่องและชื่นชมมากที่สุด คือ อาชีพ
 ทำนา เพราะ เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้คนไทยทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร
 ที่ทำนาในชนบท “คนปลูกข้าวมีเงินทองเหลือ” และ เป็นอาชีพที่สำคัญมากใน
 ชีวิตวิถีของชนบท
 อาชีพที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง และ ครู อาจารย์ ยกย่องและชื่นชมมากที่สุด คือ อาชีพ
 ทำนา เพราะ เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้คนไทยทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร
 ที่ทำนาในชนบท “คนปลูกข้าวมีเงินทองเหลือ” และ เป็นอาชีพที่สำคัญมากใน
 ชีวิตวิถีของชนบท
 อาชีพที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง และ ครู อาจารย์ ยกย่องและชื่นชมมากที่สุด คือ อาชีพ
 ทำนา เพราะ เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้คนไทยทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร
 ที่ทำนาในชนบท “คนปลูกข้าวมีเงินทองเหลือ” และ เป็นอาชีพที่สำคัญมากใน
 ชีวิตวิถีของชนบท

ภาคผนวก ง

ภาพแสดงศูนย์กลางของตำบล
แหล่งวัฒนธรรม และเครื่องมือการทำนา

ภาคผนวก ค

ภาพแสดงศูนย์กลางของตำบล แหล่งวัฒนธรรม และเครื่องมือการทำนา

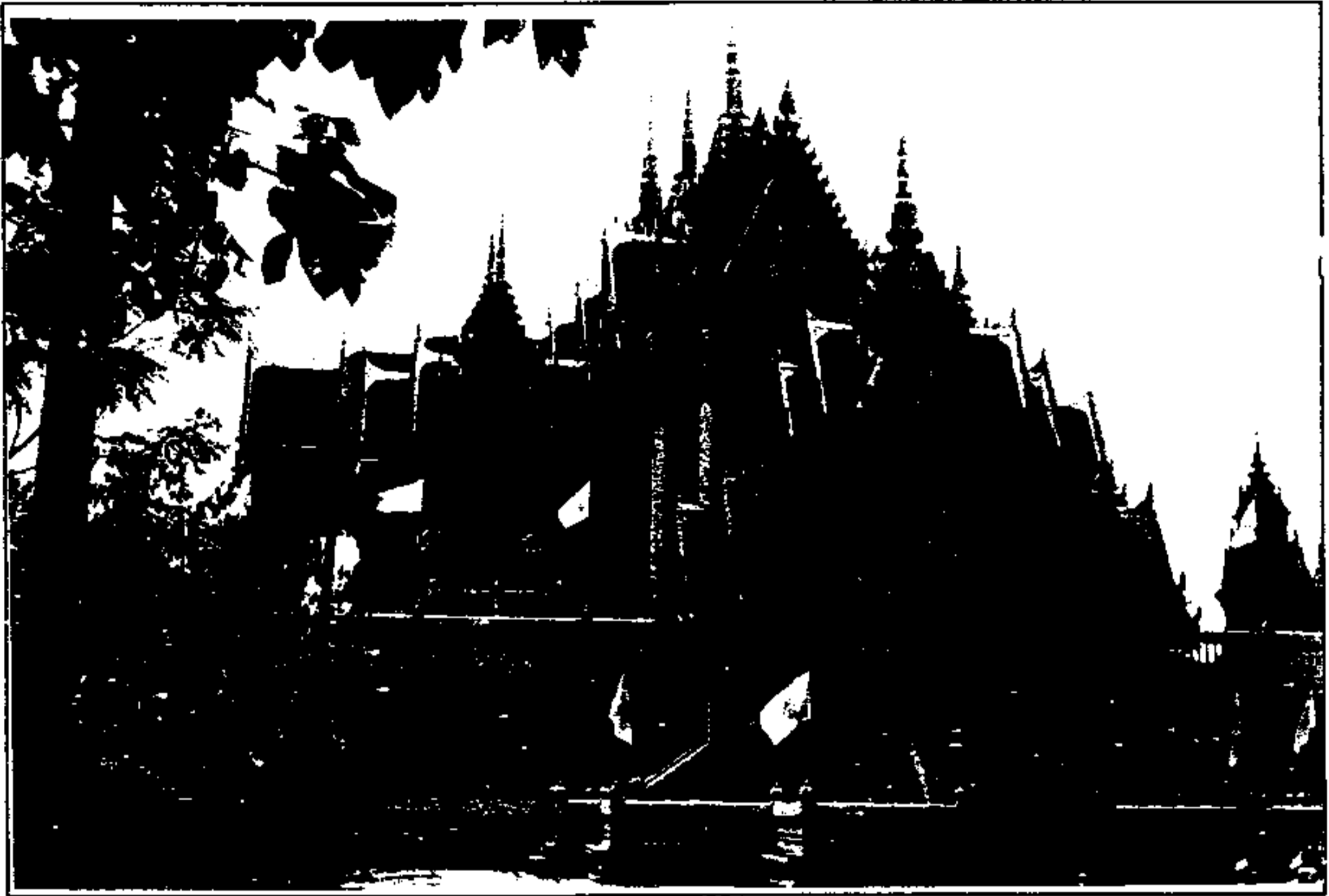
ภาพที่ 1 พระอุโบสถวัดโบสถ์ที่เล่าลือกันว่าเขยิบหนีน้ำได้ เป็นพระอุโบสถแบบมหาอุด

ภาพที่ 2 ผู้วิจัยกราบเรียนขอสัมภาษณ์พระอาจารย์แฉ่ม เจ้าอาวาสวัด โปสถ์คอนลำแพน

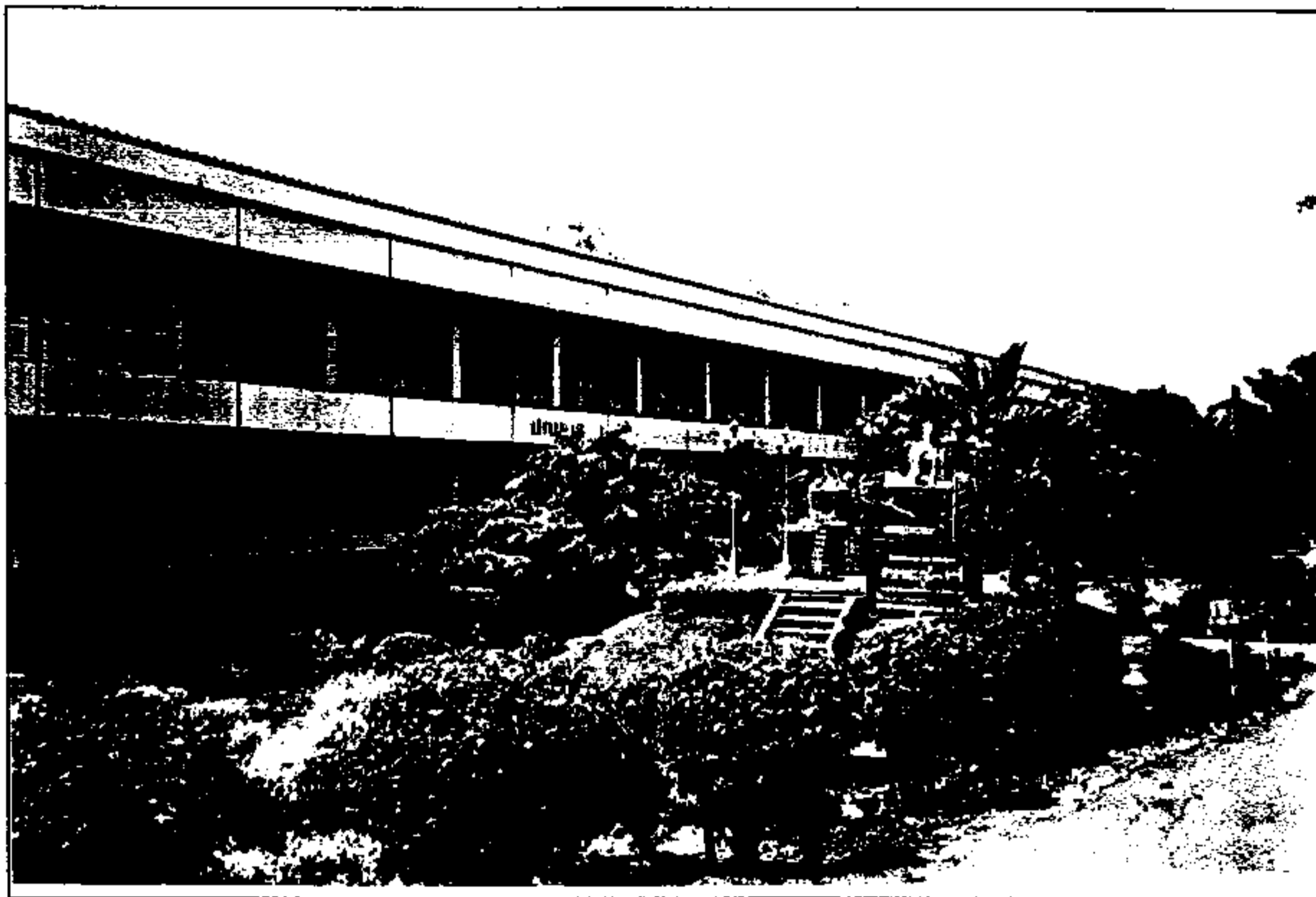
ภาพที่ 3 บรรยากาศในวัดไร่โรงวัว

ภาพที่ 4 วิหารร้อยยอดในวัดไผ่โรงวัว

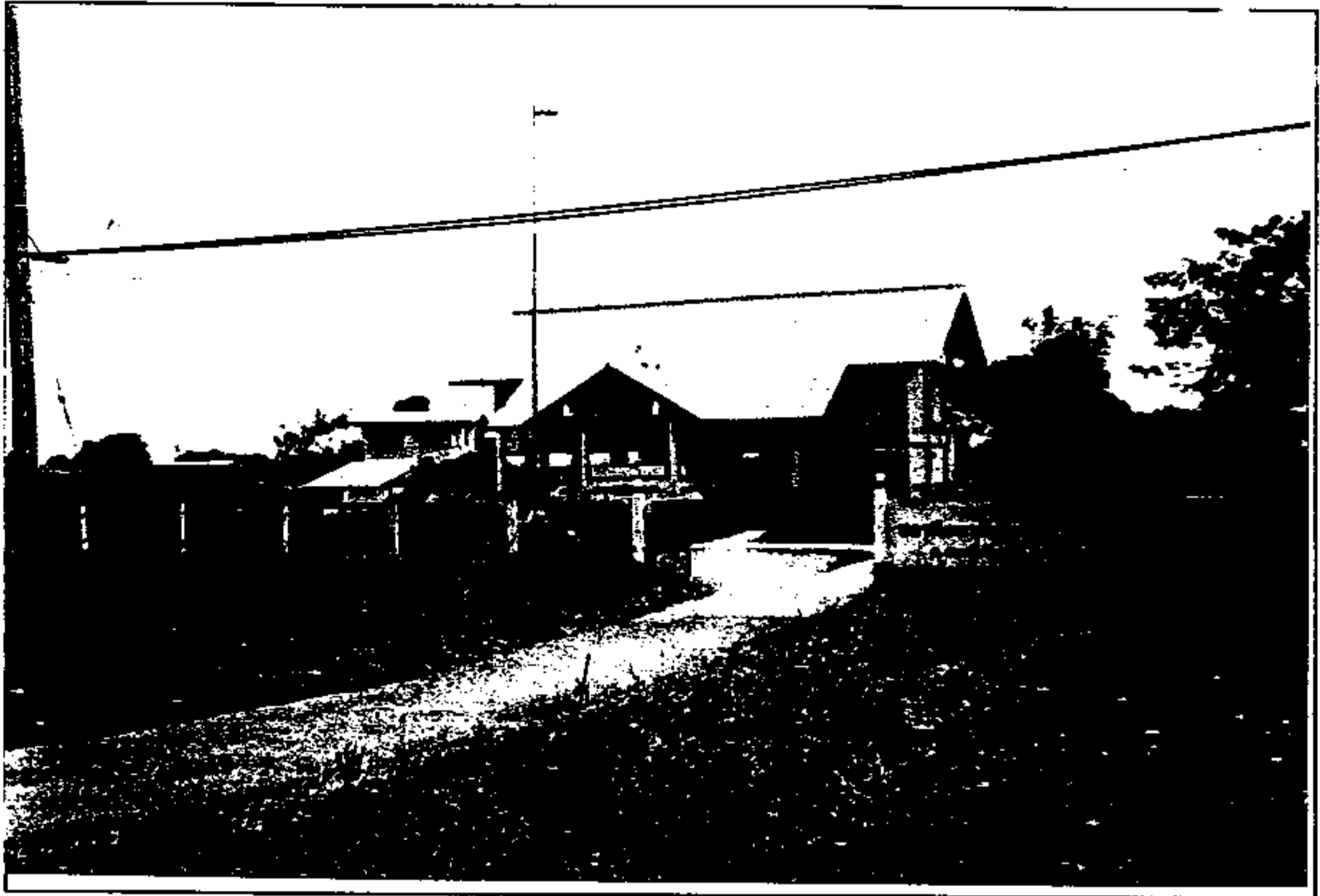
ภาพที่ 5 โรงเจกวงตี่กุล

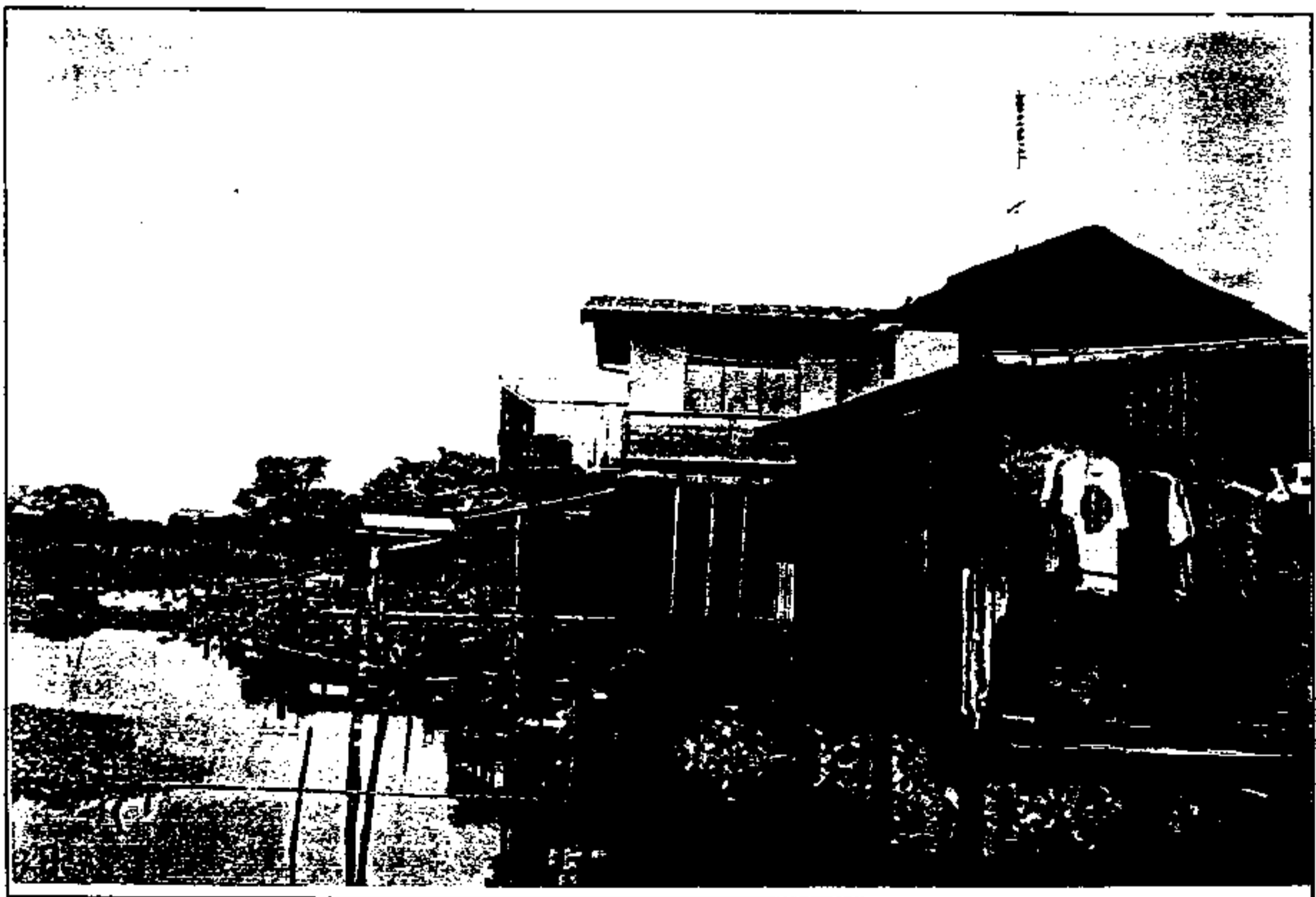
ภาพที่ 6 โรงเรียนสองพี่น้องวิทยา

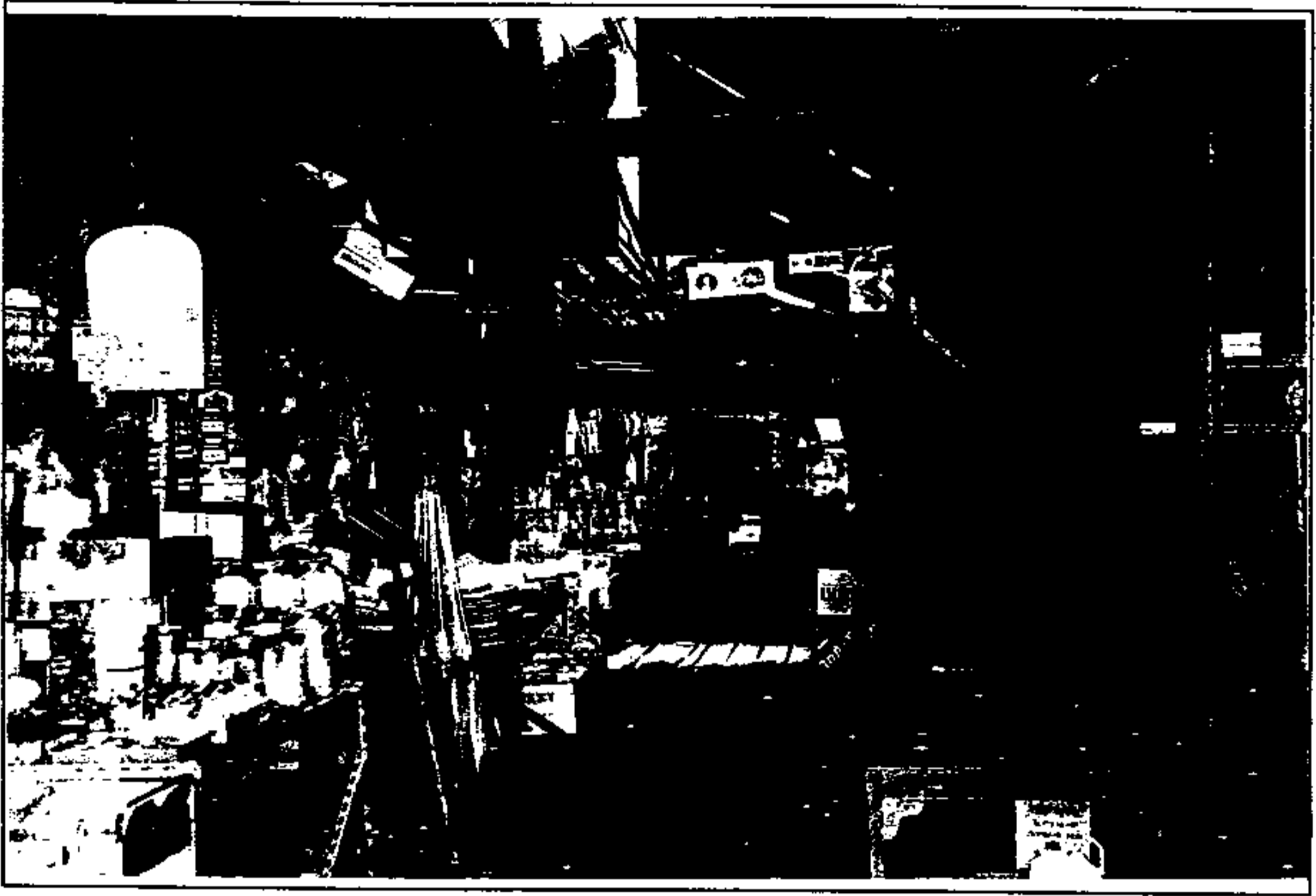
ภาพที่ 7 สถานีตำรวจภูธรตำบลบางตาเถร

ภาพที่ 8 สถานีอนามัย

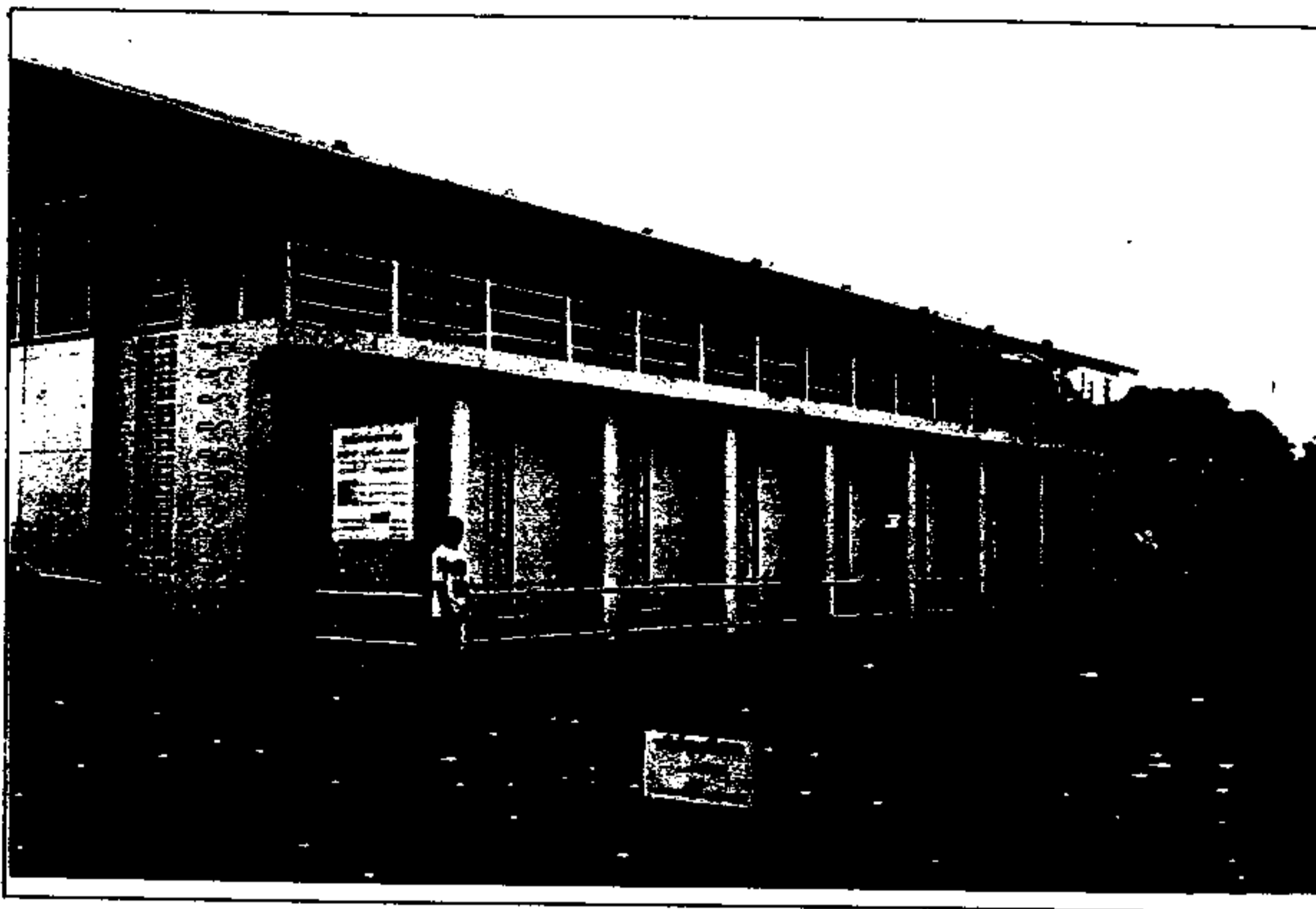
ภาพที่ 9 ตลาดบางซอด้วนริมน้ำ

ภาพที่ 10 บรรยากาศภายในตลาดบางซอ

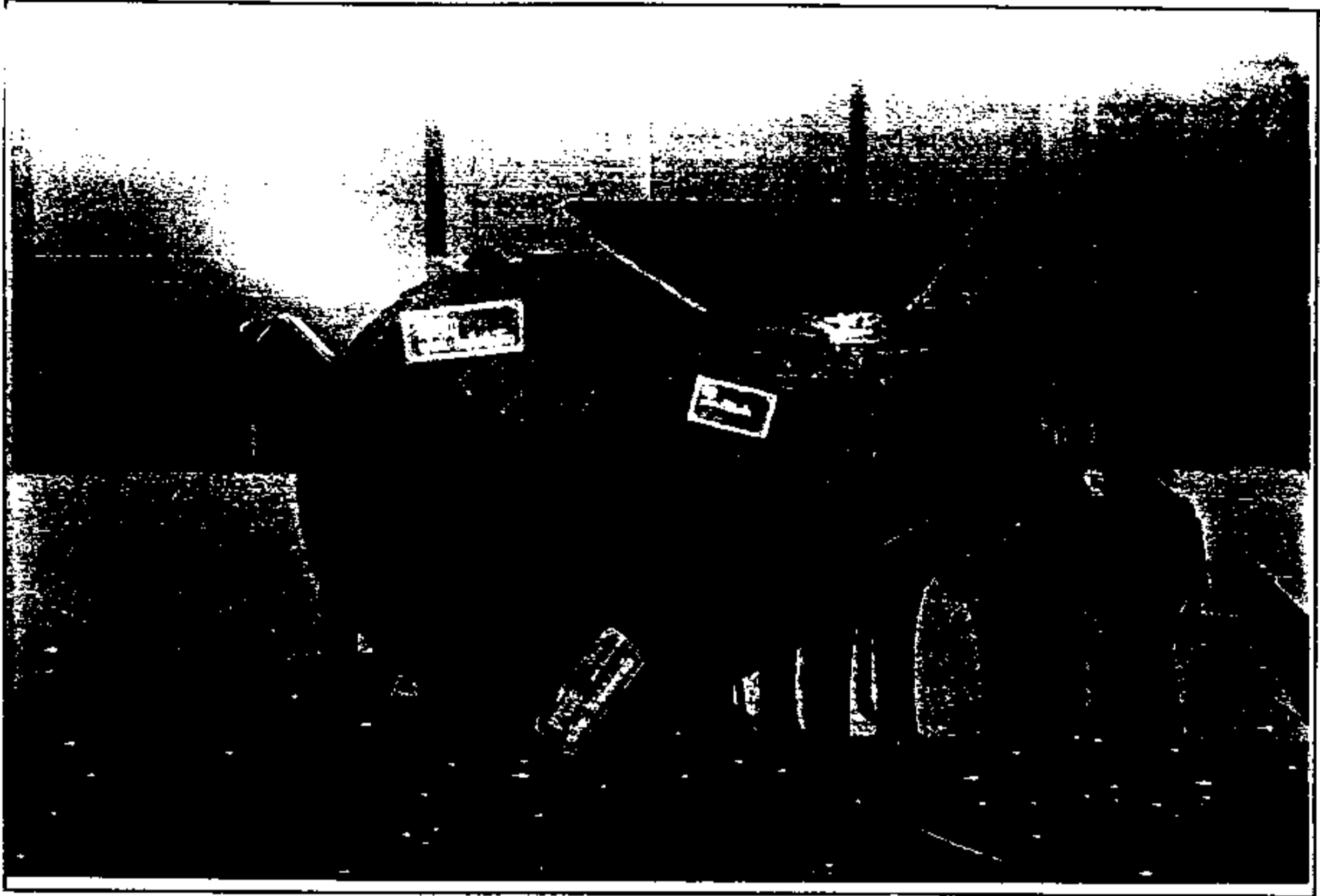
ภาพที่ 11 บรรยากาศทุ่งนาตำบลบางตาเถรในขณะที่ข้าวกำลังออกรวงสะพรั่ง

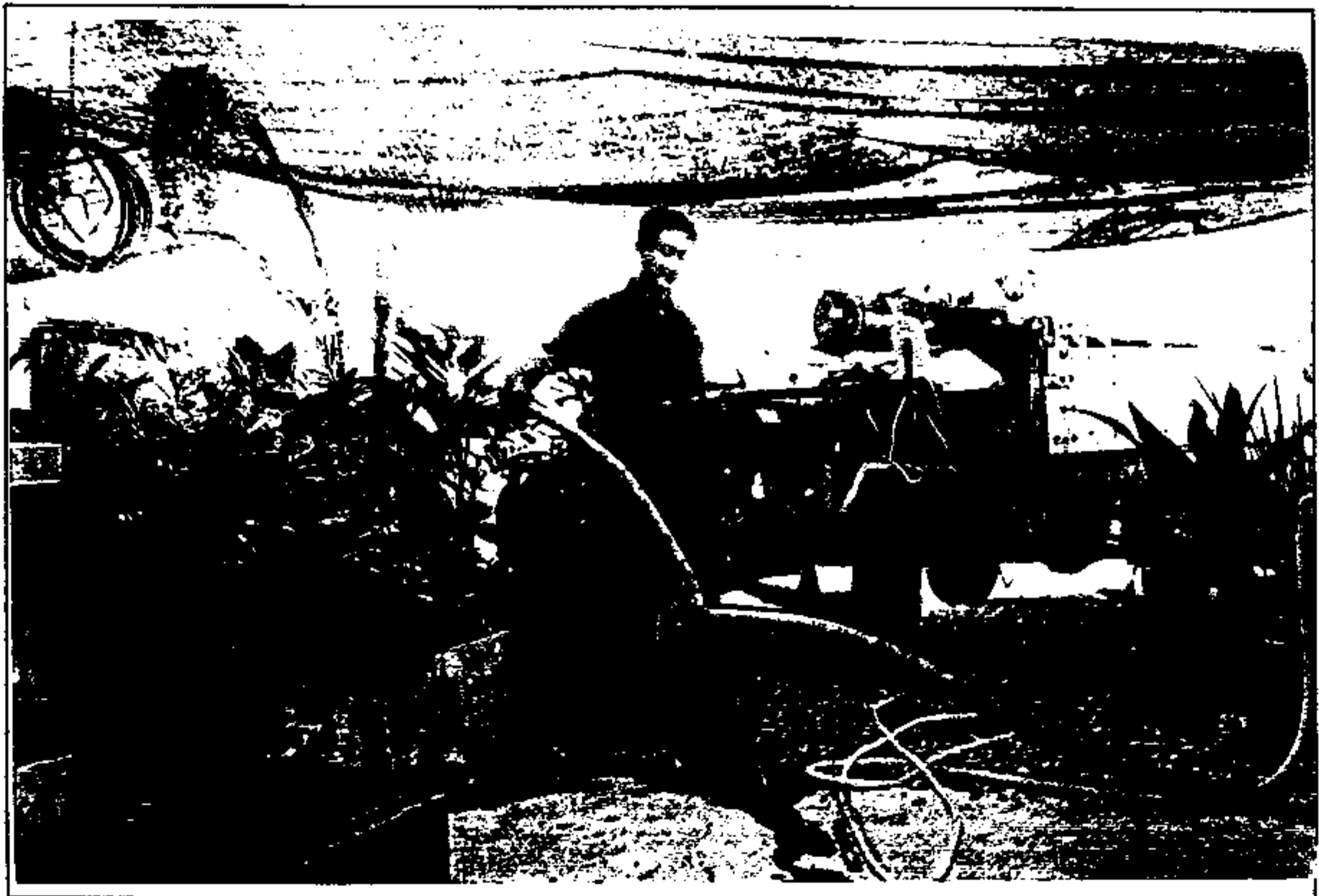
ภาพที่ 12 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพระยาบรรลือ

ภาพที่ 13 สถานที่ที่เคยเป็นที่ตั้งโรงสีของขุนขยัน ปัจจุบันเป็นสวนดอกไม้และศาลาท่าน้ำ

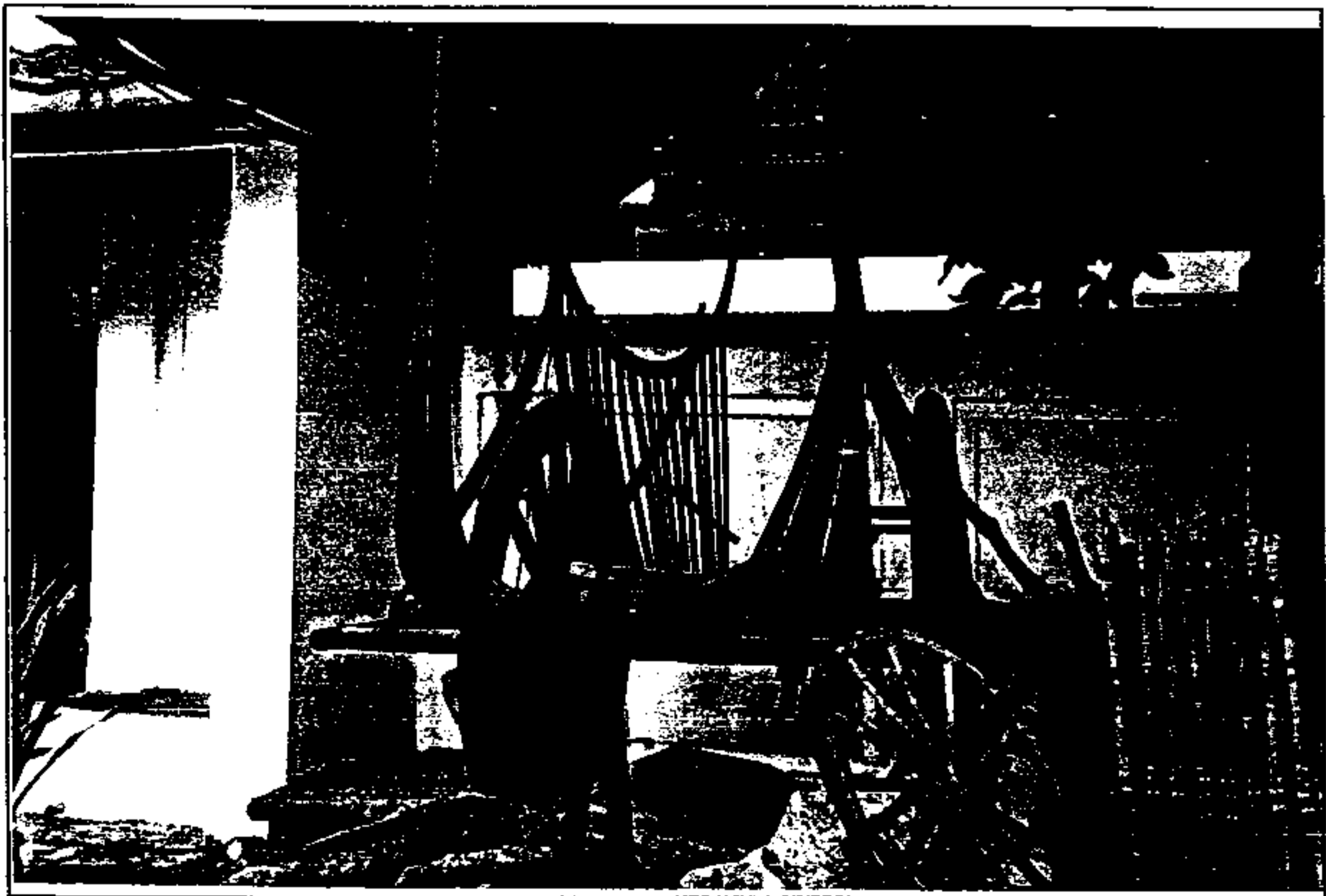
ภาพที่ 14 เครื่องสีฝัด ถูกเก็บไว้ที่โรงเรียนสองพี่น้องวิทยา

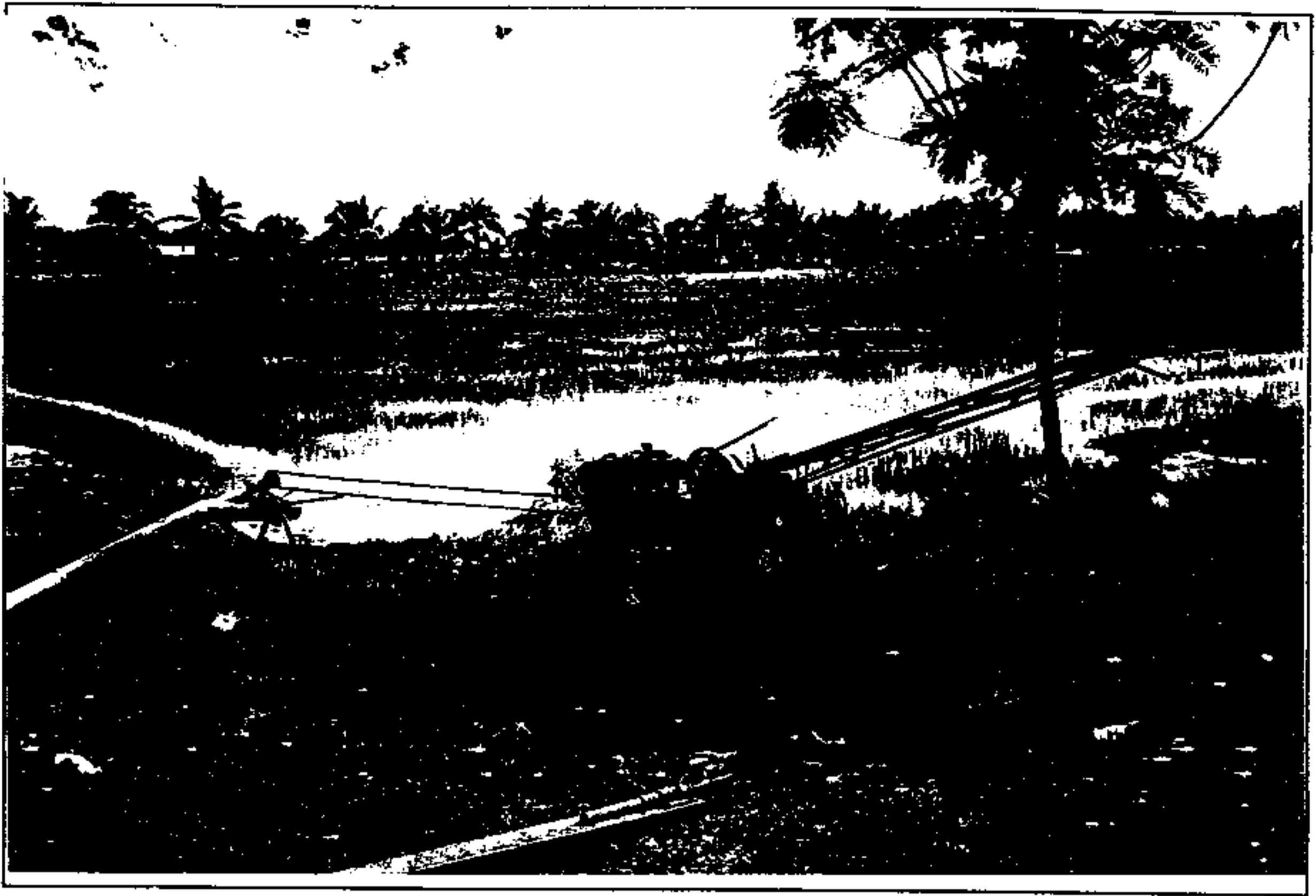
ภาพที่ 15 คันไถ ที่บ้านโฮมสุรินทร์

ภาพที่ 16 เรือที่ใช้ขนข้าว และสินค้าในอดีต ที่บ้านกรูแจ้ง คล้ายสีทอง

ภาพที่ 17 เกวียนขนข้าว ถ่ายที่วัดชนะสงคราม

ภาพที่ 18 รถไถเดินตามซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องสูบน้ำก็ได้

ภาพที่ 19 รถเกี่ยวข้าวขณะกำลังเกี่ยวข้าว

ภาพที่ 20 บรรยากาศภายในตลาดชุมชน

ภาพที่ 21 ร้านเจริญศิลป์ยังคงเปิดกิจการตัดเย็บเสื้อผ้าในตลาดชุมชน

ภาพที่ 22 บรรยากาศภายนอกของตลาดขุนขันธ์

ภาพที่ 23 บรรยากาศภายนอกของตลาดขุนขันธ์

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์เจาะลึก

เรื่อง

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัด

สุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางตาเถร

อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์เจาะลึก

เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณี
ตำบลบางคาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี”

ส่วนที่ 1. ประเด็นสัมภาษณ์สภาพปัจจุบันของชุมชนบางคาเถร

1.1 ประวัติชุมชนตำบลบางคาเถร

ชื่อบางคาเถรมีความหมายอย่างไร / ที่มาของชื่อ / กลุ่มคนในชุมชนตำบลบางคาเถรเป็น
เผ่าพันธุ์ใด หรือเชื้อชาติดั้งเดิมอะไร / ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นี้ตั้งแต่เดิม หรือย้ายมาจากไหน /
ใครเป็นผู้นำตั้งแต่เดิม/แต่เริ่มแรกของหมู่บ้าน

1.2 สภาพหมู่บ้าน/ ที่ตั้ง /และทรัพยากร

สภาพแวดล้อมเป็นอย่างไร(สภาพป่าไม้/แหล่งน้ำ/แหล่งที่ทำกิน) / ลักษณะภูมิประเทศ(ที่
ราบ/ที่ลุ่ม/ที่ดอน ฯลฯ) / ลักษณะพื้นดิน / ขนาดพื้นที่/เขตติดต่อ สภาพพื้นที่แบ่งเป็นที่ทำ
กิน ที่อยู่อาศัย ที่สาธารณะ / ลักษณะการตั้งบ้านเรือน(กระจาย/กระจุก /หย่อม/คุ่ม ฯลฯ) /
ลักษณะบ้านเรือน / สภาพความสมบูรณ์ทางระบบนิเวศ(ดินดำ น้ำชุ่ม ในน้ำมีปลา นามี
ข้าว) / การคมนาคม/การติดต่อสื่อสาร / ที่สาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ เช่น วัด โรงเรียน
สถานีอนามัย สถานีตำรวจ ตลาด

1.3 ระบบเครือญาติ

เครือข่ายทางสังคมเป็นอย่างไร / ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน / กลุ่มนามสกุลใหญ่

1.4 ระบบเศรษฐกิจ

อาชีพ/รายได้/รายจ่าย/ทรัพย์สิน/ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน / ระบบแรงงาน /
ภาวะหนี้สิน

1.5 วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน

วงจรชีวิตประจำเดือน/ประจำปี(มีพิธีการ/ประเพณีอะไรบ้าง) /การนับถือศาสนา

1.6 ระบบการเรียนรู้

ในระบบ(โรงเรียน/กศน.) / นอก ระบบ

ส่วนที่ 2. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าว

2.1 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวในมิติด้านการผลิต

2.1.1 การเปลี่ยนแปลงปัจจัยในการผลิต

ที่นา แหล่งน้ำ และดินฟ้าอากาศ / แรงงาน / เงินทุน / เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา ประกอบด้วย (เครื่องมือเครื่องใช้ในการเตรียมดิน / เครื่องมือเครื่องใช้ในการนำน้ำเข้านา/เครื่องมือเครื่องใช้ในการเก็บเกี่ยวและขนย้าย / เครื่องมือเครื่องใช้ในการนวดข้าว / เครื่องมือเครื่องใช้ในการแปรรูปข้าว) / พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูก/ปุ๋ย

2.1.2 กระบวนการผลิต

การเตรียมดิน/การเตรียมเครื่องมือทำนา / การคัดเมล็ดพันธุ์ข้าว / การบำรุงและดูแลต้นข้าว / การเก็บเกี่ยวและการทำลานนวดข้าว / การนวดข้าว / การฝัดข้าว / การสีข้าวและดำข้าว

2.2 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวในมิติด้านการบริโภค

2.2.1 มือหลักของอาหาร

2.2.2 จำนวนกับข้าวและจำนวนมือ

2.2.3 ลักษณะการหุง

2.2.4 ข้าวกับรสชาติในการบริโภค

2.2.5 การถนอมอาหารและการแปรรูปอาหาร

2.2.6 รูปแบบและกระบวนการของการถนอมอาหารและแปรรูปอาหารของบางศาเถร

2.2.7 วัตถุดิบหลักที่นำมาแปรรูป และที่มาของวัตถุดิบ

2.2.8 ข้าวและอาหารตามฤดูกาล

2.2.9 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในครัวเรือน

2.3 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวในมิติด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต

2.3.1 รูปแบบการแลกเปลี่ยน

2.3.2 สถานที่แลกเปลี่ยน

2.3.3 วัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน

2.3.4 มูลค่าและหน่วยวัดในการแลกเปลี่ยน

2.4 การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวในบริบทเกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนา

2.4.1 พิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าว และการทำนา(ในอดีตจนถึงปัจจุบัน)มีอะไรบ้าง

2.4.2 ช่วงเวลาในการทำพิธีกรรม

- 2.4.3 วัตถุประสงค์ในการทำ
- 2.4.4 ขั้นตอนในการทำพิธีกรรม
- 2.4.5 ความสำคัญของพิธีกรรม
- 2.4.6 จากอดีตมาสู่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมดังกล่าวเหล่านั้นไปอย่างไร
- 2.4.7 คติความเชื่อที่เกี่ยวกับข้าว และการทำนา(ในอดีตจนถึงปัจจุบัน)มีอะไรบ้าง
- 2.4.8 ลักษณะของคติความเชื่อ
- 2.4.9 ความสำคัญของคติความเชื่อเหล่านั้น
- 2.4.10 จากอดีตมาสู่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อดังกล่าวเหล่านั้นไปอย่างไร

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. 2544. ข้อมูล กชช. 2ค. (CD ROM)
- กรมศิลปากร. 2541. ระบบการวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด.
- กระทรวงศึกษาธิการ. 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2541. กระบวนทัศน์วัฒนธรรมไทย ต้นตอเศรษฐกิจจดจอย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งศิลป์ จำกัด.
- คณะกรรมการดำเนินงานและประสานงานวันอนุรักษ์มรดกไทย. 2541. แผนแม่บทวันอนุรักษ์มรดกไทย 2541-2544. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด.
- งามพิศ สัตย์สงวน, บรรณาธิการ. 2541. วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทยและนานาชาติ. รายงานการวิจัยทางมานุษยวิทยาเล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- งามพิศ สัตย์สงวน. 2541. ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมและคตินิยมบ้านเกี่ยวกับข้าว. ข้าวกับวิถีชีวิตไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- _____. 2545. วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- จรัส ทองเกษม. 2539. ปรัชญาและทฤษฎีวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- จอห์น สตัน, เควิด บรูซ. 2530. สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ. 2423-2473. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จุมพล หนีมนานิช. 2530. สังคมและวัฒนธรรม. เอกสารการสอนชุดวิชา มนุษย์กับสังคม. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ฉัตร จำยอง . 2537. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อวัฒนธรรมการผลิตข้าวไทย. โครงการวิจัย รหัส KIP 35.6.37. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- เมอมาลย์ ราชภัฏจารักษ์. 2541. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
 ทิตยา สุวรรณะชญ. 2543. เอกสารประกอบการบรรยาย วิชา แนวคิดทฤษฎีสังคม. ม.ป.ท.
 ณัฐพล ชันธิไชย. 2528. ทฤษฎีการพัฒนาและค้อยพัฒนา. (อัครสำเนา)
 คิเรก ฤกษ์ห่วย. 2528. การนำการเปลี่ยนแปลง : เน้นกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรม.
 กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาญการพิมพ์.
 เดโช สวานานนท์. 2523. ประชุมเชิงวิจัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
 รามคำแหง.
 ทิพาพร พิมพ์สิทธิ์. 2531. ทฤษฎีการสร้างควมทันสมัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
 ชำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. 2544. รายงานการวิจัยเรื่อง แนวความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจ
 ไทยของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ สมัยเป็นนายกรัฐมนตรี. ม.ป.ท.
 ธิดา สาระยา. 2544. ประวัติศาสตร์ชาวนาสยาม. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์ พรินต์ติ้ง
 แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
 นิเทศ ดินณะกุล. 2544. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : โครงการ
 ผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2534. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : การท้าทายใหม่. นิตยสารการ
 ประชาสงเคราะห์. (พฤษภาคม-มิถุนายน) : 14.
 นิธิ เอียวศรีวงศ์ และคณะ. 2537. มองอนาคต บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย.
 กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน).
 บัว นิลเพ็ชร. 2537. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องจักรกลในการทำนาของ
 ชาวนา อ.หนองเสือ จ. ปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกริก.
 ประเสริฐ เข้มกลิ่นฟุ้ง. 2535. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.
 ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. 2531. การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร :
 ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
 พรทิพย์ ประทีปพัฒนานนท์. 2537. ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตของเกษตรกรสู่
 การเกษตรแบบผสมผสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
 ศาสตร์.
 พัทยา สายหู. 2528. ลักษณะของชุมชนกับวัฒนธรรมอาหาร เอกสารการสอนชุดวิชา โภชนาการ
 ศึกษาเพื่อชุมชน. . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- _____ . 2540. กลไกของสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 พาณิพันธุ์ ฉัตรอำไพวงศ์ และคณะ. 2543. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้าน : กรณี
 ศึกษาอาหารพื้นบ้านไทยภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี. เพรส จำกัด.
 พิทักษ์ไทย เทพนอก. 2543. ทฤษฎีสังคมและการเมือง. นครราชสีมา : สำนักพิมพ์ตะวันรุ่ง
 ชินคิเคท.
 ไพฑูรย์ เครือแก้ว. 2518. ลักษณะสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิธ จำกัด.
 ไพบุลย์ ช่างเรียน. 2542. สังคม วัฒนธรรม และการบริหารแบบไทย. กรุงเทพมหานคร : โครงการ
 เอกสารและตำราคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
 มณฑิรา ยืนนาน. 2544. ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชน ในการส่งเสริม
 และพัฒนาวัฒนธรรม : กรณีศึกษำตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัด
 สุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
 มหาวิทยาลัยทักษิณ. 2542. มนุษย์กับการเปลี่ยนแปลง. เอกสารประกอบการสอน วิชา ศศ. 10.
 นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
 เยาวนุช เวศร์ภักดา และคณะ. 2541. ข้าว วัฒนธรรมแห่งชีวิต. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์
 พรินติ้ง จำกัด (มหาชน).
 รัตนะ บัวสนธิ์ และคณะ. ม.ป.ป. วัฒนธรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : สำนัก
 งานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
 ราชบัณฑิตยสถาน. 2524. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.
 2524. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
 _____ . 2539. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร :
 บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด.
 ลูเซียน เอ็ม แสงส์. 2527. ข้าวกับมนุษย์ นิเวศวิทยาทางการเกษตรในเอเชียอาคเนย์. แปลโดย
 นฤจร อธิธิจิระจรัส. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
 วิมล คำศรี และคณะ. 2544. วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา.
 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2530. เทคโนโลยีที่เหมาะสม ใครคือผู้ตัดสินว่าเหมาะสม. วารสารพัฒนา
 ชุมชน. 26 : 31-38.
 วีรบุษ (พลนิกร) ไม้ไทย. 2541. การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.
 สุกโยคเกษม, พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. 2468. โคลงนิราศสุพรรณ. นนทบุรี: โรงพิมพ์
 พิพรรฒนาการ.

- สนิท สมัครการ. 2517. **วิธีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาด้วยแบบสำหรับศึกษาระดับมัธยมศึกษาไทย.**
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- _____ . 2542. **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม.**
กรุงเทพมหานคร : ไตรกราฟฟิค.
- สมภพ มานะรังสรรค์. 2537. **พัฒนาการของภาคเกษตรไทยในช่วงก่อนและหลังรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเอกสารประชุมทางวิชาการ เรื่อง สังคมไทย
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย : 4-7
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2528. **สังคมวิทยาชนบท.** ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- _____ . 2536. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวทางการศึกษา วิเคราะห์
และการวางแผน.** ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ. 2528. **รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทด้าน
การประกอบอาชีพของชาวนาชนบทอีสาน.** ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวทวน. 2527. **รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม
และวัฒนธรรมของชุมชนสองแห่ง ในจังหวัดขอนแก่น หมู่บ้านอัมพวัน และหมู่บ้าน
แก่นคูณ.** ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติฉบับที่ 1-9. (CD ROM)**
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2539. **วิสัยทัศน์การดำเนินงานวัฒนธรรม.**
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สุกัญญา ภัทรราชย์. 2541. **เพลงพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวกับวิถีชีวิตไทย.**
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- _____ . 2541. **แม่โพสพ เทวีแห่งข้าว. ข้าวกับวิถีชีวิตไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุจิต วงษ์เทศ , บรรณาธิการ. 2531. **ข้าวโพ่-ข้าวเจ้า ของชาวสยาม. ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ.**
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- สุชีพ ปุณฺณานุกาภ. 2540. **วัฒนธรรมวิทยา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์.

- สุพัตรา จุณณะปิยะ. 2537. **วัฒนธรรมการเกษตรกับองค์กรภาครัฐ. โครงการวิจัย รหัส KIP**
35.3.37. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุพัตรา สุภาพ. 2525. **สังคมและวัฒนธรรม ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี.**
กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2541. **การจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนวัฒนธรรมข้าวในประเทศไทย.**
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุริชัย วัฒนแก้ว. 2544. **สังคมและวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- เสฐียร โทเศศ. 2521. **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- แสวง รัตนมงคลมาส. 2521. **ทักษะและความต้องการในการพัฒนาของชาชนบทไทย.**
กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์.
- ไสว บุญมา. 2519. **การเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมกับการพัฒนา : ผลการศึกษาชาวนาไทยในระยะ
เปลี่ยนแปลง. วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์. 14, 3-4 (เมษายน) : 122-135**
- อำนาจ ศิลวัตร. 2535. **ศึกษาวัฒนธรรมในการทำนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา :
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา.**
- อนุমানราชชน, พระยา. 2515. **วัฒนธรรมเบื้องต้น. พระนคร : โรงพิมพ์ กรมการศาสนา.**
- อุทัย คุลเกษม, บรรณาธิการ. 2536. **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น :
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**
- เอกวิทย์ ฅกลาง. 2535. **ข้อมูลกระแสวิเคราะห์และประเด็นปัญหาใหม่ๆ บางเรื่อง นำเสนอต่อ
ชมรมหมู่บ้านแพรงเพื่อประกอบการพิจารณา. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา.**
_____ . 2544. **ภูมิปัญญาภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์
พับลิชชิง จำกัด (มหาชน).**
- เอี่ยม ทองดี. 2532. **วัฒนธรรมข้าวและการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการทำนาปลูกข้าวในภาคตะวันออกเฉียง
เหนือ. มหาวิทยาลัยมหิดล : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท .**
_____ . 2534. **ควายไทย สัตว์กตัญญูผู้ถูกลืม. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดันอ้อ จำกัด.**
_____ . 2538. **ข้าว : วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.**

- _____. 2541. วัฒนธรรมข้าว : พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา บทบาท การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่มีต่อคุณภาพชีวิตทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม . ข้าวกับวิถีชีวิตไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ฮิริค อาร์ วูล์ฟ. 2527. สังคมชาวนา. แปลโดย สุเทพ สุนทรเกตุซ์. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือ เชียงใหม่.
- Fanchette, Fillippe. 2539. การตีความ “วัฒนธรรม”. วารสารสังคมพัฒนา 4/2539 : 23-29.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - นามสกุล

พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี

ประวัติการศึกษา

พุทธศาสตรบัณฑิต (บริหารรัฐกิจ)
คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีที่สำเร็จการศึกษา 2541

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

ครูประจำชั้น โรงเรียนสิทธิวิทยายน
วัดชนะสงคราม แขวงบางลำภู
เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200